

Державний науково-дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки

ФОРМУВАННЯ РИНКОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

**Збірник наукових праць
№4 (203)**

Київ 2018

**Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць
Вип. 4 (203). – К., 2018. – 128 с.**

Рекомендовано Вченою радою ДНДІМЕ
Протокол №3 від 15.03.2018 р.

Збірник статей присвячено науковим здобуткам молодих науковців – аспірантів та здобувачів наукових ступенів кандидата та доктора економічних наук. Він охоплює широкий спектр проблем із таких напрямів:

- макроекономічні аспекти сучасної економіки;
- інноваційно–інвестиційна політика;
- економічні проблеми розвитку галузей та видів економічної діяльності;
- соціально–трудові відносини.

Розраховано на науковців і спеціалістів, які займаються питаннями управління економікою та вивчають теорію та практику формування ринкових відносин в Україні.

Відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки України від 06.11.2014 №1279 даний збірник віднесено до наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук (перелік №1, розділ «Економічні науки»).

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

ЗАХАРІН С.В., доктор економічних наук, с.н.с. (головний науковий редактор)
ПАСІЧНИК Ю.В. доктор економічних наук, професор (заступник наукового редактора)
ХОДЖАЯН А.О доктор економічних наук, професор (заступник наукового редактора)
СТУДІНСЬКА Г.Я. доктор економічних наук (заступник наукового редактора)
АЛЕКСЕЄВ І.В., доктор економічних наук, професор
БУРЯЧЕНКО А.Є., доктор економічних наук, доцент
ВАРНАЛІЙ З.С., доктор економічних наук, професор
ГУЖВА І.Ю., доктор економічних наук
ПИЛА В.І., доктор економічних наук, професор
ДУБРОВІНА О.А., кандидат економічних наук
ПРИМОСТКА О.О., доктор економічних наук, професор
КИЗИМ М.О., доктор економічних наук, професор, член–кор НАНУ
КУЛЬПІНСЬКИЙ С.В., доктор економічних наук, професор
КОРНЕЄВ В.В., доктор економічних наук, професор
КРАСКЕВИЧ В.Є., доктор технічних наук, професор
ЛОПУШНЯК Г.С., доктор економічних наук, професор
СІГАЙОВ А.О., доктор економічних наук, професор
ТЕРЕЩЕНКО Г.М., кандидат економічних наук, с.н.с. (АФУ)
ШОСТАК Л.Б., доктор економічних наук, професор
ЩУКІН Б.М., кандидат економічних наук, с.н.с. (відповідальний секретар)

МІЖНАРОДНА РЕДАКЦІЙНА РАДА

АГНЕСЦЬКА ДЗЮБІНСЬКА, доктор філософії, Економічний університет м. Катовіце, Польща, професор кафедри менеджменту підприємства
АДАМ САМБОРСЬКІ, доктор філософії, Економічний університет м. Катовіце Польща, кафедра менеджменту підприємства
АНАТОЛІЙ ЗІНОВІЙОВИЧ КОРОБКІН, доцент, к.е.н, завідувач кафедри економічних і правових дисциплін, ЗО «Білоруський торговельно–економічний університет споживчої кооперації», Білорусь, Гомель
ВІРГІНІЯ ЮРЕНІЄНЕ, професор, доктор наук, завідувач кафедри філософії та культурології, Каунаський факультет, Вільнюський університет, Литва
ГОРБОВИЙ АРТУР ЮЛІАНОВИЧ, професор, доктор технічних наук, Словацька Академія аграрних наук, член відділення економіки та менеджменту, (Словацька республіка)
ДІАНА СПУЛБЕР, доктор філософії, Університет Генуї, асистент професора кафедри філософії суспільств, м. Генуя (Італія)
ІВАН ТЕНЄВ ДМИТРОВ, професор, доктор економічних наук, Університет «проф. д-р Асен Златаров», завідувач кафедри економіки і управління, м. Бургас (Болгарія)
МІТАР ЛУТОВАЦ, професор, доктор технічних наук, Університет Уніон ім. Миколи Тесла, факультет індустріального управління, завідувач кафедри технологій, м. Белград (Сербія)
ЮРАЙ СІПКО, професор, доктор економічних наук, Словацька Академія наук, директор інституту економічних досліджень, м. Братислава (Словацька республіка)
СОФІЯ ВИШКОВСЬКА, професор, доктор наук, зав. кафедри організації і управління (факультет управління) Технологічно–природничий університет ім. Яна і Снджея Снядецьких у Бидгощі, Бидгощ, Польща
СТЕФАН ДИРКА, доктор економічних наук, професор, Вища економічна школа, м. Катовіце, Польща, професор кафедри менеджменту і маркетингу. Міжнародний акредитовані Міністерства науки і освіти Республіки Казахстан
ТОМАШ БЕРНАТ, професор, доктор наук, завідувач кафедри мікроекономіки, факультет економіки і менеджменту, Щецинський університет, Польща

Друковане періодичне видання «Формування ринкових відносин в Україні»
внесене в міжнародну базу даних періодичних видань:

ISSN 2522–1620

Key title: Formuvannâ rinkovih vidnosin v Ukraïni

Abbreviated key title: Form. rinkovih vidnosin Ukr.

Міжнародні інформаційні та наукометричні бази даних: Російський індекс наукового цитування (РИНЦ), Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського.

Формування ринкових відносин в Україні, 2018. Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації Серія КВ 22545–12445ПР від 20.02.2018 року

© Державний науково–дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки, 2018

**Государственный научно-исследовательский институт
информатизации и моделирования экономики**

ФОРМИРОВАНИЕ РЫНОЧНЫХ ОТНОШЕНИЙ В УКРАИНЕ

**Сборник научных трудов
№4 (203)**

Киев 2018

**Формирование рыночных отношений в Украине: Сборник научных трудов
Вып. 4 (203). К., 2018. – 128 с.**

Рекомендовано Ученым Советом ГНИИМЭ
Протокол №3 от 15.03.2018 г.

Сборник статей посвящено научным достижениям молодых ученых – аспирантов и соискателей ученых степеней кандидата и доктора экономических наук. Он охватывает широкий спектр проблем по таким направлениям:

- макроекономические аспекты современной экономики;
- инновационно–инвестиционная политика;
- экономические проблемы развития отраслей и видов экономической деятельности;
- социально–трудовые проблемы.

Рассчитано на ученых и специалистов, занимающихся вопросами управления экономикой и изучают теорию и практику формирования рыночных отношений в Украине.

В соответствии с Приказом Министерства образования и науки Украины от 06.11.2014 №1279 данный сборник отнесен к научным профессиональным изданиям Украины, в которых могут публиковаться результаты диссертационных работ на соискание ученых степеней доктора и кандидата наук (перечень №1, раздел «Экономические науки»).

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

ЗАХРИН С.В., доктор экономических наук, профессор, с.н.с. (Главный научный редактор)
ХОДЖАЯН А.А., доктор экономических наук, профессор (заместитель научного редактора)
СТУДИНСКАЯ Г.Я., доктор экономических наук (заместитель научного редактора)
ПАСЕЧНИК Ю.В., доктор экономических наук, профессор (заместитель научного редактора)
АЛЕКСЕЕВ И. В., доктор экономических наук, профессор
БУРЯЧЕНКО А.Е., доктор экономических наук, профессор
ВАРНАЛИЙ З.С., доктор экономических наук, профессор
ГУЖВА И.Ю., доктор экономических наук
ПИЛА В.И., доктор экономических наук, профессор
ДУБРОВИН А.А., кандидат экономических наук
ПРИМОСТКА А.А., доктор экономических наук, профессор
КИЗИМА Н.Н., доктор экономических наук, профессор, член–корр НАНУ
КУЛЬПИНСКИЙ С.В., доктор экономических наук, профессор
КОРНЕЕВ В.В., доктор экономических наук, профессор
КРАСКЕВИЧ В.Е., доктор технических наук, профессор
ЛОПУШНЯК С., доктор экономических наук, профессор
СИГАЙОВ А.А., доктор экономических наук, профессор
ТЕРЕЩЕНКО М., кандидат экономических наук, с.н.с. (АФУ)
ШОСТАК Л.Б., доктор экономических наук, профессор
ЩУКИН Б.М., кандидат экономических наук, с.н.с. (ответственный секретарь)

МЕЖДУНАРОДНАЯ РЕДАКЦИОННОЙ КОЛЛЕГИИ

АГНЕШКА ДЗЮБИНСКА, доктор философии Экономический университет г. Катовице, Польша, профессор кафедры менеджмента предприятия
АДАМ САМБОРСКИЙ, доктор философии Экономический университет г. Катовице, Польша, профессор кафедры менеджмента предприятия
АНАТОЛИЙ ЗИНОВЬЕВИЧ КОРОБКИН, доцент, к.э.н., заведующий кафедрой экономических и правовых дисциплин ЗО «Белорусский торгово–экономический университет потребительской кооперации», Беларусь, Гомель
ВИРГИНИЯ ЮРЕНИЕНЕ, профессор, доктор наук, заведующий кафедрой философии и культурологии, Каунасский факультет, Вильнюсский университет, Литва
ГОРБОВ АРТУР ЮЛИАНОВИЧ, профессор, доктор технических наук, Словацкая Академия аграрных наук, член отделения экономики и менеджмента, (Словакия)
ДИАНА СПУЛБЕР, доктор философии, Университет Генуи, ассистент профессора кафедры философии обществ, г. Генуя (Италия)
ИВАН ТЕНЕВ ДМИТРОВ, профессор, доктор экономических наук, Университет «проф. д–р Асен Златаров», заведующий кафедрой экономики и управления, г. Бургас (Болгария)
МИТАР ЛУТОВАЦ, профессор, доктор технических наук, Университет Унион им. Николая Тесла, факультет индустриального управления, заведующий кафедрой технологий, г. Белград (Сербия)
ЮРАЙ СИПКО, профессор, доктор экономических наук, Словацкая Академия наук, директор института экономических исследований, г. Братислава Словакия)
СОФИЯ ВИШКОВСКАЯ, профессор, доктор наук, заведующий кафедры организации и управления (факультет управления) Технологически–естественной университет им. Яна и Енджея Снядецкий в Быдгоще, Быдгощ, Польша
СТЕФАН ДЫРКА, доктор экономических наук, профессор, Высшая экономическая школа в Катовице Польша, профессор кафедры менеджмента и маркетинга. Международный аккредитор Министерства науки и образования Республики Казахстан
ТОМАШ БЕРНАТ, профессор, доктор наук, заведующий кафедрой микроэкономики, факультет экономики и менеджмента, Щецинский университет, Польша

Печатное периодическое издание «Формирование рыночных отношений в Украине»

Внесено в международную базу данных периодических изданий:

ISSN 2522–1620

Key title: Formuvannâ rinkovih vidnosin v Ukraïni

Abbreviated key title: Form. rinkovih vidnosin Ukr.

Международные информационные и наукометрические базы данных: Российский индекс научного цитирования (РИНЦ), Национальная библиотека Украины имени В.И. Вернадского.

Формирование рыночных отношений в Украине, 2018. Свидетельство о государственной регистрации печатного средства массовой информации Серия КВ 22545–12445ПР от 20.02.2018 года

© Государственный научно–исследовательский институт информатизации и моделирования экономики, 2018

State Scientific Research Institute of Informatization and Economic Modeling

MARKET RELATIONS DEVELOPMENT IN UKRAINE

**Collection of scientific works
№4 (203)**

Kyiv 2018

**Market Relations Development in Ukraine: Collection of scientific works
Volume 4 (203). K., 2018. – 128 p.**

Recommended by the Academic Council SSR IEM

Protocol No. 3 dated March 15, 2018

The collection of articles is devoted to scientific achievements of young scientists – graduate students and candidates for scientific degrees of Ph.D and doctor of economic sciences. It covers a wide range of issues in these areas:

- Macro-economic aspects of modern economy;
- Innovation and investment policy;
- Economic issues of industries and types of economic activity development;
- Social-labor problems.

Collection of works is focused on scientists and specialists dealing with economic management and those, who learn the theory and practice of market economy in Ukraine.

According to the Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated November 6, 2014, No. 1279 this collection is classified to scientific professional editions of Ukraine, where the results of dissertation papers for obtaining the doctor and candidate of sciences degrees may be published (list number 1, section «Economic sciences»).

EDITORIAL BOARD

S. ZAKHARIN, Doctor of Economics, Professor, Senior Researcher (Chief Scientific Editor)
A. KHODZHAIAN, Doctor of Economics, Professor (Deputy Editor in Chief)
G. STUDINSKA, Doctor of Economics, (Deputy Editor in Chief)
Y. PASICHNYK, Doctor of Economics, Professor (Deputy Editor in Chief)
I. ALEKSEEV, Doctor of Economics, Professor
A. BURYACHENKO, Doctor of Economics, Professor
Z. VARNALIY, Doctor of Economics, Professor
I. GUZHVA, Doctor of Economics
V. PYLA, Doctor of Economics, Professor
O. DUBROVINA, Ph.D
A. PRIMOSTKA, Doctor of Economics, Professor
M. KYZYM, Doctor of Economics, Professor, member of the NASU
S. KULPINSKY, Doctor of Economics, Professor
V. KORNEEV, Doctor of Economics, Professor
V. KRASKEVICH, Doctor of Technical Sciences, Professor
H. LOPUSHNIAK, Doctor of Economics, Professor
A. SIGAYOV, Doctor of Economics, Professor
G. TERESCHENKO, Ph.D, Senior Scientist (AFS)
L. SHOSTAK, Doctor of Economics, Professor
B. SCHUKIN, Ph.D, Senior Researcher (executive secretary)

INTERNATIONAL EDITORIAL BOARD

AGNESHKA DZYUBINSKAYA, Doctor of Philosophy, Economic University of Katowice, Poland, Professor of the Department of Management of the Enterprise
ADAM SAMBORSKI, Ph.D., Economic University of Katowice, Poland, Professor of the Department of Enterprise Management
ANATOLIY ZINOVYOVICH KOROBKIN, Associate Professor, Ph.D, Head of the Department of Economic and Legal Disciplines of the Belarusian Trade and Economic University of Consumer Cooperatives, Belarus, Gomel
VIRGINIA YURENIENE, Professor, Doctor of Science, Head of the Department of Philosophy and Culturology, Kaunas Faculty, Vilnius University, Lithuania
GORBOVY ARTHUR YULIANOVICH, Professor, Doctor of Technical Sciences, Slovak Academy of Agrarian Sciences, member of the Department of Economics and Management, (Slovakia)
DIANA SPULBER, Ph.D., University of Genoa, Assistant Professor, Department of Philosophy of Societies, Genoa (Italy)
IVAN TYNEV DMITROV, Professor, Doctor of Economics, University «Prof. Dr. Asen Zlatarov, Head of the Department of Economics and Management, Burgas (Bulgaria)
MITAR LUTOVATS, Professor, Doctor of Technical sciences, UNION UNIV. Mykola Tesla, Faculty of Industrial Management, Head of Technology Department, Belgrade (Serbia)
YURAY SIPKO, Professor, Doctor of Economics, Slovak Academy of Sciences, Director of the Institute for Economic Research, Bratislava, Slovakia)
SOFIA VISHKOVSKA, Professor, Doctor of Sciences, Head of Department of Organization and Management, UTP University of Science and Technology, Bydgoszcz, Poland
STEFAN DIRKA, Doctor of Economics, Professor, Higher Economics School in Katowice Poland, Professor of Management and Marketing Department. International accredited by the Ministry of Science and Education of the Republic of Kazakhstan
TOMASH BERNAT, Professor, Doctor of Science, Head of the Department of Microeconomics, Faculty of Economics and Management, Szczecin University, Poland

Printed periodical «Market Relations Development in Ukraine»

Included in the international database of periodicals:

ISSN 2522–1620

Key title: Formuvannâ rinkovih vidnosin v Ukraïni

Abbreviated key title: Form. rinkovih vidnosin Ukr.

International information and scientometric data base: Russian Science Citation Index (RISC), National Library of Ukraine after V.I. Vernadskiy

Market Relations Development in Ukraine, 2018. Certificate of state registration of printed mass media Series KB 22545–12445 PR from 02.20.2018

© State Research Institute of Informatization and Economic Modeling, 2018

МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

DOI: 10.5281/zenodo.1252243
ПРЕДБОРСЬКИЙ В.А.

Тіньове паралельне парасуспільство як підсистема поліструктур паралельної реальності

У статті розглядається сутність тіньового паралельного парасуспільства як феномена інформаційної ери розвитку людства, деформаційних викривлень управління, найбільш небезпечного, потужного тіньового макроутворення з найбільшим потенціалом тінізаційного тиску на інформаційні процеси, макромеханізмами тіньового перерозподілу власності та влади.

Ключові слова: тінізація інформаційних процесів, тіньова інформаційна реальність, тіньове паралельне парасуспільство, інтенсивний тип тіньового зростання в умовах тіньового паралельного парасуспільства.

ПРЕДБОРСКИЙ В.А.

Теневое параллельное параобщество как подсистема полиструктур параллельной реальности

В статье рассматривается сущность теневого параллельного параобщества как феномена информационной эры развития человечества, деформационных искажений управления, наиболее опасного, мощного теневого макрообразования с наибольшим потенциалом тенизационного давления на информационные процессы, макромеханизмами теневого перераспределения собственности и власти.

Ключевые слова: тенизация информационных процессов, теневая информационная реальность, теневое параллельное параобщество, интенсивный тип теневого роста в условиях теневого параллельного параобщества.

PREDBORSKIJ V.A.

The shadow parallel parasociety as a subsystem of polystrugs of parallel reality

The article deals with the essence of the shadow parallel parasociety as a phenomenon of the information age of human development, deformation distortions of management, the most dangerous, powerful shadow macro formation with the greatest potential of shadow pressure on information processes, macroarrangement of shadow redistribution of property and power.

Keywords: the shadowing of information processes, shadow information reality, shadow parallel parasociety, intensive type of shadow growth under conditions of shadow parallel parasociety.

Постановка проблеми. Дискурсивний аналіз причин системного гальмування нагальних суспільних реформ, системної інфляції щодо дієздатності засобів державного регулювання та контролю, забезпечення інтересів пересічного громадянина призводить до необхідності дедуктивного виокремлення причини суспільних тінювих деформацій – формування тінювого паралельного парасуспільства, як потужної системи, що, за сучасних умов, перетворилася на небезпечний гальмівний деструктивний фактор, своєрідну «чорну діру» суспільного розвитку.

Необхідність протидії тінювим процесам знайшла відображення в ряді важливих законодавчих, нормативно-правових актів держави, таких як: закони України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні на 2014–2017 роки» (2014), «Про запобігання корупції» (2014), укази Президента України «Про невідкладні додаткові заходи щодо посилення боротьби з організованою злочинністю і корупцією» (2003) та «Про першочергові заходи щодо детінізації економіки та протидії корупції» (2005), постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної програми щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційної стратегії) на 2015–2017 роки» (2015), інші відомчі акти з питань обмеження її зростання.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. До вітчизняних досліджень з теорії тінізації відносин належать праці В. Д. Базилевича, А. В. Базилюка, О. І. Барановського, В. М. Бородюка, Г. С. Буряка, З. С. Варналія, А. С. Гальчинського, І. О. Губаревої, Я. Я. Дьяченка, С. О. Коваленка, І. І. Мазур, В. О. Мандибури, О. В. Турчинова та ін. Значний внесок у розробку адміністративно-правових і кримінально-правових аспектів протидії корупції здійснили вітчизняні вчені-юристи.

У той же час, у зв'язку з недостатнім системним вивченням явищ тінювих суспільних процесів, причини їх виникнення, існування та розвитку потребують подальшого вивчення, зокрема форми тінювої діяльності в інституційній сфері, явища «автономної тінювої держави», їх системні зв'язки з іншими елементами тінювих процесів, особливості та небезпека за сучасних умов.

Метою статті є подальший дискурсивний розвиток вивчення причинного комплексу тінювих засобів гальмування суспільних реформ, їх особливостей

в сучасних умовах, форми існування в інституційній сфері, системних зв'язків, форм діяльності як найсуттєвішої загрози національній безпеці.

Виклад основного матеріалу. Аналіз вітчизняних суспільних процесів у їх історичних метаморфозах, механізмів взаємодії суспільства та влади свідчить про наявність стійкого відтворення суттєвих тінізаційних протиріч у взаємодії інтересів влади і широких верств населення, поглиблення загрози подальшої експансії тінізаційних засобів прийняття владних рішень і дій та адекватного посилення тінізації відносин суспільного супротиву (як реакції на владну тінізаційну інвазію).

Тінюві суспільні процеси як провідна форма невизначеності – це системне явище управління асоціальної природи з різного роду інтенсивності соціальної небезпеки, яка є формою кризи державного регулювання економіки і виявляється у розвитку його дисфункціональності. Варто зазначити, що ланки тінізаційних процесів є не просто окремими зонами кризового регулювання, а утворюють саме асоціальну систему тінювої економіки з органічно пов'язаними внутрішніми механізмами. Тінюві суспільні процеси як дисфункціональна форма регулювання являє собою діалектичну єдність кризового регулювання як системи та його процесу. У той же час, тінізація суспільних відносин, як явище процесу дерегуляції, являє собою комплекс послідовного посилення дисфункційної руйнації державного регулювання через часткові дисфункційні стани інформаційно-аналітичної діяльності, підготовки прийняття рішень, організації планування, виконання рішень тощо [1, с. 64–83].

Форма дисфункційності, кризи державного управління, що викликана гострим протиставом з приводу управління суспільними процесами, виявляється у розвитку малої субкультури, що протистоїть макроекономічним механізмам управління як ворожим і є так званою системою тінізації суспільних відносин.

Бурхливі революційні зрушення в суспільному житті поставили перед методологією науки ряд нових проблем, що зумовило переосмислення традиційних проблем, зокрема засобами теорії постмодернізму, найважливішим фактором становлення якого стала інформаційна культура. Вона обумовила перехід від базового значення виробництва речей до виробництва знаків, символів, інформації, паралельної інформацій-

ної реальності [2]. Одним із шляхів подолання методологічної кризи, у тому числі щодо дослідження тіньових суспільних процесів, є забезпечення конструктивного синтезу теоретичних досліджень, у тому числі засобами синтезу категоріального апарату суспільних наук. Переростання тих чи інших понять, категорій, що початково виникли в окремих часткових галузях знань, у поняття загальнонаукового характеру і змісту, що визнаються науковим товариством як базові елементи структури сучасної наукової парадигми, є важливою закономірністю розвитку науки. А. С. Гальчинський відмічає, що існуючі способи розподілу суспільних наук, що диференціюються не тільки завдяки предмету дослідження, скільки в силу історичних (і не в останню чергу адміністративних) причин, стають у все більшій мірі неефективними. Сьогодні головна вимога до суспільствознавства – «зібрати окремі частини в єдине ціле», сформувані принципи узагальнюючої теорії, що в більшій мірі є адекватною логіці сучасних трансформацій [3]. Однією з таких категорій є категорія інформації та створена нею «паралельна реальність», застосування їх як засобу для подальшого розвитку теоретичних досліджень тіньових процесів.

Існують два найбільш загальні підходи до змістовного аналізу загальнонаукового поняття інформації. Це тлумачення інформації за допомогою поняття невизначеності й трактування природи інформації на основі поняття різноманітності.

Першим, хто звернув увагу на кількісний аспект інформації, був американський вчений К. Шеннон, який у 1948 році у статті «Математична теорія зв'язку» змінив вкрай широке визначення інформації як передачі відомостей на поняття, в якому інформація визначалася як зменшення невизначеності в поведінці об'єкта спостереження, тобто відбору необхідних елементів з певної сукупності елементів. При цьому малася на увазі як невизначеність знань про об'єкт, так і невизначеність у русі самого об'єкта.

Теорія К. Шеннона отримала назву вірогідно-статистичної, згідно з якою, якщо повідомлення не усуває невизначеності, то воно не вміщує інформації, якщо ж повідомлення дозволяє більш ґрунтовно дізнатися про об'єкт, то повідомлення несе з собою інформацію.

Трактування інформації на основі поняття різноманітності обумовлює перехід від визначення

інформації як «знятої» невизначеності до її трактування як «знятої» неоднаковості, тотожності, одноманітності. Іншими словами, інформація існує там, де «є різноманітність, різниця, або більш точно: інформація – це «відбиття різноманітності, тобто відтворення різноманітності одного об'єкта в іншому об'єкті внаслідок їх взаємодії» [4].

Суб'єктивно-об'єктивні відносини можуть набувати дисфункціональності через втрату спроможності ефективно взаємодіяти однією чи обома сторонами управлінських відносин. У будь-якому випадку об'єкт знаходиться поза полем «бачення» суб'єкта. Виникає проблема невизначеності (тіні) у функціонуванні об'єкта управління, феномена економіки невизначеності. Типовим різновидом невизначеності у взаємовідносинах сторін управлінських відносин, відмічає В. Мортіков, є інформаційна асиметрія, яка зустрічається при дисфункціональній неспроможності однієї із сторін управлінських відносин [5, с. 48].

Одним із вузлових аспектів, на який слід звернути увагу при дослідженні кризових явищ управління, тіньових процесів зокрема, є аспект якості та спрямованості інформаційної взаємодії, протистояння, порушення інформаційного зв'язку між ланками державного управління економікою і периферійними управлінськими системами незалежно від форм їх власності; протистояння між ними, що викликає зростання ентропії.

У рівнянні щодо визначення якості інформаційної взаємодії в системі управління, в якому як еквівалентна форма виступає управлінська поведінка суб'єкта державного управління, а як відносна – поведінка периферійних систем управління, саме ця взаємодія формує нормативність, відносну «офіційність», відповідність розвитку та функціонування другої першої стороні рівняння. Саме ця інформаційна взаємодія, відповідність зі своїм відносним ступенем кризової інформаційної ефективності та дієздатності і визначає оцінку інформаційних процесів у відносній формі чи як відносно «прозорих»-офіційних, чи як «непрозорих»-тіньових. Явище тіньової економіки означає дію тенденції до максимізації ентропійних процесів в економічній системі.

Таким чином, знаходження об'єкта в зоні інформаційної «тіні» означає потенційну можливість дії наступних факторів зниження інформаційної якості (зростання антропійності) економічних процесів:

- об'єктивно низький рівень інформаційної взаємодії на рівні самого об'єкта, через його економічний автаркізм;
- наявність у суб'єкта господарювання технологій нейтралізації засобів державного інформаційного контролю та регулювання;
- об'єктивна нездатність суб'єкта державного контролю та регулювання здійснювати інформаційно насичений вплив на його об'єкт, інформаційна «сліпота» суб'єкта та контролю та регулювання;
- дисфункція як штучне, цілеспрямоване послаблення інформаційних можливостей суб'єктів державного регулювання та контролю, як результат зрощування державного апарату з олігархічними суб'єктами, паразитарна трансформація функцій держави із забезпечення функціонування сильної (ефективної) держави (у тому числі в інформаційному аспекті) на функції забезпечення функціонування ефективної паразитарної елітної економіки.

Виходячи з аналізу факторів посилення інформаційної «сліпоти» систем державного управління, слід вказати на їх граничні сторони: від існування та посилення процесів так званої неформальної економіки до прямого впливу на дієздатність держави як суб'єкта регулювання та контролю, перетворення її на забезпечуючий елемент функціонування гібридизованої влади (змішування її з бізнесом, криміналітетом), паразитарної елітної економіки.

Масовий розвиток інформаційних процесів в останні десятиріччя ХХ ст. перетворили інформацію з окремого фактору виробництва на найважливішу базову суспільну реальність – паралельну існуючим матеріальним. Серед полісистеми сучасних інформаційних паралельних реальностей важливе місце займає тіньова паралельна реальність – тіньове паралельне парасуспільство як масштабне системне утворення. Поєднання тіньової паралельної реальності у множині її декомпозицій і паралельної реальності офіційного простору сучасного суспільства утворюють одну із потужних гібридних моделей його розвитку [6, с. 55–63].

Тіньове паралельне парасуспільство як реальність в сучасних умовах функціонально має найширшу розвинену структуру, що є двійником офіційної, активно (гібридно) перехрещеної з останньою.

До головних компонентів паралельних реальностей відносяться цінності, політичне правління,

економічна система, правове, правоохоронне забезпечення тощо. До них належить також, на нашу думку, особлива форма взаємозв'язку та взаємозалежності держави й економіки, що у величезній мірі характеризує особливості суспільної організації, інституційний устрій тих чи інших суспільних систем.

Економічна організація суспільства, якщо б довершеною чи розвинутою вона не була, неможлива без забезпеченого впливу політичних інститутів, державної влади, за допомогою державного механізму у правовій, конституційній, законодавчій та інших формах. Взаємодія економічної системи і держави являє собою полісистему суспільних відносин між структурами політичної та господарської влади з приводу використання ними в своїх інтересах національних економічних ресурсів. Ця полісистема, являючи собою широку мережу різноякісних форм взаємодії, держави та економіки, має, зокрема, визначальний характер впливу на наявність в суспільстві механізмів гальмування реформування, пряму зацікавленість певних суб'єктів бізнесу та влади у подовженні часових меж існування тіньового парасуспільства. В умовах вітчизняного суспільства, що має генетичний зв'язок із традиційною (селянською) організацією, взаємодія, взаємозв'язок економічної та політичної систем, влади та бізнесу має характер функційної невідокремленості (синкретизму), змішування (гібридизації). Ситуацію, що визначає особливість взаємозв'язків між державою та економікою у вітчизняному суспільстві, в паралельній реальності, слід охарактеризувати скрізь призму модернізації (відносно домінуючих західних країн) чи архаїзації (історичного повернення).

Синкретизм (гібридизація) влади та бізнесу у вітчизняній економіці має не стільки значення як окремі, мозаїчні утворення, що мають значення як певні сегменти суспільного простору, стільки як потужні секторальні макросуспільні утворення з характеристиками симбіозу тіньової влади та елітного (олігархічного) бізнесу.

Синкретизм тіньового бізнесу та влади як макросуспільне утворення, як симбіоз тіньової влади та бізнесу потребують й відповідної адекватної форми владної організації, що виявляється в існуванні тіньової «автономної» держави [7].

Суспільна форма тіньової «автономної» держави є результатом діалектичного заперечення

ня та утримання в собі (діалектичне зняття) попередніх форм історичного розвитку, вона має кланову неформальну структуру, сформовану на базі територіально-бізнесового та службово-бізнесового нагромадження клієнтських, корупційних зв'язків в адміністративно-бізнесових групах, що утворюють нетранспарентну, «автономну» (від офіційної держави, суспільства), паразитарну, паралельну офіційній, державу (державу-реципієнта паразитарних структур). Таким чином, дисфункційні проблеми організації влади, зокрема наявності в ній системної тінізації, корупції в Україні, обумовлені найтіснішим зв'язком із закономірностями інтенсивного типу тіньової діяльності, розвитку метаморфоз неформальної організації, наявності джерел потенційної дисфункційності в їх генезі.

Існування автономної, тіньової держави за межами впливу, регулювання та контролю офіційної державної влади, замість цього зрощення її з провідними паразитарними сегментами влади, виведення з-під контролю суспільства, створення «автономної» тіньової держави – двійника офіційної, перетворює її на наймогутнішу частину сучасної тіньової паралельної реальності, на основний активатор, репродуцент, каталізатор поширення паразитарної тінізації економічного життя через перекладання фіскального тягаря на плечі ординарної економіки. Ця друга тіньова, паразитарна «автономна» держава не тільки знаходиться поза офіційного контролю та регулювання, але й активно протистоїть, протидіє офіційній державі, «стоїть» над нею, у значній мірі обмежує її можливості щодо реформування та розвитку, контролю з боку суспільства.

Терміни існування «автономної» держави, структури, організації, головних її рухомих сил не є дзеркальним відображенням офіційної, панування головних політичних команд в «автономній та паралельній офіційній державах має свої закономірності розвитку та механізми впливу.

Другою стороною симбіозу тіньової влади та бізнесу (економіки) у вітчизняному суспільстві в економіці є наявність тіньової паразитарної елітної структури як форми світової корпоративної структури як форми світової корпоративної структури [8], що синкретично (гібридно) зв'язана з владою, органічно інтегрована з нею.

Сучасна елітна, паразитарна, тіньова структура тіньової паралельної реальності – це базовий (у межах загального економічного простору) сис-

темоутворюючий сектор народногосподарської структури, як правило, за межами реального сектора, що визначає головне спрямування, систему головних інтересів і протиріч економічного розвитку, характер зв'язку між базовим і периферійними секторами. Це синергетична форма утворення та розширення структурного розламу, гібридизації (синкретизму) вищих ланок влади та великого бізнесу. Дослідження конкретної соціально-економічної форми елітного сектора, його зв'язків з тіньовою державою залежить від відповідних функцій історичного етапу розвитку всієї економічної структури суспільства, в яких відбувається модифікація цієї форми. В умовах кризи державного управління, загострення протиріч модернізації, панування як провідної тіньової функції перерозподілу власності та влади елітний сектор не може не набувати паразитарної форми.

Змістом синкретизму «автономної» держави та тіньового, паразитарного (олігархічного) сектора є відносини господарювання для обмеженого кола осіб, забезпечених олігархічними, політичними відносинами, корупційними та родинними зв'язками з вищими щаблями адміністративної та судової влади, правоохоронних органів, відсутністю економічної, політичної, кадрової конкуренції в поєднанні з необмеженим доступом до національних ресурсів країни. Форма існування симбіозу елітного сектора та «автономної» держави набуває форми тіньового парасусільства – альтернативного тіньового центру влади та суспільного тренду розвитку. У цих умовах корупція набуває системного характеру, стає невід'ємним атрибутом адміністративної системи, іманентним способом її регуляції. Тіньове парасусільство паралельної тіньової реальності – це закрыта сфера народного господарства, що монополізована олігархічними структурами, які мають на меті отримання надвисоких доходів за допомогою використання значною мірою спекулятивного фінансового капіталу. Існуюча як пануюча тіньова структура, тіньове парасусільство утворює, відповідно до своїх потреб, і тіньову політичну, соціально-економічну інфраструктуру, що зумовлює тіньовий режим функціонування рядових суб'єктів господарювання.

Сучасна фінансова, економічна криза в країні, численні фактори «гібридної війни» активно виконують функцію щодо посилення перерозподілу власності та влади на користь суб'єктів паразитарного, тіньового парасусільства.

Найважливішими характеристиками тіньового парасуспільства, як паралельної реальності, в Україні є:

а) замкненість тіньового парасуспільства. Воно є головною сферою діяльності вищих державно-владних і олігархічних кіл, всередині яких точиться жорстока конкурентна боротьба за ті чи інші ніші елітної сфери. Потрапити до неї можна лише новим більш потужним фінансово-адміністративним колам, які здатні відтіснити стару еліту на другий план;

б) інформаційно-адміністративна, політична непрозорість тіньового парасуспільства. Якщо за кордоном політична, адміністративна діяльність, фінансові ринки є відкритими, інформація про них є доступною, то український ринок політичних, адміністративних, фінансових, майнових процесів є водночас зрегульованим, недорозвинутим і непрозорим;

в) зосередження фінансових ресурсів країни в олігархічних колах в елітарних структурах. Основу сучасної олігархії складає фінансова олігархія, що являє собою союз фінансових і промислових груп. Вітчизняною особливістю цього явища, на думку О. Турчинова, є гібридна влада адміністративно-економічних груп (АЕГ), що формувалися на залишках владної адміністративно-радянської системи й отримали доступ до фінансових ресурсів у зв'язку з приналежністю їх до сфери державного управління [9];

г) залежність олігархічних кіл від державних фінансів. Український капітал не являє собою результат заробітку чи вдалого прикладання капіталу. Він є результатом перманентного тіньового перерозподілу власності та влади, сформований із державної власності, з бюджетних коштів і прав на їх обслуговування;

д) існування різко асиметричних умов господарювання для різних суб'єктів, реалізація комплексу заходів щодо підтримки привілейованого становища паразитарної елітної економіки щодо інших суб'єктів. Це виявляється у нерівномірності, дискреційності, преференційності оподаткування, перекладанні фіскального тягаря на ординарних суб'єктів;

е) максимальне обмеження конкурентно-ринкового середовища в країні, свободи підприємництва, створення для суб'єктів ординарного підприємницького сектора режиму адміністративного та фіскального тиску, численних заборон і обмежень, виштовхування цього сектора за

межі офіційної діяльності. У зв'язку з цим Україна, соціально-економічні умови якої мають великий потенціал розвитку підприємницького сектору, офіційної має цей сектор у непропорційно обмежених обсягах;

ж) трансформація тінізації елітної економіки у базовий фактор зростання суб'єктів підприємницької діяльності, тінізації та криміналізації всіх сфер суспільного життя, особливо економіки, структуризація організованої злочинності та суб'єктів тіньової економічної діяльності, посилення в економіці монополістичних тенденцій;

з) завершення процесу щодо заміни офіційної влади владою паразитарної, тіньової «автономної» держави та адміністративно-економічних груп, що об'єднують представників державного апарату, суб'єктів економічної діяльності та кримінальних структур;

і) посилення паразитарності тіньового парасуспільства. Вона виявляється в наявності чіткого тренду до подальшої системної тінізації, архізації та гібридизації суспільних процесів за наявності певних детінізуючих альтернативних умов вибору, зокрема до реформування, зняття тіньюотворюючих факторів розвитку;

к) закріплення за внутрішнім для парасуспільства звичаєвим правом найвищих для нього тіньових юридичних можливостей, нейтралізація будь-яких офіційних вимог законодавчих і нормативних актів, правоохоронних органів, судового переслідування;

л) формування потужних можливостей щодо реалізації провідної функції тіньового зростання у вітчизняних умовах – перманентного тіньового перерозподілу власності та влади, різке обмеження легальних інвестиційних можливостей економічного режиму в країні.

Набуття тіньовим парасуспільством паралельної тіньової реальності розвинутих тіньових проявів свідчить про наявність нового тіньового технологічного базису як змісту цього процесу. Таким є становлення криміногенно-інноваційного типу тіньового зростання.

Онтологічно тіньова діяльність існує тисячі років, але вона як система у вихідний період свого розвитку не мала такого рангу небезпеки серед загроз державі та суспільству. У цей доісторичний (для «тіньової економіки») період вона розвивалася екстенсивно і мала паразитарно-компенсаційний характер (I тип тіньового зростання),

не утворювала окремих простір тіньової паралельної реальності.

Тіньова економіка I типу виникає у просторі протиріч між різними (часто функціонально близькими формами чи сферами діяльності), наприклад, між платоспроможним попитом та спроможністю виробничо-збутової, логістичної сфери його задовольняти, між зростаючими потребами суспільства та обмеженими засобами, котрі держава спрямовує та забезпечує щодо їх задоволення тощо. Розширення спектру таких протиріч, набуття ними кризової форми перетворюють їх на все більш розширений простір тіньової діяльності. Таким чином, екстенсивний тип тіньового зростання – це розширення паразитарної тіньової діяльності на основі переважно кількісного збільшення обсягу протиріч при збереженні попередніх техніко-технологічних і кваліфікаційних параметрів тіньового менеджменту. У певній мірі тіньова економіка при цьому типі зростання виконує і позитивну – компенсаторну функцію задоволення суспільних потреб у зв'язку з тим, що офіційна система не в змозі задовольнити нагальні суспільні потреби.

Принципово інший тип зростання (II тип інтенсивного тіньового зростання) – «криміногенно-інноваційний») виникає в умовах «революції менеджерів» – інтенсивного використання інформаційних потоків в інтересах їх тінізації, коли його суб'єкти активно використовують саму систему менеджменту, створюють широко розбудовану штучну систему кримінальної (криміногенної) неосфери менеджменту для здійснення тіньової діяльності – штучне розширення самого простору, сфер, форм тіньових процесів, їх методів та механізмів. Особливу потужність інтенсивному типу тіньової економіки надає його обумовленість синкретизмом (гібридизацією) бізнесу і влади, інтеграцією, синергетизмом тіньової діяльності цих важливих функціональних суспільних сфер. Таким чином, інтенсивний тип зростання потребує принципово іншого – вищого техніко-технологічного її базису, що продукується надсучасними досягненнями менеджменту, інформатики, логістики, інноваційних технологій тощо. Проявами такого типу тіньового зростання є сучасна розбудова макросистеми тіньової реальності, коли системно тінізується структура приватизаційних процесів, конвертаційних центрів, офшорних зон, енергетична залежність країни (що має у великій

мірі штучний тіньовий характер) системні банківські банкрутства, тіньові рефінансування банків, розкрадання бюджетних ресурсів, система субсидій та субвенцій, інфляційні кризи національної валюти. Тіньові структури типу Росукренерго, «віртуальна» економіка тіньових фінансових, валютних криз, вилучення гео економічної ренти засобами потоків контрабанди, утворення тіньової дельти у трансфертних цінах через формування «чорних» тіньових зон типу «Придністров'я», «Новоросії», тіньові засоби знищення українського війська, гібридна війна, що утворює величезних обсягів комплекс тіньових методів, сфер, форм тощо. Слід підкреслити, що розвиток форм інтенсивного типу зростання тіньової діяльності йде не внаслідок лише розвитку суспільних кризових протиріч, а в результаті розвитку тіньового потенціалу менеджменту, перш за все, вищих його ланок та бюрократично-корупційних вищих ланок державного управління їх тіньового, паразитарного менталітету та інтересу.

Таким чином, сучасна форма тіньової паралельної реальності є найбільш розвиненою за своїми деформаційними, тінізаційними можливостями, вітчизняною макросуспільною тіньовою формою, що має найпотужніший потенціал щодо реалізації своїх внутрішньокорпоративних цілей, спрямованих на поширення та поглиблення потуг тіньового простору, що мають високий ранг тіньової небезпеки – небезпеки надзвичайного звуження легітимної частини реалізації офіційної політики держави, подальшої руйнації, деградації інституційної системи держави, громадянського суспільства. Тіньова паралельна реальність є найвпливовішим суспільним феноменом, що, не зважаючи на високий потенціал українського суспільства в багатьох сферах суспільного життя максимально мінімізує реальні результати національного розвитку.

Необхідність широкого реформістського оновлення суспільства обумовлює виконання для цього необхідної передумови – попереднього обмеження, поступового детінізаційного оздоровлення, системи наявної тіньової інформаційної реальності. Адже, як правило, найрішучі реформістські заходи, покладені на існуючий тіньовий базис, можуть дати лише посилення (часто прискорене) подальших тінізаційних процесів. Отже, успішні суспільні реформи потребують наявності та реалізації попередньої стратегії детінізації, вивчення історичного досвіду проведення успіш-

них вітчизняних, зокрема, «козацьких» реформ [10]. Інституційно її функційні органи можуть бути створені на базі підрозділів РНБО України, що розбудовуються в країні, котрі мають між собою внутрішньосистемні зв'язки.

Висновки

Бурхливі революційні зрушення в суспільному житті поставили перед методологією науки ряд нових проблем, що зумовило переосмислення традиційних проблем, зокрема засобами теорії постмодернізму, найважливішим фактором становлення якого стала інформаційна культура. Вона обумовила перехід від базового значення виробництва речей до виробництва знаків, символів, інформації, паралельної інформаційної реальності.

Масовий розвиток інформаційних процесів в останні десятиріччя ХХ ст. перетворили інформацію з окремого фактору виробництва на найважливішу базову суспільну реальність – паралельну існуючим матеріальним. Серед полісистеми сучасних інформаційних паралельних реальностей важливе місце займає тіньова паралельна реальність – тіньове паралельне парасуспільство як масштабне системне утворення. Поєднання тіньової паралельної реальності у множині її деконпозицій і паралельної реальності офіційного простору сучасного суспільства утворюють одну із потужних гібридних моделей його розвитку.

Тіньове паралельне парасуспільство як реальність в сучасних умовах функціонально має найширшу розвинену структуру, що є двійником офіційної, активно (гібридно) перехрещеної з останньою.

Онтологічно тіньова діяльність існує тисячі років, але вона як система у вихідний період свого розвитку не мала такого рангу небезпеки серед загроз державі та суспільству. У цей доісторичний (для «тіньової економіки») період вона розвивалася екстенсивно і мала паразитарно-компенсаційний характер (I тип тіньового зростання), не утворювала окремий простір тіньової паралельної реальності.

Принципово інший тип зростання (II тип інтенсивного тіньового зростання) – «криміногенно-інноваційний» виникає в умовах «революції менеджерів» – інтенсивного використання інформаційних потоків в інтересах їх тінізації, коли його суб'єкти активно використовують саму систему менеджменту, створюють широко роз-

будовану штучну систему кримінальної (криміногенної) неосфери менеджменту для здійснення тіньової діяльності – штучне розширення самого простору, сфер, форм тіньових процесів, їх методів та механізмів.

Слід підкреслити, що розвиток форм інтенсивного типу зростання тіньової діяльності йде не внаслідок лише розвитку суспільних кризових протиріч, а в результаті розвитку тіньового потенціалу менеджменту, перш за все, вищих його ланок та бюрократично-корупційних вищих ланок державного управління їх тіньового, паразитарного менталітету та інтересу.

Необхідність широкого реформістського оновлення суспільства обумовлює виконання для цього необхідної передумови – попереднього обмеження, поступового детінізаційного оздоровлення, системи наявної тіньової інформаційної реальності. Адже, як правило, найрішучі реформістські заходи, покладені на існуючий тіньовий базис, можуть дати лише посилення (часто прискорене) подальших тінізаційних процесів. Отже, успішні суспільні реформи потребують наявності та реалізації попередньої стратегії детінізації, вивчення історичного досвіду проведення успішних вітчизняних, зокрема, «козацьких» реформ.

Список використаних джерел

1. Предборський В. А. Теорія тіньової економіки в умовах трансформаційних процесів / В. А. Предборський. – К. : Задруга, 2014. – 400 с.
2. Предборський В. А. Інформаційний аспект тінізаційних процесів / В. А. Предборський // Формування ринкових відносин в Україні : зб. наук. пр. Наук.-досл. ін-ту Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. – К., 2012. – Вип. 3. – С. 19–22.
3. Гальчинський А. Економічна наука: проблеми методологічного оновлення / А. Гальчинський // Економіка України. – 2007. – № 3. – С. 4–13.
4. Урсул А. Д. Отражение и информация / А. Д. Урсул. – М. : Мысль, 1973. – 231 с.
5. Мортіков В. До питання про поняттєвий апарат і основні проблеми економіки невизначеності / В. Мортіков // Економіка України. – 2006. – № 1. – С. 46–51.
6. Світова гібридна війна: український фронт / За заг. ред. В. П. Горбуліна. – Харків : Фоліо, 2017. – 496 с.
7. Предборський В. А. Типи тіньового зростання і форми тіньової організації національної економіки / В. А. Предборський // Формування ринкових відносин в Україні : зб. наук. пр. Науково-дослідного еконо-

мічного ін-ту Мін-ва економіки України. – К., 2015. – Вип. 12. – С. 3–8.

8. Предборський В. А. Корпоратія як потужна глобальна ланка тінізації суспільства / В. А. Предборський // Формування ринкових відносин в Україні : зб. наук. пр. Державного наук.-дослід. ін-ту інформатизації та моделювання економіки Мінекономрозвитку України. – К., 2017. – № 9. – С. 9–13.

9. Турчинов А. Олигархофренія / А. Турчинов // Зеркало недели. – 2000 (5 фев.). – С. 3.

10. Предборський В. А. Козацькі реформи як репрезентант детинізаційного тренду сучасних суспільних реформ / В. А. Предборський, Ю. О. Тараненко // Формування ринкових відносин в Україні : зб. наук. пр. Державного наук.-дослід. ін-ту інформатизації та моделювання економіки Мінекономрозвитку України. – К., 2018. – № 2. – С. 3–10.

References

1. Predborskyi V. A. Teoriia tinovoi ekonomiky v umovakh transformatsiinykh protsesiv / V. A. Predborskyi. – K. : Zadruga, 2014. – 400 s.

2. Predborskyi V. A. Informatsiinyi aspekt tinizatsiinykh protsesiv / V. A. Predborskyi // Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini : zb. nauk. pr. Nauk.-dosl. in-tu Ministerstva ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrainy. – K., 2012. – Vyp. 3. – S. 19–22.3. Halchynskyi A. Ekonomichna nauka: problemy metodolohichnoho opovlennia / A. Halchynskyi // Ekonomika Ukrainy. – 2007. – № 3. – S. 4–13.

4. Ursul A. D. Otrazhenye y unformatsyia / A. D. Ursul. – M. : Mysl, 1973. – 231 s.

5. Mortikov V. Dopytannia pro poniattie vyaparati i osnovni problemy ekonomiky nevyznachenosti / V. Mortikov // Ekonomika Ukrainy. – 2006. – № 1. – S. 46–51.

6. Svitova hibrydna viina: ukrainskyi front / Za zah. red. V. P. Horbulina. – Kharkiv : Folio, 2017. – 496 s.

7. Predborskyi V. A. Typy tinovoho zrostannia i formy tinovoi orhanizatsii natsionalnoi ekonomiky / V. A. Predborskyi // Formuvannia rynkovykh

vidnosyn v Ukraini : zb. nauk. pr. Naukovo-doslidnoho ekonomichnoho in-tu Min-va ekonomiky Ukrainy. – K., 2015. – Vyp. 12. – S. 3–8.

8. Predborskyi V. A. Korpokratiia yak potuzhna hlobalna lanka tinizatsii suspilstva / V. A. Predborskyi // Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini : zb. nauk. pr. Derzhavnoho nauk.-doslid. in-tu informatyzatsii ta modeliuvannia ekonomiky Minekonomrozvytku Ukrainy. – K., 2017. – № 9. – S. 9–13.

9. Turchynov A. Olyharkhofrenyia / A. Turchynov // Zerkalo nedely. – 2000 (5 fev.). – S. 3.

10. Predborskyi V. A. Kozatski reformy yak reprezentant detinizatsiinoho trendu suchasnykh suspilnykh reform / V. A. Predborskyi, Yu. O. Taranenko // Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini : zb. nauk. pr. Derzhavnoho nauk.-doslid. in-tu informatyzatsii ta modeliuvannia ekonomiky Minekonomrozvytku Ukrainy. – K., 2018. – № 2. – S. 3–10.

Дані про автора

Предборський Валентин Антонович,

професор кафедри фінансового права та фіскального адміністрування, Національна академія внутрішніх справ, д.е.н., професор
пл. Солом'янська, 1, м. Київ–ДСП, 03035, Україна
e-mail: prvika2015@gmail.com

Данные об авторе

Предборский Валентин Антонович,

професор кафедры финансового права и фискального администрирования, Национальная академия внутренних дел, д.э.н., профессор
пл. Соломенская, 1, г. Киев–ДСП, 03035, Украина
e-mail: prvika2015@gmail.com

Data about the author

Valentin Predborskij,

professor of the Department of Financial Law and Fiscal Administration, National Academy of Internal Affairs, Doctor of Economic Sciences, Professor
1, Solomianska Square, Kyiv, 03035, Ukraine
e-mail: prvika2015@gmail.com

Ідентифікація цільової спрямованості державної податкової політики України

Проаналізовано підходи науковців до характеристики цільової спрямованості державної податкової політики України та фактичний стан її відображення у нормативно-правових актах. Запропоновано авторське визначення поняття «державна податкова політика України», ідентифіковано її мету та розроблено пропозиції щодо формалізації останньої у вітчизняному законодавстві України.

Ключові слова: державна податкова політика, мета державної податкової політики, податкова політика, національні інтереси України.

МИСКИН Ю.І.

Идентификация целевой направленности государственной налоговой политики Украины

Проанализированы подходы ученых к характеристике целевой направленности государственной налоговой политики Украины и фактическое состояние ее отражения в нормативно-правовых актах. Предложено авторское определение понятия «государственная налоговая политика Украины», идентифицирована ее цель и разработаны предложения по формализации последней в отечественном законодательстве Украины.

Ключевые слова: государственная налоговая политика, цель государственной налоговой политики, налоговая политика, национальные интересы Украины.

MYSKIN Yu.I.

Identification of the target direction of the state tax policy of Ukraine

The approaches of scientists to the characterization of the target direction of the state tax policy of Ukraine and the actual state of its reflection in normative legal acts are analyzed. The author's definition of the concept «state tax policy of Ukraine» was proposed, its purpose was identified and proposals on the formalization of the latter in the domestic legislation of Ukraine were elaborated.

Key words: state tax policy, purpose of the state tax policy, tax policy, national interests of Ukraine.

Постановка проблеми. Розуміючи під податковою політикою діяльність класів, соціальних верств, груп та індивідів, пов'язану з впливом на управління оподаткуванням (визначення сутності терміну «управління оподаткування» наведено нами у статті [1, с. 191]), з метою реалізації власних потреб та інтересів, ми стикаємося із проблемою визначення та ідентифікації цільової спрямованості податкової політики України.

З одного боку, усі суб'єкти податкової політики основною метою останньої можуть визначати «власні потреби та інтереси» (часто усвідомлено приховуючи їх від суспільства, зважаючи на їх корпоративність), а з іншого – нагальною необхідністю постає підпорядкування корпоративних інтересів суспільній корисності. Це можливо досягти за рахунок чіткої ідентифікації та формалізації цілей державної податкової політики Укра-

їни, що буде слугувати орієнтиром стратегічного розвитку економіки оподаткування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти податкової політики ґрунтовно досліджували провідні вітчизняні та зарубіжні вчені-економіки. Серед них: В. Андрущенко, З. Варналій, В. Гейць, Дж. Гелбрейт, О. Десятнюк, Т. Єфименко, Ю. Іванов, А. Крисоватий, П. Лайко, І. Майбуров, Р. Масгрейв, В. Мельник, Р. Солоу, Дж. Стігліц, В. Тропіна, М. Фрідмен, Д. Хікс, К. Швабій, С. Юрій та інші науковці. Результати їх досліджень є науково цінними та практично значимими. Проте тенденції до диференціації та інтеграції економічних наук, динамічний розвиток ринкового середовища ставлять перед науковцями нові завдання, у тому числі і щодо ідентифікації цільової спрямованості державної податкової політики України.

Метою статті є ідентифікація цілей державної податкової політики України та розробка пропо-

зицій щодо їх формалізації у вітчизняному законодавстві.

Виклад основного матеріалу. Під державною податковою політикою ми розуміємо діяльність суб'єктів державної влади, пов'язану із впливом на управління оподаткуванням, з метою реалізації потреб та інтересів населення країни (національних інтересів держави). Ключовим моментом у запропонованому нами визначенні терміну «державна податкова політика» є формулювання мети: «реалізація потреб та інтересів населення країни» (на відміну від існуючих трактувань, наведених у табл. 1).

Саме ідентифікація потреб та інтересів населення країни як основної мети реалізації державної податкової політики України і є основним стратегічним завданням сьогодення.

З метою характеристики фактичного стану ідентифікації цільової спрямованості державної податкової політики України по-перше, розглянемо погляди науковців з окресленої проблематики, а по-друге, проаналізуємо фактичний стан відображення мети податкової політики у нормативно-правових актах України.

Систематизація поглядів науковців на визначення мети податкової політики дозволила виокремити п'ять підходів: фіскальний, регулюючий, соціальний, контрольний та інтеграційний (Табл. 2).

Така диференціація цілей податкової політики у наукових колах спричинена тим, що формування останньої відбувалося на основі копіювання зарубіжного досвіду і без врахування вітчизняних осо-

бливостей, що обумовило її неефективність. У той же час, світовий досвід свідчить, що «податкова система та податкова політика можуть бути ефективними лише тоді, коли при їх формуванні не відкидаються специфічні умови національної економіки, трудові традиції населення, а також багато інших факторів» [6]. Саме тому в західних країнах немає ідентичних податкових систем, або загальноприйнятої єдиної найбільш вдалої системи.

«Реалії українського сьогодення у царині оподаткування – це внутрішня неузгодженість складових цілісної системи податкових правовідносин» [14, с. 10], «відсутність усталеного розуміння, фрагментарність в акцентах, суб'єктно-об'єктну неузгодженість, неврахування сучасних тенденцій і процесів світової глобалізації» [4, с. 6].

Особливістю податкової політики України «на сучасному етапі розвитку є відсутність чіткої довгострокової програми розвитку, яка б мала на меті досягнення ключових показників у перспективі принаймні п'ять років, що достатньо широко використовується в практиці найбільш розвинених країн. Чіткі орієнтири дозволяють здійснювати послідовні кроки в бік їх досягнення, а не вирішувати поточні проблеми, реагуючи на зміни, які виявились непередбаченими» [18, с. 145].

Відтак, не дивлячись на велику кількість спроб визначити мету податкової політики, ідентифікація цільової спрямованості останньої на сьогоднішній день є актуальною проблемою. Відсутність чітко формалізованих цілей спричиняє неефективність (з позиції суспільної корисності) прак-

Таблиця 1. Сутність терміну «державна податкова політика»

Визначення	Джерело
Державна податкова політика – це система заходів із залучення фінансових ресурсів до державного бюджету і державних цільових фондів, що передбачають здійснення обов'язкових платежів та відрахувань	2, с. 311
Державна податкова політика – це діяльність держави у сферах запровадження правової регламентації та організації справляння податків і податкових платежів до централізованих фондів держави	3, с. 74
Податкова політика держави – це сукупність цілеспрямованих заходів держави щодо науково-методичного, нормативно-правового, інституційно-організаційного, інформаційно-аналітичного, ресурсного забезпечення процесів встановлення і стягнення податків та їх адміністрування, що спрямовані на задоволення потреб та інтересів суспільства, а також реалізацію об'єктивних функцій податків з урахуванням впливу факторів внутрішнього середовища і зовнішніх векторів економічної інтеграції	4, с. 6
Податкова політика держави – частина (підсистема) її економічної політики, яка здійснюється через ухвалення законодавчих і нормативних актів, використання податків, зборів, обов'язкових платежів, функціонування інститутів та здійснення заходів державної та місцевої влади, котрі згідно із законодавством мають повноваження в податковій сфері відповідно до стратегічних і тактичних цілей державної соціально-економічної політики	5, с. 87

Примітка: складено автором на основі джерел [2; 3; 4; 5].

Таблиця 2. Визначення цілей податкової політики у наукових працях вчених

Цілі податкової політики	Вектори цільової спрямованості					Джерело
	Фіскальний	Регулюючий	Соціальний	Контрольний	Інтеграційний	
1	2	3	4	5	6	7
мобілізація фінансових ресурсів та їх використання відповідно до завдань та потреб держави						7
мобілізація та використання фінансових ресурсів в системі регулювання соціально-економічного розвитку країни						6
сприяння зростанню національного багатства та добробуту громадян шляхом створення таких умов фінансово-господарської діяльності, які б стали каталізатором довгострокового росту виробництва з одночасним збереженням помірних темпів інфляції та поступового поліпшення стану платіжного балансу						8
розвиток економіки, відтворення виробничих процесів, перерозподіл доходів у суспільстві та покращення добробуту населення						9, с. 105
залучення частини вартості внутрішнього національного продукту на формування доходів Державного бюджету						6
активний вплив на підвищення ефективності суспільного виробництва						6
відновлення галузей, що конче необхідні для підняття престижу країни						6
заохочення окремого виробника та господарюючих суб'єктів до інвестування коштів у різні напрямки діяльності						6
поліпшення рівня життя громадян						6
сприяння розвитку середнього та малого бізнесу						6
забезпечення необхідних надходжень до бюджету та стимулювання економічного зростання						10, с. 18
сприяння зростанню ділової активності усіх суб'єктів господарювання, координація інвестиційних потоків, зосередження їх на розвитку пріоритетних галузей, постійний вплив на структурні зміни в економіці						9, с. 106
зближення рівнів соціально-економічного розвитку регіонів; підтримка вітчизняного виробника, зміцнення його позицій на внутрішньому та зовнішньому ринках; податкове стимулювання експортоорієнтованих та імпортозамінних виробництв; сприяння активізації інвестиційних процесів; забезпечення територіальної справедливості оподаткування; податкове стимулювання галузей соціальної сфери, які забезпечують покращення якості життя населення; зміцнення фінансових основ місцевого самоврядування та забезпечення їх фінансової самостійності						11, с. 11
мобілізація коштів до бюджетів усіх рівнів для забезпечення держави фінансовими ресурсами; пошуків ділової та підприємницької активності в країні і міжнародних економічних зав'язків, сприяння вирішенню соціальних проблем; контроль за діяльністю суб'єктів економічних відносин						12
формування грошових ресурсів для реалізації функцій держави; забезпечення вирівнювання доходів різних соціальних груп населення; забезпечення державою впливу на розвиток економіки і процес суспільного відтворення						13, с. 50
оптимальне врахування як фіскальних інтересів держави, інтересів економічних суб'єктів, так і соціальних інтересів громадян						14, с. 10
уніфікація елементів оподаткування та узгодженість податкової політики із міжнародними та регіональними угрупованнями, які Україна визначила пріоритетними у процесі міжнародної економічної інтеграції						4, с. 6
забезпечення бюджетних надходжень та створення рівнонапруженого податкового тиску на платників податків						15, с. 11
забезпечення економічно обґрунтованого податкового навантаження на суб'єктів господарювання, стимулювання суспільно необхідної економічної діяльності суб'єктів, а також дотримання принципу соціальної справедливості та конституційних гарантій прав громадян при оподаткуванні їх доходів						16
забезпечення надходжень до бюджету, достатніх для виконання державою покладених на неї функцій та стимулювання економічного зростання						17

Примітка: складено автором на основі джерел [4; 6; 7; 8; 9; 10; 11; 13; 12; 14; 16; 17].

тичної реалізації податкової політики. Адже, як зазначає А. І. Крисоватий: «... цілі, на досягнення яких направлена податкова політика, впливають на вибір методів її здійснення, тобто способів практичної реалізації» [19, с. 46].

Переважає більшість вчених визначають мету податкової політики у контексті фіскального та регулюючого підходів, обґрунтовуючи це тим, що при ідентифікації «цілей податкової політики необхідно виходити із об'єктивних функцій податків, тобто вираженні суспільного призначення податків як інструменту перерозподілу національного доходу» [13, с. 49]. З цього приводу Тимченко М.С. зазначає, що вплив податкової політики на економіку здійснюється через «реалізацію внутрішнього потенціалу системи оподаткування, що відображається у двох функціях – фіскальній та регулюючій» [9, с. 106].

При цьому, серед науковців немає єдності у визначенні мети податкової політики навіть у контексті функціональної спрямованості податків.

Так, Карпінський Б.А. зазначає, що «податкову політику потрібно спрямовувати на забезпечення аксіоми – податки мають платити всі і в законодавчо встановленому обсязі» [5, с. 199]. Тобто мова йде суто про фіскальний підхід, який, до речі, і привалює у Україні. «Наявність фіскального імперативу ... стала причиною того, що агрегованим показником результативності податкової політики є обсяг мобілізованих до державної скарбниці податкових платежів» [20, с. 274]. При цьому варто зазначити, що «прагнення держави максимізувати податкові надходження з метою найбільш повного фінансового забезпечення державного регулювання соціально-економічних процесів може привести до надмірного податкового навантаження, що пригнічує економічний розвиток та звужує податкову базу, безпосередньо впливаючи на рівень доходів платників податків» [21, с. 6]. З іншого боку, «брак універсальної методологічної стратегічної концепції податкової політики в системі державного регулювання, за якою можна було б розрахувати оптимально можливий та допустимий рівень податкового навантаження, призвів до ситуації, де при зрівняно невисоких податкових ставках, безлад в адмініструванні податків зводить нанівець стимулювання економічного зростання країни та її суб'єктів» [14, с. 9].

Дещо комплексніше мету податкової політики вбачає Ільєнко Р.В., який під нею розуміє «забез-

печення стійких податкових надходжень до бюджету, рівності всіх платників податків перед законом, ефективного використання податками всіх притаманних їм функцій, досягнення стратегічних цілей сталого розвитку економіки на основі використання стимулюючого потенціалу оподаткування» [22, с. 211]. Науковець, поряд із фіскальним, звертає одночасно увагу і на регулюючий підхід.

Мартинюк А.І., у свою чергу, цільове спрямування податкової політики вбачає у відповідності останньої більш ширшому колу критеріїв, серед яких: фіскальна достатність, соціальна справедливість, економічна ефективність, екологічна ефективність, гнучкість та стабільність [23, с. 288 – 292].

Узагальнюючи систематизацію поглядів науковців на визначення мети податкової політики України зазначимо, що:

- по-перше, переважна більшість науковців зосереджують увагу на фіскальному та регулюючому підходах;
- по-друге, відсутні погляди, які б враховували комплексно усі підходи одночасно.

Наступним етапом характеристики фактичного стану ідентифікації цільової спрямованості державної податкової політики України є аналіз відображення мети останньої у нормативно-правових актах України.

Дослідження положень нормативно-правових актів України в контексті ідентифікації цільової спрямованості державної податкової політики дозволило сформулювати наступні узагальнення:

- 1) у національному законодавстві відсутнє трактування понять «податкова політика» та «державна податкова політика» (хоча у текстах нормативно-правових актів вони зустрічаються);
- 2) поряд з поняттям «податкова політика» зустрічаються такі слова як «гнучка» [24], «стабільна» [25] та «раціональна» [26], що, у свою чергу, створює передумови для неоднозначного трактування таких словосполучень;
- 3) найчастіше у нормативно-правових актах зустрічається негативна оцінка ефективності податкової політики («податкова політика щодо тютюнових виробів залишається недосконалою» [27], «недосконала податкова політика» [28], «необґрунтована податкова та амортизаційна політика» [29], «податкова політика стала одним із найважливіших чинників, з одного боку, штучного згортання виробничої та комерційної діяль-

ності, з іншого – всезростаючої тінізації економіки» [30], «недосконала податкова політика не стимулює випуск друкованої продукції» [31];

4) спробу визначення мети податкової політики можна знайти у Господарському кодексі України («податкова політика спрямована на забезпечення економічно обґрунтованого податкового навантаження на суб'єктів господарювання, стимулювання суспільно необхідної економічної діяльності суб'єктів, а також дотримання принципу соціальної справедливості та конституційних гарантій прав громадян при оподаткуванні їх доходів» [16]);

5) цільове спрямування державної податкової політики у вітчизняному законодавстві не сформульовано.

Проаналізувавши погляди науковців та фактичний стан ідентифікації і формалізації мети податкової політики у нормативно-правових актах України, доходимо до висновку, що мета державної податкової політики на сьогоднішній день чітко не визначена.

Висновки

Виходячи зі сказаного вище та узагальнюючи виокремлені нами підходи вчених до визначення мети податкової політики (фіскальний, регулюючий, соціальний, контрольний та інтеграційний) вважаємо, що під поняттям «державна податкова політика України» з позиції комплексного підходу варто розуміти систему принципів та напрямів діяльності держави у сфері захисту національних інтересів України та забезпечення її податкової безпеки, мобілізації фінансових ресурсів для реалізації соціально-економічної політики держави, розвитку економіки України та її інтеграції до світової економіки.

Відповідно до наведеного визначення, мету державної податкової політики України доцільно ідентифікувати як:

- захист національних інтересів України;
- забезпечення податкової безпеки України;
- мобілізація фінансових ресурсів для реалізації соціально-економічної політики України;
- розвиток економіки України;
- інтеграція економіки України до світової економіки.

Враховуючи, що сутність державної податкової політики України та її мета обов'язково повинні формалізовані на законодавчому рівні, пропонуємо внести зміни до Податкового кодексу Украї-

ни, додавши (між 5 та 6 статтею) статтю «Державна податкова політика України», яка б мала наступне формулювання:

«1. Державна податкова політика України – це система принципів та напрямів діяльності держави у сфері захисту національних інтересів України та забезпечення її податкової безпеки, мобілізації фінансових ресурсів для реалізації соціально-економічної політики держави, розвитку економіки України та її інтеграції до світової економіки.

2. Метою державної податкової політики є:

- захист національних інтересів України;
- забезпечення податкової безпеки України;
- мобілізація фінансових ресурсів для реалізації соціально-економічної політики України;
- розвиток економіки України;
- інтеграція економіки України до світової економіки».

Подальші дослідження варто спрямувати на ідентифікацію та формалізацію принципів державної податкової політики України та деталізацію мети у вигляді конкретних завдань.

Список використаних джерел

1. Мискін Ю.І. Управління оподаткуванням: характеристика понятійного апарату / Ю.І. Мискін // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Економіка, аграрний менеджмент, бізнес». – 2013. – Вип. 181. – С. 186 – 192.
2. Кудряшов В.П. Фінанси: Навч. Посібник / В.П. Кудряшов. – Х. : Олді-плюс, 2002. – 352 с.
3. Базилевич В.Д. Державні фінанси: Навч. посібник / Базилевич В.Д., Баластрик Л.О.; За заг. ред. Базилевича В.Д. – К. : Атіка, 2002. – 368 с.
4. Веремчук Д.В. Трансформація податкової політики України в умовах інтеграційних процесів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к.е.н.; спец. 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит / Д.В. Веремчук – Суми : ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України», 2012. – 21 с.
5. Карпінський Б.А. Податкова політика держави: оцінювання стану на основі фіскального інструментарію / Б.А. Карпінський // Науковий вісник НЛТУ України – 2012. – Вип. 22.6 – С. 191 – 200.
6. Гречко А.В. Дослідження впливу податкової політики на економічний розвиток України [Електронний ресурс] / А.В. Гречко / Ефективна економіка. – 2012. – № 10. – Доступ до журн.: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1443>

7. Петрович Й. Проблеми розвитку та шляхи вдосконалення податкової політики України / Й. Петрович // Банківська справа : зб. наук. праць. – 2008. – № 6. – С. 43–49.
8. Концепція реформування системи оподаткування в Україні / Під ред. кол-ву авторів Фінансово-економічного інституту при Державній податковій адміністрації України – Ірпінь, 2000. – 263 с.
9. Тимченко М.С. Сучасний стан та перспективи розвитку податкової політики України / М.С. Тимченко // Культура народів Причорномор'я. Научний журнал. – № 126. – 2011 – С. 105 – 107
10. Покатаєва О.В. Вплив податкової політики на соціально-економічний розвиток країни / О.В. Покатаєва, С.О. Давидков // Інвестиції: практика та досвід. – 2014. – № 11. – С. 17 – 21.
11. Беспала Н.О. Розвиток державної податкової політики в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к.е.н.; спец. 25.00.02 – механізми державного управління / Н.О. Беспала. – Запоріжжя : Гуманітарний університет «Запорізький інститут державного та муніципального управління», 2006. – 15 с.
12. Гармонізація податкового законодавства: українські реалії: [монографія] / Г.М. Білецька, М.В. Кармаліта, М.О. Куц та ін. – К.: Алерта, 2012. – 222 с.
13. Веремчук Д.В. Структурно-декомпозиційний аналіз економічної природи податкової політики України / Д.В. Веремчук, Л.О. Гаряга // Фінансовий простір. – 2012. – № 1 (5). – С. 48 – 53.
14. Гудзь О.Є. Податкова політика у системі державного регулювання України / О.Є. Гудзь // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: Фінанси і кредит. – 2011. – № 2(31). – С. 9–15.
15. Оксененко А.А. Аналіз світового досвіду реалізації податкової політики та визначення впливу податків на соціально-економічний розвиток країни / А.А. Оксененко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2012. – № 2 (129). – С. 11 – 17.
16. Господарський кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
17. Соколовська А.М. Податкова система України: теорія та практика становлення / А.М. Соколовська. – К.: НДФІ, 2001. – 372 с.
18. Боронос В.Г. Особливості реалізації бюджетно-податкової політики України та визначення напрямів її розвитку / В.Г. Боронос // Бізнес-інформ – 2012. – № 6. – С. 145 – 148.
19. Крисоватий А. І. Теоретико-організаційні домінанти та практика реалізації податкової політики в Україні [Текст]: Монографія / А. І. Крисоватий. – Тернопіль : Карт-бланш, 2005. – 371 с.
20. Чумакова О.О. Податкова політика у сфері трансфертного ціноутворення: економічна ефективність і тонка капіталізація / О.О. Чумакова // Теорія та практика державного управління. – 2013. – Вип. 3. – С. 273–282.
21. Тропіна В. Соціальні аспекти формування ефективної податкової політики / В. Тропіна, О. Гонга // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2012. – № 138. – С. 5 – 8.
22. Ільєнко Р.В. Податкова політика держави: виклики, завдання, перспективи / Р.В. Ільєнко // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 4 (118). – С. 211 – 216.
23. Мартинюк І.В. Критерії формування податкової політики, спрямованої на еколого-економічний розвиток країни / І. В. Мартинюк // Економічний простір. – 2013. – № 70. – С. 284 – 293
24. Програма діяльності Кабінету Міністрів України «Назустріч людям». – К.: Секретаріат Кабінету Міністрів України, 2005. – 62 с.
25. Про утворення Коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України [Електронний ресурс]: Повідомлення Верховної Ради України від 17.09.2008 р. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/n0003001-07>
26. Про основні напрями бюджетної політики на 2002 рік (Бюджетна резолюція) [Електронний ресурс]: Постанова Верховної Ради України від 21 червня 2001 р. N 2543-III. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2543-iii>
27. Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми зменшення шкідливого впливу тютюну на здоров'я населення на 2008–2012 роки [Електронний ресурс]: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 4 червня 2008 р. N 797-р. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/797-2008-p>
28. Відкритість, дієвість, результативність: Програма діяльності Кабінету Міністрів України від 15 березня 2003 року // Урядовий кур'єр від 17.09.2003 р. – № 173. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/797-2008-p>
29. Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2000 р. [Електронний ресурс]: Послання Президента України до Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/n0002100-01>
30. Про доповідь Президента України «Про основні засади економічної та соціальної політики» [Електро-

ний ресурс]: Постанова Верховної Ради України від 19 жовтня 1994 р. N 216/94-ВР. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/216/94-вр>

31. Про Державну програму розвитку національного книговидання і преси на період до 2000 року [Електронний ресурс]: Указ Президента України від 28 лютого 1995 р. N 58/95. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/158/95>

References

1. Myskin, Yu.I. (2013). Upravlinnia opodatkuvanniam: kharakterystyka poniatiinoho aparatu [Management of information: the characteristic of the understanding apparatus]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. Seriya «Ekonomika, ahrarnyi menedzhment, biznes»*, (181), 186–192.

2. Kudriashov, V.P. (2002). *Finansy [Finances]*. Kharkiv: Oldi-plius.

3. Bazylevych, V.D., Balastryk, L.O. (2002). *Derzhavni finansy [State finance]* [ed. by Bazylevych, V.D.]. Kyiv: Atika.

4. Veremchuk, D.V. (2012). Transformatsiia podatkovoi polityky Ukrainy v umovakh intehratsiinykh protsesiv [Transformation of the tax policy of Ukraine in the conditions of integration processes] [Dissertation abstract]. Sumy: DVNZ «Ukrainska akademiia bankivskoi spravy Natsionalnoho banku Ukrainy».

5. Karpynskiy, B.A. (2012). Podatkova polityka derzhavy: otsiniuvannia stanu na osnovi fiskalnoho instrumentariiu [Tax policy of the state: assessment of the state on the basis of fiscal instruments]. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*, (22.6), 191–200.

6. Hrechko, A.V. (2012). Doslidzhennia vplyvu podatkovoi polityky na ekonomichni rozvytok Ukrainy [Investigation of the influence of tax policy on economic development of Ukraine]. *Efektivna ekonomika*, (10), Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1443>.

7. Petrovych, Y. (2008). Problemy rozvytku ta shliakhy vdoskonalennia podatkovoi polityky Ukrainy [Problems of development and ways to improve Ukraine's tax policy]. *Bankivska sprava : zb. nauk. Prats*, (6), 43–49.

8. Kontseptsiiia reformuvannia systemy opodatkuvannia v Ukraini [The Concept of Reforming the Taxation System in Ukraine] [ed. by kol-vu avtoriv Finansovo-ekonomichnoho instytutu pry Derzhavni podatkovii administratsii Ukrainy]. Irpin.

9. Tymchenko, M.S. (2011). Suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku podatkovoi polityky Ukrainy [Current state and prospects of development of tax

policy of Ukraine]. *Kultura narodov Prychernomoria. Nauchnyi zhurnal*, (126), 105–107.

10. Pokataieva, O.V., Davydov, S.O. (2014). Vplyv podatkovoi polityky na sotsialno-ekonomichni rozvytok krainy [Influence of tax policy on social and economic development of the country]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, (11), 17–21.

11. Bepala, N.O. (2006). Rozvytok derzhavnoi podatkovoi polityky v Ukraini [Development of state tax policy in Ukraine] [Dissertation abstract]. Zaporizhzhia : Humanitarnyi universytet «Zaporizkyi instytut derzhavnogo ta munitsypalnogo upravlinnia».

12. Biletska, H.M., Karmalita, M.V., Kuts, M.O. et al. (2012). Harmonizatsiia podatkovoho zakonodavstva: ukraïnski realii [Harmonization of tax legislation: Ukrainian realities]. Kyiv: Alerta.

13. Veremchuk, D.V., Hariaha, L.O. (2012). Strukturno-dekompozytsiinyi analiz ekonomichnoi pryrody podatkovoi polityky Ukrainy [Structural-decomposition analysis of the economic nature of Ukraine's tax policy]. *Finansovyi prostir*, (1(5)), 48–53.

14. Hudz, O.Ie. (2011). Podatkova polityka u systemi derzhavnogo rehuliuвання Ukrainy [Tax policy in the system of state regulation of Ukraine]. *Bulletin of the Sumy National Agrarian University. Series: Finance and Credit*, (2(31)), 9–15.

15. Oksenenko, A.A. (2012). Analiz svitovoho dosvidu realizatsii podatkovoi polityky ta vyznachennia vplyvu podatkov na sotsialno-ekonomichni rozvytok krainy [Analysis of world experience in implementing tax policy and determining the impact of taxes on socio-economic development of the country]. *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini*, (2(129)), 11–17.

16. *Hospodarskyi kodeks Ukrainy [Economic Code of Ukraine]*. Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.

17. Sokolovska, A.M. (2001). *Podatkova systema Ukrainy: teoriia ta praktyka stanovlennia [The tax system of Ukraine: the theory and practice of formation]*. Kyiv: NDFI.

18. Boronos, V.H. (2012). Osoblyvosti realizatsii biudzhethno-podatkovoi polityky Ukrainy ta vyznachennia napriamiv yii rozvytku [Features of realization of fiscal and tax policy of Ukraine and determination of directions of its development]. *Biznes-inform*, (6), 145–148.

19. Krysovatiy, A. I. (2005). Teoretyko-orhanizatsiini dominanty ta praktyka realizatsii podatkovoi polityky v Ukraini [Theoretical-organizational dominants and practice of implementation of tax policy in Ukraine]. Ternopil : Kart-blansh.

20. Chumakova, O.O. (2013). Podatkova polityka u sferi transfertnoho tsinoutvorennia: ekonomichna efektyvnist i tonka kapitalizatsiia [Tax policy in the field of transfer pricing: economic efficiency and thin capitalization]. *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia*, (3), 273–282.

21. Tropina, V., Honta, O. (2012). Sotsialni aspekty formuvannia efektyvnoi podatkovoï polityky [Social aspects of effective tax policy formation]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*, (138), 5–8.

22. Iliencko, R.V. (2011). Podatkova polityka derzhavy: vyklyky, zavdannia, perspektyvy [State Tax Policy: Challenges, Challenges, Prospects]. *Aktualni problemy ekonomiky*, (4(118)), 211–216.

23. Martyniuk, I.V. (2013). Kryterii formuvannia podatkovoï polityky, spriamovanoi na ekolohekonomichnyi rozvytok krainy [Criteria for the formation of a tax policy aimed at ecological and economic development of the country]. *Ekonomichnyi prostir*, (70), 284–293.

24. Prohrama diialnosti Kabinetu Ministriv Ukrainy «Nazustrich liudiam» [Program of activity of the Cabinet of Ministers of Ukraine «Towards the people»]. Kyiv : Sekretariat Kabinetu Ministriv Ukrainy.

25. Verkhovna Rada Ukrainy (2008). Pro utvorennia Koalitsii deputatskykh fraktsii u Verkhovnii Radi Ukrainy [On the formation of a coalition of parliamentary factions in the Verkhovna Rada of Ukraine]. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/n0003001-07>.

26. Verkhovna Rada Ukrainy (2001). Pro osnovni napriamy biudzhethnoi polityky na 2002 rik (Biudzhethna rezoliutsiia) [On the main directions of budget policy for 2002 (Budget Resolution)]. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2543-iii>.

27. Kabinet Ministriv Ukrainy (2008). Pro skhvalennia Kontseptsii Derzhavnoi tsilovoi sotsialnoi prohramy zmenshennia shkidlyvoho vplyvu tiutiunu na zdorovia naselennia na 2008–2012 roky [On Approval of the Concept of the State Target Social Program for Reducing the Harmful Influence of Tobacco on the Health of the Population for 2008–2012]. Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/797-2008-p>.

27. Kabinet Ministriv Ukrainy (2003). Vidkrytist, diievist, rezultatyvnist: Prohrama diialnosti Kabinetu Ministriv Ukrainy [Openness, Effectiveness, Effectiveness: The Program of Activities of the Cabinet of Ministers of Ukraine]. Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/797-2008-p>.

29. Verkhovna Rada Ukrainy (2000). Pro vnutrishnie i zovnishnie stanovyshe Ukrainy u 2000 r. [On the Internal and External Situation of Ukraine in 2000]. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/n0002100-01>.

30. Verkhovna Rada Ukrainy (1994). Pro dopovid Prezydenta Ukrainy «Pro osnovni zasady ekonomichnoi ta sotsialnoi polityky» [About the report of the President of Ukraine «On the Basic Principles of Economic and Social Policy»]. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/216/94-vp>.

31. Prezydent Ukrainy (1995). Pro Derzhavnu prohramu rozvytku natsionalnoho knyhovydannia i presy na period do 2000 roku [About the State program of development of national book publishing and press for the period up to 2000]. Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/158/95>.

Дані про автора

Мискін Юрій Ігоревич,

к. е. н., доцент, докторант кафедри фінансів, Університет державної фіскальної служби України
e-mail: muskin@ukr.net

Данные об авторе

Мыскин Юрий Игоревич,

к. э. н., доцент, докторант кафедры финансов, Университет государственной фискальной службы Украины
e-mail: muskin@ukr.net

Data about the author

Yurii Myskin,

PhD (Economics), Associate Professor, doctoral student of the department of finance
University of State Fiscal Service of Ukraine
e-mail: muskin@ukr.net

Пріоритети розвитку ринку природного газу в контексті євроінтеграційних прагнень України

У статті розглянуто проблеми та пріоритети розвитку ринку природного газу в Україні в контексті євроінтеграції. Визначено пріоритетні завдання з реформування ринку природного газу України, що зумовлюють успішність імплементації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

Зокрема, розглянуто стан запровадження вторинного законодавства для забезпечення реалізації умов базового Закону України «Про ринок природного газу», повноцінний перехід на тарифну модель «вхід–вихід», що визначатиме нові правила функціонування ринку не лише для транснаціональної господарської взаємодії, а й для всіх суб'єктів внутрішнього ринку природного газу.

Проаналізовано ряд положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС щодо реформування ринку природного газу.

Ключові слова: природний газ, зона вільної торгівлі, рівень конкуренції, пріоритети, Угода про асоціацію між Україною та ЄС, енергетична незалежність.

ЧУКАЄВА І.К.,
РАМАЗАНОВ В.А.

Приоритеты развития рынка природного газа в контексте евроинтеграционных устремлений Украины

В статье рассмотрены проблемы и приоритеты развития рынка природного газа в Украине в контексте евроинтеграции. Определены приоритетные задачи по реформированию рынка природного газа Украины, обуславливающие успешность имплементации Соглашения об ассоциации между Украиной и ЕС.

В частности, рассмотрено состояние введения вторичного законодательства для обеспечения реализации условий базового Закона Украины «О рынке природного газа», полноценный переход на тарифную модель «вход–выход», определяющую новые правила функционирования рынка не только для транснационального хозяйственного взаимодействия, но и для всех субъектов внутреннего рынка природного газа.

Проанализирован ряд положений Соглашения об ассоциации между Украиной и ЕС по реформированию рынка природного газа.

Ключевые слова: природный газ, зона свободной торговли, уровень конкуренции, приоритеты, Соглашение об ассоциации между Украиной и ЕС, энергетическая независимость.

CHUKAEVA I.K.,
RAMAZANOV V.A.

Priorities for the development of natural gas market in the context of the euro-integration plants of Ukraine

The article deals with the problems and priorities of the development of the natural gas market in Ukraine in the context of European integration. The priority tasks for reforming the Ukrainian natural gas market, which determine the success of the implementation of the Association Agreement between Ukraine and the EU, were identified.

In particular, the state of introduction of secondary legislation for ensuring the implementation of the terms of the basic Law of Ukraine «On the Natural Gas Market», a full-fledged transition to the entry–exit tariff model that defines new rules for the functioning of the market, not only for transnational economic interaction, but for all entities objects of the internal market of natural gas.

A number of provisions of the Association Agreement between Ukraine and the EU on reforming the natural gas market

Key words: natural gas, free trade zone, level of competition, priorities, Association Agreement between Ukraine and the EU, energy independence.

Постановка проблеми. Угода про асоціацію між Україною та ЄС закріплює прийняті раніше зобов'язання в рамках європейського Енергетичного співтовариства і встановлює чіткий графік їх імплементації. Європейське законодавство не встановлює конкретних правил, за якими мають бути реформовані національні ринки паливно-енергетичного комплексу, натомість визначає лише базові принципи їх подальшого функціонування.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Окремі аспекти економічної ефективності процесів постачання і транспортування енергоресурсів, зокрема природного газу, в контексті імплементації Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом положень досліджували Галецька Н., Крижанівський Є., Подрез-Ряполова І., Струк Н., Стрельцова О. та інші [1–5].

Однак, нові реформи на ринку природного газу України спонукають до нового більш глибокого дослідження проблем його розвитку в нових економічних умовах.

Метою статті є аналіз економічних викликів і нових можливостей розвитку ринку природного газу в умовах імплементації Угоди про асоціацію між Україною і Європейським Союзом та визначення пріоритетних завдань щодо розвитку ринку природного газу, що дає можливість підвищити рівень енергетичної незалежності держави

Виклад основного матеріалу. Угода про асоціацію між Україною та ЄС закріплює прийняті раніше зобов'язання в рамках Європейського енергетичного співтовариства і встановлює чіткий графік їхньої імплементації з дати набрання Угодою чинності. Ці зобов'язання передбачають імплементацію низки європейських директив, спрямованих на трансформацію як інституційного середовища на ринку природного газу, так і техніко-технологічної структури виробничих потужностей і енергетичного балансу загалом [6].

Лібералізація ринків природного газу є однією з головних тенденцій останніх десятиріч у європейській та світовій енергетиці загалом. Причиною трансформацій європейських ринків стало те, що стара система, основою якої були великі вертикально інтегровані газові компанії, що виконували роль монопольних постачальників, здійснювали імпорту газу за довгостроковими контактами за цінами, прив'язаними до вартості нафти, перестала задовольняти вимоги суб'єктів ринку.

На заміну старої була запропонована принципово нова система, базовими складовими якої є вільна конкуренція між постачальниками на всіх рівнях – від локального до міжнародного, виокремлення як самостійної сфери діяльності газотранспортних компаній з наданням права користування мережею всім на недискримінаційній основі, ринкове біржове ціноутворення і відмова від довгострокових контактів на користь спотових угод.

Трансформація енергетичних ринків в напрямі лібералізації стала частиною загальної політики ЄС, спрямованої на формування єдиного ринку на континенті, тож перед країнами, що обрали євроінтеграційний вектор розвитку, природно постала потреба у реформуванні національних газових ринків згідно з директивами та регламентами ЄС.

Не став винятком і ринок природного газу України, що потребує реформування в умовах зростаючих викликів забезпечення надійності постачання палива та адаптації внутрішніх правил до європейських вимог. Угода про Асоціацію між Україною та ЄС вимагає гармонізації нормативно-правової бази зі стандартами ЄС через імплементацію Третього енергетичного пакету ЄС, хоча й не встановлює конкретних правил, за якими мають бути реформовані національні ринки, натомість визначаючи лише базові принципи їх подальшого функціонування.

Однак навіть рамкові вимоги до безпеки та якості надання послуг у контексті реформування газового ринку наразі натикаються на серйозні перепони, що проявляються, зокрема, в перешкоджанні вільного доступу до включення в місячні проекти балансу, фактичній залежності транспортного оператора від монопольного впливу однієї компанії, зловживанні Національною акціонерною компанією «Нафтогаз України» своїм становищем тощо.

Окреме важливе місце серед завдань до реформування ринку газу України займає проблема опрацювання підходу до встановлення економічно обґрунтованих тарифів на послуги з транспортування.

Впровадження тарифоутворюючої моделі «вхід–вихід» [7] для більшості газотранспортних мереж в Європі відображає переконання, що такий принцип ціноутворення найкраще відповідає умовам формування конкурентного ринку газу: оскільки вільний доступ до мережі є необхідною умовою для конкуренції, отож і при визначен-

ні тарифів доцільно перейти від комбінованого «поштового–дистанційного» принципу розрахунку залежно від відстані транспортованого палива до запровадження окремої плати за вхід та вихід із системи.

Крім зміни моделі внутрішнього ринку, що зумовлюється прагненням його інтеграції до європейської Цільової моделі газового ринку, Угода про асоціацію між Україною та ЄС актуалізує питання диверсифікації зовнішніх поставок, створюючи для України можливість перенесення точок продажу транзитного газу із західного на східний кордон, що в подальшому нівелюватиме нарікання з приводу запровадження реверсного (віртуального) постачання.

До підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС основним джерелом надходження реверсного газу з Європи до України був словацький напрям, однак через значний вплив ПАТ «Газпром» на словацький ринок, зокрема через володіння ним часткою в газотранспортній системі (ГТС) Словаччини, «великий» реверс не міг розпочатися через бюрократичні зволікання з посиланням на необхідність вирішення технічних аспектів.

Після підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС Україна врешті змогла повною мірою використати своє право на подібні поставки через норми європейського права. Імплементация директив та регламентів ЄС формально дозволила Україні укласти нові контракти на постачання природного газу з європейських спотових ринків.

Проте, незважаючи на певні досягнення, реформу національного ринку природного газу ще не завершено. На сьогоднішньому етапі пріоритетними завданнями з реформування ринку газу України мають бути:

1) забезпечення зміни якісної ролі національного регулятора на ринку природного газу. Головним завданням такої зміни є досягнення реальної незалежності Регулятора, його тісна кооперація з національними регуляторами країн ЄС, а також відповідним наддержавним координуючим органом – ACER [8].

Національний регулятор має сконцентруватися на виконанні властивих такому органу функцій з контролю та нагляду щодо таких питань, як правила управління і розподілення пропускної потужності розподільчих мереж; контроль засобів управління перевантаженості газових мереж; регулювання

часу, необхідного операторам транспортування, розподілення та зберігання для здійснення підключення споживачів до систем та ремонтних робіт; контроль за оприлюдненням операторами систем інформації для здійснення господарської діяльності; нагляд за розділенням фінансової звітності від різних видів господарської діяльності; публікація щорічних звітів стосовно рівня конкуренції та прозорості на ринку природного газу.

2) закінчення реструктуризації Національної акціонерної компанії «Нафтогаз України» та сертифікації оператора газотранспортної системи (оператора ГТС) відповідно до вимог Третього енергетичного пакета ЄС. Ефективне відокремлення функції оператора ГТС від учасників ринку, які займаються іншою діяльністю на ринку газу, зокрема, видобутком, торгівлею або постачанням газу, є необхідною передумовою для розвитку вільного та конкурентного ринку природного газу;

3) забезпечення повної гармонізації регуляторної бази на ринку природного газу з нормами Третього енергетичного пакета ЄС.

До речі, в цьому напрямку Міністерством енергетики та вугільної промисловості України спільно із Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг вже зроблено чимало роботи, зокрема на виконання положень Закону України «Про ринок природного газу» прийнято:

– Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо створення передумов для нової моделі ринку природного газу та забезпечення стабільності розрахунків підприємств енергетичної галузі» від 24.11.2015 № 812–VIII [9];

– Закон України «Про внесення зміни до Митного кодексу України щодо створення передумов для нової моделі ринку природного газу» від 04.02.2016 № 994–VIII [10];

– постанову Кабінету Міністрів України від 22.03.2017 № 187 «Про затвердження Положення про покладення спеціальних обов'язків на суб'єктів ринку природного газу для забезпечення загальносуспільних інтересів у процесі функціонування ринку природного газу» [11];

– постанову Кабінету Міністрів України від 30.09.2015 № 792 «Про забезпечення проведення розрахунків за спожитий природний газ» [12];

– постанову Кабінету Міністрів України від 30.09.2015 № 809 «Про затвердження По–

рядку проведення конкурсу з визначення постачальника «останньої надії» [13];

– розпорядження Кабінету Міністрів України «Про визначення Національної акціонерної компанії «Нафтогаз України» постачальником «останньої надії» від 10.12.2015 № 1307–р [14];

– постанову Кабінету Міністрів України 30.09.2015 № 813 «Про визначення незалежних організацій, які проводять незалежну експертизу вихідних даних проектів будівництва об'єктів газотранспортної або газорозподільної системи» [15];

– постанову Кабінету Міністрів України від 30.09.2015 № 812 «Про внесення змін до Правил охорони магістральних трубопроводів» [16];

– Правила про безпеку постачання природного газу, що затверджені наказом Міненерговугілля від 02.11.2015 № 686, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 30 листопада 2015 р. за № 1489/27934 [17];

– Національний план дій, що затверджено наказом Міненерговугілля від 02.11.2015 № 687, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 23 листопада 2015 р. за № 1458/27903 [18];

4) реформування системи стягнення рентних платежів за видобуток природного газу та перехід до прогресивної системи встановлення рентних ставок задля стимулювання видобутку природного газу як державними компаніями, так і приватними.

5) завершення процесу створення технологічної бази для переходу з місячної на добову систему балансування природного газу в ГТС, що потребуватиме впровадження засобів контролю та обліку природного газу на всіх етапах його руху в газотранспортній системі, безпосередньо завершення процесу впровадження систем добового балансування природного газу;

6) створення ефективних фінансових передумов для зацікавленості постачальників до більш тривалого прогнозування своєї господарської діяльності за допомогою диференціації тарифної сітки на послуги користування ГТС;

7) запровадження в складову тарифу на користування газорозподільними системами прогресивних методик тарифоутворення щодо стимулювання інвестицій в оновлення розподільних систем, зменшення фізичних втрат, упровадження «розумних» технологій обліку;

8) перехід до системи монетизації субсидій.

Для України європейська інтеграція та реформування ринку природного газу – це шлях модернізації економіки, подолання технологічної відсталості, залучення іноземних інвестицій і новітніх технологій, створення нових робочих місць.

Разом із тим, Угода про асоціацію між Україною та ЄС слугує стратегічним орієнтиром системних соціально-економічних реформ в Україні.

Що стосується аналізу положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС варто зазначити наступне.

Відповідно до Глави 11 «Питання, пов'язані з торгівлею енергоносіями» Угоди [19] закріплено:

– статтю 268 «Визначення»:

1) «енергетичні товари» означає природний газ (код ГС: 2711), електроенергію (код ГС: 2716) та сиру нафту (код ГС: 2709);

2) «стаціонарна інфраструктура» означає будь-які трансмісійні та розподільчі мережі, устаткування та сховища для скрапленого газу, як визначено у директивах ЄС;

3) «транзит» означає транзит, як це описано у Главі 5 («Митні питання та сприяння торгівлі») Розділу IV цієї Угоди, енергетичних товарів через стаціонарну інфраструктуру або нафтопровід;

4) «транспортування» означає передачу і розподіл, як це визначено у директивах ЄС;

5) «несанкціонований відбір» означає будь-яку діяльність, що включає незаконний відбір енергетичних товарів зі стаціонарної інфраструктури.

– статтю 269 «Ціни, що регулюються на внутрішньому ринку»:

1. Ціни на постачання газу для промислових споживачів визначаються виключно попитом та постачанням.

2. Шляхом часткового скасування пункту 1 цієї статті Сторони можуть встановити в загальних економічних інтересах зобов'язання стосовно ціни на постачання газу (далі – регульована ціна).

3. Сторони гарантують, що таке зобов'язання буде чітко визначеним, прозорим, пропорційним, недискримінаційним, таким, що піддається перевірці, та з обмеженим строком дії. При застосуванні цього зобов'язання Сторони також гарантують рівний доступ для споживачів щодо інших зобов'язань.

4. Якщо ціна, за якою продається газ на внутрішньому ринку, регулюється, то Сторона забезпечує, щоб методологія, яка визначає розрахунок регульованої ціни, була опублікована до набрання чинності регульованою ціною.

– статтю 272 «Транзит»:

Сторони вживають заходів, необхідних для спрощення транзиту відповідно до принципу свободи транзиту та відповідно до Статті V(2), V(4) і V(5) ГАТТ 1994 та статті 7(1) і 7(3) Договору до Енергетичної Хартії 1994 року, які включено до цієї Угоди та які складають її невід’ємну частину;

– статтю 273 «Транспортування»:

Стосовно транспортування газу, зокрема доступу третьої сторони до стаціонарної інфраструктури, Сторони мають адаптувати своє законодавство, як зазначено в Додатку XXVII до цієї Угоди та Договору про заснування Енергетичного Співтовариства 2005 року з метою гарантування, що тарифи, опубліковані до набрання ними чинності, процедура розподілу пропускну́ї спроможності та всі інші умови є об’єктивними, обґрунтованими і прозорими та не дискримінують за походженням, власністю або призначенням газу.

– статтю 274 «Співробітництво у сфері використання інфраструктури»:

Сторони мають докладати зусиль для сприяння використанню інфраструктури передачі та збереження газу та, у разі необхідності, проводити консультації одна з одною або координувати свої дії стосовно розвитку інфраструктури. Сторони мають співробітничати у питаннях, що стосуються торгівлі природним газом, сталого розвитку та безпеки постачання.

З метою подальшої інтеграції ринків енергетичних товарів кожна Сторона повинна враховувати енергетичні мережі та можливості іншої Сторони під час розробки програмних документів щодо попиту та плану постачання, взаємозв’язку, енергетичних стратегій і планів розвитку інфраструктури.

– статтю 275 «Несанкціонований відбір енергетичних товарів»:

Кожна Сторона повинна вжити всіх необхідних заходів з метою заборони та усунення несанкціонованого відбору енергетичних товарів, що переправляються транзитом або транспортуються їхньою територією;

– статтю 276 «Збій у постачанні»:

1. Кожна Сторона гарантує, що оператори системи передачі вживатимуть необхідні заходи для того, щоб:

а) мінімізувати ризик випадкового переривання, скорочення або зупинки транзиту і транспортування;

б) швидко відновити нормальну роботу такого транзиту або транспортування, яка була випадково перервана, скорочена або зупинена.

2. Сторона, через територію якої переправляються транзитом або транспортуються енергетичні товари, не повинна у разі виникнення спору з будь-якого питання за участю Сторін чи однієї або більше осіб, що знаходяться під контролем або юрисдикцією однієї зі Сторін, переривати або скорочувати, дозволяти будь-якому суб’єкту, що знаходиться під її контролем або юрисдикцією, в тому числі державному торговельному підприємству, переривати або скорочувати чи дозволяти будь-якому суб’єкту під її юрисдикцією переривати або скорочувати існуюче транспортування або транзит енергетичних товарів, крім випадків, коли це чітко передбачено в договорі або в іншій угоді, що регулює такий транзит або транспортування, до завершення процедур вирішення спору в рамках відповідного договору.

3. Сторони домовилися, що Сторона не повинна нести відповідальності за переривання або скорочення постачання відповідно до цієї статті, якщо Сторона не має можливості постачати енергетичні товари внаслідок дій, пов’язаних з третьою країною або особою, яка знаходиться під контролем чи юрисдикцією третьої країни.

Таким чином, передбачена Угодою про асоціацію між Україною та Європейським Союзом поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом (ЄС) визначатиме правову базу для вільного переміщення товарів, послуг, капіталів, частково робочої сили між Україною та ЄС, а також регуляторного наближення, спрямованого на поступове входження економіки України до спільного ринку ЄС.

Висновки

Кожна держава самостійно приймає рішення щодо адаптації європейських вимог енергетичного законодавства до особливостей внутрішнього ринку, проте існують загальні принципи, які мають слугувати базою ділової культури національних ринків і сприяти гармонічному створенню єдиного європейського інтегрованого енергетичного простору. Європейські практики демонструють, як з допомогою вироблених Європою принципів можна отримати весь необхідний спектр ефектів у внутрішньому функціонуванні газових ринків.

При запровадженні певних норм з урахуванням необхідності досягнення вищого рівня національної безпеки та підвищення надійності газотранспортної системи Україна повинна дотримуватися балансу між національною безпекою та економічною ефективністю ринку.

Список використаних джерел

1. Галецька Н.Б. Національна імплементація Угоди про асоціацію між ЄС та Україною: деякі теоретичні аспекти / Н.Б. Галецька // Держава і право. Серія «Юридичні і політичні науки». – Вип. 66. – 2014. – С. 27–35.

2. Крижанівський Є.І. Аналіз та оцінка світового досвіду з управління міжнародними магістральними трубопровідними системами / Є.І. Крижанівський, І. Л. Боднарук, Н. В. Люта, В. П. Петренко // Економіка та управління в нафтовій і газовій промисловості. – 2010. – №2. – С. 40–44

3. Подрез–Ряполова І.В. Питання законодавчого забезпечення диверсифікації поставок природного газу в Україні / Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2014 № 12 том 2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_926

4. Струк Н.П. (2014) Особливості управління газотранспортною системою України в умовах євроінтеграції // Науково-інформаційний вісник «Економіка» № 10, [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://visnyk.iful.edu.ua/wp-content/uploads/2015/10/30-10-14.pdf>

5. Стрельцова О. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом: передумови, проблеми і перспективи / О. Стрельцова // Право України. – 2012. – № 3–4. – С. 87–97.

6. Сицук О. Оцінка впливу Угоди про асоціацію між Україною та ЄС на економіку України : наук. доп. / за ред. В. М. Гейця, Т. О. Осташко, Л. В. Шинкарук. – К.: ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України», 2014. – 102 с.

7. The Resolution of the Energy and Utilities Regulatory National Commission Ukraine, from 25.09.2015 № 2517 «On Approval of the Methodology for Determining and Calculation of Tariffs for Natural Gas Transportation Services for Points of Entry and Exit Points on the Basis of Multi-Yearly Stimulating Regulation», registered with the Ministry of Justice of Ukraine November 06, 2015 for # 1388/27833 (2015). Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1388-15> [in Ukrainian].

8. Офіційний ресурс Agency for the Cooperation of Energy Regulators (ACER) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.acer.europa.eu/en/Pages/default.aspx>

9. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо створення передумов для нової моделі ринку природного газу та забезпечення стабільності розрахунків підприємств енергетичної галузі» від 24.11.2015 № 812–VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/812-19>

10. Закон України «Про внесення зміни до Митного кодексу України щодо створення передумов для нової моделі ринку природного газу» від 04.02.2016 № 994–VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994-19>

11. Постанова Кабінету Міністрів України від 22.03.2017 № 187 «Про затвердження Положення про покладення спеціальних обов'язків на суб'єктів ринку природного газу для забезпечення загальносуспільних інтересів у процесі функціонування ринку природного газу» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/187-2017-%D0%BF>

12. Постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.2015 № 792 «Про забезпечення проведення розрахунків за спожитий природний газ» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/792-2015-%D0%BF>

13. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про визначення Національної акціонерної компанії «Нафтогаз України» постачальником «останньої надії» від 10.12.2015 № 1307–р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1307-2015-%D1%80>

14. Постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.2015 № 792 «Про забезпечення проведення розрахунків за спожитий природний газ» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/792-2015-%D0%BF>

15. Постанова Кабінету Міністрів України 30.09.2015 № 813 «Про визначення незалежних організацій, які проводять незалежну експертизу вихідних даних проектів будівництва об'єктів газотранспортної або газорозподільної системи» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/813-2015-%D0%BF>

16. Постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.2015 № 812 «Про внесення змін до Правил охорони магістральних трубопроводів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/812-2015-%D0%BF>

17. Правила про безпеку постачання природного газу, що затверджені наказом Міненерговугілля від 02.11.2015 № 686, зареєстровано в Міністерстві юс-

тиції України 30 листопада 2015 р. за № 1489/27934 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1489-15>

18. Національний план дій, що затверджено наказом Міністерства енергетики та захисту споживачів від 02.11.2015 № 687, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 23 листопада 2015 р. за № 1458/27903 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1458-15>

19. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 21 березня 2014 р. // Офіційний вісник України. – 2014. – № 75. – Т. 1. – Ст. 2125.

Referencer

1. Haletska N.B. (2014), «National Implementation of the Association Agreement between the EU and Ukraine: some theoretical aspects», *Derzhava i pravo. Seriya «Yurydychni i politychni nauky»*, vol. 66, pp.27–35.

2. Kryzhanivsky, E.I., Bodnaruk, I. L., Luta, N. V. and Petrenko, V. P. (2010), «Analysis and assessment of international experience in the management of international trunk pipeline systems», *Ekonomika ta upravlinnya v naftoviy i hazoviy promyslovosti*, vol. 2, pp.40–44.

3. Podrez-Ryapolova, I.V. (2014), «Issues of legislative provision for diversification of natural gas supply in Ukraine», *Naukovyy visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser.: Yurysprudentsiya*, vol. 2, t.2, [Online], available at: <http://visnyk.iful.edu.ua/wp-content/uploads/2015/10/30-10-14.pdf>

4. Struk, N.P. (2014), «Features of management of the gas transportation system of Ukraine in the conditions of European integration», *Naukovo-informatsiynyy visnyk «Ekonomika»* [Online], available at <http://visnyk.iful.edu.ua/wp-content/uploads/2015/10/30-10-14.pdf>

5. Streltsova, O. (2012), «Association Agreement between Ukraine and the European Union: preconditions, problems and prospects», *Pravo Ukrayiny*, vol. 3–4, pp.87–97.

6. Sishchuk, O. (2012), «Evaluation of the impact of the Association Agreement between Ukraine and the EU on the Ukrainian economy»: Sciences. add for ed. Heytsa, V. M., Ostashko, T. O. and Shynkaruk. L.V. K.: *DU «In-t ekon. ta prohozuv. NAN Ukrayiny»*

7. The Resolution of the Energy and Utilities Regulatory National Commission Ukraine, from 25.09.2015 № 2517 «On Approval of the Methodology for Determining and Calculation of Tariffs for Natural Gas Transportation Services for Points of Entry and Exit Points on the Basis

of Multi-Yearly Stimulating Regulation», registered with the Ministry of Justice of Ukraine November 06, 2015 for # 1388/27833 (2015). [Online], available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1388-15>

8. Official resource «Agency for the Cooperation of Energy Regulators (ACER)» [Online], available at <http://www.acer.europa.eu/en/Pages/default.aspx>

9. The Law of Ukraine «On Amendments to the Tax Code of Ukraine regarding the creation of prerequisites for a new model of the natural gas market and ensuring the stability of payments for energy companies» dated November 24, 2015, No. 812–VIII [Online], available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/812-19>

10. Law of Ukraine «On amendments to the Customs Code of Ukraine regarding the creation of prerequisites for a new model of the natural gas market» from 04.02.2016 № 994–VIII [Online], available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994-19>

11. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated March 22, 2017 No. 187 «On Approval of the Provision on the Imposition of Special Responsibilities on the Subjects of the Natural Gas Market for Provision of General Public Interests in the Process of Operation of the Natural Gas Market» [Online], available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/187-2017-%D0%BF>

12. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 09/30/2015 No. 792 «On ensuring the payment for consumed natural gas» [Online], available at: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/792-2015-%D0%BF>

13. The Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine «On Determining the National Joint-Stock Company» *Naftogaz of Ukraine «by the» Last Hope* «Provider from 10.12.2015 № 1307–p [Online], available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1307-2015-%D1%80>

14. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 09/30/2015 No. 792 «On ensuring the payment for consumed natural gas» [Online], available at: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/792-2015-%D0%BF>

15. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated September 30, 2015 No. 813 «On Determination of Independent Organizations that Conduct an Independent Examination of Baseline Data for Construction Projects for Gas Transit or Gas Distribution Systems» [Online], available at: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/813-2015-%D0%BF>

16. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated September 30, 2015 No. 812 «On amendments to the Rules for the protection of main pipelines» [Online], available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/812-2015-%D0%BF>

17. The rules on the safety of supply of natural gas, approved by the order of the Ministry of Energy and Coal Industry dated November 2, 2015, No. 686, were registered with the Ministry of Justice of Ukraine on November 30, 2015 under No. 1489/27934 [Online], available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1489-15>

18. The National Action Plan, approved by the Order of the Ministry of Energy and Coal Industry dated November 2, 2015, No. 687, was registered with the Ministry of Justice of Ukraine November 23, 2015 for # 1458/27903 [Online], available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1458-15>

19. Agreement on the Association between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their Member States, on the other side of March 21, (2014), Ofitsiynny visnyk Ukrayiny, vol. 75, t. 1, st. 2125

Дані про авторів

Чукаєва Ірина Костянтинівна,

д-р екон.наук, головний науковий співробітник Інституту економіки та прогнозування НАН України
e-mail: irchukaeva@gmail.com

Рамазанов Владислав Андрійович,

начальник відділу моніторингу та аналітики нафтогазових ринків Департаменту нафтогазового комплексу Міністерства енергетики та вугільної промисловості України

Данные об авторах

Чукаева Ирина Константиновна,

д-р экон.наук, главный научный сотрудник Института экономики и прогнозирования НАН Украины
e-mail: irchukaeva@gmail.com

Рамазанов Владислав Андреевич,

начальник отдела мониторинга и аналитики нефтегазовых рынков Департамента нефтегазового комплекса Министерства энергетики и угольной промышленности Украины

Data about the authors

Iryna Chukaeva,

Dr. ekon.nauc, Chief Scientist Institute of Economics and Economics forecasting of NAS of Ukraine
e-mail: irchukaeva@gmail.com

Vladislav Ramazanov,

Head of the monitoring department and oil and gas market analysts Department of Oil and Gas Complex Ministry of Energy and Energy coal industry of Ukraine

УДК 336.71:339.72:005.591

DOI: 10.5281/zenodo.1252253

КОВАЧ М.Й.,
ІНДУС К.П.

Регулювання банківської діяльності на міжнародному рівні

Активізація глобалізаційних та інтеграційних процесів створює об'єктивну необхідність регулювання банківської діяльності на міжнародному рівні. Уніфіковані стандарти з регулювання секторів фінансових послуг розробляються міжнародними організаціями і в подальшому слугують основою для розроблення національних регулятивних норм, тоді як система нагляду за дотриманням цих стандартів діє в кожній окремій країні. У статті визначено, що контроль за банківською сферою реалізується за допомогою як регулятивної, так і наглядової діяльності, окреслені різні організаційні моделі структур, які здійснюють нагляд за діяльністю секторів фінансових послуг. У світовій практиці існують різні моделі інституціональної побудови системи банківського регулювання та нагляду, кожна з яких має свої переваги і недоліки. Кожна країна обирає ту з моделей, яка буде ефективною, дієвою і відповідатиме архітектурі фінансової системи та особливостям національної банківської системи. Регулювання банківської діяльності на міжнародному рівні не має на меті уніфікацію організаційних моделей структур, які в окремих країнах здійснюють нагляд за діяльністю секторів фінансових послуг. Найважливіше, щоб регулятивно-наглядові органи різних країн керувалися в своїй діяльності одними й тими ж принципами і стандартами, а також мали всі необхідні повноваження для ефективного виконання поставлених перед ними завдань. Обов'язковою умовою є закріплення цих повноважень на законодавчому рівні.

Ключові слова: банківська діяльність, наглядова діяльність, регулювання банківської діяльності, принципи, норми, стандарти, фінансові послуги, банківський бізнес.

Регулирование банковской деятельности на международном уровне

Активизация глобализационных и интеграционных процессов создает объективную необходимость регулирования банковской деятельности на международном уровне. Унифицированные стандарты по регулированию секторов финансовых услуг разрабатываются международными организациями и в дальнейшем служат основой для разработки национальных регулятивных норм, тогда как система надзора за соблюдением этих стандартов действует в каждой отдельной стране. В статье определено, что контроль за банковской сферой реализуется с помощью как регулятивной, так и надзорной деятельности, очерчены различные организационные модели структур, осуществляющих надзор за деятельностью секторов финансовых услуг. В мировой практике существуют различные модели институционального построения системы банковского регулирования и надзора, каждая из которых имеет свои преимущества и недостатки. Каждая страна выбирает ту из моделей, которая будет эффективной, действенной и отвечать архитектуре финансовой системы и особенностям национальной банковской системы. Регулирование банковской деятельности на международном уровне не имеет целью унификацию организационных моделей структур, которые в отдельных странах осуществляют надзор за деятельностью секторов финансовых услуг. Самое важное, чтобы регулятивно-надзорные органы различных стран руководствовались в своей деятельности одними и теми же принципами и стандартами, а также имели все необходимые полномочия для эффективного выполнения поставленных перед ними задач. Обязательным условием является закрепление этих полномочий на законодательном уровне.

Ключевые слова: банковская деятельность, надзорная деятельность, регулирование банковской деятельности, принципы, нормы, стандарты, финансовые услуги, банковский бизнес.

KOVACH M.J.,
INDUS K.P.

Regulation of banking activity at the international level

The activation of globalization and integration processes creates an objective need for regulation of banking activity at the international level. Uniform standards for regulating financial services sectors are developed by international organizations and continue to serve as the basis for the development of national regulatory standards, while the system for monitoring compliance with these standards operates in each separate country. The article states that banking supervision is implemented through regulatory and supervisory activities, outlining various organizational models of entities that oversee the activities of financial services sectors. In world practice there are various models of institutional building of the banking regulation and supervision systems, each of which has its advantages and disadvantages. Each country chooses one of the models that will be effective, active and consistent with the architecture of the financial system and the peculiarities of the national banking system. The regulation of banking activities at the international level is not aimed at unification of organizational models of structures that in some countries supervise the activities of financial services sectors. Most importantly, regulatory and oversight bodies of different countries should be guided by the same principles and standards in their activities, as well as having all the necessary powers to effectively carry out their tasks. Mandatory condition is the consolidation of these powers at the legislative level.

Keywords: banking, supervisory activity, regulation of banking activity, principles, norms, standards, financial services, banking business.

Постановка проблеми. Під впливом глобалізаційних процесів жодна країна неспроможна раціонально формувати і реалізовувати економічну політику без урахування пріоритетів і норм ведення бізнесу учасників світової спільноти. Це потребує якісних змін в системах управління фі-

нансовими компаніями та банками, яким потрібно адаптуватися до динамічних умов ведення бізнесу та загострення конкурентної боротьби. Фінансові ринки і ринки послуг об'єднуються та утворюють один всесвітній ринок. Рівень мобільності капіталів досить високий, обсяги і швидкість пе-

реміщення фінансових ресурсів у межах єдиного міжнародного ринку збільшуються з кожним роком і спрямовуються інвесторами на ринки із найвищою прибутковістю, перспективністю розвитку бізнесу та економічного зростання. Щоб виконувати місію збереження і примноження суспільного капіталу, банки мають постійно удосконалювати інструментарій управління, оперативно реагуючи на зміну поточних суспільних потреб. Тому в умовах поглиблення глобалізаційних процесів удосконалення напрямів розвитку банківської системи України є актуальною проблемою.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Дослідження діяльності банків закладено у працях зарубіжних та вітчизняних учених: Г. Белоглаз, В. Грушка, І. Івасіва, В. Лаврушина, О. Мертенса, П. Роуза, М. Саблука, Дж. Синкі, Д. Герда, Е. Мак-Грю, О. Мозгового та інших. Однак, слід зауважити, що проблемам трансформації банківської діяльності в глобальному середовищі уваги приділяється недостатньо і тому це потребує подальших досліджень.

Мета статті – регулювання банківської діяльності на міжнародному рівні.

Виклад основного матеріалу. Інтернаціоналізація діяльності фінансових посередників та інтеграція фінансових ринків у світових масштабах передбачає уніфікацію правил для всіх учасників, найактивнішими з яких залишаються банки. У зв'язку з тим, що діяльність банків із кожним роком все активніше виходить за межі окремо взятої країни і набуває глобального характеру, виникає потреба уніфікації національних норм, положень і нормативних актів з метою створення або підтримання єдиних правил ведення бізнесу для всіх учасників світового ринку. Адже слабка банківська система або фінансова нестабільність однієї країни може негативно впливати на фінансовий стан інших держав. Оскільки банківська система об'єднує всі галузі економіки, вона має працювати прозоро та бути передбачуваною в контексті забезпечення стабільності розвитку економічних процесів. Ці завдання вирішуються за допомогою системи банківського регулювання та нагляду, яка ґрунтується на закріплених на міжнародному рівні стандартах і принципах.

Контроль за банківською сферою слід розглядати як відповідальність держави перед суспільством щодо забезпечення фінансової стабільності і надійності банків, збереження суспільного

капіталу та підтримання національної економіки. В банківському секторі контроль реалізується за допомогою як регулятивної, так і наглядової діяльності. Регулювання банківської діяльності спрямовано на створення системи принципів, норм, стандартів і правил ведення банківського бізнесу, включає доволі широкий спектр напрямів, реалізується як на міжнародному, так і на національному рівнях, забезпечується кількома міжнародними чи державними інститутами. Наглядова діяльність має на меті контроль та моніторинг дотримання встановлених принципів, норм, стандартів та правил у банківській сфері і, як правило, закріплена за одним державним органом.

На міжнародному рівні пріоритети залишаються за регулятивною діяльністю, тоді як на національному рівні – за наглядовою. Це пояснюється тим, що уніфіковані стандарти з регулювання секторів фінансових послуг розробляються міжнародними організаціями і в подальшому слугують основою для розроблення національних регулятивних норм, тоді як система нагляду за дотриманням цих стандартів діє в кожній окремій країні. Однак наглядова функція може бути реалізована й на міжнародному рівні, хоча й опосередковано. Зокрема, банк, нагляд за яким здійснюється неналежним чином, може відчути значні труднощі під час виходу на міжнародні фінансові ринки або отримання від іноземних банків кредитів на розширення своєї діяльності, незважаючи на те, що за результатами індивідуального аналізу цей же банк може демонструвати високі показники якості управління та фінансової стійкості.

Слід зазначити, що у різних країнах склалися власні підходи до здійснення контролю за діяльністю банків, адже інституціональна побудова системи банківського регулювання та нагляду визначається особливостями історичного та економічного розвитку тієї чи іншої країни, традиціями і значною мірою характером банківської системи. Однак під впливом глобалізаційних процесів поступово відбувається гармонізація міжнародних та національних правил банківського регулювання та нагляду, в процесі якої треба враховувати досвід країн з ефективною системою банківського регулювання та нагляду.

Так, у Великобританії немає антимонопольного законодавства і жорсткого контролю за злиттям банків, завдяки чому було досягнуто високого рівня концентрації банківського капіталу, утвори-

лися великі банківські об'єднання з розвинутою мережею філій як всередині країни, так і за кордоном, які сконцентрували значну частину ресурсів, операцій, безготівкового грошового обігу. Концентрація банківської системи зумовила зосередження функцій банківського регулювання та нагляду в єдиній установі – Банку Англії. В 1998 р. у Великобританії було створено спеціальну організацію з повноваженнями здійснювати нагляд за діяльністю всіх посередників фінансового ринку, тобто банків, страхових та інвестиційних компаній, будівельних товариств тощо.

У межах Європейського Союзу функції регулювання банківської діяльності зазвичай розподілені між парламентом, урядом і власне органом нагляду. При цьому парламент ЄС розробляє загальні законодавчі рамки (наприклад, приймає кодекс про банківську діяльність), а уряд видає додаткові нормативні акти (наприклад, принципи бухгалтерського обліку та звітності), які здебільшого стосуються всіх секторів економіки. В країнах-членах Європейського Союзу (28 країн) функціонують різні організаційні моделі структур, які забезпечують нагляд за діяльністю секторів фінансових послуг. У Австрії, Данії, Естонії, Великобританії, Латвії, Мальті, ФРН, Швеції та Угорщині діє Єдиний орган нагляду за всіма секторами фінансових послуг. В Греції, Іспанії, Італії, Кіпрі, Литві, Польщі, Португалії, Словенії, Франції функціонують окремі органи нагляду за банками, небанківськими фінансовими установами та цінними паперами. В Бельгії, Люксембурзі, Фінляндії діє Спеціальний орган нагляду за банками та цінними паперами і спеціальний орган нагляду за страхуванням та небанківськими фінансовими установами. У Словаччині та Чехії нагляд за банками здійснює центральний банк, за іншими секторами фінансових послуг – спеціальний орган нагляду. В Ірландії та Нідерландах нагляд за всіма секторами фінансових послуг здійснює центральний банк [6].

В Україні згідно із Законом «Про банки і банківську діяльність», а також Законом «Про Національний банк України» функції банківського регулювання та нагляду здійснює НБУ. Що ж до регулятивної функції, то її виконують як органи державної влади (на макрорівні) через прийняття законодавчих та нормативних актів, так і різні департаменти центрального апарату НБУ з урахуванням їх функціонального призначення. Так, діяльність комерційних банків на валютному

ринку регулює департамент валютного регулювання, департамент готівково-грошового обігу регламентує порядок роботи банків з готівковою національною валютою, департамент бухгалтерського обліку та розрахунків визначає порядок ведення бухгалтерського обліку і звітності в банках тощо. Значну роль у виконанні функцій банківського регулювання та нагляду відіграє система банківського нагляду НБУ, що функціонує як єдиний механізм у складі центрального апарату та регіональних управлінь НБУ.

У світовій практиці існують різні моделі інституціональної побудови системи банківського регулювання та нагляду, однак однозначних висновків щодо пріоритетності тієї чи іншої моделі зробити не можна, адже всі вони мають свої переваги і недоліки. Кожна країна обирає ту з моделей, яка буде ефективною, дієвою і відповідатиме архітектурі фінансової системи та особливостям національної банківської системи. Регулювання банківської діяльності на міжнародному рівні не має на меті уніфікацію організаційних моделей структур, які в окремих країнах здійснюють нагляд за діяльністю секторів фінансових послуг. Найважливішим є те, щоб регулятивно-наглядові органи різних країн керувалися в своїй діяльності одними й тими ж принципами і стандартами, а також мали всі необхідні повноваження для ефективного виконання поставлених перед ними завдань. Обов'язковою умовою є закріплення цих повноважень на законодавчому рівні.

Основними розробниками міжнародних стандартів з регулювання секторів фінансових послуг є міжнародні організації. Діяльність міжнародних організацій, які займаються розробленням міжнародних стандартів у сфері регулювання фінансового сектору, дає змогу зробити банківські системи окремих країн порівнянними, сумісними та конкурентоспроможними. Це завдання вирішується за допомогою системи банківського нагляду, яка ґрунтується на стандартах і принципах, розроблених Базельським комітетом із банківського нагляду.

Висновки

Контроль за банківською сферою слід розглядати як відповідальність держави перед суспільством щодо забезпечення фінансової стабільності і надійності банків, збереження суспільного капіталу та підтримання національної економіки. В банківському секторі контроль реалізується за допо-

могою як регулятивної, так і наглядової діяльності. У світовій практиці існують різні моделі інституційно-наглядової побудови системи банківського регулювання та нагляду, кожна з яких має свої переваги і недоліки. Кожна країна обирає ту з моделей, яка буде ефективною, дієвою і відповідатиме архітектурі фінансової системи та особливостям національної банківської системи. Найважливіше, щоб регулятивно-наглядові органи різних країн керувалися в своїй діяльності одними й тими ж принципами і стандартами, а також мали всі необхідні повноваження для ефективного виконання поставлених перед ними завдань. Обов'язковою умовою є закріплення цих повноважень на законодавчому рівні.

Список використаних джерел

1. Важинський Ф.А. Антикризове фінансове управління як економічна система / Ф.А. Важинський, А.В. Колодійчук // Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук-техн. пр. – Львів: РВВ НЛТУ України, 2010. – Вип. 20.3. – С. 127–132.

2. Важинський Ф.А. Механізм регулювання інвестиційної діяльності в регіоні / Ф.А. Важинський, А.В. Колодійчук // Науковий вісник НЛТУ України : зб. наук-техн. праць. – Львів: РВВ НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.7. – С. 138–143.

3. Важинський Ф.А. Сутність антикризового фінансового управління підприємством / Ф.А. Важинський, А.В. Колодійчук // Економіка промисловості. – 2009. – №5. – С. 127–130.

4. Важинський Ф.А. Сутність банківського іпотечного кредитування / Ф.А. Важинський, А.В. Колодійчук // Науковий вісник НЛТУ України : зб. наук-техн. праць. – Львів: РВВ НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.2. – С. 151–156.

5. Копилук О.І. Стан банківської системи України в сучасних умовах господарювання / О.І. Копилук, А.В. Колодійчук // Науковий вісник НЛТУ України. – 2012. – Вип. 22.11. – С. 190–196.

6. Офіційний сайт Комітету з банківського нагляду м. Базель [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.bis.org

7. Уваров К. Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України: орієнтир на майбутнє / К. Уваров, О. Куценко // Вісник НБУ. – 2005. – № 1. – С. 60–63.

References

1. Vazhynskyy, F. A., & Kolodiychuk, A. V. (2010). Antykryzove finansove upravlinnya yak ekonomichna

systema [Anticrisis Financial Management as an Economic System]. In *Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny* [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 20.3 (pp. 127–132). [in Ukrainian]

2. Vazhynskyy, F. A., & Kolodiychuk, A. V. (2010). Mekhanizm rehulyuvannya investytsiynoyi diyal'nosti v rehioni [Mechanism for regulation of investment activity in the region]. In *Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny* [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 20.7 (pp. 138–143). [in Ukrainian]

3. Vazhynskyy, F. A., & Kolodiychuk, A. V. (2009). Sutnist' antykryzovoho finansovoho upravlinnya pidpryyemstvom [The essence of the anti-crisis financial management of the enterprise]. *Ekonomika promyslovosti – Economy of Industry*, 5, 127–130. [in Ukrainian]

4. Vazhynskyy, F. A., & Kolodiychuk, A. V. (2010). Sutnist' bankivs'koho ipotechnoho kredyтування [Essence of bank mortgage lending]. In *Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny* [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 20.2 (pp. 151–156). [in Ukrainian]

5. Kopylyuk, O. I., & Kolodiychuk, A. V. (2012). Stan bankivs'koyi systemy Ukrayiny v suchasnykh umovakh hospodaryuvannya [The state of the banking system of Ukraine in modern economic conditions]. In *Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny* [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 22.11 (pp. 190–196). [in Ukrainian]

6. Official website of the Basel Committee on Banking Supervision (2018). Retrieved from www.bis.org

7. Uvarov, K., & Kutsenko, O. (2005). Metodychni rekomendatsiyi shchodo orhanizatsiyi ta funktsionuvannya system ryzyk-menedzhmentu v bankakh Ukrayiny: oriyentyr na maybutnye [Methodical recommendations on the organization and functioning of risk management systems in banks of Ukraine: a benchmark for the future]. *Visnyk Natsional'noho banku Ukrayiny – Bulletin of the National Bank of Ukraine*, 1, 60–63.

Дані про авторів

Ковач Марія Йосипівна,

к.е.н., доцент, Ужгородський торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету
e-mail: info@utei-knteu.org.ua

Індус Катерина Петрівна,

к.е.н., доцент, Ужгородський торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету
e-mail: info@utei-knteu.org.ua

Данные об авторах

Ковач Мария Иосифовна,

к.э.н., доцент, Ужгородский торгово-экономический институт Киевского национального торгово-экономического университета;

e-mail: info@utei-knteu.org.ua

Индус Екатерина Петровна,

к.э.н., доцент, Ужгородский торгово-экономический институт Киевского национального торгово-экономического университета

e-mail: info@utei-knteu.org.ua

Data about the authors

Maria Kovach,

PhD, Associate Professor of Uzhgorod Trade and Economic Institute of the Kyiv National Trade and Economic University;

e-mail: info@utei-knteu.org.ua

Kateryna Indus,

PhD, Associate Professor of Uzhgorod Trade and Economic Institute of the Kyiv National Trade and Economic University

e-mail: info@utei-knteu.org.ua

DOI: 10.5281/zenodo.1252259

СИГАЙОВ А.О.,

АГАПОВА А.І.

Технологія блокчейну як нова схема економічної діяльності України та світу

У даній статті розглядаються особливості нових систем зберігання даних, а саме блокчейну, наявні переваги та ризики для учасників мережі для створення блоків і ланцюгів даних, проаналізовано принцип роботи блоку. Основна сфера її застосування – економіка, зокрема, криптовалюта, але потенційно технологія корисна для самих різних галузей, і більшість її можливостей тільки починають використовуватися на практиці. Серед іншого, зроблено огляд найсильніших аспектів захисту блоків від хакерських атак або зміни компонентів. Вказані деякі служби, які можуть використовувати принцип блокування та ефективно функціонувати в Україні.

Ключові слова: блокчейн, хеш-функція, електронна валюта, валідація, біткоін.

СИГАЄВ А.А.,

АГАПОВА А.І.

Технология блокчейну как новая схема экономической деятельности Украины и мира

В данной статье рассматриваются особенности новых систем хранения данных, а именно блокчейн, имеющиеся преимущества и риски для участников сети для создания блоков и цепей данных, проанализированы принцип работы блока. Основная сфера ее применения – экономика, в частности, криптовалюта, но потенциально технология полезна для самых разных отраслей, и большинство ее возможностей только начинают использоваться на практике. Среди прочего, сделан обзор самых сильных аспектов защиты блоков от хакерских атак или изменения компонентов. Указанные некоторые службы, которые могут использовать принцип блокировки и эффективно функционировать в Украине.

Ключевые слова: блокчейн, хэш-функция, электронная валюта, валидация, биткоин.

SIGAYOV A.O.,

АГАПОВА А.І.

Blockchain technology as a new scheme of economic activity of Ukraine and the world

This article examines the features of new storage systems – blockchain, the advantages and risks for network participants to create blocks and data chains, and analyzes the principle of operation of the block. The main area of its application is the economy, in particular, cryptology, but potentially the technology is useful for a variety of industries, and most of its capabilities are only beginning to be used in practice. Among other things, an overview of the most powerful aspects of block protection from hacker attacks or component modifications was made. Some services that may use the blocking principle and operate effectively in Ukraine are specified.

Key words: blockchain, hash-function, electronic currency, validation, bitcoin.

Постановка проблеми. У минулому блокчейни зазвичай були пов'язані з цифровими валютами, а зокрема, з біткойнами. Актуальність теми полягає у тому, що сьогодні блокчейнові програми застосовуються в багатьох галузях як безпечний і економічний спосіб створення та управління розподіленою базою даних та ведення записів для цифрових операцій усіх типів. Стаття присвячена короткому огляду технології, принципів її роботи і можливим застосуванням у різних сферах економіки.

Метою роботи є дослідження революційної системи баз даних блокчейну, її переваг, дослідження вже успішних випадків застосування принципу blockchain у різних сферах та пошук можливих сфер, в яких було б ефективно використовувати принцип блокчейну в Україні.

Виклад основного матеріалу. Блокчейн – це постійно зростаючий список записів, званих блоками, які пов'язані та захищені за допомогою криптографії. Кожен блок зазвичай містить хеш-показник як посилання на попередній блок, мітку часу та дані транзакції [7]. За конструкцією, блокчейну властиво стійкість до модифікації даних. Тим не менш, база даних ділиться через мережу комп'ютерів, яка може охоплювати лише декілька користувачів або сотні та тисячі людей. Книга стає довгим переліком транзакцій, що відбулися з початку роботи мережі, але з часом збільшуючись.

Блокчейновий журнал складається з двох типів записів: окремих транзакцій і блоків. Перший блок складається з заголовка та даних, що стосуються операцій, що відбуваються протягом певного періоду часу. Механізм часу блоку використовується для створення буквенно-цифрового рядка з назвою хеш. Хеш-функція дозволяє привести будь-які масиви даних до числа заданої довжини. Наприклад, якщо будь-яке число (будь-якої довжини) почати розділяти багато разів на одне й те саме просте число, то отриманий в результаті остаток від розподілу можна буде назвати хешем. Для різних вихідних чисел залишок від ділення (цифри після коми) буде відрізнятися [1]. Саме ця схема використовується в технології блокування, де хеш виступає гарантом цілісності транзакцій (платежів) і захищає її від несанкціонованих змін.

Після створення першого блоку кожен наступний блок у головній книзі використовує хеш попереднього блоку для обчислення власного хешу. Перш ніж новий блок можна додати до ланцюга, його автентичність повинна бути підтверджена обчислю-

вальним процесом, що називається валідацією або консенсусом. На цьому етапі процесу блок-кешу більшість вузлів у мережі повинні узгоджувати, щоб хеш нового блоку було розраховано правильно. Консенсус гарантує, що всі копії розподіленої книжки поділяються однаковою державою.

Платформи Blockchain можуть бути як без дозволу, так і дозволені. У загальнодоступному блоці без дозволу, як біткойн, кожен вузол у мережі може здійснювати транзакції та брати участь у процесі консенсусу. У приватному дозволеному ланцюгу, як Multichain, кожен вузол може виконувати транзакції, але участь у консенсусному процесі обмежується обмеженою кількістю затверджених вузлів.

Незважаючи на те, що Bitcoin в даний час є найбільш видимим використанням блокчейна, він може використовуватися так само, як і будь-яка інша розподілена база даних. У 2016 році роздрібна компанія у режимі онлайн Overstock.com використовувала блокчейн для продажу та розповсюдження більш ніж 126 000 акцій компанії, що вперше публічно торгує компанією, яка використовує блокчейни для підтримки операцій з фондовими операціями. R3, глобальний консорціум фінансових установ, також використовує блокчейн для запису, керування та синхронізації фінансової інформації, використовуючи API для конкретних платформ. Звіт від Всесвітнього економічного форуму від вересня 2015 року передбачав, що до 2025 року десять відсотків світового ВВП будуть зберігатися на технологіях блокчейн [5].

Сьогодні банки та фінансові установи в усьому світі вивчають, як вони можуть використовувати блокчейни для підвищення безпеки. Інші галузі, включаючи охорону здоров'я, уряд та технології, вивчають, як вони можуть використовувати блокчейни для забезпечення безпечного обміну даними, такими як особиста інформація про здоров'я, цифрові активи, такі як завантажені розваги та акти на нерухомість [6]. Виробництво та інші подібні підприємства також бачать потенціал, який може використати блокчейн для управління інтелектуальними контрактами, а також відстежувати матеріали, коли вони рухаються через свої ланцюги поставок [4].

Існують деякі видатні приклади ідентифікаційних проектів на базі блоків. У червні 2017 року Microsoft та Accenture запустили прототип технології, яка показує біометричну інформацію, яку індивіди можуть вибірково ділитися різними уста-

новами, організаціями та компаніями. Прототип, який було розгорнуто УВКБ ООН для реєстрації 1,3 мільйона біженців, запущений на базі служби блоків з Azure на основі Ethereum. uPort, побудований на Ethereum, прагне забезпечити послуги мобільного зв'язку для самостійного управління ідентифікацією [3]. Користувачі створюють складений з облікових даних та ідентичності, які вони можуть вибірково надіслати, щоб підтвердити свою особу. Це також може слугувати системою атестації KYC / AML. uPort використовує IPFS для зберігання ідентифікаційних даних користувача [2].

Національний банк України розширює команду, яка працює над переведенням національної валюти країни, гривня, до блоку.

Виявлено в електронному листі до CoinDesk, число людей, які додано, і які вони зараз зберігаються приватними, але розширення показує рівень намірів, який не був помічений у багатьох інших центральних банках.

Центральні банки по всьому світу обговорюють та досліджують технологію блокчейнів для її можливості більш ефективно відслідковування коштів та зменшення витрат комерційних банків. Наприклад, Народний банк Китаю вважає створення криптовалюти на основі Fiat «критичним» фінансовим розвитком.

Але все ж Національний банк України дав більш детальне бачення свого зобов'язання створити національну цифрову валюту, що робить свою роботу менш теоретичною, ніж інші. Наразі він чекає впровадження електронної гривні на основі технології блокчейнів. Фахівці розглядають блокчейн як наступний крок у розвитку технологій транзакцій, який стане більш популярним і поширеним протягом наступних десятиліть.

Висновки

Таким чином, ґрунтуючись на сприятливій тенденції використання блокчейну в світовій економіці і в Україні окремо, можна зазначити, що його ключовою перевагою застосування в багатьох галузях є безпека. Коригувати блокчейн практично неможливо, оскільки інформація спільно використовується і постійно узгоджується тисячами, навіть мільйонами комп'ютерів, і блокчейн не має жодної точки збою. Якщо один вузол знижується, це не проблема, тому що всі інші вузли мають копію блок-журналу.

З іншого боку, експерти відзначають, що блокчейн також має потенційні недоліки, ризики та викли-

ки. З загальноприйнятими блочейнами виникають питання про довіру, а хто відповідає, якщо виникне проблема. За допомогою приватних блок-кешів виникають питання про те, чи організації здатні або готові інвестувати в інфраструктуру для відкриття платежів ІТ, стратегію обліку, яка застосує витрати на ІТ-послуги, як-от операції з базами даних, до бізнес-підрозділу, в якому вони використовуються.

Отже, підсумувавши вищезазначене та визначивши всі переваги та недоліки, можна зробити висновок, що в цілому, блокчейн є надзвичайно революційним явищем. Принцип блокчейну дозволить розвиватися не тільки банківській сфері, але і іншим, зокрема, медицині, освіті, бізнесу, захищеності людей від шахрайських схем та маніпуляцій, тому має велике майбутнє, зокрема в Україні.

Список використаних джерел

1. A Brief History of Blockchain: An Investor's Perspective [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://medium.com/@cameronmclain/abriefhistoryofblockchainaninvestorsperspective387c440ad11c>
2. What is Blockchain Technology? A StepbyStep Guide For Beginners [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://blockgeeks.com/guides/whatisblockchaintechnology/>
3. What is Blockchain Technology? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.coindesk.com/information/whatisblockchaintechnology/>
4. Whatisablockchain,andwhyisitgrowinginpopularity? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://arstechnica.com/informationtechnology/2016/11/whatisblockchain/>
5. A chain of opportunities for blockchain [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://capgemini.ft.com/trendchecking/achainofopportunitiesforblockchain_f55.html?mhq5j=e1
6. Cryptomonedas: riesgos y oportunidades [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://blogs.elconfidencial.com/mercados/aprenderainvertir/20161209/cryptomonedasriesgoportunidadesinversion_1301092/
7. EL BITCOIN SIGUE DANDO DE QU? HABLAR [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://criptonoticias.com/opinion/el-bitcoinsiguedandodequehablar/#axzz4mhwOYyPC>

References

1. A Brief History of Blockchain: An Investors Perspective [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu:

<https://medium.com/@cameronmclain/abriefhistoryofblockchainaninvestorsperspective-387c440ad11c>

2. What is Blockchain Technology? A StepbyStep Guide For Beginners [Elektronnyi resurs]. – Rezhy m dostupu: <https://blockgeeks.com/guides/whatisblockchaintechology/>

3. What is Blockchain Technology? [Elektronnyi resurs]. – Rezhy m dostupu: <http://www.coindesk.com/information/whatisblockchaintechology/>

4. What is blockchain, and why is it growing in popularity? [Elektronnyi resurs]. – Rezhy m dostupu: <https://arstechnica.com/informationtechnology/2016/11/whatisblockchain/>

5. A chain of opportunities for blockchain [Elektronnyi resurs]. – Rezhy m dostupu: http://cappgemini.ft.com/trendchecking/achainofopportunitiesfor_blockchain_f55.html?mhq5j=e1

6. Cryptomonedas: riesgos y oportunidades [Elektronnyi resurs]. – Rezhy m dostupu: http://blogs.elconfidencial.com/mercados/aprenderainvertir/20161209/cryptomonedasriesgosyopportunidadesinversion_1301092/

7. EL BITCOIN SIGUE DANDO DE QU? HABLAR [Elektronnyi resurs]. – Rezhy m dostupu: <https://criptonoticias.com/opinion/el-bitcoinsiguedandodequehablar/#axzz4mhwOYyPC>

Дані про авторів

Сігайов Андрій Олександрович,

д.е.н., професор КПІ ім. Ігоря Сікорського
пр. Перемоги 37, 03056, Київ, Україна
e-mail: ans@gmail.com

Агапова Анна Ігорівна,

студент КПІ ім. Ігоря Сікорського
пр. Перемоги 37, 03056, Київ, Україна
e-mail: anagapova7@gmail.com

Данные об авторах

Сигаёв Андрей Александрович,

д.э.н., профессор КПИ им. Игоря Сикорского
пр. Победы 37, 03056, Киев, Украина
e-mail: ans@gmail.com

Агапова Анна Игоревна,

студент КПИ им. Игоря Сикорского
пр. Победы 37, 03056, Киев, Украина
e-mail: anagapova7@gmail.com

Data about the authors

Andriy Sigayov,

Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute, professor, Sc.D.
e-mail: ans@gmail.com

Anna Agapova,

Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute, graduate student
e-mail: anagapova7@gmail.com

УДК 336.027:364.14

DOI: 10.5281/zenodo.1252265

БОБРИВЕЦЬ В.В.

Методологічні засади стимулювання розвитку благодійності інструментарієм оподаткування

У статті викладено методологічні засади активізації розвитку громадянського суспільства через посилення фінансової спроможності його інститутів за рахунок створення інструментарієм оподаткування мотивуючого середовища для благодійників та бенефіціарів пожертв. Сформульовано висновки стосовно причинно-наслідкових зв'язків оподаткування та добровільної діяльності. Охарактеризовано складові елементи для побудови гармонійної системи податкового стимулювання благодійності, зокрема: обґрунтування податкових стимулів благодійної діяльності; оцінка ефективності податкових стимулів благодійної діяльності; встановлення критеріїв для бенефіціарів благодійності; визначення обмежень і мінімальних розмірів податкових пільг; закріплення форм податкових пільг; усунення обмежень в декларуванні податкових стимулів благодійної діяльності та визначення пріоритетних бенефіціарів пільг для різних типів донорів. Надано рекомендації стосовно розбудови чинної системи податкового стимулювання благодійності в Україні на новій методологічній основі з метою підвищення ефективності її функціонування в контексті забезпечення позитивного впливу на розвиток громадянського суспільства.

Ключові слова: податкове стимулювання, податкові пільги, благодійність, громадянське суспільство, благодійник, бенефіціар.

БОБРИВЕЦЬ В.В.

Методологические основы стимулирования развития благотворительности инструментарием налогообложения

В статье изложены методологические основы активизации развития гражданского общества через усиление финансовых возможностей его институтов за счет создания инструментарием налогообложения

жения мотивирующей среды для благотворителей и получателей пожертвований. Сформулированы выводы относительно причинно–следственных связей налогообложения и благотворительной деятельности. Охарактеризованы составляющие элементы для построения гармоничной системы налогового стимулирования благотворительности, в частности: обоснование налоговых стимулов благотворительной деятельности; оценка эффективности налоговых стимулов благотворительной деятельности; установление критериев для бенефициаров благотворительности; определение ограничений и минимальных размеров налоговых льгот; закрепление форм налоговых льгот; устранение ограничений в декларировании налоговых стимулов благотворительной деятельности и определение приоритетных бенефициаров льгот для различных типов доноров. Даны рекомендации относительно развития действующей системы налогового стимулирования благотворительности в Украине на новой методологической основе с целью повышения эффективности ее функционирования в контексте обеспечения положительного влияния на развитие гражданского общества.

Ключевые слова: налоговое стимулирование, налоговые льготы, благотворительность, гражданское общество, благотворитель, бенефициар.

BOBRIVETS V.V.

Methodological principles of stimulating the development of philanthropy by the tools of taxation

In the article was outlined the methodological principles of activating the development of civil society through strengthening the financial capacity of its institutions using the taxation' tools for the creation of the motivating environment for benefactors and beneficiaries of donations. It was formulated conclusions regarding the cause–and–effect links of taxation and charitable activities. It was characterized the elements for building harmony system of tax incentives for giving. This system includes justifying incentives for giving; evaluation of the effectiveness of incentives for giving; establishment of criteria of beneficiary organizations; determination of the amount of caps and floors on relief; setting of forms of relief for giving; elimination of barriers to claiming incentives and identification of main beneficiaries of benefits for different types of donors. There were given the recommendations concerning the development of the current system of tax incentives for giving in Ukraine based on a new methodological basis with the aim of increasing the effectiveness of its functioning in the context of ensuring a positive impact on the development of civil society.

Keywords: tax incentives, tax incentives, charity, civil society, philanthropist, beneficiary.

Постановка проблеми. Попри всю неоднозначність питання доцільності використання інструментарію податкового стимулювання для активізації благодійності, численні результати досліджень свідчать, що майже у кожній країні світу держава підтримує благодійність через податкову систему. Однією з фундаментальних праць у цьому контексті є доробок «The Rules to Give: A Global Philanthropy Legal Environment Index», назву якого дослівно можна перекласти як «Правила благодійності: глобальний рейтинг державного регулювання філантропії». Це перша світова оцінка 193 країн у такому контексті, за результатами якої у тому числі сформульовано висновки стосовно причинно–наслідкових зв'язків оподаткування та добродійної діяльності. Наприклад, доведено, що відсоток людей, які жертвують гроші на благодійність, є на 12 процентних пунктів вище у тих країнах, що пропо-

нують податкові пільги фізичним особам (33 %) проти тих країн, які не вдаються до таких заходів (21 %) [1]. Враховуючи, що благодійні пожертви є основним ресурсом для розвитку активного, належного та плюралістичного громадянського суспільства, яке урівноважує монополію держави, уряд будь–якої демократичної країни повинен бути зацікавленим у побудові ефективної системи податкового стимулювання благодійності як одного із ключових елементів цілісного механізму державної підтримки третього сектору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У глобальному вимірі вже давно усвідомлено той факт, що активізація благодійності інструментарієм оподаткування не повинна розглядатися з позиції зняття або додаткового посилення державної відповідальності щодо виконання певних функцій, а вартість пільг не повинна протиставлятися вартості наданої благодійниками допомо-

ги. Об'єктивний факт того, що пільги стимулюють виробництво чогось, що має більшу соціальну цінність, ніж те, що держава могла б виробляти самостійно, якби не запропонувала податкові стимули, доведено у численних працях вчених минулого століття та актуалізовано сучасними дослідниками з врахуванням тих тенденцій, що мають місце внаслідок прогресуючого світового розвитку. Виділимо лише тих науковців, праці яких безпосередньо використовувались під час написання даної статті, зокрема: Джон Пелоза (John Pelosa), Пірс Стіл (Piers Steel), Річард Масгрейв (Richard Musgrave), Брайан Джен (Brian Jenn), Сол Левмор (Saul Levmore), Паул Мак Даніел (Paul R. McDaniel), Уільям Ендрюс (William D. Andrews), Генрі Сімонс (Henry C. Simons), Марк Герден (Mark P. Gergen), Борис Біткер (Boris I. Bittker), Елан Квік (Elaine Quick), Тоні Круз (Toni A. Kruse) та Адам Пікерінг (Adam Pickering).

Однак в Україні ідея, що податкові стимули для благодійності є не фактично втраченими доходами держави, а засобом створення сприятливих умов для посилення фінансової спроможності інститутів громадянського суспільства, і, відповідно, збільшення їх ролі в різних сферах діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, ще остаточно не усвідомлена. Про це, зокрема, зазначається у Національній стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства на 2016 – 2020 роки, затвердженої Указом Президента України від 26.02.2016 року № 68/2016. На нашу думку, чинна вітчизняна система податкових стимулів для бенефіціарів пожертв та благодійників була сформована скоріше емпіричним шляхом, аніж з використанням наукових підходів, а тому потребує переосмислення та трансформації з метою підвищення ефективності функціонування.

Мета статті – аналіз методологічних аспектів побудови гармонійної системи податкового стимулювання благодійності як одного із ключових елементів цілісного державного механізму сприяння розвитку громадянського суспільства в країні.

Виклад основного матеріалу. Не дивлячись на високу суспільну місію, під час створення або покращення умов для розвитку громадянського суспільства інструментарієм оподаткування необхідно врахувати ті потенційні ризики для країни, які можуть мати місце як в силу об'єктивних причин, так і у зв'язку із специфікою країни. Очевидно,

що універсальної концепції немає і бути не може, проте міжнародна практика є надійним джерелом інформації щодо успішних рішень законодавця з точки зору отриманих кінцевих результатів. Всупереч існуючим відмінностям у підходах до напруження структури податкового стимулювання благодійності, досвід зарубіжних країн свідчить про існування загальної методології активізації розвитку громадянського суспільства інструментарієм оподаткування, яка реалізується у розрізі відповідних етапів, зокрема через:

1. Обґрунтування податкових стимулів благодійної діяльності.
2. Оцінку ефективності податкових стимулів благодійної діяльності.
3. Встановлення критеріїв для бенефіціарів благодійності.
4. Визначення обмежень і мінімальних розмірів податкових пільг.
5. Закріплення форм податкових пільг.
6. Усунення обмежень в декларуванні податкових стимулів благодійної діяльності.
7. Визначення пріоритетних бенефіціарів пільг для різних типів донорів [2, с. 4].

Деталізуємо та обґрунтуємо методологічні аспекти впровадження податкового стимулювання благодійності з метою забезпечення конструктивної розбудови даного сегменту в Україні.

1. Обґрунтування податкових стимулів є важливим з позиції суспільного договору між державою та громадянами щодо обмеження повної свободи індивідумів безконтрольно роздавати свої гроші в межах благодійної або будь-якої іншої діяльності, оскільки така поведінка може перешкоджати забезпеченню справедливості та демократії. Також здатність найбагатших осіб та організацій чинити величезний вплив на суспільство містить у собі ризик підриву природнього стану речей, коли домінуючим є найсильніший (держава). Враховуючи це, необхідність підтримки суспільно корисної діяльності індивіда через податкове стимулювання благодійності повинна бути урівноважена одночасним визнанням необхідності існування деяких державних лімітів.

2. Оцінка ефективності податкових стимулів благодійної діяльності має надзвичайно важливе прикладне значення. Одночасно це є одним з найскладніших завдань, оскільки спроби виміряти вплив стимулів, що пропонуються через податкову систему, на розвиток благодійності наштовхують

ся на відсутність контрольованого середовища, у якому реакція благодійників на стимули могла б бути оцінена шляхом порівняння із реакцією у середовищі, де податкові стимули відсутні.

Тому фактично єдиним варіантом у контексті оцінювання ефективності податкового стимулювання благодійності залишається співставлення змін у податковій політиці із результируючими змінами у звичках благодійників. Аналізуючи динаміку обсягів благодійних пожертв протягом тривалих періодів часу, коли супутні жертвам витрати (зміни у прибутковому оподаткуванні) збільшувалися та зменшувалися, є можливість визначити цінову еластичність благодійності. Значний науковий інтерес у такому контексті представляє собою дослідження Джона Пелози (John Pelosa) та Пірса Стіла (Piers Steel), в якому вчені на основі аналізу із вибіркою даних приблизно для 1,4 мільйона осіб зробили висновок, що цінова еластичність благодійних пожертв (принаймні у США) складає $-1,11$ [3, с. 260–262]. Це означає, що кожен один додатковий відсоток зростання податкових стимулів (або здешевлення пожертви) результує збільшенням розміру пожертви у розмірі 1,11 відсотків. Нажаль, подібні дослідження для інших країн на даний момент відсутні. Ми не виключаємо, що культурні особливості, традиції, релігійні або інші соціально-економічні параметри країни можуть накладати свій відбиток на чутливість благодійників до стимулів, а тому цінова еластичність скоріше за все була б різною у розрізі країн.

І хоча важко однозначно стверджувати про причинно-наслідкові зв'язки розширення податкових стимулів та активізації благодійної діяльності, реальна, а не формальна присутність таких стимулів свідчить про наявність у державі системної політики підтримки розвитку громадянського сектору, що підвищує імідж країни на міжнародній арені.

3. Встановлення критеріїв для бенефіціарів благодійності здійснюється з метою визначення законодавчих підстав, відповідно до яких надається статус організації громадянського суспільства (далі – ОГС) або відмовляється в його отриманні, а також для обмеження фінансових благодійних потоків та окреслення видів діяльності, що визнається благодійною.

3.1. Прийнято виділяти дві системи:

– мозаїчна (клаптева) система (Patchwork System), коли є стандартні стимули, стимули з

більш високими ставками та додаткові обмеження для певних, визначених законодавцем, напрямів діяльності.

– сходова (крокова) система (Staircase System), коли є стандартні стимули, стимули з більш високими ставками та додаткові обмеження, які вступають у дію під час проходження обов'язкових проміжних реєстраційних процедур для певних благодійних організацій [2, с. 18].

Як правило на практиці використовується змішаний підхід, що містить елементи обох систем, а методологічно рекомендується брати за основу сходову систем – свого роду покроковий фільтр організацій, що мінімізує можливості для зловживань і звужує коло користувачів стимулами. На нашу думку, в Україні реалізовано мозаїчну систему, яка визнається доволі складною для використання – може бути однією з причин її незначного мотивуючого впливу на вітчизняних благодійників.

3.2. В рамках цих систем акредитація права на отримання податкових стимулів для організацій громадянського суспільства виконується відповідно до двох підходів:

– всеохоплюючий/інклюзивний (inclusive) підхід. Передбачає широке нормативне визначення суспільного блага, а ОГС набувають право на користування пільгами в межах однокрокової системи. Реалізований у таких країнах, як, наприклад, Канада, Ірландія, Німеччина, Японія, Мексика, Філіппіни, Польща, Росія, Сінгапур, Туреччина, Великобританія та Сполучені Штати Америки.

– монопольний/ексклюзивний (exclusive) підхід. Кваліфікаційні критерії є доволі специфічними для строго визначених випадків і можуть бути об'єктом політичного/виконавчого впливу. ОГС отримують доступ до пільг або шляхом реєстрації згідно із мозаїчною системою із обмеженнями для різних цілей діяльності, або за сходовою системою, коли діють множинні проміжні бар'єри і різні ставки для різних організацій. Застосовується, приміром, у Аргентині, Австралії, Бангладеш, Бразилії, Китаї, Єгипті, Франції, Індії, Італії, Південній Африці та В'єтнамі.

Цікаво, що відповідно до Світового рейтингу благодійності 2017 (за виключенням Туреччини, щодо якої дані відсутні) середній відсоток населення, що займається благодійністю, є майже у два рази вищим (приблизно 45 %) у тих країнах, де реалізований інклюзивний підхід, проти 24 % благодійників у країнах із монопольним підходом [4].

3.3. Підхід законодавця щодо визначення напрямів діяльності/видів ОГС, які мають право на податкові стимули, або ні, його демократичність та наукове обґрунтування у сукупності мають не менше значення, ніж розміри таких стимулів. Прийнято виділяти наступні дискреційні інструменти впливу:

- законодавче обмеження напрямів діяльності ОГС;
- виконавчий вплив на процес набуття пільгового статусу ОГС;
- закріплення різних обсягів пільг для різних видів благодійної діяльності;
- надання більшої підтримки тим ОГС, які опосередковано забезпечують виконання цілей, задекларованих урядом в якості своєї програми.

Отже, центральною є теза: наскільки влада зацікавлена у забезпеченні об'єктивних умов розвитку активного та різноманітного громадянського суспільства інструментарієм оподаткування чи мова йде про популістські наміри задля підвищення власного рейтингу? Очевидно, що політичний/виконавчий вплив на процес надання податкових стимулів може мати місце, але він не повинен бути визначальним – податкові стимули мають бути максимально нейтральними, побудованими на основі широкого визначення суспільної користі.

3.4. Податкове стимулювання міжнародної благодійності є доволі проблематичним аспектом, оскільки у цьому випадку повинні бути збалансовані моральні імперативи уряду щодо забезпечення умов розвитку ОГС у глобальному вимірі та вибіркоче пільгування благодійності у відповідності із внутрішніми суспільними інтересами. У цілому застосовувані підходи можна розділити на три моделі за рівнем відкритості¹:

- ізольована: уряд унеможливує або суттєво обмежує можливість отримання податкових стимулів за міжнародну благодійність. Це, приміром, такі країни, як Китай, Сінгапур, Бангладеш, Туреччина, Індія, Австралія, Єгипет.
- змішана: уряд дозволяє національним організаціям, що діють за кордоном, отримувати пільговані пожертви, за умови обов'язкової реєстрації такої організації всередині країни. Наприклад, Аргентина, Австралія, Бразилія, Канада, Франція, Німеччина, Ірландія, США, Великобританія, Італія, Мексика, Філіппіни, Польща та інші.

¹ Зауважимо, що дана класифікація не враховує ті законодавчі норми, що регулюють діяльність корпоративних або приватних фондів.

– відкрита: благодійники можуть доволі вільно надавати пожертви іноземним ОГС у будь-якій країні та претендувати на податкові стимули всередині країни. Однак сьогодні немає такої країни, яка б мала дійсно настільки відкриту систему податкового стимулювання міжнародної благодійності. Напевно, найбільш відкритий підхід щодо податкового стимулювання міжнародної благодійної діяльності задекларований, принаймні на папері, у Європейському союзі.

4. Визначення обмежень і мінімальних розмірів податкових пільг реалізується наступним чином.

4.1. У переважній більшості країн запроваджено ліміт для загальної суми податкових пільг, яку щорічно може отримати індивід, у вигляді:

- відсотку від оподаткованого доходу (варіюється від 5 % у Аргентині до 75 % у Канаді);
- фіксованої грошової суми (варіюється від аналогу 229 доларів США у Швеції до 1 млн євро у Ірландії);
- комбінації перших двох підходів (у Бельгії 20 % від оподаткованого доходу або 250 тис євро в залежності від того, яка сума є меншою);

Необмежені стимули, як, наприклад, у Сінгапурі, або дозволений для вирахування 100 % розмір пожертви, як, приміром, у Великобританії, Ірландії, В'єтнамі, Філіппінах та Австралії, є скоріше виключенням із правил [2, с. 25–31].

4.2. Практикується встановлення мінімального порогу пожертви для набуття права на податкові стимули, що реалізується за двома підходами:

– доволі високий прохідний розмір пожертви для обмеження кількості благодійників (наприклад, 250 євро в Ірландії);

– умовна межа, нижче якої пожертви взагалі не мають сенсу, однак надмірно навантажують податкові адміністрації (2 австралійських долара в Австралії, 12 фунтів в Японії або 11 фунтів у Канаді) [5].

При цьому у застосуванні таких порогових значень слід бути дуже обережними, оскільки дуже високою є ймовірність формування негативного масового уявлення, що благодійність – це привілей для багатих.

5. Закріплення форми податкових пільг має вихідне значення по відношенню до ефективності податкового стимулювання в цілому. Прийнято застосовувати наступні форми:

- вирахування/знижка, коли дозволяється вирахувати всю суму пожертви або її певну частину із оподаткованого доходу, внаслідок чого із

зменшенням податкової бази платника зменшується розмір належного до сплати податку.

- податковий кредит/залік, коли дозволяється відняти всю суму пожертви або її певну частину із суми належного до сплати таким платником податку.

- екстраполювання/перерахунок пожертви (Grossed-up donation), коли благодійник може дозволити отримувачу благодійної допомоги повернути всю суму або певну її частину від податку, сплаченого з такої пожертви. Однак такий підхід не є поширеним і практикується, наприклад, у Великобританії [6] та Ірландії [7].

- гібридний підхід, який передбачає поєднання елементів декількох форм податкових пільг.

- додаткові форми податкових пільг за благодійність (наприклад, відсоткова філантропія).

- звільнення від оподаткування неприбуткових організацій як особливої категорії платників або певних видів їх доходів. Однак така свобода повинна бути врівноважена відповідним контролем з боку держави, який переважно реалізується через сукупність звітних правил, що дозволяють перевірити законність користування пільгами та виконання НПО соціальної місії.

У контексті звільнення від оподаткування доцільно також окремо виділити нюанс, пов'язаний із спадщиною фізичних осіб, залишеною у якості подарунка благодійній організації. Так, у доволі значній кількості країн (41 % або 72 країни із 177) встановлено податок на спадщину (estate tax), ставки якого є доволі високими, наприклад, 40 % у США. В світлі цього виражування чи кредити щодо податку на спадщину на передані благодійній організації у якості спадкового подарунка пожертви є надзвичайно важливою податковою пільгою для розвитку благодійності. Коли особа може заощадити значні кошти на податку на спадщину, даруючи все благодійній організації, або сплатити їх державі, залишаючи спадщину родичам, виникає стійка мотивація підтримати саме благодійну організацію, особливо якщо фінансовий стан літньої людини є скрутним. І хоча дехто може критикувати даний метод активізації благодійності інструментарієм оподаткування, уряди країн із діючим податком на спадщину вдало його використовують – 58 % або 42 країни із тих, в яких діє податок на спадщину, запровадили звільнення від податку на спадщину, подаровану благодійній організації. На нашу думку,

Україні необхідно врахувати цей досвід для побудови цілісної системи податкового стимулювання благодійності.

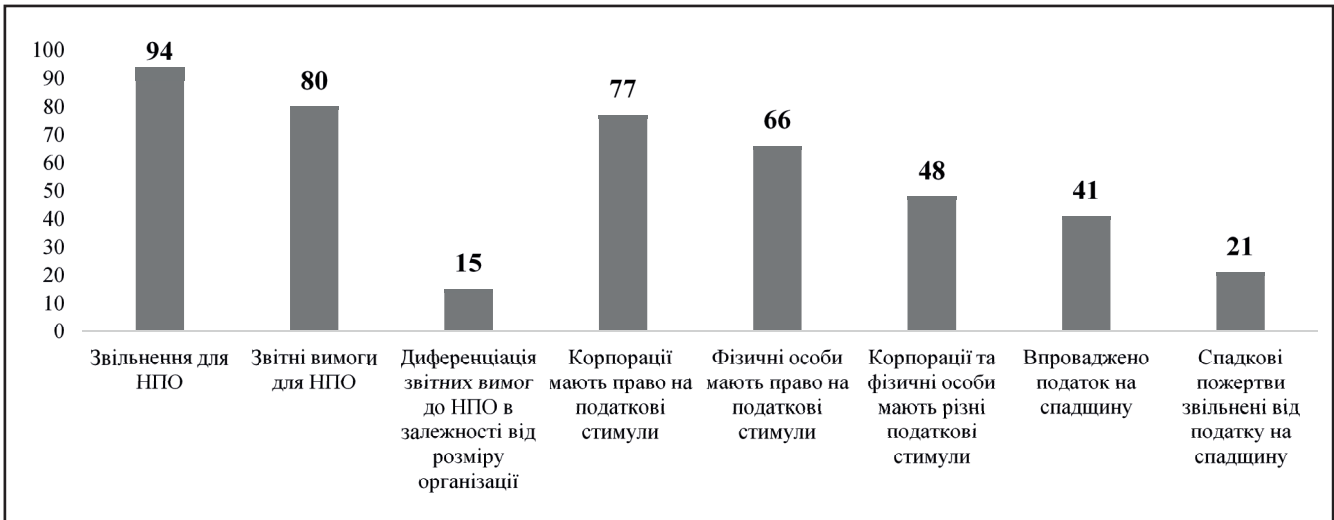
6. Усунення обмежень в декларуванні податкових стимулів благодійної діяльності ми можемо назвати центральним у методології розбудови системи податкового стимулювання благодійності. Мова йде про складність та бюрократичні бар'єри. Оскільки навіть якщо податкові пільги, встановлені законодавцем, є доволі щедрими на папері, здатність благодійників зрозуміти і задекларувати їх, а також їх досвід під час цього процесу будуть визначати загальну ефективність активізації благодійності інструментарієм оподаткування.

7. Визначення пріоритетних бенефіціарів пільг для різних типів донорів стосується аспекту, хто саме – фізичні чи юридичні особи – отримуватиме переваги щодо кількості та обсягів податкового стимулювання благодійності. Наприклад, у країнах, що належать до низько дохідних груп із значними запасами корисних копалин більш логічним може виглядати концепція надання першості у цьому питанні саме юридичним особам, оскільки вони є основними платниками податків, а витрати на адміністрування пільг для юридичних осіб нераціональні через незначну кількість таких благодійників. Це, приміром, реалізовано у Нігерії, де податкові пільги для населення не пропонуються взагалі.

Аналогічним чином високодохідні країни можуть вважати за потрібне встановити пріоритет щодо заможних платників, оскільки їх масове залучення у процес розвитку ОГС через податкову систему може призвести до більш широких позитивних наслідків [2, с. 55–65].

Однак такі підходи повинні узгоджуватися не лише з позиції прагматизму, а й справедливості. Оскільки, наприклад, надання пільг виключно однієї категорії благодійників може провокувати масове невдоволення та підозри у політичній змові. Насправді, податкові пільги різних форм пропонуються одночасно і юридичним, і фізичним особам у переважній більшості країн світу, за виключенням низькодохідних країн, в яких пільгування благодійної діяльності корпорацій має пріоритетне значення над донорами-фізичними особами (65 % країн проти 44 % відповідно).

Узагальнимо особливості податкового стимулювання благодійності у розрізі 177 країн світу на рисунку.

Особливості податкового стимулювання благодійності у розрізі 177 країн світу, % [8, с. 30].

Як видно з рисунка, податкове стимулювання благодійної діяльності практикується майже у кожній країні світу. Очевидно, що у кожному конкретному випадку мова йде про різні сценарії та рішення, а отже і мотивуючий вплив рішень законодавця на розвиток благодійності є різним. Глобально, лише у 32 країнах світу не передбачено податкового стимулювання благодійності ані для фізичних, ані для юридичних осіб за пожертви у будь-якому вигляді, з них 65 % (22 країни) віднесені Світовим банком до низькодохідних країн або країн з середнім нищим доходом. Про загальносвітовий консенсус можна говорити лише щодо звільнення від оподаткування НПО як особливої категорії платників або певних видів їх доходів/операцій – 94 % країн світу підтримує дану форму податкових пільг задля забезпечення відповідних умов розвитку ОГС.

Висновки

За результатами дослідження можна зробити висновок, що майже всі країни світу пропонують ті чи інші форми податкових стимулів для благодійників, а отже існує глобальне усвідомлення ролі благодійності та згода на її підтримку доступним уряду інструментарієм. Дійсно, здатність організацій громадянського суспільства залучати ресурси з метою забезпечення фінансової незалежності є основною передумовою для розвитку громадянського суспільства в цілому. Благодійні пожертви є центральним джерелом фінансування діяльності більшості благодійних організацій, а тому розуміння того, як податкова система може бути ефективно використана для мотиву-

вання благодійників розширювати межі і обсяги благодійної діяльності, має принципове значення для розбудови потенціалу громадянського суспільства у глобальному вимірі. У цьому контексті міжнародний досвід – надійне джерело інформації щодо успішних рішень законодавця з точки зору отриманих кінцевих результатів – свідчить про існування загальної методології активізації розвитку громадянського суспільства інструментарієм оподаткування. Враховуючи, що чинну в Україні систему податкових стимулів для бенефіціарів пожертв та благодійників можна охарактеризувати як недосконалу з точки зору її потенціалу впливати на мотивації останніх, необхідність її переосмислення та трансформації на основі запропонованого наукового підходу є очевидною.

Список використаних джерел

1. Tax Incentives Worldwide Help Increase Charitable Donations / Reports and Research. Association of Fundraising Professionals [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.afpnet.org/Audiences/ReportsResearchDetail.cfm?ItemNumber=28295>.
2. Donation states: An international comparison of the tax treatment of donations / Charities Aid Foundation (May, 2016) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.cafonline.org/docs/default-source/about-us-publications/fwg4-donation-states>.
3. Pelozo, J. & Steel, P. (2006) The Price Elasticity of Charitable Contributions: A Meta Analysis // Journal of Public Policy & Marketing. Vol. 24, No. 2 pp 260–373 [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.jstor.org/stable/30000664?seq=1#page_scan_tab_contents.

4. World Giving Index 2017 / Charities Aid Foundation (September 2017) [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.cafonline.org/docs/default-source/about-us-publications/cafworldgivingindex2017_2167a_web_210917.pdf?sfvrsn=ed1dac40_10.

5. Gifts and donations / Deductions you can claim. Australian taxation office [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.ato.gov.au/Individuals/Income-and-deductions/Deductions-you-can-claim/Gifts-and-donations>.

6. Gift Aid (UK only). Understanding Gift Aid. Charity Help / JustGiving [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://justgiving-charity-support.zendesk.com/hc/en-us/articles/204663747-Understanding-Gift-Aid>.

7. Charitable Donation Scheme / Irish Tax and Customs (October, 2017) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.revenue.ie/en/companies-and-charities/charities-and-sports-bodies/charitable-donation-scheme/who-can-claim-the-relief.aspx>.

8. Quick, E. Kruse, T. A, Pickering, A. (2014) Rules to Give By: A Global Philanthropy Legal Environment Index. Nexus, McDermott, Will & Emery and Charities Aid Foundation (CAF) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.cafonline.org/about-us/publications/2014-publications/rules-to-give-by>.

References

1. Tax Incentives Worldwide Help Increase Charitable Donations / Reports and Research. Association of Fundraising Professionals. Available at: <http://www.afpnet.org/Audiences/ReportsResearchDetail.cfm?ItemNumber=28295>.

2. Donation states: An international comparison of the tax treatment of donations / Charities Aid Foundation (May, 2016). Available at: <https://www.cafonline.org/docs/default-source/about-us-publications/fwg4-donation-states>.

3. Peloza, J. & Steel, P. (2006) The Price Elasticity of Charitable Contributions: A Meta Analysis // Journal of Public Policy & Marketing. Vol. 24, No. 2

pp 260–373. Available at: https://www.jstor.org/stable/30000664?seq=1#page_scan_tab_contents.

4. World Giving Index 2017 / Charities Aid Foundation (September 2017). Available at: https://www.cafonline.org/docs/default-source/about-us-publications/cafworldgivingindex2017_2167a_web_210917.pdf?sfvrsn=ed1dac40_10.

5. Gifts and donations / Deductions you can claim. Australian taxation office. Available at: <https://www.ato.gov.au/Individuals/Income-and-deductions/Deductions-you-can-claim/Gifts-and-donations>.

6. Gift Aid (UK only). Understanding Gift Aid. Charity Help / JustGiving. Available at: <https://justgiving-charity-support.zendesk.com/hc/en-us/articles/204663747-Understanding-Gift-Aid>.

7. Charitable Donation Scheme / Irish Tax and Customs (October, 2017). Available at: <https://www.revenue.ie/en/companies-and-charities/charities-and-sports-bodies/charitable-donation-scheme/who-can-claim-the-relief.aspx>.

8. Quick, E. Kruse, T. A, Pickering, A. (2014) Rules to Give By: A Global Philanthropy Legal Environment Index. Nexus, McDermott, Will & Emery and Charities Aid Foundation (CAF). Available at: <https://www.cafonline.org/about-us/publications/2014-publications/rules-to-give-by>.

Дані про автора

Бобривець Віталій Володимирович,

аспірант кафедри податків і фіскальної політики, Тернопільський національний економічний університет
e-mail: bobrivetsw@ukr.net

Данные об авторе

Бобривець Віталій Владимирович,

аспірант кафедри податків і фіскальної політики, Тернопільський національний економічний університет
e-mail: bobrivetsw@ukr.net

Data about the author

Vitalij Bobrivets,

Postgraduate at the Department of Taxes and Fiscal Policy of Ternopol National Economy University
e-mail: bobrivetsw@ukr.net

Бюджет як інструмент регулювання соціально-економічного розвитку держави

Проведено оцінку динаміки валового внутрішнього продукту та основних соціальних індикаторів рівня життя населення, що дало змогу виявити численні проблеми на різних етапах соціально-економічного розвитку України. Обґрунтовано необхідність участі держави у розподілі валового внутрішнього продукту. Визначено багатогранну економічну сутність категорії «бюджет» та охарактеризовано його дію як інструменту державного регулювання. Проаналізовано динаміку централізації валового внутрішнього продукту, що дало змогу оцінити характер впливу держави за допомогою бюджету на соціально-економічні процеси.

Ключові слова: соціально-економічний розвиток, бюджет, інструмент державного регулювання, розподільчі відносини, централізація валового внутрішнього продукту.

ЛОБОДИНА З.М.,
КОРНАЦЬКА Р.М.

Бюджет как инструмент регулирования социально-экономического развития государства

Проведена оценка динамики валового внутреннего продукта и основных социальных индикаторов уровня жизни населения, что позволило выявить многочисленные проблемы на разных этапах социально-экономического развития Украины. Обоснована необходимость участия государства в распределении валового внутреннего продукта. Определено многогранную экономическую сущность категории «бюджет» и охарактеризовано его действие как инструмента государственного регулирования. Проанализирована динамика централизации валового внутреннего продукта, что позволило оценить характер влияния государства посредством бюджета на социально-экономические процессы.

Ключевые слова: социально-экономическое развитие, бюджет, инструмент государственного регулирования, распределительные отношения, централизация ВВП.

LOBODINA Z.M.,
KORNATSKA R.M.

Budget as an instrument for regulation of social-economic development of the state

The estimation of the dynamics of the gross domestic product and the basic social indicators of the living standard of the population was conducted, which made it possible to identify numerous problems at different stages of socio-economic development of Ukraine. The necessity of the state participation in distribution of the gross domestic product was substantiated. The multifaceted economic essence of the category «budget» was defined and its functioning as a tool of state regulation was described. The dynamics of centralization of gross domestic product was analyzed, which made it possible to estimate the nature of state influence with the help of the budget on social and economic processes.

Key words: socio-economic development, budget, state regulation instrument, distribution relations, centralization of the gross domestic product.

Постановка проблеми. Важлива роль серед інструментів державного регулювання соціально-економічних процесів відводиться бюджету, за допомогою якого безпосередньо через бюджетний механізм забезпечується регулювання розподільчих процесів, реалізація засад бюджетної політики, спрямованої на розв'язання проблем соціаль-

но-економічного розвитку держави. Зважаючи на численні реформи, які відбуваються в Україні, та не завжди їх однозначно позитивний вплив на бюджетні відносини, питання ефективного функціонування бюджету не втрачає своєї актуальності та потребує наукового обґрунтування його сутності та характеристики впливу на суспільне відтворення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Значний теоретичний і практичний внесок у дослідження економічного змісту та засад функціонування бюджету зробили такі зарубіжні і вітчизняні науковці як Дж. Б'юкенен (Buchanan J.), О. Василик, А. Вагнер (Vagner A.), В. Дем'янишин, І. Запатріна, Дж. Кейнс (Keynes J.), М. Карлін, О. Кириленко, М. Крупка, Л. Лисяк, І. Луніна, В. Опарін, К. Павлюк, Ю. Пасічник, У. Петті (Petty W.), Дж. Стігліц (Stiglitz J.), В. Федосов, С. Юрій та інші. Проте реформування бюджетних відносин та зумовлені зазначеним процесом перманентні зміни в їх організації вимагають посиленої уваги і наукового обґрунтування засад функціонування бюджету в контексті посилення його впливу на соціально-економічний розвиток держави. Необхідність розв'язання окреслених проблем обумовило вибір теми дослідження та її актуальність.

Метою статті є визначення багатогранної сутності категорії «бюджет» та характеристика його впливу на соціально-економічний розвиток як інструменту державного регулювання.

Виклад основного матеріалу. Ключовою ціллю трансформаційних процесів, які відбуваються в українській державі, є забезпечення макроекономічної рівноваги та поступального соціально-економічного розвитку.

Соціально-економічний розвиток є складним та багатовимірним процесом кількісних та якісних змін економічної системи та соціальних об'єктів під впливом потреб, інтересів людини як найвищої цінності та економічних суперечностей. Домінуючою особливістю розвитку більшості сучасних економічних систем вважаємо:

- формування орієнтованого на людський розвиток «нового типу економічної реальності – антропосоціоцентричної економіки, у якій соціальні та економічні вектори не просто зумовлюють один одного, а є неподільною системоутворюючою цілісністю» [4]. Результати порівняння домінуючих тенденцій ХХ та ХХІ ст., на думку В. Куриляк та Є. Савельєва, свідчать про інверсію соціального й економічного – соціальне виходить на перший план, підпорядковуючи своїм імперативам економічне [9, с. 60];

- обов'язкову участь держави у регулюванні соціально-економічних процесів, обумовлену недосконалістю ринкових відносин, спрямовану на забезпечення економічного зростання.

Основними цілями впливу держави на соціально-економічні процеси є:

- забезпечення загальних умов життєдіяльності і правової основи реалізації економічних рішень (державі необхідно забезпечувати безпеку всього суспільства, встановлювати і підтримувати правовий режим, спрямований на захист прав власності і вільного розвитку особистості, підтримку і розвиток ефективної конкуренції);

- проведення стабілізаційних заходів (державна повинна регулювати темпи економічного зростання, рівень інфляції та зайнятості, заохочувати прогресивні зрушення в галузевій і регіональній структурі економіки, підтримувати зовнішньоекономічне рівновагу і курс національної валюти);

- здійснення соціально орієнтованого перерозподілу ресурсів (державна повинна організувати виробництво потрібних суспільству благ, яким не займається приватний сектор, гарантувати мінімальний рівень заробітної плати, пенсії, допомоги, допомоги соціально незахищеним громадянам, здійснювати індексацію фіксованих доходів) [14, с. 90].

Система державного регулювання соціально-економічних процесів втілюється у державній політиці, а вибір та ефективність застосування відповідної її моделі та інструментів реалізації залежить від багатьох чинників. До основних із них І. Запатріна відносить:

Стан економічного розвитку країни, який характеризується обсягом ВВП на душу населення, структурою ВВП, станом розвитку інфраструктури, ступенем забезпечення ресурсами тощо.

Стадія економічного розвитку країни, яка визначається динамікою ключових економічних показників, тенденціями розвитку суспільства, пануванням певних технологічних укладів.

Бачення держави щодо розвитку суспільства, тобто державний устрій та система пріоритетів у діяльності влади, ступінь збігу інтересів держави та суспільства.

Можливості щодо здійснення державного регулювання, які визначаються рівнем розвитку інституційного середовища, розвиненістю системи державного управління та її адекватністю ринковому середовищу, ступенем відповідності законодавства існуючим економічним реаліям, ментальністю політиків та населення, розвитком громадянського суспільства [7, с. 96–97].

Аналізуючи динаміку ВВП, як основного індикатора розвитку економіки, який впливає на

життєвий рівень громадян, за роки незалежності України, можна констатувати перманентне (за винятком 2009 р.) збільшення номінального ВВП. Проте, воно не свідчить про виключно позитивні тенденції зростання національної економіки та покращення добробуту українців, оскільки зміна показника номінального ВВП відбувається під впливом зміни як обсягів виробництва товарів та послуг, так і цін. Відтак, доцільно брати до уваги саме реальний ВВП та індекс фізичного обсягу, які дають змогу об'єктивно оцінити стан економічного розвитку країни.

Враховуючи значення індексу фізичного обсягу ВВП (менше 100%), з 1990 р. до 1999 р. спостерігалось скорочення обсягу виробництва та, відповідно, – обсягу ВВП на одну особу. Найбільше зниження зазначених показників спостерігалось у 1994 р. – 77,1% та 77,4% відповідно. У період з 2000 р. до 2008 р. індекси фізичного обсягу ВВП та ВВП на одну особу перевищили 100%, що дає підстави констатувати тенденцію до відновлення економічного зростання (фактично обсяг реального ВВП кожного наступного року перевищував обсяг номінального ВВП попереднього року). Крім того, у 2008 р. індекс фізичного обсягу ВВП у відсотках до 2010 р. досяг найбільшого значення – 113,2%.

Однак, у 2009 р. внаслідок негативного впливу світової фінансової кризи у результаті зменшення внутрішнього попиту, а також темпів приросту валової доданої вартості майже в усіх галузях економіки фізичний обсяг ВВП загалом і в розрахунку на одну особу знизився порівняно із 2008 р. (індекс фізичного обсягу становив 84,9% та 85,2% відповідно).

У період з 2010 р. до 2013 р. спостерігалось несуттєве відновлення економічного зростання, яке у 2014 р. та 2015 р. у зв'язку із несприятливою економічною кон'юнктурою, посиленням загроз національній безпеці через військову агресію Росії, призупинилося. У результаті комплексного впливу таких факторів, як зниження купівельної спроможності українців внаслідок зменшення реальних доходів; низький зовнішній та внутрішній попит унаслідок гальмування економічного зростання; відтік інвестицій; ускладнення відносин з основними торговельними партнерами за відсутності виважених стабілізаційних заходів економіки посилились процеси її падіння. У результаті зниження фактичного ВВП та зрос-

тання інфляції знизився рівень життя населення, набуло поширення таке явище як соціальне відторгнення та невдоволення у суспільстві, що стало причиною сповільнення людського розвитку.

2016 р. став періодом відновлення економічного зростання в Україні. Обсяг номінального ВВП становив 2385367 млн грн, а в розрахунку на одну особу – 55899 грн. Підвищення обсягу номінального ВВП зумовлено як зростанням реального ВВП, так і значною величиною дефлятора ВВП (у 2016 р. – 17,1%), що відображає зміну цін на всі вироблені товари та надані послуги.

Обсяг реального ВВП у 2016 р. зріс на 2,4% порівняно із 2015 р., проте у 2015 р. темп зниження реального ВВП становив 9,8% порівняно із 2014 р. Поряд із покращенням цінової кон'юнктури на міжнародних ринках товарів національного експорту зростанню реального ВВП в Україні сприяло валове нагромадження (індекс фізичного обсягу становив 142,8% порівняно із 2015 р.). Із цього приросту 120,4% припадає на валове нагромадження основного капіталу (у 2015 р. фізичний обсяг валового нагромадження основного капіталу зменшився на 9,2%). Вказані позитивні зміни, у свою чергу, пояснюються відновленням інвестиційної діяльності після гострої інвестиційної кризи 2014–2015 рр. Підвищення реальної заробітної плати у більшості галузей економіки стало рушійною силою збільшення кінцевих споживчих витрат домашніх господарств на 1,8%, що також позитивно вплинуло на зростання реального ВВП. З іншого боку, скорочення чистого експорту стало стримуючим фактором для поживлення економічного зростання в Україні.

У країнах Європейського Союзу економічне зростання відбувалося повільніше: реальний ВВП 28 країн ЄС збільшився на 1,9% у 2016 р. порівняно з 2,2% у 2015 р. Найвищі темпи зростання реального ВВП у 2016 р. спостерігалось у Румунії – 4,8%, Швеції та Словаччині – по 3,3%, Іспанії – 3,2%, Сербії – 2,8%. У цілому невисокі темпи зростання ВВП у країнах ЄС пояснювалися низькою інвестиційною активністю і негативними споживчими настроями в умовах наростання геополітичних ризиків і виходу Великобританії з ЄС, продовженням програм фіскальної консолідації, які стримували внутрішній попит у багатьох країнах ЄС, а також повільним відновленням банківського кредитування і підвищенням ризиків нестабільності банків при реалізації деякими

центральною банками політики від'ємних відсоткових ставок [3, с. 23].

Поряд із позитивними тенденціями економічного зростання у 2016 р., варто звернути увагу на той факт, що розглядаючи зміну обсягу ВВП за період 2000–2016 рр. порівняно із ВВП 2010 р. у 2016 р. індекс фізичного обсягу ВВП становив 91,3%. Зазначене свідчить про те, що відновлення економіки Україна до докризового рівня 2008 р. не відбулося.

Несприятливі тенденції економічного розвитку загострили соціальні проблеми в Україні, про що свідчать значення основних соціальних індикаторів рівня життя населення (див. таблицю).

У періоди, коли відбувалося зниження індексу фізичного обсягу ВВП (2009 р, 2014–2015 рр.), спостерігалось суттєве зменшення реальних наявних доходів та заробітної плати населення, зростання рівня безробіття, поширення бідності серед працюючого населення, невідповідність розмірів соціальних стандартів і гарантій реаліям життя. Наприклад, у зв'язку із високим рівнем інфляції (2014 р. – 112,1%, 2015 р. – 148,7%) та заморожування до вересня 2015 р. соціальних стандартів та гарантій відбулося падіння наявних доходів населення (на 11,5% у 2014 р. та на 22,3% у 2015 р. у порівнянні з попереднім

роком) та реальної заробітної плати (на 6,5% у 2014 р. та на 20,2% у 2015 р. у порівнянні з попереднім роком), зростання до 9,3% у 2014 р. та 9,1% у 2015 р. рівня безробіття серед населення працездатного віку, що суттєво знизило купівельну спроможність населення і, відповідно, попит на внутрішньому ринку товарів і послуг.

Відтак, для відновлення зростання національної економіки доцільно підвищувати купівельну спроможність українців шляхом створення робочих місць, підвищення рівня реальної заробітної плати вищими темпами, ніж зростання фізичного обсягу ВВП, подолати тенденцію зростання диференціації заробітної плати за регіонами та видами діяльності, підвищувати конкурентоспроможність продукції національних виробників та орієнтувати населення на внутрішнє споживання.

Визначаючи стратегічні напрями розвитку держави, як стверджують Г. Лопушняк та Є. Корелеська, в основу слід ставити стратегічну мету – підвищення добробуту населення, а також основні цілі соціальної політики держави, серед яких: підвищення рівня і якості життя населення, збільшення його тривалості; зміцнення здоров'я громадян, підвищення якості й ефективності надання медико-санітарної допомоги; зниження рівня безробіття; підвищення стандартів оплати праці; підвищен-

Динаміка основних соціальних індикаторів рівня життя населення України у 1995–2016 рр.

Роки	Наявні доходи населення, млн грн	Реальний наявний дохід, % до попереднього року	Середньомісячна номінальна заробітна плата, грн	Середньомісячна номінальна заробітна плата, долари США	Реальна заробітна плата, % до попереднього року
1995	2783	108,3	514,2	49,8	110,6
2000	96609	104,1	230	42,3	99,1
2001	119048	110	311	57,9	119,3
2002	141618	118	376	70,7	118,2
2003	162578	109,1	462	86,7	115,2
2004	212033	119,6	590	110,9	123,8
2005	298275	123,9	806	157,3	120,3
2006	363586	111,8	1041	206,2	118,3
2007	470953	114,8	1351	267,5	112,5
2008	634493	107,6	1806	342,9	106,3
2009	661915	90	1906	244,6	90,8
2010	847949	117,1	2239	282,2	110,2
2011	988983	108	2633	330,5	108,7
2012	1149244	113,9	3026	378,7	114,4
2013	1215457	106,1	3265	408,5	108,2
2014	1151656	88,5	3480	292,7	93,5
2015	1330089	77,7	4195	192	79,8
2016	1519574	100,3	5183	202,8	109

Джерело: складено авторами на основі даних Державної служби статистики України [12; 13].

ня ефективності системи регулювання соціальної відповідальності суб'єктів. Також в основу визначення пріоритетних напрямів має бути покладено розв'язання проблем, які становлять реальну загрозу національній безпеці держави [10, с. 32].

Забезпечення стабільної позитивної динаміки економічного та соціального розвитку країни тісно пов'язане з ефективним використанням суспільством відповідних економічних інструментів та важелів управління, серед яких центральне місце займає бюджет. За його допомогою держава має змогу регулювати розподіл і перерозподіл валового внутрішнього продукту, забезпечуючи оптимальне поєднання економічних інтересів усіх членів суспільства, створюючи при цьому міцний фундамент для якісного виконання своїх функцій [6, с. 12].

Причинами участі держави у розподілі і перерозподілі ВВП є: необхідність бюджетного забезпечення реалізації функцій держави з метою задоволення найважливіших суспільних потреб; володіючи засобами виробництва у державному секторі економіки, держава є суб'єктом створення ВВП; необхідність регламентації соціально-економічного розвитку.

Бюджет сучасного розвиненого суспільства спирається на досить фундаментально і глибоко розроблену теорію. Серед її творців – найвидатніші імена економічної науки – У. Петті, П. Бугальбер, А. Сміт, Д. Рікардо, Дж. Стюарт Мілль, А. Вагнер, С. Вітте, Дж. М. Кейнс, Р. Масгрейв, Г. Шмольдерс, П. Самуельсон, Дж. Б'юкенен та інші. Серед багатьох наукових напрямів найбільший вплив мають школи, котрі розробляють актуальні бюджетні проблеми як міст від теорії до практики. Фінансова наука шукає і знаходить раціональні рішення стосовно бюджету в контексті функціонування громадянського суспільства з його складною грою ринкових і політичних сил [2, с. 588].

Здатність бюджету регулювати соціально-економічні процеси закладена в його сутності як об'єктивної економічної категорії. Погляди більшості авторитетів вітчизняної фінансової думки (В. Дем'янишина, А. Єпіфанова, О. Кириленко, В. Опаріна, О. Романенко, В. Федосова, С. Юрія та інших) єдині у баченні бюджету за економічною сутністю як системи фінансових відносин, пов'язаних з розподілом і перерозподілом ВВП з приводу формування і використання основного централізованого фонду грошових ресурсів, при-

значеного для забезпечення організації діяльності держави та реалізації її функцій. Такий підхід до трактування бюджету характерний для розподільної концепції теорії фінансів та акцентує увагу на розподільчій функції бюджету, його впливі на суспільне відтворення з метою забезпечення соціально-економічного розвитку суспільства.

Поряд із розглядом категорії бюджет «як системи фінансових відносин», поширеним є науковий підхід до його трактування як сукупності різних видів грошових потоків, котрі забезпечують формування і використання бюджетного фонду. Зазначений підхід акцентує увагу на русі грошових потоків, який опосередковує розподіл і перерозподіл ВВП, та відповідає потоковій концепції теорії фінансів, основними прихильниками якої є В. Кудряшов, С. Лушин, В. Слепов, Г. Точільников та інші.

Представники фондової концепції теорії фінансів (О. Бірман, С. Булгакова, О. Василик, М. Карлін, А. Мазаракі, О. Романенко, С. Фішер та інші), більш поширеної у західній фінансовій науці, розглядають бюджет як централізований фонд фінансових ресурсів держави (централізований грошовий фонд). Концепція засновується на тому, що ключовою ознакою бюджетних відносин є формування і використання грошових фондів, у той час як впливу зазначених процесів на соціально-економічний розвиток не приділяється достатньо уваги.

Досить поширеним в економічній та юридичній літературі є розгляд бюджету як основного плану формування та використання фінансових ресурсів органів державної влади та місцевого самоврядування, який є юридичним актом та обов'язковий для виконання. Такий підхід зустрічається у наукових доробках В. Базилевича, Д. Боголепова, Л. Воронової, М. Мітіліно, С. Мочерного, Ф. Нітті, Ц. Огня, І. Озерова, В. Паригіної, Д. Стігліца та інших, які значну увагу приділяють практичним аспектам функціонування бюджету.

Досліджуючи роль бюджету у забезпеченні соціально-економічного розвитку, такі науковці як М. Крупка, І. Луніна, А. Максюта, Ю. Пасічник розглядають його як інструмент державного регулювання (реалізації економічної політики держави) розподілу і перерозподілу фінансових потоків у країні, регулятивний вплив якого має ефективні, довготривалі та відчутні наслідки для економічних агентів.

Вихідною позицією світової фінансової думки при характеристиці бюджету є його нерозривний

зв'язок з державою, її діяльністю. ...Погляди авторитетів західної фінансової науки (Ш. Бланкарта, Дж. Б'юкенена, А. Вагнера, Х. Дальтона, Р. Масгрейва, Д. Хаймана, К. Шоупа) єдині у баченні ... бюджету як сфери органічно взаємозв'язаних фінансових потоків державних доходів і видатків. Реально ці потоки існують, відбувається їх рух у організаційно-правових формах бюджетів і кошторисів на різних рівнях державної влади та адміністративно-територіального поділу країни [2, с. 590–591].

Формування бюджету пов'язане з необхідністю розподілу частини вартості валового внутрішнього продукту, яку держава централізує для забезпечення виконання покладених на неї функцій. У такий спосіб суспільство платить державі за виконання нею її функцій, ця плата набуває форми податків.

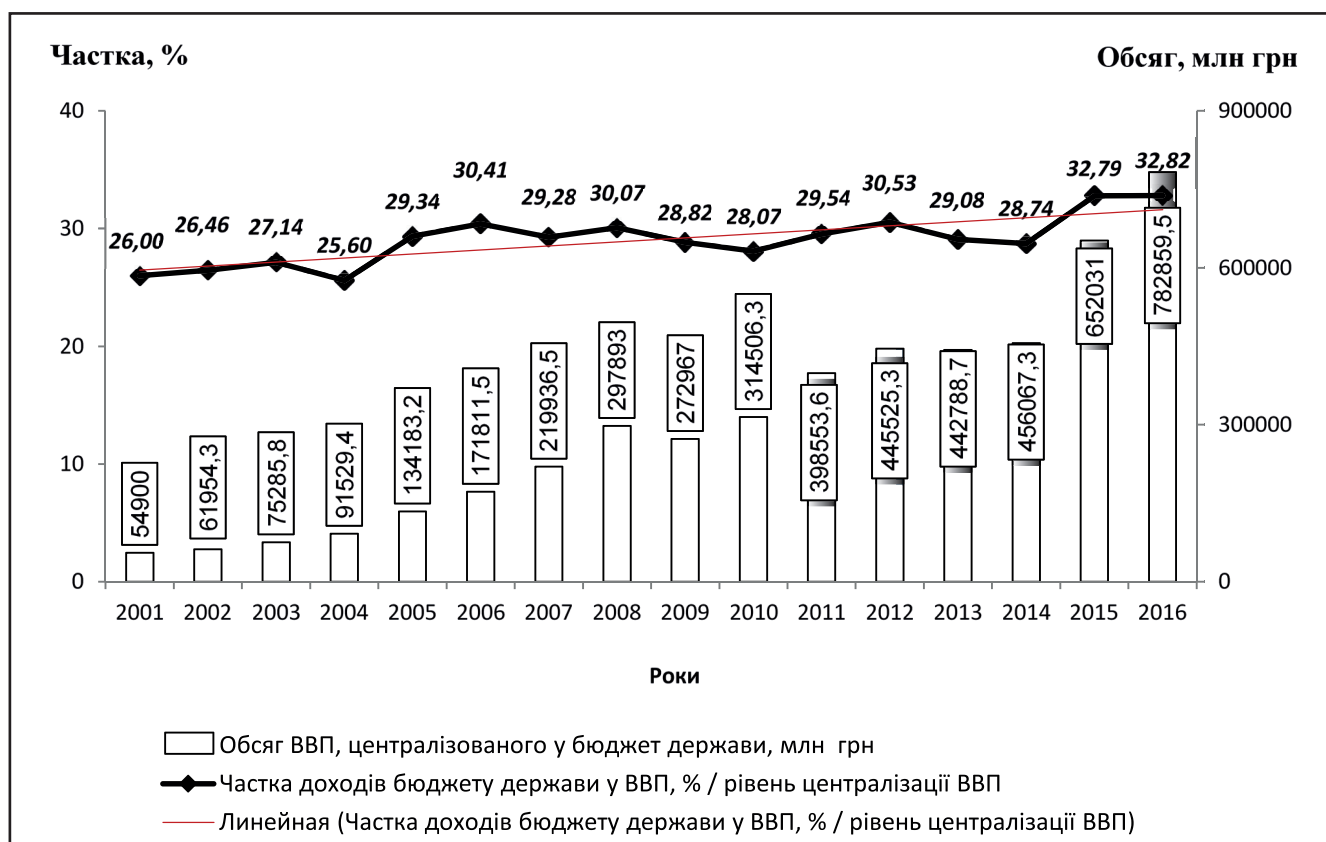
Централізація валового внутрішнього продукту державою завжди була невід'ємною частиною розподільчих відносин. Проте питання, яким має бути рівень централізації, в усі часи залишається дискусійним. Якщо рівень централізації буде досить низьким, то держава не отримуватиме коштів у обсязі, який забезпечить фінансування видат-

ків. І навпаки, занадто високий рівень централізації валового внутрішнього продукту призводитиме до зниження загального рівня економічної активності в державі внаслідок втрати зацікавленості й мотивації до праці та інвестування [1, с. 29].

Динаміку обсягу та частки ВВП, який централізується у державному та місцевих бюджетах України, характеризують дані рисунку.

Упродовж 2001–2016 рр. на фоні щорічного збільшення обсягу ВВП, централізованого у бюджет держави, спостерігається тенденція до збільшення питомої ваги доходів державного та місцевих бюджетів у ВВП. Це свідчить про зростання рівня централізації ВВП, а, отже, – посилення впливу держави за допомогою бюджету на соціально-економічні процеси, хоча із значними коливаннями: у бік зменшення (у 2004 р., 2010 р., 2014 р.) та збільшення (у 2006 р., 2015 р., 2016 р.).

На соціально-економічні процеси впливають конкретні методи, форми, інструменти і важелі формування і використання бюджетних коштів. Вибір зазначених елементів відбувається у процесі розробки та реалізації бюджетної політики (свідомої (суб'єктивної) діяльності людей щодо викорис-

Динаміка обсягу та частки ВВП, який централізується у бюджеті держави у 2001–2016 рр.

Джерело: складено авторами на основі даних Державної казначейської служби України та Державної служби статистики України [8; 11].

тання об'єктивно існуючих бюджетних відносин], а їх сукупність формує склад бюджетного механізму.

Чистий вклад бюджетної політики в економічне зростання визначається тим, вносить держава через бюджет додаткові можливості для розвитку економіки або, навпаки, забирає їх... Ефективна бюджетна політика вкупі з іншими напрямками макроекономічної політики є важливим чинником, що впливає не лише на темпи, а на якість економічного розвитку [5, с. 79].

Враховуючи недоліки функціонування ринкової економіки та необхідність нейтралізації небажаних соціально-економічних ефектів з метою стимулювання діяльності ринкових структур, погоджуємося із висновками зарубіжних та вітчизняних вчених, які домінують роль у коригуванні ринкових процесів відводять бюджету та бюджетному механізму. Як зазначає В. Андрущенко, в бюджетному механізмі зосереджена основна сила і можливості впливу держави на економічний розвиток [2, с. 627].

Регулюючі можливості бюджету як інструменту державного регулювання залежать від відповідності стратегічної спрямованості бюджетної політики (стимулююча або стримуюча), яка реалізується на даному етапі господарювання, та обраних тактичних засобів стратегії соціально-економічного розвитку держави.

Висновки

Використання бюджету як інструменту державного регулювання пов'язане з практичним застосуванням фінансових методів, форм, інструментів та важелів механізму реалізації бюджетної політики держави. Враховуючи необхідність забезпечення макроекономічної рівноваги та поступального соціально-економічного розвитку, на сучасному етапі особливої актуальності набуває питання визначення оптимального обсягу централізації ВВП та модернізація бюджетного механізму відповідно до пріоритетів державної політики, що й буде предметом наших подальших наукових пошуків.

Список використаних джерел

1. Бюджетна система : підруч. / за наук. ред. В. М. Федосова, С. І. Юрія. – К. : Центр учбов. літератури; Тернопіль : Екон. думка, 2012. – 871 [1] с.
2. Бюджетний менеджмент : підруч. / [Федосов В., Опарін В., Сафонова Л. та ін.]; за заг. ред. В. Федосова. – К. : КНЕУ, 2004. – 864 с.

3. Бюджетний моніторинг: Аналіз виконання бюджету за 2016 рік / [Зубенко В. В., Самчинська І. В., Рудик А. Ю. та ін.]; ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФІ-II) впровадження», USAID. K., 2017. – 90 с.

4. Гальчинський А. Економічний розвиток: методологія оновленої парадигми / Гальчинський А. // Економіка України. – 2012. – № 5. – С. 7–9.

5. Глазьев С. Политика социальной справедливости и экономического роста / Глазьев С. // Российский экономический журнал. – 2005. – № 11–12. – С. 74–100.

6. Дем'янишин В. Г. Теоретична концептуалізація і практична реалізація бюджетної доктрини України : моногр. / Дем'янишин В. Г. – Тернопіль: ТНЕУ, 2008. – 496 с.

7. Запатріна І. В. Бюджетний механізм економічного зростання: моногр./ Запатріна І. В. – К.: Ін-т соц-екон. стратегій, 2007. – 528 с.

8. Звіти Державної казначейської служби України про виконання Державного та місцевих бюджетів України за 2001–2016 рр. URL : <http://www.treasury.gov.ua>

9. Куриляк В. Є. Вплив глобалізації на економічний розвиток України / Куриляк В. Є., Савельєв Є. В. // Економіка України. – 2012. – № 9. – С. 57–69.

10. Лопушняк Г. Соціальні аспекти розвитку України / Лопушняк Г., Корелеська Є. // Финансы, учет, банки. – 2016. – Вып. 1 (21). – С. 21–33.

11. Статистична інформація Державної служби статистики України «ВВП (1990–2016 рр.)». URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

12. Статистичний збірник Державної служби статистики України «Соціальні індикатори рівня життя населення» за 2009–2016 рр. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>

13. Статистичний щорічник України Державної служби статистики України за 2007–2016 рр. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

14. Финансы: учеб. / под ред. проф. Романовского М. В., проф. Врублевска О. В., проф. Сабанти Б. М. – М.: ЮРАЙТ-М, 2002. – 504 с.

References

1. Fedosov, V., & Yuriy, S. (2012). Biudzhetna systema [Budget system]. Kyiv : Tsentr uchbov. literatury; Ternopil : Ekon. dumka [in Ukr.].
2. Fedosov, V., Oparin, V., Safonova, L., & at. (2004). Biudzhetni menedzhment [Budget Management]. Kyiv: KNEU [in Ukr.].

3. Zubenko, V. V., Samchynska, I. V., Rudyk, A. Yu., & at. (2017). Biudzhetnyi monitorynh: Analiz vykonannia biudzhetu za 2016 rik [Budget monitoring: Analysis of budget execution for 2016]. Kyiv [in Ukr.].

4. Halchynskiy, A. (2012). Ekonomichnyi rozvytok: metodolohiia onovlenoi paradyhmy [Economic development: the methodology of the renewed paradigm]. Ekonomika Ukrainy (Economy of Ukraine), 5, 7–9 [in Ukr.].

5. Hlazev, S. (2005). Polytyka sotsyalnoi spravedlyvosty y ekonomycheskoho rosta [The policy of social justice and economic growth]. Rossyyskiy ekonomycheskiy zhurnal (Russian economic journal), 11–12, 74–100 [in Rus.].

6. Demyanyshyn, V. (2008). Teoretychna kontseptualizatsiia ta praktychna realizatsiia biudzhetnoi doktryny Ukrainy [The theoretical conceptualization and practical implementation of fiscal doctrine in Ukraine]. Ternopil : TNEU [in Ukr.].

7. Zapatrina, I. V. (2007). Biudzhetnyi mekhanizm ekonomichnoho zrostannia [Budgetary mechanism of economic growth]. Kyiv: Instytut sotsialno–ekonomichnykh stratehii [in Ukr.].

8. Zvity Derzhavnoi kaznacheiskoi sluzhby Ukrainy pro vykonannia Derzhavnoho ta mistsevykh biudzhetiv Ukrainy za 2001–2016 rr. [Reports of the State Treasury of Ukraine on the implementation of the State and local budgets of Ukraine for 2001–2016]. Retrieved from <http://www.treasury.gov.ua> [in Ukr.].

9. Kuryliak, V. Ye., & Saveliev, Ye. V. (2012). Vplyv hlobalizatsii na ekonomichnyi rozvytok Ukrainy [Impact of globalization on economic development of Ukraine]. Ekonomika Ukrainy (Economy of Ukraine), 9, 57–69 [in Ukr.].

10. Lopushniak, H., & Koreleska, Ye. (2016). Sotsialni aspekty rozvytku Ukrainy [Social aspects of Ukraine's development]. Fynansy, uchet, banky (Finance, accounting, banks), 1 (21), 21–33 [in Ukr.].

11. Statystychna informatsiia Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy «VVP (1990–2016 rr.)» [Statistical information of the State Statistics Service of Ukraine «GDP (1990–2016)»]. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukr.].

12. Statystychnyi zbirnyk Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy «Sotsialni indykatory rivnia zhyttia naselennia» za 2009–2016 rr. [Statistical collection of the State Statistics Service of Ukraine «Social indicators of living standards of the population» for 2009–2016]. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukr.].

13. Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy za 2007–2016 rr. [Statistical Yearbook of Ukraine of the State Statistics Service of Ukraine for 2007–2016]. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukr.].

14. Vrublevska, O. V., & Sabanty, B. M. (2002). Fynansy [Finances]. Moskva: YuRAIT–M [in Rus.].

Дані про авторів

Лободіна Зоряна Миколаївна,

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія Тернопільського національний економічний університет

Корнацька Роксолана Михайлівна,

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

e-mail: halstep@ukr.net

Данные об авторах

Лободина Зоряна Николаевна,

к.э.н., доцент, доцент кафедры финансов им. С. И. Юрия Тернопольского национального экономического университета

Корнацка Роксолана Михайловна,

к.э.н., доцент, доцент кафедры финансов ГВУЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

e-mail: halstep@ukr.net

Data about the authors

Zoryana Lobodina,

PhD in economics, Associate Professor, Department of Finance named after S. I. Yuriy, Ternopil National Economic University

Roksolana Kornatska,

PhD in economics, Associate Professor, Department of Finance, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

e-mail: halstep@ukr.net

Проблеми трансфертного ціноутворення в Україні

Трансфертне ціноутворення було вперше законодавчо закріплено Податковим кодексом США. Неупереджена оцінка умов угоди взаємозалежних учасників була втілена в концепції «втягнутої руки». Різні механізми контролю трансфертного ціноутворення діють в розвинених країнах. Трансфертне ціноутворення стало актуальним в Україні з розвитком фінансово-промислових груп. Різниця в податковому навантаженні різних країн та перенаправлення загальних прибутків на оподаткування до країн з нижчими податками або уникнення оподаткування взагалі дозволяє міжнародним компаніям суттєво знижувати податковий тиск. Така проста та поширена схема зниження податкового навантаження потребує особливої уваги з боку будь-якої держави. Контроль над трансфертним ціноутворенням в Україні започатковано в 2013 році. А принцип «втягнутої руки», критерії взаємної «пов'язаності осіб», зміст контрольованих операцій були відображені в Податковому кодексі України в 2015 році. Систематизація нормативної бази трансфертного ціноутворення в Україні була здійснена відповідно до світових стандартів і Рекомендацій Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) для багатонаціональних корпорацій та податкових служб. Контрольований обсяг господарських операцій тепер становить більше 10 млн. грн. Ухилення крупних платників податку на прибуток від сплати на територіях пільгових режимів оподаткування або зниження його ставки на п'ять і більше відсотків, ніж в Україні тепер контролює фіскальна служба. Великі платники податку на прибуток можуть укладати угоду з фіскальною службою України для прозорого формування трансфертних цін і проведення операцій оподаткування на територіях пільгових режимів оподаткування.

Ключові слова: трансфертне ціноутворення, ефективність, державне регулювання, розвинені країни світу, законодавче забезпечення.

АНДРУСЬ О.І.

Проблемы трансфертного ценообразования в Украине

Трансфертное ценообразование было впервые законодательно закреплено Налоговым кодексом США. Беспристрастная оценка условий соглашения взаимосвязанных участников была воплощена в концепции «вытянутой руки». Различные механизмы контроля трансфертного ценообразования действуют в развитых странах. Трансфертное ценообразование стало актуальным в Украине с развитием финансово-промышленных групп. Разница в налоговой нагрузке разных стран и перенаправление общих доходов на налогообложение в страны с более низкими налогами позволяет международным компаниям существенно снижать налоговое давление. Такая простая и распространенная схема снижения налоговой нагрузки требует особого внимания со стороны любого государства. Контроль за трансфертным ценообразованием в Украине начат в 2013 году. А принцип «вытянутой руки», критерии взаимной «связанности лиц», содержание контролируемых операций были отражены в Налоговом кодексе Украины в 2015 году. Систематизация нормативной базы трансфертного ценообразования в Украине была осуществлена в соответствии с мировыми стандартами и Рекомендаций Организации экономического сотрудничества и развития (ОЭСР) для многонациональных корпораций и налоговых служб. Контролируемый объем хозяйственных операций теперь составляет более 10 млн. грн. Уклонение крупных плательщиков налога на прибыль от уплаты на территориях льготных режимов налогообложения или снижение его ставки на пять и более процентов, чем в Украине теперь контролирует фискальная служба. Крупные плательщики налога на прибыль могут заключать соглашение с фискальной службой Украины для прозрачного формирования трансфертных цен и проведения операций налогообложения на территориях льготных режимов налогообложения.

Ключевые слова: трансфертное ценообразование, эффективность, государственное регулирование, развитие страны мира, законодательное обеспечение.

ANDRUS O.I.

The problems of transfer pricing in Ukraine

Transfer pricing was first legislated by the US Tax Code. An unbiased assessment of the terms of the transaction of the interrelated participants was embodied in the concept of «extended hand». Different

mechanisms of transfer pricing control operate in developed countries. Transfer pricing became relevant in Ukraine with the development of financial and industrial groups. The difference in the tax burden of different countries and the redirection of the total income for taxation to countries with lower taxes or tax avoidance altogether allows international companies to significantly reduce their tax burden. Such a simple and widespread scheme for reducing tax burden requires special attention from any state. Control over transfer pricing in Ukraine was launched in 2013. The principle of «extended hand», the criteria for mutual «connection of persons», the content of controlled operations were reflected in the Tax Code of Ukraine in 2015. The systematization of the regulatory framework for transfer pricing in Ukraine has been carried out in accordance with international standards and Recommendations of the Organization for Economic Cooperation and Development (OECD) for multinational corporations and tax services. The controlled volume of business operations now exceeds UAH 10 million. Evading large taxpayers of income tax from paying in preferential tax regimes or reducing its rates by five percent and more than in Ukraine is now controlled by the fiscal service. Large taxpayers can enter into an agreement with the fiscal service of Ukraine for the transparent formation of transfer prices and the conduct of tax operations in the territories of preferential tax regimes.

Key words: *transfer pricing, efficiency, state regulation, developed countries of the world, legislative provision.*

Постановка проблеми. Ціноутворення як економічний інструмент суспільного розподілу відображає елементи вартості суспільного продукту, так і ефективність її інституційного забезпечення. А глобалізаційні процеси, розвиток міжнародної торгівлі, поява на світовому ринку транснаціональних корпорацій наприкінці ХХ століття обумовили проблему трансфертного ціноутворення. Актуальність останнього для України пов'язана передусім зі становленням і розвитком фінансово-промислових груп. Відтак, аналіз проблеми трансфертного ціноутворення сприятиме обґрунтуванню шляхів підвищення його ефективності.

Аналіз досліджень та публікацій показує, що проблема сучасного ціноутворення є предметом численних наукових досліджень, які відображають різні її аспекти. Зокрема, проблемам теорії та практики сучасного ціноутворення присвячені дослідження В.М. Гальперіна, В.Є. Єсіпова, І.А. Єрухимовича, І.В. Ліпсіца, А.Д. Чудакова, Л.О. Шкварчук. Ефективність управління цінами та ціновою політикою знайшла відображення в роботах Т.Г. Євдокимової, Г.А. Маховикової, І.А. Желтякової, С.В. Переверзевої, Я.В. Литвиненка, В.Л. Корінева. Обґрунтування стратегії і тактики ефективного ціноутворення розкрито в роботах Т.Т. Негла, Р.Дж. Долана, Г. Саймона. Практичний досвід дослідження конкурентних цінових переваг підприємства обґрунтовано в роботах М.В. Марна, Е.В. Регнера, К.К. Завади. Дослідження проблем сучасного державного регулювання цін у зарубіжних країнах подано в роботах М.Ю. Лева, Є.Д. Чувиліна, В.Г. Дмитрієвої.

Отже, ефективне ціноутворення сприяє підпорядкуванню виробництва суспільним потребам. А адекватний рівень цін сприяє економічному зростанню, забезпечує ефективне конкурентне середовище, орієнтує виробництво на інноваційний зміст, скорочує витрати виробництва та прискорює обіг виробничого капіталу, підвищує якість товарів і послуг та їх споживчий попит. Однак проблеми трансфертного ціноутворення все ще потребують належного дослідження та висвітлення.

Мета статті. Означений стан проблеми зумовлює потребу аналізу й узагальнення проблем трансфертного ціноутворення з метою підвищення прозорості та ефективності оподаткування великих платників податків – холдингів, фінансово-промислових груп за участю іноземного капіталу, а також наповнення бюджету України. Теоретичні висновки мають бути зроблені з позицій збереження надбань сучасної економічної науки. Мета статті – проаналізувати проблеми трансфертного ціноутворення в Україні та окреслити шляхи підвищення його ефективності.

Виклад основного матеріалу. Трансфертне ціноутворення (ТЦУ) передбачає формування трансфертних цін, найнижчих з економічно обґрунтованих внутрішніх цін, за якими можуть здійснюватися розрахунки між різними підрозділами єдиної компанії або між учасниками об'єднаної групи компаній. Трансфертні ціни можуть суттєво відрізнятися від ринкових. Їх актуальність для транснаціональних компаній та холдингів обумовлена передусім податковими міркуваннями, оскільки податкове навантаження різних країн суттєво різ-

ниться. Відтак, ТЦУ дозволяє перенаправляти загальні прибутки для їх оподаткування в країнах з нижчими податками. А фінансовий менеджмент міжнародного холдингу полягатиме в перерозподілі його прибутку методами трансфертного ціноутворення на користь учасників холдингу з найнижчими ставками оподаткування. Останніми можуть бути офшорні компанії, які не обкладаються податками взагалі. Отже, ТЦУ дозволяє:

- розподіляти сфери впливу між різними структурними одиницями компанії;
- вивозити зароблені дочірніми підприємствами капітали з країн, які обмежують їх рух;
- захоплювати більшу частку ринку за шляхом штучного зменшення вартості виготовленої продукції.

Разом із тим, ТЦУ актуальне не лише для великих платників податків, але й для представників малого та середнього бізнесу, оскільки зменшення податкових зобов'язань здійснюється в межах чинного законодавства. Його наслідком є збільшення прибутку підприємства, який визначається на основі його суб'єктивної оцінки.

ТЦУ було започатковано в США та законодавчо закріплено в Податковому кодексі правилом «вितягнутої руки» (arm's length principle), яке передбачає сторонню, неупереджену оцінку умов угод, укладених між взаємозалежними платниками податків, з метою підвищення ефективності оподаткування.

Разом із тим, законодавчий досвід трансфертного ціноутворення більшості країн світу використовує Рекомендації Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) з ТЦУ для багатонаціональних корпорацій та податкових служб. Для України проблема ТЦУ набула особливої актуальності починаючи з 2013 року, коли в ході реформування податкового законодавства в Податковому кодексі були запроваджені трансфертні ціни.

Наприклад, експорт/імпорт товарів через офшорну компанію для цільового підвищення або зниження закупівельної ціни товару чи послуги. Однак, така проста та поширена схема зниження податкового навантаження потребує особливої уваги з боку будь-якої держави. Тому аналіз світового досвіду ТЦУ сприятиме його впорядкуванню в Україні.

Так, Податковий кодекс Франції не передбачає контролю над трансфертами прибутків підприємств, які сплачують податки в країнах з пільговим оподаткуванням. Однак, бухгалтерську звітність крупних підприємств, які користуються ТЦУ, законодавчо детально контролюють податкові органи.

Норвегія навпаки, здійснює ретельний моніторинг потоків капіталів національних корпорацій шляхом посиленого контролю сплати податків у інших країнах.

Об'єктами пильного моніторингу податкових органів Казахстану є ТЦУ певних товарів і послуг. В ході постійних перевірок податкові служби використовують законодавчо закріплені повноваження щодо офіційних запитів державних органів правопорядку, банків, страхових, аудиторських компаній, учасників ринку цінних паперів тощо. А в разі виявлення порушень ТЦУ застосовуються адміністративні покарання та штрафні санкції.

Практика ТЦУ Португалії, Іспанії, Аргентини, Бразилії передбачає процедуру додаткового податкового контролю трансфертних цін у разі угоди з резидентом, який має податкові пільги.

Податкове законодавство Австралії та Канади передбачає адміністративне фінансове покарання в разі виявлення порушення принципу «вितягнутої руки». А Податковий кодекс Білорусі обумовлює сплату офшорного збору.

Контроль над ТЦУ в Україні було започатковано лише в 2013 році, коли в Податковому кодексі було законодавчо закріплено поняття трансфертної ціни, трансфертних операцій, критеріїв їх формування, що було лише фактичним перетворенням «звичайної» ціни на «трансфертну».

Зміни до Податкового кодексу України 2015 року законодавчо відобразили згаданий вище принцип «вितягнутої руки», критерії взаємної «пов'язаності осіб», визначили зміст контрольованих операцій, що сприяло загальній систематизації нормативної бази стосовно ТЦУ та його наближенню до діючих світових стандартів і Рекомендацій Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) з ТЦУ для багатонаціональних корпорацій та податкових служб.

І врешті, формування механізмів, методики аналізу та процедур контролю ТЦУ в 2017 році набуло суттєвого законодавчого розвитку. Так, відповідно до статті 39 Податкового кодексу України, контрольований обсяг господарських операцій між офіційним представництвом і нерезидентом становить 10 млн грн і вище та повинен відображатися в бухгалтерському звіті.

Разом із тим, розширено перелік з 65 до 85 країн і територій, на яких здійснюється контроль операцій резидентів ТЦУ, діють пільгові режими оподаткування та дозволяють господарським

суб'єктам уникати податку на прибуток або сплачувати його за нижчою на п'ять і більше відсотків ставкою, ніж в Україні.

Отже, до попереднього переліку додалися такі країни, як Бурунді, Гваделупа, Гватемала, Грузія, Республіка Джибуті, Співдружність Домініки, Домініканська Республіка, Естонія, Іран, Куба, Лаос, Латвія, Ліван, Маврикій, Мальта, Марокко, Монако, Об'єднані Арабські Емірати, Пуерто-Ріко, Самоа, Сінгапур, Угорщина. Водночас вилучено Королівство Лесото та Французьку Гвіану.

Розширені й терміни підготовки звітної документації з ТЦУ, яка, починаючи з 1.01.18 року, подається до Державної фіскальної служби не раніше 1 жовтня наступного року, в якому здійснювалися відповідні контрольовані операції.

Економічно вигідною для господарських суб'єктів є і закріплена законодавчо можливість самостійно корегувати ціни контрольованих операцій, здійснених у 2015 та 2016 роках до мінімального або максимального значення їх рентабельності в порівнянні з таким же корегуванням до медіанного значення в ході контрольної перевірки податковими органами.

Незважаючи на те, що у складі українських фінансово-промислових груп є іноземні торговельні підприємства з низьким рівнем оподаткування (Кіпр, Люксембург, Нідерланди, Ірландія, Швейцарія), а у складі українських владних структур є представники фінансово-промислових груп було розпочато скорочення списку «офшорних зон».

Тому такі країни як Швейцарія, Грузія, Мальта, Ліван, ОАЕ, Сінгапур, Марокко, Ямайка, Гваделупа стали контрольованими зонами. Оскільки, за даними митної статистики визначальною експортною базою України тривалий час залишалася Швейцарія. Так, обсяг експорту до цієї країни в 2014 році становив – 136,5 млрд. грн, що склало 32,3% загального експорту країни. При цьому величина податку на прибуток в офшорних кантонах Швейцарії складає 8%, а в умовах холдингової діяльності – 4%.

Об'єднані Арабські Емірати займають четверте місце за рівнем експорту з України. При цьому величина експорту до ОАЕ склала 21,2 млрд. грн. Ця держава не має загальної ставки податку на прибуток, кожний емірат формує власну податкову політику та ставки оподаткування. Так, наприклад, податок на прибуток в еміраті Дубай відсутній взагалі.

Разом із тим, законодавство Лівану дозволяє створювати офшорні акціонерні компанії з обме-

женою відповідальністю, які дозволяють здійснювати господарську діяльність поза межами країни.

Отже, скорочення «переліку офшорів» стало кроком назустріч бізнесу та одночасного підвищення законодавчого врегулювання ТЦУ.

І врешті, формування механізмів, методики аналізу та процедур контролю ТЦУ в 2017 році набуло суттєвого законодавчого розвитку. Так, відповідно до статті 39 Податкового кодексу України, контрольований обсяг господарських операцій між офіційним представництвом і нерезидентом становить 10 млн. грн. і вище та повинен відображатися в звіті.

Разом із тим, уточнено та розширено перелік з 65 до 85 країн і територій, на яких контролюються операції з резидентами ТЦУ, діють пільгові режими оподаткування, які дозволяють господарським суб'єктам уникати податку на прибуток або сплачувати його за нижчою на п'ять і більше відсотків ставкою, ніж в Україні. Отже, до попереднього переліку додалися такі країни, як Бурунді, Гваделупа, Гватемала, Республіка Джибуті, Співдружність Домініки, Домініканська Республіка, Естонія, Іран, Куба, Лаос, Латвія, Ліван, Маврикій, Мальта, Марокко, Монако, Об'єднані Арабські Емірати, Пуерто-Ріко, Самоа, Сінгапур, Угорщина, Королівство Лесото та Французька Гвіана.

Розширені й терміни підготовки звітної документації з ТЦУ, яка подається до ДФС не раніше 1 жовтня наступного року, в якому здійснювалися відповідні контрольовані операції.

Іншими змінами стосовно ТЦУ є уточнення даних про склад, організаційну структуру та структуру управління компанії із зазначенням загальної кількості працівників компанії й окремих її підрозділів на початок та кінець звітної періоду, сторони контрольованих операцій. Особливої уваги потребують фінансові показники визначення рентабельності контрольованих операцій, які повинні бути підтверджені даними фінансової та бухгалтерської звітності платника податків та його контрагента.

Позитивною новацією для платників податків є й упровадження процедури попереднього узгодження ТЦУ, яка дозволяє відповідним платникам податків укласти угоду з Державною фіскальною службою щодо процедури формування цін товарів контрольованих операцій (Advance Pricing Arrangements). Термін дії означеної угоди може поширюватися на весь звітний період за згодою сторін. А в разі дотримання великим платником податків принципу «ви-

тягнутої руки», умов угоди, незмінності погоджених критеріїв контрольованих операцій дію угоди можна подовжити на новий термін.

Разом із тим, означена угода закріплює гарантії стабільності в разі зміни податкового законодавства, припинення дії або втрати статусу великого платника податків. Означені новації узагальнюють позитивний світовий досвід ТЦУ й укладання Advance Pricing Arrangements та сприятимуть ефективному діалогу між великими платниками податків та ДФС.

Контроль над ТЦУ здійснюється на основі:

- порівняння неконтрольованої ринкової ціни на товари-аналоги;
- ринкової ціни перепродажу посередниками;
- методу ціноутворення «витрати плюс»;
- порівняння чистого прибутку підприємства;
- порівняння розподілу прибутку.

При цьому платник податку використовує найбільш прийнятний та особисто доцільний метод. Однак, незалежно від використаного методу порівняння цін визначається їх ринковий діапазон.

Висновки

Таким чином, зміни чинного законодавства спрямовані на подальше вдосконалення ТЦУ, підвищення його прозорості й ефективності для великих українських компаній та Державної фіскальної служби. Це свідчить про доцільність запровадження державного податкового контролю, механізмів порівняння трансфертних цін з реальними ринковими, а в разі виявлення відхилень більше, ніж на 20% виноситься рішення про доплату податку орієнтуючись на рівень на ринкових цін.

Разом із тим, потребують законодавчого врегулювання та залишаються суперечливими проблеми:

- процедури моніторингу та контролю ТЦО;
- видів та термінів перевірок підприємств податковими контрольними службами, оскільки поточні терміни проведення перевірок повертають бізнес у 90- роки;
- уточнення поняття «опитування працівників», яке можна здійснювати методами анкетування, щорічного моніторингу та в ході планових перевірок підприємства, в ході яких підприємство зобов'язано забезпечити можливість проведення опитування всіх співробітників або їх частини;
- підстав для проведення перевірок податкових служб, оскільки діючі норми дозволяють їх здійснювати незалежно від того, чи зданий податковий звіт, чи є в ньому зауваження щодо порушень

ціноутворення, чи є відхилення від законодавчо встановленого рівня цін для оподаткування і чи можливо їх уникнути.

Список використаних джерел

1. Податковий кодекс України. Закон № 2755-VI від 02.12.2010 «Голос України» зі змінами і доповненнями (Закон України № 2245 від 12.01.2018 р.
2. <https://drive.google.com/file/d/1q6pYJ8UAetLwBT7-F0880Sn8HTFk14qP/view>
3. <https://daily.rbc.ua/rus/show/takoe-transfertnoe-tsenoobrazovanie-1443109942.html>
4. <http://www.visnuk.com.ua/uk/publication/100006860-transfertne-tsinoutvorennya-9>
5. Державна фіскальна служба України [State Fiscal Service of Ukraine]. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua>. (in Ukrainian)

References

1. The Tax Code of Ukraine. Law No. 2755-VI of 02.12.2010 «Voice of Ukraine» with amendments and supplements (Law of Ukraine No. 2245 of 01.12.2018.
2. <https://drive.google.com/file/d/1q6pYJ8UAetLwBT7-F0880Sn8HTFk14qP/view>
3. <https://daily.rbc.ua/rus/show/takoe-transfertnoe-tsenoobrazovanie-1443109942.html>
4. <http://www.visnuk.com.ua/uk/publication/100006860-transfertne-tsinoutvorennya-9>
5. The State Fiscal Service of Ukraine. – [Electronic resource]. – Access mode: <http://sfs.gov.ua>. (in Ukrainian)

Дані про автора

Андрусь Ольга Іванівна,

доцент кафедри економіки і підприємництва, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
e-mail: olgaiandrus@gmail.com

Данные об авторе

Андрусь Ольга Ивановна,

доцент кафедры экономики и предпринимательства, Национальный технический университет Украины «Киевский политехнический институт имени Игоря Сикорского»
e-mail: olgaiandrus@gmail.com

Data about the author

Olga Andrus,

Ph.D., Associate professor of the Department of Economics and Entrepreneurship, Faculty of Management and Marketing National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»
e-mail: olgaiandrus@gmail.com

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

УДК 336.71:336.722.5:005.332.2

DOI: 10.5281/zenodo.1252294

ГАВРИЛКО Г.П.,
ГУШТАН Т.В.

Інтернет-банкінг як один з напрямів розвитку банківської справи

Головним рушійним механізмом та каталізатором змін у глобалізованому світі став розвиток інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), широке застосування яких слід визнати пріоритетним напрямом суспільного розвитку. Серед інформаційно-комунікаційних технологій безперечно лідерство належить глобальній мережі Інтернет. Серед усього спектру інновацій, які стрімко проникають у банківську сферу, провідні позиції належать Інтернет-технологіям. Глобалізація спонукає банківські установи використовувати у своїй діяльності мережу Інтернет для здійснення широкого спектра банківських операцій та надання фінансових послуг. Як наслідок, в більшості країн спостерігається тенденція переходу від класичної філіальної моделі банку до моделі дистанційного обслуговування на базі Інтернет-банкінгу. У статті наведені напрями реалізації дистанційних банківських послуг, визначені переваги використання Інтернет-банкінгу та недоліки реалізації банківських операцій через Інтернет. Інтернет-банкінг має великий потенціал для подальшого розвитку. Незабаром системи Інтернет-банкінгу перетворяться у єдиний віртуальний простір фінансових послуг і продуктів, необхідний і зручний як для приватних осіб, так і для великих компаній.

Ключові слова: Інтернет-технології, фінансовий ринок, оперативність, банки, фінансові послуги, необмеженість, контрольованість, Інтернет-банкінг.

ГАВРИЛКО Г.П.,
ГУШТАН Т.В.

Интернет-банкинг как одно из направлений развития банковского дела

Главным движущим механизмом и катализатором изменений в глобализированном мире стало развитие информационно-коммуникационных технологий (ИКТ), широкое применение которых следует признать приоритетным направлением общественного развития. Среди информационно-коммуникационных технологий бесспорное лидерство принадлежит глобальной сети Интернет. Среди всего спектра инноваций, которые стремительно проникают в банковскую сферу, ведущие позиции принадлежат Интернет-технологиям. Глобализация заставляет банковские учреждения использовать в своей деятельности сеть Интернет для осуществления широкого спектра банковских операций и предоставления финансовых услуг. Как следствие, в большин-

стве стран наблюдается тенденция перехода от классической филиальной модели банка к модели дистанционного обслуживания на базе Интернет-банкинга. В статье приведены направления реализации дистанционных банковских услуг, определены преимущества использования Интернет-банкинга и недостатки реализации банковских операций через Интернет. Интернет-банкинг имеет большой потенциал для дальнейшего развития. Вскоре системы Интернет-банкинга превратятся в единое виртуальное пространство финансовых услуг и продуктов, необходимое и удобное как для частных лиц, так и для крупных компаний.

Ключевые слова: Интернет-технологии, финансовый рынок, оперативность, банки, финансовые услуги, неограниченность, контролируемость, Интернет-банкинг.

HAVRYLKO H.P.,
HUSHTAN T.V.

Internet banking as one of the directions of banking development

The main driving mechanism and catalyst for changes in the globalized world was the development of information and communication technologies (ICTs), the widespread use of which should be recognized as a priority direction of social development. Among the information and communication technologies, the undisputed leadership belongs to the global net Internet. Among the whole range of innovations that rapidly penetrating the banking sector, leading positions belong to Internet technologies. Globalization encourages banking institutions to use the Internet in their activities to carry out a wide range of banking operations and financial services. As a result, in most countries there is a tendency to switch from the classical branch model of the bank to the model of distance service on the basis of Internet banking. The article presents directions of realization of remote banking services, identifies the advantages of using Internet banking and lacks of realization of banking operations via the Internet. Internet banking has great potential for further development. Internet banking systems will soon be transformed into a single virtual space for financial services and products that is necessary and convenient for both private individuals and large companies.

Keywords: Internet technologies, financial market, efficiency, banks, financial services, unlimited, controllability, Internet banking.

Постановка проблеми. Комп'ютерна мережа Інтернет стала головним інформаційним середовищем для мільйонів людей усього світу, швидкий розвиток інформаційних технологій вимагає змін у всіх сферах економічної діяльності, і зокрема у банківській діяльності.

Іноземні банки з належною репутацією є важливим чинником розвитку банківського сектору держави, оскільки привносять в банківську систему України інноваційні банківські технології, нові фінансові продукти, культуру корпоративного управління, сучасні стандарти обслуговування. Однак висока активність іноземних банків у придбанні банків з національним капіталом спричиняє серйозні структурні зрушення та диспропорції в банківській системі. Потужна банківська система – це атрибут суверенності держави та важлива складова її фінансової безпеки.

Об'єктивна необхідність інтеграції вітчизняних банків у світовий фінансовий простір зумовлюють пріоритетність зміцнення банківської систе-

ми України як важливої складової реформування економіки і забезпечення конкурентоспроможності держави, і є важливою та актуальною проблемою на сучасному етапі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню проблем трансформації банківської діяльності, а також вивченню можливих наслідків цього процесу для банків присвятили свої праці багато іноземних і вітчизняних вчених, як-от: Д. Герд, Г. Колодко, П. Роуз, М. Саблук, Дж. Синкі, Е. Мак-Грю, О. Мозговий, О. Плотников, А. Мороз, В. Лаврушин. Однак, недостатній рівень вивчення цих питань, їх наукова та практична значущість потребують подальших досліджень цих питань.

Мета статті – використання позитивного світового досвіду переходу від класичної філіальної моделі банку до моделі дистанційного обслуговування на базі Інтернет-банкінгу.

Виклад основного матеріалу. У розвинених країнах Інтернет-банкінг набув поширення, насам-

перед, серед клієнтів – фізичних осіб. Основними споживачами Інтернет–банкінгу є представники малого і середнього бізнесу, а також фізичні особи віком до 30 років, які цінують свій час і не витрачають його на відвідування банківських відділень. За середньозваженою оцінкою експертів 43,06% фізичних осіб, зацікавлених у отриманні кредиту, використовують як основний інструмент пошуку кредитних продуктів мережу Інтернет, причому кількість таких осіб неухильно зростає [7].

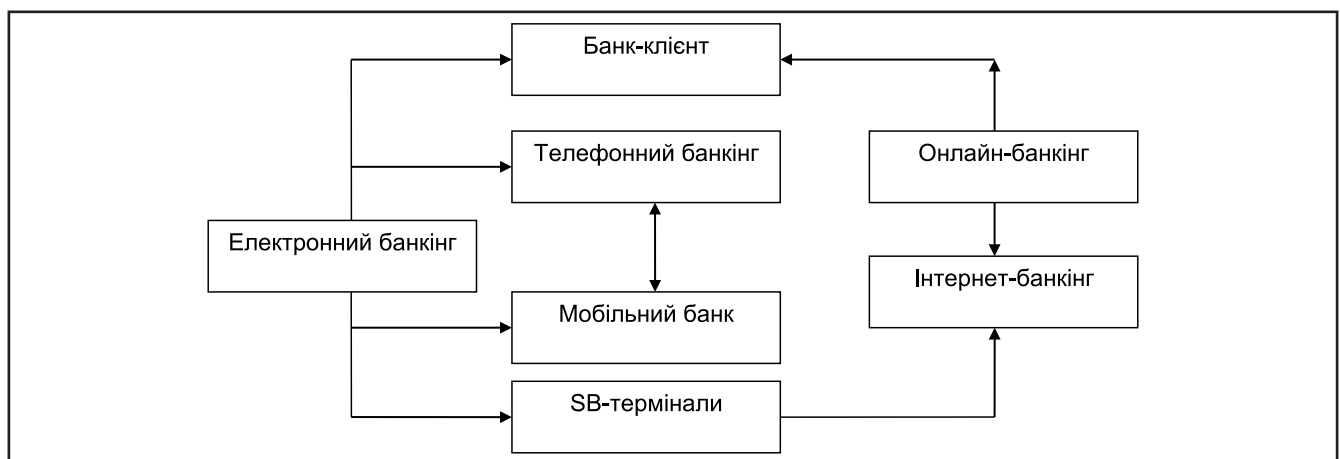
Значно впливає на діяльність Інтернет–банкінгу і юридичний ризик, що виникає внаслідок порушення законів і директив регулятивних органів, а також недостатньо чіткого визначення прав та обов'язків контрагентів. Специфічні для електронного банківського бізнесу аспекти юридичних ризиків пов'язані насамперед з тим, що не в усіх країнах прийнято закони про електронний підпис і про легітимність договорів, укладених в електронній формі. У різних державах неоднаково визначено питання ліцензування банківської діяльності в Інтернеті. Перед банками постає проблема забезпечення належного рівня захисту персональної клієнтської інформації, яка використовується для здійснення банківських операцій через Інтернет.

Вивчення розвитку електронного способу проведення банківських операцій уможливило визначити характерні особливості цього банківського бізнесу, що виявляються у стандартизації пропонованого клієнтам сервісу та використуванних фінансових інструментів, формуванні нових сфер поповнення банківського капіталу, концентрації банків на тих напрямках, які належать до сфери їх ключової компетенції.

Управління банківськими рахунками через мережу Інтернет, або Інтернет–банкінг, на цей час є найбільш динамічним і представницьким напрямом ведення банківської справи завдяки широкому спектру фінансових послуг, представлених у цих системах (див. рисунок).

Подібні системи можуть бути основою для дистанційної роботи на фондовому та страховому ринках, оскільки вони забезпечують проведення розрахунків і контроль над ними з боку всіх учасників фінансових відносин. На думку А. Вісящева, «розширення філіальної мережі і розвиток послуг Інтернет–банкінгу – це не взаємозамінні процеси, а паралельні і спрямовані на досягнення однієї, найголовнішої мети роздрібного бізнесу будь–якого банку – розширення клієнтської бази і зростання прибутків» [5].

На вітчизняному ринку електронних послуг банки переважно пропонують своїм клієнтам такі послуги, як обмін валют, продаж страховок та паїв інвестиційних фондів, відкриття депозитних рахунків, замовлення платіжних карток, встановлення та зміна лімітів на операції з готівкою, блокування/розблокування платіжних карток, грошові перекази у національній валюті, перегляд залишків на рахунках, отримання виписок та повідомлення про рух коштів на рахунку, консультування. Отже, Інтернет–банкінг спрямований на підвищення якості обслуговування клієнтів, оскільки має низку переваг, зокрема: оперативність проведення операцій; доступність для клієнта (операції стають цілодобово доступними без відвідування офісу банку); необмеженість, тобто можливість здійснювати платежі практично будь–якого призначення; контрольованість, оскільки будь–яке

Напрями реалізації дистанційних банківських послуг *

* складено автором

ІННОВАЦІЙНО–ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

списання активів з карткового рахунку оперативного відображається у банківських виписках.

Переваги розрахунків за допомогою Інтернет вітчизняній практиці стали очевидними після істотного підняття комісійних тарифів за обслуговування у банках та здійснення переказів на користь юридичних осіб, у тому числі комунальних платежів. Головне, що відлякує вітчизняних користувачів Інтернет–банкінгу, – це ризик шахрайства, саме тому багато банків не здійснюють платежі у режимі он–лайн, незважаючи на істотне зростання рівня захисту банківських мереж останнім часом.

Здебільшого за допомогою систем Інтернет–банкінгу вітчизняні користувачі отримують обмежений перелік послуг, насамперед можливість купувати і продавати безготівкову валюту, оплачувати комунальні послуги, доступ до Інтернету, рахунки операторів стільникового зв'язку, проводити безготівкові платежі, переказувати кошти між рахунками та відстежувати всі банківські операції за своїми рахунками за будь–який проміжок часу. Набір решти банківських послуг, якими можна скористатися через Інтернет, залежить від того, наскільки банк зацікавлений у розвитку цього напрямку. Банки–консерватори обережніші й вважають, що Інтернет–банкінг масовому клієнтові не потрібен, або потрібен в обмеженому варіанті, а тому пропонують обмежений пакет Інтернет–послуг: перевірка стану карткового та інших рахунків, отримання випсок із рахунків, блокування операцій за картою.

Використання Інтернет–технологій у банківському бізнесі має низку суттєвих переваг, серед яких доступність банківських послуг у будь–який час і у будь–якому місці, де є Інтернет, суттєве зниження вартості банківських послуг, отриманих через Інтернет, порівняно із ціною послуг, наданих традиційним шляхом, а також низька собівартість обслуговування.

Переваги використання Інтернет–банкінгу полягають у такому:

- для користувачів: повномасштабне управління рахунками незалежно від географічного місця розташування банку та самого клієнта; істотна економія часу за рахунок виключення необхідності відвідувати банк особисто; цілодобовий контроль за своїми коштами і можливість оперативного реагування на зміни кон'юнктури фінансового ринку; вигідніші умови, зокрема вищі відсоткові ставки, ширший спектр послуг;

- для розробників програмного забезпечення: освоєння нового, прибуткового та перспективного ринку збуту програмних продуктів;

- для банків: можливість залучення клієнтів без урахування географічного чинника; зниження витрат за рахунок економії на оплаті праці, скорочення штату працівників, економії на підтримку мережі філій; можливість надання принципово нових послуг; оперативність реагування на зміни ринкових умов, умов роботи і структури банку;

- для держави загалом: розширення кредитно–фінансової діяльності банківських установ; приплив банківських інвестицій у реальну економіку і соціальний сектор, підвищення якості обслуговування населення, оскільки зростання конкуренції стимулює банки вдосконалювати послуги.

Серед недоліків реалізації банківських операцій через Інтернет істотними є такі, як: часовий лаг у здійсненні операцій оплати рахунків, виплати депозитів, блокуванні/розблокуванні платіжних карток; існування юридичного ризику; електронне шахрайство, тобто високий ризик крадіжки грошей; імовірність «втрати» платежів; імовірність технічних збоїв у системі. У цьому аспекті банкам слід звернути особливу увагу на підвищення рівня інформаційно–технологічної безпеки електронних послуг шляхом захисту комунікацій і трансакцій, ідентифікації покупців і продавців, удосконалення механізмів оброблення замовлень. Вважається, що в системі Інтернет–банкінгу потрібно використовувати до семи рівнів захисту, оскільки проблеми безпеки в Інтернеті і пов'язані з ними ризики дуже високі.

Висновки

Основними тенденціями розвитку дистанційного банківського обслуговування в Україні у найближчі роки буде постійне збільшення кількості користувачів Інтернет–банкінгу. Зараз цілком очевидно, що Інтернет–банкінг має широкі перспективи. В умовах стрімкого розвитку високотехнологічних банківських продуктів нового покоління закономірними є плани розвитку Інтернет–банкінгу в формі віртуального фінансового супермаркету банківських продуктів для фізичних і юридичних осіб. З високою ймовірністю можна стверджувати, що незабаром системи Інтернет–банкінгу перетворяться у єдиний віртуальний простір фінансових послуг і продуктів, необхідний і зручний як для приватних осіб, так і для великих компаній.

Список використаних джерел

1. Абдулгамидов Н. Двойные стандарты однополюсной глобализации / Н. Абдулгамидов, С. Губанов // Экономист. – 2002. – № 12. – С. 23.

2. Важинський Ф.А. Антикризисне фінансове управління як економічна система / Ф.А. Важинський, А.В. Колодійчук // Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук–техн. пр. – Львів: РВВ НЛТУ України, 2010. – Вип. 20.3. – С. 127–132.

3. Важинський Ф.А. Механізм регулювання інвестиційної діяльності в регіоні / Ф.А. Важинський, А.В. Колодійчук // Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук–техн. праць. – Львів: РВВ НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.7. – С. 138–143.

4. Важинський Ф.А. Сутність банківського іпотечного кредитування / Ф.А. Важинський, А.В. Колодійчук // Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук–техн. праць. – Львів: РВВ НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.2. – С. 151–156.

5. Висящев А. Вытеснит ли Интернет–банкинг филиальные сети? / А. Висящев // Банковское дело в Москве. – 2006. – № 8. – www.bdm.ru.

6. Долішній І.М. Мотивація персоналу як об'єкт управління на підприємстві / І.М. Долішній, А.В. Колодійчук // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.5. – С. 211–216.

7. Офіційний сайт фінансового порталу «Finans» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://finans.net.ua>

8. Пісний В.М. Транснаціональні злиття і поглинання як конкурентна стратегія банків / В.М. Пісний, А.В. Колодійчук // Збірник науково–технічних праць НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.12. – С. 244–250.

9. Семчук Ж.В. Сутність інновацій, структура та основні етапи інноваційного процесу / Ж.В. Семчук, А.В. Колодійчук, В.М. Пісний // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України. – 2009. – № 19.9. – С. 191–196.

References

1. Abdulgamidov, N., & Gubanov S. (2002). Dvoynye standartyi odnopol'yusnoy globalizatsii [Double standards of unipolar globalization]. In Ekonomist [Economist]. Vol. 12 (p. 23). [in Russian].

2. Vazhynskyy, F. A., & Kolodychuk, A. V. (2010). Antykrizove finansove upravlinnya yak ekonomichna systema [Anticrisis Financial Management as an Economic System]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 20.3 (pp. 127–132). [in Ukrainian].

3. Vazhynskyy, F. A., & Kolodychuk, A. V. (2010). Mekhanizm rehulyuvannya investytsiynoyi diyal'nosti v rehioni [Mechanism for regulation of investment activity in the region]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 20.7 (pp. 138–143). [in Ukrainian].

4. Vazhynskyy, F. A., & Kolodychuk, A. V. (2010). Sutnist' bankivs'koho ipotechnoho kredytuvannya [Essence of bank mortgage lending]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 20.2 (pp. 151–156). [in Ukrainian].

5. Visyashchev A. (2006). Vytesnit li Internet–banking filial'nyye seti? [Will the Internet banking supplant the branch network?]. Bankovskoye delo v Moskve – Banking in Moscow, 8. Retrieved from www.bdm.ru [in Russian].

6. Dolishniy, I. M., & Kolodychuk, A. V. (2010). Motyvatsiya personalu yak ob'yeht upravlinnya na pidpryyemstvi [Motivation of the personnel as an object of management in the enterprise]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 20.5 (pp. 211–216). [in Ukrainian].

7. Official site of financial portal «Finans» (2018). Retrieved from <http://finans.net.ua> [in Ukrainian].

8. Pisniy, V. M., & Kolodychuk, A. V. (2009). Transnatsional'ni zlyttya i pohlynannya yak konkurentna stratehiya bankiv [Transnational mergers and acquisitions as a competitive strategy of banks]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 19.12 (pp. 244–250). [in Ukrainian].

9. Semchuk, Zh.V., Kolodychuk, A. V., & Pisniy, V. M. (2009). Sutnist' innovatsiy, struktura ta osnovni etapy innovatsiynoho protsesu [The essence of innovation, structure and main stages of the innovation process]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 19.9 (pp. 191–196). [in Ukrainian].

Дані про авторів**Гаврилко Галина Петрівна,**

к.е.н., доцент, Ужгородський торговельно–економічний інститут Київського національного торговельно–економічного університету;
e-mail: info@utei-knteu.org.ua

Гуштан Тетяна Вікторівна,

к.е.н., доцент, Ужгородський торговельно–економічний інститут Київського національного торговельно–економічного університету
e-mail: info@utei-knteu.org.ua

Данные об авторах

Гаврилко Галина Петровна,

к.э.н., доцент, Ужгородский торгово-экономический институт Киевского национального торгово-экономического университета;

e-mail: info@utei-knteu.org.ua

Гуштан Татьяна Викторовна,

к.э.н., доцент, Ужгородский торгово-экономический институт Киевского национального торгово-экономического университета

e-mail: info@utei-knteu.org.ua

Data about the authors

Galina Havrylko,

PhD, Associate Professor of Uzhgorod Trade and Economic Institute of the Kyiv National Trade and Economic University

e-mail: info@utei-knteu.org.ua

Tatyana Hushtan,

PhD, Associate Professor of Uzhgorod Trade and Economic Institute of the Kyiv National Trade and Economic University

e-mail: info@utei-knteu.org.ua

УДК 336.74

DOI: 10.5281/zenodo.1252299

КРАСНОЖОН С.В.,

ПІДДУБНИЙ В.А.

Криптовалюти: сучасний стан та перспективи розвитку в Україні

Охарактеризовано процес розвитку, передумови виникнення та економічну сутність криптовалют. Розглянуто тенденції їх поширення в Україні та перспективи подальшого розвитку криптовалют.

Ключові слова: криптовалюта, Bitcoin, електронні гроші, цифрові валюти, віртуальні валюти.

КРАСНОЖОН С.В.,

ПОДДУБНИЙ В.А.

Криптовалюты: современное состояние и перспективы развития в Украине

Охарактеризован процесс развития, предпосылки возникновения и экономическую сущность криптовалют. Рассмотрены тенденции их распространения в Украине и перспективы дальнейшего развития криптовалют.

Ключевые слова: криптовалюта, Bitcoin, электронные деньги, цифровые валюты, виртуальные валюты.

KRASNOZHON S.V.,

PIDDUBNIY V.A.

Cripples: The current state and prospects of development in Ukraine

Characterized the development process, analyzed the nature and economic essence of cryptocurrency. Considered the tendencies of its spreading in Ukraine and indicated the prospects for further development of cryptocurrency.

Keywords: cryptocurrency, Bitcoin, electronic money, digital currency, virtual currency.

Постановка проблеми. Поява криптовалют – одна з ключових причин зростаючого попиту на глобальну соціально-політичну революцію або, якщо оперувати менш радикальними термінами, на комплекс нових реформ. Рівень довіри громадян до держави падає з кожним роком по всьому світу, з поправками на темпи цього падіння і в залежності від регіону. Феномен появи та популяризації криптовалют ні економістами, ні юристами не був ні прогнозований, ні пояснений. Ставлення

до криптовалют з боку уряду різних держав також пройшло ряд етапів – від поблажливого ставлення як до «пустушок з інтернету» до повної заборони їх обігу на території одних країн (Китай, РФ) або визнання повноцінним «гравцем» на ринку валют, розроблення нормативного регулювання та включення офіційних котирувань на фондових біржах в інших країнах (Швейцарія, Канада, Австралія).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам сутності та розвитку криптовалют,

їх видів, переваг та недоліків присвячені праці М. Ліхачова, Н. Поливки, М. Куцевола, О. Шевченко–Наумової, А. Квітки, І. Лубенця та ін. Авторами, які пропонують вирішення поставленої проблеми, є Р.Й. Бачо, О.В. Ватолина, С.А. Данилов, Г.Т. Карчева С.М. Нікітчук, І.Б. Лагутин. Незважаючи на їх глибокі напрацювання, питання переваг, правової сутності та особливостей застосування віртуальної валюти залишаються відкритими.

Сьогодні відсутня будь–яка нормативна база чи законодавчі роз'яснення, які змогли б юридично обґрунтувати регулювання біткоїнів в Україні. Значимо, що відсутність обґрунтованого правового статусу не ставить криптовалюту поза законом. Тому слід детально розібратися у сутності, перевагах, недоліках та особливостях застосування біткоїнів.

Метою статті є визначення сучасних тенденцій розвитку криптовалют у світі загалом і в Україні зокрема.

Виклад основного матеріалу. Віртуальні валюти можуть виступати як засіб обміну в реальній торгівлі товарами, що впливає на реальний ВВП і повинно бути прийнято до уваги під час оцінки наслідків впливу віртуальних валют на реальну грошову масу.

Вплив віртуальних валют на реальну пропозицію грошей залежить від ефекту заміщення віртуальною економікою реального сектору економіки та від ефекту витіснення віртуальними валютами реальних грошей [2].

Зауважимо, що у даний час віртуальні валюти не ставлять під загрозу фінансову стабільність, ураховуючи їх обмежений зв'язок із реальною економікою, низькі обсяги торгів і відсутність широкого визнання користувачів. Тим не менш розвиток повинен ретельно контролюватися, оскільки ситуація може суттєво змінитися в майбутньому.

Як засіб обігу, криптовалюта знаходиться в безпосередньому обороті, хоч і обмеженому Інтернет–ринком. Як міра вартості: коли різномірні товари прирівнюються і обмінюються між собою на основі ціни вартості цих товарів виражені в кількості грошей. У зв'язку з їх високою волатильністю складно сказати, чи відповідають криптовалюти такій властивості грошей, як міра вартості. Однак якщо взяти до відома що в онлайн–продажах будь–які товари приймаються за біткоїни, а їх власники готові обміняти їх на

певний товар, функція грошей як міри вартості, в даному контексті, очевидно, виконується [3].

Функція криптовалюти як засобу платежу ще не освоєна в достатній мірі, ними не видають кредит і не проводяться кредитні платежі. Але в майбутньому, вважаємо, коли криптовалюти стануть законним засобом платежу на рівні держав і світової економіки, вони зможуть обслуговувати і кредитні відносини. Тут мається на увазі використання криптовалюти при погашенні боргових зобов'язань, надання та погашенні кредитів, виплати заробітної плати, сплати податків, комунальних платежів і т.п.

Рухаючись далі по функціям грошей, розглянемо криптовалюту як засіб накопичення. Ця функція виконується, коли гроші тимчасово не беруть участі в поточному обороті. Часто це має місце, коли валютні кошти менш схильні до інфляції. Тут криптоодиноці знаходяться в досить зручному положенні. Переважна кількість клієнтів системи «біткоїн» є більше власниками, ніж активними користувачами.

Далі розглянемо криптовалюту як світові гроші. Можна сказати, що це трапиться в майбутньому, за умови, що криптовалюти стануть законними засобами платежу з врегульованим курсом. Але так як сьогоднішні криптовалюти в більшості випадків є децентралізованими, їх функціонування в якості світових грошей поки неможливо. Але якщо фінансові інститути запустять свою модель криптовалют, з аналогічними криптографічними властивостями і врегульованою ціною, то, можливо, така криптовалюта з більшою ймовірністю прийме на себе роль світової валюти і буде повністю відповідати функціям грошей на всіх функціональних рівнях.

З вищесказаного припускаємо, що в майбутньому, коли ціна криптовалюти матиме стабільний характер і збережеться відмінна властивість автономності функціонування, децентралізованості та незалежності від запитів окремих держав, криптовалюти зможуть замінити традиційні гроші.

Виходячи з наведених характеристик, зазначимо, що будучи електронно–цифровим «продуктом» комп'ютерних розробок з особливим алгоритмом «емісії», віртуальні інноваційні валюти містять недостатньо вивчений на сьогодні потенціал як позитивного, так і негативного ефекту.

Говорячи про криптовалюти сьогодні, важливо відокремити серед них біткоїни – як найпопулярнішу серед них. Інфраструктура біткоїну є най–

більш розвиненою. Решта кріптоодиниць в тій чи іншій мірі є її відгалуженнями.

Отже, біткоіни – це кріптоодиниця, принцип функціонування якої організована на децентралізованому управлінні. У момент ініціації це були лише інформаційні одиниці, що дозволяють без будь-яких інституціональних посередників, в порівняно короткі терміни, за вельми маленьку комісію здійснювати перекази, які в подальшому могли бути переведені в традиційні гроші. У міру зростання курсу електронних монет сфери використання біткоінів розширилися. І тепер це вже не тільки програма, що дозволяє здійснювати перекази в Інтернеті, але ще і специфічний товар, зі своїм курсом і своєю біржею. Розширивши масштаби використання, сьогодні біткоіни самі стали предметом, який є цінністю, що вимірюється в звичних нам фіатних грошових одиницях.

Сьогодні біткоін представляє сучасну цифрову валюту. Багато магазинів по всьому світу приймають її як один із варіантів оплати. Зручність і простота цієї валюти привертають до себе все більше людей із країн, що розвиваються. Однак ставлення держав до біткоінів дуже різний. Ситуація варіюється від явного заохочення до прямих заборон і обмежень.

Зокрема, у Німеччині встановлено правовий статус біткоінів як приватних грошей і дозволений безготівковий розрахунок у даній криптовалюти на території [1]. У Хорватії, на думку національного банку, криптовалюта може легально використовуватися в країні, але не може вважатися законним платіжним засобом. В Японії йде розробка норм оподаткування на кріптовалютні операції і вивчення кріпто валюти на основі біткоіна. Щодо Таїланду, то тут заборонені всі операції з криптовалютою за винятком їх обміну на національну валюту. У Китаї заборонені будь-які операції з криптовалютою для банківських установ та їх працівників, для звичайних громадян заборони немає. США кріптовалюту, розглядають як майно і підпорядковують відповідному оподаткуванню. Парламентом Швейцарії прийнято вважати кріптовалюту іноземною. У Сінгапурі всі операції з криптовалютою регулюються і відслідковуються державою. У Болгарії всі операції з криптовалютою оподатковуються за ставкою 10%. У Норвегії кріптовалюта визнана біржовим активом, а не валютою. За заявою Банку Росії, операції є спекулятивними через відсутність забезпечення та юридично зобов'язаних суб'єктів

операцій із криптовалютою. Але прямої заборони на використання немає. У Франції банкам дозволено здійснювати транзакції клієнтів у криптовалюти. У Нідерландах кріптовалюта не підпадає під жодне з визначень грошей і тому не асоціюється з ними. Саме тому уряд вважає їх власністю особи та обкладає податком на власність 25%. В Угорщині використання кріптовалют не заборонене, однак повідомляється про підвищені ризики їх використання. Нацбанк Угорщини у своєму зверненні 2015 р. прямо застерігає від використання кріптовалют, що останнім часом особливо використовуються в Інтернет-мережі у функціонуванні систем, що за своєю економічною природою подібні «фінансовим пірамідам» [4].

Зважаючи на наведений список країн, можна зробити висновок, що в цілому позитивне ставлення до біткоінів характерне для розвинених країн, а в країнах, що розвиваються, мають місце деякі обмеження в даній сфері. Проте зараз фінансове законодавство в більшості країн адаптується для регулювання відносин, пов'язаних із криптовалютами [3, с. 178–180].

Дані українських пошукових запитів Google Trends показують стабільний інтерес до Bitcoin у нашій країні. Пік був зафіксований у грудні 2013 р. Саме тоді кріптовалюта сильно виросла в ціні в усьому світі.

На початок 2017 р. найбільш поширеними в Україні були такі кріптовалюти :

Bitcoin (BTC) – найперша зі створених кріптовалют, упевнено утримує пальму першості у світі й на українському ринку. Ціна монети наближається до 1300 дол. США.

Ethereum (ETH) – кріптовалюта, що була випущена лише в 2015 р. на базі технології Ethereum, яка належить до блокчейн-систем, заснованих на використанні розподілених баз даних. Ethereum може застосовуватися в різних сферах, при цьому також є валютою, альтернативною традиційним інструментам валютного ринку

Рекордно швидке зростання кріптовалюти Dash аналітики пов'язують із виходом оновлення Dash v1.2.1 – «Sentinel», покликаною підвищити швидкість роботи, поліпшити рівні забезпечення секретності і координації в мережі.

Monero (XMR) – кріптовалюта з відкритим вихідним кодом, що відрізняється безпекою й анонімістю. Стабільно входить до п'ятірки монет із високою ринковою капіталізацією.

Ripple (XRP) – платіжна система з відкритим вихідним кодом, де внутрішньою платіжною одиницею є однойменна криптовалюта. Технологія Ripple ґрунтується на «принципі довіри». Ідея полягає в можливості обміняти свою валюту на будь-яку іншу за найвигіднішим курсом в один клік, додавши потрібний шлюз.

В Україні позиція державних органів стосовно використання криптовалют є доволі однозначною. Так, Національний банк України (НБУ) розглядає криптовалюту як грошовий сурогат, який не має забезпечення реальною вартістю, що не може використовуватися фізичними та юридичними особами на території України як засіб платежу, оскільки суперечить нормам українського законодавства.

Водночас міжнародне поширення таких платежів робить цю категорію послуг привабливою для протиправних дій, у тому числі відмивання коштів, отриманих злочинним шляхом, або фінансування тероризму.

Висновки

Криптовалюта – це відносно нове явище для світових фінансів. Незважаючи на відсутність будь-якої державної підтримки, така система отримала велику популярність за вельми короткий термін. Є дуже багато великих гравців, які активно блокують цю криптовалюту, але є і достатня кількість фінансових інститутів, які підтримують нове явище і хочуть бути в авангарді в момент реорганізації світової фінансової системи. У фінансовій та економічній пресі стикаються з цього приводу дуже багато думок і висновків фахівців.

Список використаних джерел

1. Карчева Г.Т. Віртуальні інноваційні валюти як валюти майбутнього / Г.Т. Карчева С.М. Нікітчук // Фінансовий простір. – 2015. – № 2(18). – С. 23–29.
2. Лагутин І.Б. Альтернативное денежное обращение и региональное (местное) денежное обращение: вопросы теории, практика осуществления и правового регулирования / И.Б. Лагутин // Провинциальные научные записки. – 2015. – № 2. – С. 13–20.
3. НБУ дає зелений світ розвитку Bitcoin в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://news.finance.ua/ru/news/-/359616/nbu-daet-zelenyj-svet-razvitiyu-bitcoin-vukraine>.
4. Роз'яснення щодо правомірності використання в Україні «віртуальної валюти/криптовалюти» Bitcoin

[Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0435500-14>.

References

1. Karcheva G.T. Virtualni innovatsiini valiuty yak valiuty maibutnoho [Virtual Innovative Currencies as Futures Currency] / G.T. Karcheva SM Nikitchuk // Finansovyi prostir. – 2015. – No. 2 (18). – P. 23–29.
2. Lagutin I.B. Alternativnoye denezhnoye obrashcheniye i regionalnoye (mestnoye) denezhnoye obrashcheniye: voprosy teorii. praktika osushchestvleniya i pravovogo regulirovaniya [Alternative money circulation and regional (local) money circulation: questions of theory, practice of implementation and legal regulation] / I.B. Lagutin // Provintsialnyye nauchnyye zapiski. – 2015. – No. 2. – P. 13–20.
3. NBU dayet zelenyy svet razvitiyu Bitcoin v Ukraine [NBU gives green light to the development of Bitcoin in Ukraine [Electronic resource]. – Access mode: <http://news.finance.ua/ru/news/-/359616/nbu-daet-zelenyj-svet-razvitiyu-bitcoin-vukraine>.
4. Roziasnennia shchodo pravomirnosti vykorystannia v Ukraini «virtualnoi valiuty/kriptovaliuty» Bitcoin [Clarification on the lawfulness of using «virtual currency / crypto-currency» in Bitcoin in Ukraine [Electronic resource]. – Mode of access: <http://zakonrada.gov.ua/laws/show/n0435500-14>.

Дані про авторів

Красножон Світлана Володимирівна,

к.е.н., доцент, доцент кафедри інвестиційної діяльності, ДВНЗ «КНЕУ ім.Вадима Гетьмана» (54/1, Проспект Перемоги, Київ, Україна, 03680) e-mail: svelte@ukr.net

Піддубний Володимир Антонович,

д.т.н., професор, професор кафедри технології і організації ресторанного господарства ДВНЗ, Київський національний торговельно – економічний університет, (19, вул. Кіото, Київ, Україна, 02156) e-mail: profpod@ukr.net

Данные об авторах

Красножон Светлана Владимировна,

к.э.н., доцент, доцент кафедры инвестиционной деятельности, ГВУЗ «КНЭУ им. Вадима Гетьмана», (54/1, Проспект Победы, Киев, Украина, 03680) e-mail: svelte@ukr.net

Поддубный Владимир Антонович,

д.т.н., профессор, профессор кафедры технологии и организации ресторанного хозяйства, Киевский национальный торгово-экономический университет, (19, ул.Киото, Киев, Украина, 02156)

ІННОВАЦІЙНО–ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

e-mail: profpod@ ukr.net

Data about the authors

Svitlana Krasnozhan,

candidate of economics, associate professor of department of investment activity, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, (54/ 1, Prospect Peremogy, Kyiv, Ukraine, 03680)

e-mail: svelte@ukr.net

Volodimir Piddubniy,

doctor of engineering, professor department of technology and organization of Restaurant Industry, Kyiv National Trade and Economics University, (19, Kioto st., Kyiv, Ukraine, 02156)

e-mail: profpod@ ukr.net

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

DOI: 10.5281/zenodo.1252780
КУДРИЦЬКА Н.В.

Методологічні засади дослідження інституціонального розвитку водного транспорту України

Стаття присвячена методологічним засадам дослідження інституціонального розвитку водного транспорту України в контексті глобалізаційних та інтеграційних процесів до світової та європейської транспортних систем. З урахуванням основних ознак методології інституціоналізму окреслені можливі напрями досліджень розвитку портів. Представлена структура державних та спеціалізованих установ і організацій управління морським та річковим транспортом України. Розроблена схема міжнародних організацій у галузі морського та річкового транспорту. Сформульовані етапи та можливі варіанти проведення інституціонального реформування морських портів України.

Ключові слова: методологічні засади, інституціональне забезпечення, водний транспорт, етапи реформування портів.

КУДРИЦКАЯ Н.В.

Методологические основы исследования институционального развития водного транспорта Украины

Статья посвящена методологическим основам исследования институционального развития водного транспорта Украины в контексте глобализационных и интеграционных процессов в мировую и европейскую транспортные системы. С учетом основных признаков методологии институционализма очерчены возможные направления исследований развития портов. Представлена структура государственных и специализированных учреждений и организаций управления морским и речным транспортом Украины. Разработана схема международных организаций в области морского и речного транспорта. Сформулированы этапы и возможные варианты проведения институционального реформирования морских портов Украины.

Ключевые слова: методологические основы, институциональное обеспечение, водный транспорт, этапы реформирования портов.

KUDRYTSKA N.V.

Methodological bases of research of institutional development of water transport of Ukraine

The article is devoted to the methodological principles of the study of institutional development of water transport of Ukraine in the context of globalization and integration processes in the world and European transport systems. Taking into account the main features of the methodology of

institutionalism, possible directions of port development research are outlined. The structure of state and specialized institutions and organizations of management of sea and river transport of Ukraine is presented. The scheme of international organizations in the field of sea and river transport is developed. The stages and possible variants of the institutional reform of the sea ports of Ukraine are formulated.

Key words: *methodological principles, institutional support, water transport, stages of port reforming.*

Постановка проблеми. Сучасним тенденціям світової економіки притаманна динамічність та циклічність, що визначається багатofакторним системним процесом глобалізації, розвиток та посилення масштабів якої здійснюється під впливом різноманітних чинників. Світ став не лише взаємозалежним, але і взаємо вразливим. Доказом цього є результати кризових явищ у світовій економіці. Хоча взаємозалежність стає досить явно вираженою, рівень впливу тих або інших процесів на кожну країну відрізняється. Це, насамперед, пов'язано з рівнем інституціонального забезпечення кожної країни та світу загалом. Таким чином, світове господарство являє собою сукупність національних господарств різного рівня інституціонального забезпечення.

Сучасний рівень розвитку та глобалізації світової економіки, активізація зовнішньоекономічних торговельних відносин обумовлюють визначальну роль та місце водного транспорту України та створення реальних можливостей його інтеграції до європейської та світової транспортних систем. Це вимагає подальших наукових досліджень щодо розробки та удосконалення методології інституціонального розвитку водного транспорту.

Актуальність досліджень інституціонального розвитку водного транспорту України підтверджена у важливих нормативно-правових актах, зокрема, в Угоді про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», проекті Національної транспортної стратегії на період до 2030 р.

Аналіз досліджень і публікацій з проблеми. Науковими дослідженнями інституціонального розвитку водного транспорту займається багато вітчизняних та зарубіжних вчених [1–5].

У навчальному посібнику [1], розробленому фахівцями Державтотранс НДІ проекту, надана характеристика діяльності міжнародних організацій у сфері морського та річкового транспорту; викладено суть міжнародних конвенцій та угод функціонування даного сектору транспорту.

Стаття Шульженко Ф. П., Гайдуліна О. О., Кундрика Р. С. [2] присвячена проблемам удо-

сконалення системи управління та контролю за діяльністю морського та річкового транспорту України.

У статтях зарубіжних авторів [3, 4] багато уваги приділено аспектам теоретичної бази концептуалізації морських портів як інституційних та оперативних кластерів, визначенню ролі портів у зв'язку із інституційними змінами портової індустрії в сучасних економічних умовах.

Стаття Ільченко С.В. [5] окреслює проблеми організаційно-економічних основ інституціонального реформування морських портів.

Метою статті є удосконалення засад інституціонального розвитку водного транспорту України на основі методології інституціоналізму та урахування міжнародного досвіду.

Виклад основного матеріалу. У процесі багатовікової еволюції цивілізації відбувається формування і розвиток нових інститутів, які відображають органічну єдність економічного, правового, соціального і політичного напрямку в житті суспільства. Представники інституціоналізму звертають особливу увагу на необхідність вивчення цієї єдності, що становить важливий аспект методології досліджень. Для методології інституціоналізму властиві наступні ознаки [6]:

1) надання більшого значення розумінню, ніж прогнозуванню;

2) урахування невизначеності і підкреслення в зв'язку з цим кордонів можливого передбачення фактичного майбутнього на відміну від передбачення в контексті моделі;

3) сприйняття економічної теорії як поєднання індукції та дедукції;

4) підхід до розгляду економіки як органічного системного цілого, яке еволюціонує в часі і просторі;

5) значення інструменталізму і прагматизму в якості основи для вирішення проблем;

6) підкреслення неминучості нормативних елементів в економічній теорії, особливо в аспекті застосування теорії до питань політики і економічного значення держави, як селективних, часом неявних, нормативних передумов;

7) проголошення відкритого вираження ціннісних суджень, обговорення і критика їх у відкритих дискусіях;

8) моделювання паттернів (англ. pattern – зразок, шаблон; форма, модель, діаграма, схема-образ, що діє як уявлення, або чуттєве поняття, завдяки якому виявляються закономірності, які існують в природі і суспільстві), а не обмеженого причинно-наслідкового пояснення;

9) підтримка методологічного колективізму в чистому вигляді, або в поєднанні із збагаченням і неідеологізованим методологічним індивідуалізмом.

Морські порти з самого початку торгового мореплавання зіграли і продовжують виконувати важливу місію в історії людства. Потреба у збільшенні дальності маршрутів, з одного боку, спонукала учасників морського перевізного процесу удосконалювати засоби мореплавання і постійно диверсифікувати набір портових послуг, підвищувати рівень їх якості, з іншого – інфраструктурне добре оснащені морські порти й якісні портові послуги дозволяли освоювати все більше далеких маршрутів і прокладати торгові шляхи, розширювати морські комунікації. Таким чином, спостерігався процес ланцюгової реакції, коли причина і наслідок періодично мінялися місцями, обумовлюючи історичний прогрес і розширення ареалу торгового мореплавання.

Інститути розвитку водного транспорту України можуть бути представлені як: система організацій та установ (державних та спеціалізованих установ України, на які покладені функції контролю та управління; міжнародних організацій у галузі морського та річкового транспорту; навчальних закладів та учбових центрів, які проводять підготовку кадрів); нормативно-правова база, норми і нормативи, форми власності, ліцензійні умови, економічні та технічні обмеження тощо.

На рис. 1 надана структура системи державних та спеціалізованих установ і організацій управління та контролю за діяльністю морського та річкового транспорту України.

Зі стрімким поширенням процесів глобалізації в світовому господарстві роль транспорту, особливо морського, залишається незмінно високою. У системі глобалізаційних процесів, які відбуваються у світовому господарстві, транспорт займає особливе місце – він є технічним чинником, що зміцнює зв'язки між найвіддаленішими куточками планети. Транспортні перевезення та процеси глобалізації є взаємозалежними явищами у світовому господарстві. Транспорт функціонує на різних рівнях глобалізації, забезпечуючи доступ окремих компаній до світового рівня, який характеризується посиленням економічної взаємозалежності країн

Рисунок 1. Система установ і організацій управління і контролю за діяльністю морського та річкового транспорту України

Джерело: складено автором за: «Система управління морським транспортом України» // Шульженко Ф.П., Гайдюлін О.О., Кундрік Р.С. Транспортне право (2005). URL: <http://readbookz.com/book/222/8687.html>

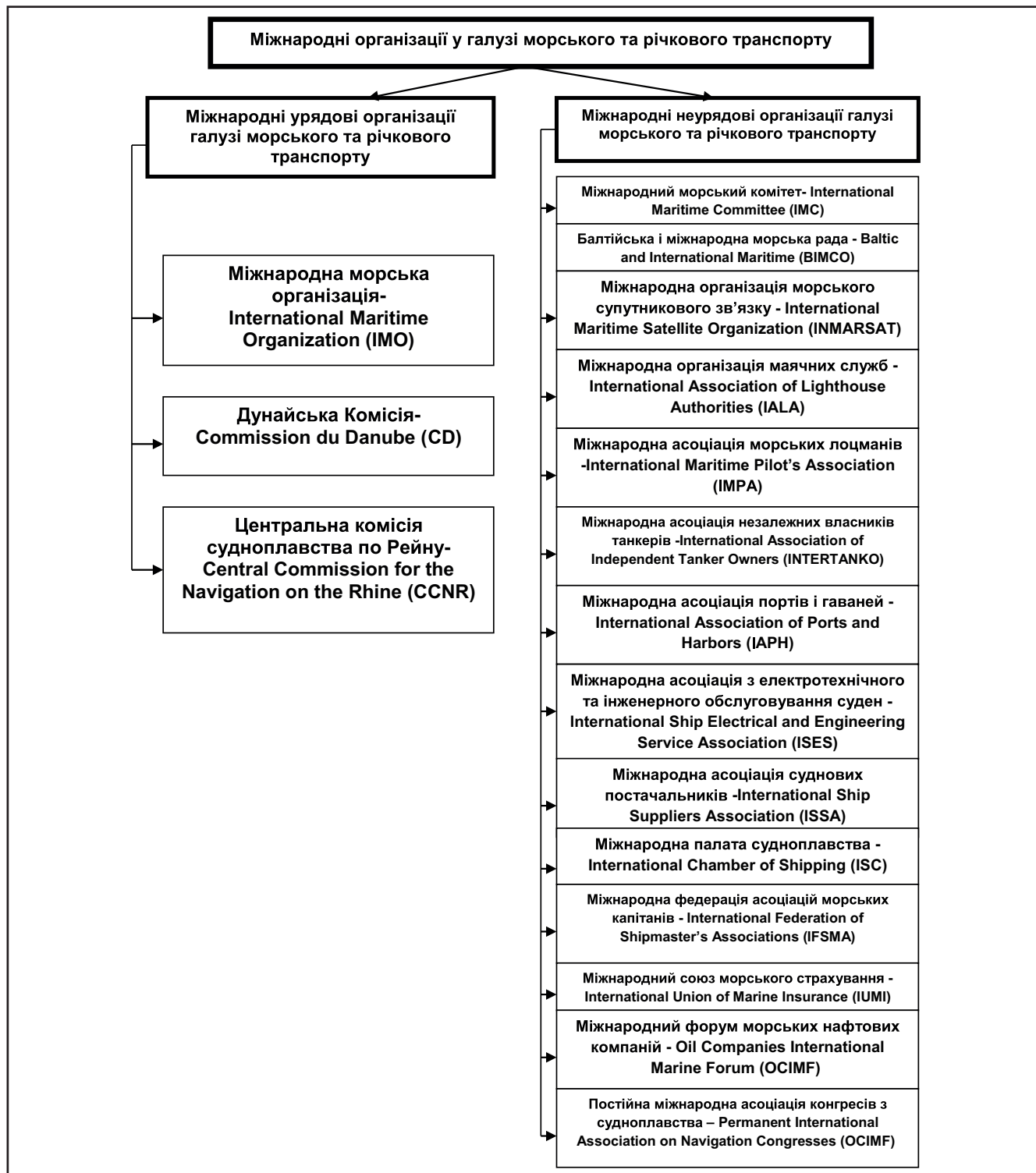

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

і регіонів, переплетенням їх господарських комплексів та економічних систем. У той же час окремі країни, компанії впливають на чинники глобалізації, створюючи нові транспортні технології, підвищуючи рівень транспортних послуг тощо.

На рис. 2 надана структура міжнародних організацій морського та річкового транспорту, які регламентують три сфери діяльності:

- розвиток торговельного судноплавства;
- безпеку судноплавства;

Рисунок 2. Міжнародні організації у галузі морського та річкового транспорту

Джерело: складено автором за: «Міжнародні організації, конвенції та багатосторонні угоди в галузі транспорт» в 4 т. Том 4. Морський і річковий транспорт: Навчальний посібник / за ред. А.М.Редзюка, І.В.Морозової. – К. ДП «ДержавтотрансНДІпроект», 2009. – 216 с.

– майнову відповідальність перевізника.

Підготовку кадрів для морського та річкового транспорту України проводять Київська державна академія водного транспорту ім. Конашевича, Одеський національний морський університет, Ізмаїльський інститут водного транспорту, Херсонська державна морська академія. В Одесі функціонує учбовий центр фахівців морського транспорту, який здійснює підготовку плавскладу згідно вимогам Міжнародної конвенції про підготовку, дипломування моряків і несення вахти.

Дуже важливою проблемою удосконалення управління морськими портами є формування методичного забезпечення інституціонального їх реформування. Основою економічної реформи портів мають бути поступові перетворення діючих інститутів: державного управління, фінансової системи, прав власності, соціальної інфраструктури. Посилення грошово-кредитної і фінансової політики має здійснюватися тільки на умовах проведення реальних перетворень в інституціональній сфері, орієнтованих на скорочення державного втручання в економіку портів. Приватні підприємства гнучко та ефективно реагують на скорочення грошової маси, підвищення відсоткових ставок, лібералізацію господарської діяльності.

Системні інституціональні перетворення – єдина можливість майбутнього економічного зростання. Це особливо важливо, якщо мати на увазі, що системні зміни мають, як правило, незворотний характер. У зв'язку з цим потрібно негайно починати проведення активної політики системних перетворень, які мають за мету створення теоретичних основ ринкової конкуренції морських портів. Це унікальна і складна задача, яка порушує інтереси як великого капіталу, так і більшості трудових колективів морських портів.

Сформулюємо чотири етапи проведення інституціональних реформ портів [6]:

Перший етап пов'язаний з розробкою концепції реформування портів, яка включає визначення мети, розробку змісту, засобів реформи, контроль та регулювання державних функцій, оцінку фінансових результатів реформи, розподілення відповідальності у проведенні реформи.

Формування концептуальної основи проведення інституціональної реформи в морських портах визначається причинами проведення портівих реформ, політикою реформування, місією морських портів («сприяти розвитку морської транспорт-

ної інфраструктури України та підвищенню конкурентоспроможності українських морських портів шляхом проведення адміністративної реформи та створення умов і механізмів для залучення інвестицій» [7]), основними моделями управління портом, засобами та інструментами реформування, проектуванням регуляторної системи порту, фінансовим результатом портового реформування.

На даний час усі порти України мають державну форму власності, проте якщо розглядати не порт загалом, а окремі його складові, то можна сказати, що процес реформування портів триває. Є багато варіантів реформування портів, включаючи: модернізацію портового менеджменту; лібералізацію і дерегуляцію портівих послуг; комерціалізацію; корпоратизацію та приватизацію.

Перші два варіанти припускають, що морські торговельні порти засновані на державній формі власності і входять до сфери управління Міністерства інфраструктури України, яке є органом управління майном портів.

Третій варіант передбачає, що морські торговельні порти, засновані на змішаній формі власності, входять до складу Міністерства інфраструктури України, яке є органом управління державним майном.

І останні два варіанти реформування передбачають, що морські торговельні порти засновані на приватній формі власності і не входять до сфери управління Міністерства інфраструктури України.

Другий етап інституціональних реформ портів пов'язаний з новим визначенням повноважень державної влади (функції, послуги і моделі керівництва порту), визначає ряд типових структур управління, які використовуються портами по всьому світу. Цей етап визначає організаційно-правові положення, які порти беруть на себе і визначає для кожної альтернативної структури управління схеми, в яких встановлюються завдання для різних структурних підрозділів. Результатом вибору є визначення організаційної моделі і набору майна та послуг, які є специфічною ціллю реформування. По завершенні даної задачі дослідження, повинно бути досягнуто краще розуміння різних видів портового управління і форм власності, їх відповідні сильні та слабкі сторони. Визначається, які варіанти можуть з більшою вірогідністю використовуватися у конкретних портівих умовах.

Третій етап пов'язаний з підготовкою законодавчих положень, він включає аналіз правових

і договірних засобів, обґрунтування дій по вдосконаленню специфічних механізмів портової реформи й правової схеми, базуючись на державних, економічних, фінансових, політичних, соціальних задачах та цілях.

Четвертий етап передбачає підготовку проведеної інституціональної реформи, яка включає розробку фінансових моделей, оцінку витрат (капітальних, операційних, на технічне обслуговування), встановлення тарифних планів, оцінку ринкового попиту і доходів, визначення урядової підтримки (гарантії, інвестиційне сприяння тощо), обґрунтування операційних контрактів і фінансових договорів, підготовка документів на тендер.

Задачами синтезу дослідження є етапи портової реформи, варіанти реформування організаційно-правової форми діяльності портів і методи обґрунтування ефективності інституціональних реформ морських портів. Ці задачі дозволяють отримувати практичні поради щодо використання механізмів портового реформування та їх застосування в належній послідовності для максимізації шансів на успіх.

Досвід європейських країн свідчить про те, що найбільш ефективно розвиваються морські порти, територія та акваторія яких, а також гідротехнічні споруди і важка техніка знаходяться у власності місцевих органів влади (муніципальної, комунальної). Наприклад, до них відносяться порти Німеччини (Гамбург, Бремен, Бремерхафен, Вільгельмсхафен), Нідерландів (Роттердам), Бельгії (Антверпен, Остенде, Гент), Італії (Генуя), Великобританії (Бристоль, Портсмут), в яких реалізований варіант так званої часткової або вибіркової приватизації, який полягає у передачі частини функцій порту в приватні руки.

Висновки

Підбиваючи підсумки розгляду інституціонального забезпечення водного транспорту, можна зробити висновок, що світова та європейська бізнес-практика в розвинених країнах свідчить, що розширення сфери партнерських відносин забезпечується створенням розгалуженої мережі спеціальних інститутів – агентств, акціонерних компаній, державних корпорацій та асоціацій з широкими повноваженнями в розробці політики і стандартів.

При проведенні реформ у сфері інституціонального забезпечення морського та річкового тран-

спорту в Україні необхідно вивчити міжнародний досвід. Проте необхідно виважено підходити до процесу реформування, враховувати інтереси національних судновласників, перевізників, працівників галузі, розробляти заходи, які будуть сприяти підвищенню конкурентоспроможності українських портів на міжнародному ринку послуг.

Список використаних джерел

1. Міжнародні організації, конвенції та багатосторонні угоди в галузі транспорту.– Том 4. Морський і річковий транспорт: Навчальний посібник / за ред. А.М. Редзюка, І.В. Морозової.– К. ДП «ДержавтотрансНДІпроект», 2009.–216 с.

2. Система управління морським транспортом України// Шульженко Ф. П., Гайдюлін О. О., Кундрік Р. С. Транспортне право (2005).– URL: <http://readbookz.com/book/222/8687.html>.

3. Ibrahim K. A theoretical framework for conceptualizing seaports as institutional and operational clusters. URL:<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2352146517307>.

4. Robinson, R., 2002, Ports as elements in value-driven chain systems: The new paradigm. Maritime Policy and Management 29(3), 241–255.

5. Ільченко С.В. Організаційно-економічні основи інституціонального реформування морських портів. URL: http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&Image_file_name=DOC/2007/07isvrmp.zip&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1.

6. Методологія інституціональної економіки.– URL: http://studbooks.net/27276/ekonomika/metodologiya_institutsionalnoy_ekonomiki.

7. Державне підприємство Адміністрація морських портів України.– URL: <http://www.uspa.gov.ua/pro-pidpriemstvo/misiya-pidpriemstva>.

References

1. Mizhnarodni orhanizatsii, konventsii ta bahatostoronni uhody v haluzi transportu.– Tom 4. Morskyi i richkovyi transport: Navchalnyi posibnyk / za red. A.M. Redziuka, I.V. Morozovoi.– K. DP «DerzhavtotransNDIproekt», 2009.–216 s.

2. Systema upravlinnia morskym transportom Ukrainy// Shulzhenko F. P., Haidulin O. O., Kundryk R. S. Transportne pravo (2005).– URL: <http://readbookz.com/book/222/8687.html>.

3. Ibrahim K. A theoretical framework for conceptualizing seaports as institutional and operational

clusters. URL: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2352146517307>.

4. Robinson, R., 2002, Ports as elements in value-driven chain systems: The new paradigm. *Maritime Policy and Management* 29(3), 241–255.

5. Ilchenko S.V. Orhanizatsiino–ekonomichni osnovy instytutsionalnoho reformuvannia morskykh portiv. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&Image_file_name=DOC/2007/07isvrmp.zip&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1.

6. Metodologiya institucionalnoj ehkonomiki.– URL: http://studbooks.net/27276/ekonomika/metodologiya_institutsionalnoj_ekonomiki.

7. Derzhavne pidpriemstvo Administratsiia morskykh portiv Ukrainy .– URL: <http://www.uspa.gov.ua/pro-pidpriemstvo/misiya-pidpriemstva>.

Дані про автора

Кудрицька Наталія Василівна,

к.е.н., с.н.с., Інститут економіки та прогнозування НАН України
01011, м. Київ, вул. П.Мирного, 26,
e-mail: natalyust@ukr.net

Данные об авторе

Кудрицкая Наталья Васильевна,

к.э.н., с.н.с., Институт экономики и прогнозирования НАН Украины
01011, г. Киев, ул. П. Мирного, 26
e-mail: natalyust@ukr.net

Data about the author

Natalia Kudrytska,

Ph.D., Senior Scientist, Institute for Economics and Forecasting National Academy of Sciences of Ukraine
01011, Kiev, str. P.Mirnogo, 26
e-mail: natalyust@ukr.net

УДК: 657.346.6

DOI: 10.5281/zenodo.1252790

КУЗУБ М.В.,
БЕЛОУС Н.Д.

Особливості аналізу виробництва молока

При економічному аналізі економічного виробництва та собівартості молока в господарствах і підприємствах необхідно правильно визначити систему взаємопов'язаних показників, які повинні найбільш об'єктивно відобразити її рівень. Молочна галузь належить до провідних у харчовій промисловості та формує достатньо привабливий за обсягом ринок. Це пов'язано з тим, що продукція молочної галузі займає важливе місце у споживанні.

У статті розглянуто організаційно–методичні аспекти аналізу наявності та руху виробництва та собівартості молока.

Ключові слова: облік продукції тваринництва, біологічні активи, оцінка сільськогосподарської продукції, динаміка виробництва молока, собівартість молока.

КУЗУБ М.В.,
БЕЛОУС Н.Д.

Особенности анализа производства молока

При экономическом анализе экономического производства и себестоимости молока в хозяйствах и предприятиях необходимо правильно определить систему взаимосвязанных показателей, которые должны наиболее объективно отражать ее уровень. Молочная отрасль относится к ведущим в пищевой промышленности и формирует достаточно привлекательный по объему рынок. Это связано с тем, что продукция молочной отрасли занимает важное место в потреблении.

В статье рассмотрены организационно–методические аспекты анализа наличия и движения производства и себестоимости молока

Ключевые слова: учет продукции животноводства, биологических активов, оценка сельскохозяйственной продукции, динамика производства молока, себестоимость молока.

KUZUB M.V.,
BIELOUS N.D.

Features of milk production analysis

Urgency of the research. In the economic analysis of production economy and the cost of milk in economies

and enterprises, it is necessary to correctly identify a system of interconnected indicators, which should objectively reflect its level. The dairy industry is one of the leading in food industry and forms a rather attractive market. This is due to the fact that dairy products occupy an important place in consumption.

The article deals with the organizational and methodological aspects of the analysis of the availability and movement of production and the cost of milk.

Formulation of the problem. The consistent and dynamic development of the modern country is impossible without society's clear understanding of the role and importance of agriculture as the main field of social labor and as the main source of meeting human needs. Governmental economic and agricultural policy must guarantee the country's food supply security, increasing the productivity of agricultural production, equalize peasants' incomes to the average level in the country, etc.

Development under market economy conditions requires manufacturers to have the knowledge and skills to manage in the direction of searching and applying means and methods of improving the productivity and efficiency in order for them to adequate to the current realities.

Analysis of recent researches and publications. To the research of the problem of agricultural development and cattle breeding are devoted the works of many leading scientists, Demyanenko M.Ya., Golov S.F., Zhuk V.M., Kireceva G.G., Kotsupatryj M. M., Lynnyk V. G., Mesel–Veselyak V.Ya., Mossakovsky V.B., Ohiychuk M.F., Parkhomenko V.M., Suk L.K. and others.

Presenting main material. In the economic analysis of production economy and the cost of milk in economies and enterprises, it is necessary to correctly identify a system of interconnected indicators, which should objectively reflect its level. The dairy industry is one of the leading in food industry and forms a rather attractive market. This is due to the fact that dairy products occupy an important place in consumption.

Conclusions. As the result of the conducted research of the organization of the analysis of cost and production of cattle breeding products, the following conclusions were made: The solution of the problems facing the analysis of the cost and production of cattle breeding products, primarily depends on the extent to which objects of cost accounting are defined. Since cattle breeding units have differences in the technology of production and in composition of consumed raw materials and produce various types of products, then for a more objective calculation of its cost and further determination of production efficiency, it is reasonable to keep a record of expenses not in general on the production unit but also on production costs of certain types of products. Accounting and analysis for production (unit) in general can be carried out only if it produces one type of product.

Keywords: *account of products of stock–raising, biological assets, estimation of agricultural produce, dynamics of milk production, milk production cost.*

Постановка проблеми. Послідовний і динамічний розвиток сучасної держави неможливий без чіткого розуміння суспільством ролі та значення сільського господарства як головної сфери суспільної праці й основного джерела задоволення потреб людини. підприємствах, пов'язані, у першу чергу, зі зниженням зацікавленості у його результатах управлінського персоналу.

Розвиток в умовах ринкової економіки вимагає від виробників знань та умінь господарювати в напрямі пошуку й застосування способів і методів підвищення продуктивності й ефективності, адекватних сучасним реаліям.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем розвитку сільського гос-

подарства в цілому і тваринництва зокрема присвячені праці багатьох провідних учених Жука В.М., Коцупатрого М.М., Лінника В.Г., Месель–Веселяка В.Я., Моссаковського В.Б., Огійчука М.Ф., Пархоменка В.М., Сука Л.К., О.В. Шкільова, О.М. Шпичака та інших.

Однак, незважаючи на різноманітність і глибину проведених наукових досліджень, перспективи і проблеми розвитку агропромислового комплексу України з урахуванням тенденцій галузі у світовому вимірі залишаються ще недостатньо вирішеними.

Мета статті – спроба показати динаміку розвитку та роль, важливість і необхідність проведення всебічного економічного аналізу продук-

тивності для успішного ведення тваринництва в сільськогосподарських підприємствах.

Актуальність завдань та необхідність проведення подальших досліджень полягає у визначенні, вивченні й активізації всіх чинників і джерел, що впливають на зростання продуктивності та успішне ведення тваринництва.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних аспектів; матеріали статистичних даних та показники проведених моніторингів на сільськогосподарських підприємствах.

Виклад основного матеріалу. При економічному аналізі економічної виробництва та собівартості молока в господарствах і підприємствах необхідно правильно визначити систему взаємопов'язаних показників, які повинні найбільш об'єктивно відображати її рівень. Молочна галузь належить до провідних у харчовій промисловості та формує достатньо привабливий за обсягом ринок. Це пов'язано з тим, що продукція молочної галузі займає важливе місце у споживанні.

Ринок молока та молокопродуктів країни характеризується значним скороченням поголів'я корів в господарствах всіх категорій, зменшенням обсягів виробництва молока, зростанням цін на продукцію, зменшенням рівня платоспроможного попиту та, відповідно, кількості споживання молокопродуктів. Дослідження основних тенденцій розвитку вітчизняного ринку молока і молочних продуктів базується на оперативних даних Держкомстату України, оброблених Спілкою молочних підприємств України. В умовах інтеграції України до світового економічного співтовариства вітчизняний ринок молока та молочних продуктів може зазнати структурних змін. У зв'язку з відкриттям кордонів, спрощенням митного режиму та обмеженням державної підтримки виробників (у відповідності з виконанням умов вступу до Світової організації торгівлі), при стимулюванні з боку Європейського Союзу експорту власної сільськогосподарської продукції шляхом впровадження дотацій у розмірі 20–80 % від вартості продукції, передбачається збільшення обсягів імпорту продукції до України.

Аналіз стану ринку молока та молочних продуктів України дає підстави стверджувати про складність умов функціонування підприємств молокопереробного під комплексу. Основним чинником зниження рівня конкурентоспроможності підприємств як на зовнішньому, так і на

внутрішньому ринку є якість молока–сировини, що прямо пов'язаний з якістю продукції молокопереробних підприємств.

Виходячи із завдань економічного аналізу ефективності сільськогосподарського виробництва для визначення економічної ефективності необхідно використовувати в комплексі різні економічні і статистичні методи.

Ковальчук М.І. [6, ст. 415] вважає, що метод економічного аналізу – це сукупність способів вивчення господарської діяльності підприємств шляхом виявлення і визначення взаємозв'язків показників, які вивчаються, розчленування їх на складові частини і порівняння їх з іншими, вимірювання величин впливу на показники, що вивчаються, як окремих складових частин (факторів), так і їхньої сукупності. У цьому визначенні йдеться про п'ять найзагальніших послідовних етапів реалізації (або елементів) методу аналізу.

Метою такого аналізу показників ефективності є надання господарським і плановим органам, керівникам і спеціалістам окремих господарств різнобічного і достовірного матеріалу для розробки конкретних організаційно–технічних заходів, які забезпечують збільшення виробництва продукції при зниженні затрат праці й засобів на її одиницю. Особливо великого значення набуває виявлення і кількісна оцінка факторів, які в конкретних умовах найбільше впливають на рівень економічних показників. Найефективніше аналізувати фактори економічних показників за допомогою такого поєднання методів економічного аналізу, як порівняння, прийоми абсолютних різниць, ланцюгових підстановок, інтегральний метод, одноступеневий та багатоступеневий факторний аналіз.

Порівняння з минулим також широко застосовується в економічному аналізі. Воно проявляється в зіставленні господарських показників поточного дня, декади, місяця, кварталу, року з аналогічними періодами минулих років.

Спосіб ланцюгових підстановок. Він є найуніверсальнішим і використовується для розрахунку впливу факторів в усіх типах факторних моделей. Цей спосіб полягає у визначенні впливу окремих факторів на зміну величини результативного показника з допомогою поступової заміни базисної величини кожного факторного показника у факторній моделі на фактичну величину у звітному періоді. З цією метою визначають низку умовних величин результативно–

го показника, які враховують зміну одного, потім двох, трьох факторів, припускаючи, що інші фактори є незмінними. Порівняння величини результативного показника до та після заміни рівня того чи того показника нейтралізує (елімінує) вплив усіх інших факторів, крім одного, та уможливорює визначення впливу останнього на приріст результативного показника. При цьому передовсім підлягають заміні кількісні параметри, далі – структурні, в останню чергу – якісні. Якщо у формулі міститься багато кількісних, структурних або якісних показників, послідовність заміни залежить від оцінки того, які з них є основними, а які похідними, які первинні, а які – вторинні [9, с.63].

Напрямок впливу визначається як змістом, так і математичним виразом. При цьому потрібно керуватися правилом: як зменшуване береться величина, що розраховується виходячи з фактичних умов, а як від'ємник – величина, що відображає базисний рівень факторів. Використання способу ланцюгових підстановок потребує знання взаємозв'язків факторів, уміння правильно їх класифікувати та систематизувати. [11, стр 250]

Щоб розрахувати вплив першого фактору (кількісного) на результативний показник, необхідно абсолютний приріст цього фактору помножити на базисний рівень другого фактору (і всіх інших, що їх включає модель).

Вплив другого фактору на результативний показник розраховується множенням фактичного значення першого фактору на абсолютний приріст другого фактору (тобто того фактору, вплив якого вивчається), а якщо в моделі є інші фактори, то на базисне значення тих факторів, вплив яких іще не вивчався [12, стр 56].

Вплив третього фактору (і всіх наступних) визначається як добуток фактичного значення першого та другого факторів на абсолютний приріст досліджуваного третього фактору.

Таким чином, за використання способу абсолютних різниць вплив факторів розраховується множенням абсолютного відхилення досліджуваного фактору на базисне значення факторів, розміщених праворуч від нього у факторній моделі, і на фактичну величину факторів, розміщених ліворуч від нього [10, с.639].

Таким чином, спосіб абсолютних різниць дає ті самі результати, що й спосіб ланцюгових підстановок. Тут також необхідно стежити за тим, щоб алгебраїчна сума приросту результативного по-

казника за рахунок впливу окремих факторів дорівнювала загальному його приросту.

Інтегральний метод – це узагальнюючий метод ланцюгових підстановок. При цьому послідовність визначення ступеня впливу чинників на кінцеві результати розрахунку не має значення. Інтегральний метод допомагає зрозуміти, в чому складається головна проблема використання детермінованих факторних систем. За допомогою інтегрального методу можна розрахувати рівнозначні науково обґрунтовані оцінки впливу чинників на результативний показник порівняно з методом ланцюгових підстановок. Використання цього методу вимагає знань з основ математичного аналізу і проведення великої кількості розрахунків. Інтегральний метод дозволяє розв'язувати два типи факторних моделей: кратні та мультиплікативні. Інтегральний метод передбачає побудову підінтегральних виразів, які залежать від типу моделі чинникової системи та виду функції [10, с.48].

Найважливішим завданням економічного аналізу є дослідження процесу розвитку суспільних явищ у часі. Особливо це стосується вишукування резервів підвищення ефективності в господарствах.

Для об'єктивної оцінки економічних показників виробництва в динаміці слід застосовувати методи економічної і математичної статистики, тому що порівняння двох крайніх років, а іноді навіть і середніх даних не дає можливості виявити закономірність у русі того чи іншого показника діяльності господарського виробництва. Важливо також не лише виявляти тенденцію у їх русі, а й кількісно виразити закономірність змін і визначити, який характер мають ці зміни [13, ст. 45].

Основою методології ефективного функціонування молочного скотарства є системний підхід. Системний підхід це комплексне дослідження економіки як єдиного цілого з врахуванням взаємообумовленості та взаємодії економічних процесів з іншими процесами суспільного життя. Сутність системного підходу зводиться до того, що діяльність будь-якої частини системи здійснює певний вплив на діяльність усіх інших її частин. Критерієм енергетичної ефективності виробництва молока повинно стати вихід продукції та енергетичної цінності молока з розрахунку на одиницю потрібної кормової площі.

Факторний аналіз – методика комплексного виявлення й класифікації факторів, що вплива-

ють на ефективність досліджуваного явища; один з розділів комплексного аналізу господарської діяльності. За допомогою прийомів факторного аналізу вдається встановити, який з факторів насправді впливає на досліджуваний показник.

Економічний аналіз, як в кожна наука, вивчає свій предмет за допомогою певного методу, визначення сутності якого є першим кроком у процесі вивчення методики аналізу. Метод у перекладі з грецької означає шлях дослідження, теорію, навчання. Методом у широкому розумінні слова є спосіб підходу до вивчення реальної дійсності, спосіб дослідження явищ природи і суспільства. Якщо предмет відповідає на запитання, що ми вивчаємо, то метод – як вивчаємо, якими способами і прийомами.

Системний підхід передбачає у вивченні явищ і процесів, їхню максимальну деталізацію і систематизацію.

Деталізація тих або інших явищ необхідна для виявлення найбільш істотного і головного в досліджуваному об'єкті. Вона залежить від об'єкта і цілі аналізу.

Систематизація елементів дозволяє побудувати приблизну модель досліджуваного об'єкта, визначити його головні компоненти, функції, співпорядкованість елементів, розкрити логіко-методологічну схему аналізу.

Після вивчення окремих сторін діяльності підприємства, їхнього взаємозв'язку, підпорядкованості і залежності треба узагальнити матеріали дослідження. При узагальненні результатів аналізу необхідно з усієї множини досліджуваних факторів виділити головні і вирішальні, від яких в основному залежать результати діяльності. Узагальнення (синтез) є дуже відповідальним моментом в аналізі.

Важливою методологічною рисою аналізу є розробка і використання системи показників, необхідної для комплексного системного дослідження причинно-наслідкових зв'язків економічних явищ і процесів у господарській діяльності підприємства.

Таким чином, метод економічного аналізу являє собою комплексне системне вивчення, вимір і узагальнення впливу факторів на результати діяльності підприємства, виявлення і мобілізацію резервів із метою підвищення ефективності виробництва.

Продуктивність тварин відображується показниками виходу продукції у розрахунку на одну го-

лову. До них належать: на-дій молока на одну корову, приріст одної голови тварин, яйценос-ність одної несучки, настриг вовни з однієї вівці тощо.

Аналіз виконання плану продуктивності тварин полягає насамперед в оцінюванні її рівня по господарству в цілому та його під-розділах, фермах, цехах, групах тварин, закріплених за окремими працівниками, тощо.

Для оцінки досягнутого рівня продуктивності показники порівнюють з даними за минулі періоди, середніми за кілька років, по об'єднанню, групі однотипних і передових господарств.

Продуктивність сільськогосподарських тварин є найважливішим показником, за яким ведеться племінна робота в тваринництві. Методи оцінки її детально розроблені для кожного виду свійських тварин та їхньої продукції. Найвищу продуктивність мають племінні тварини.

Обсяг валової продукції тваринництва залежить від розміру галузей і продуктивності одиниці розміру галузей. Розміри галузей у тваринництві характеризуються середнім за певний період пого-лів'ям тварин за їх статевими і віковими групами.

Продуктивність тваринництва відображують показниками виходу продукції на одиницю розміру відповідних галузей: на-дій молока на одну корову, приплід телят на 100 корів, приріст живої ваги на одну голову молодняка і відгодівельних тварин (середньодобовий приріст у грамах, річний – у ц тощо); при-плід поросят на одну свиноматку, приріст молодняка та відгодівельного поголів'я свиней на одну голову; приріст і настриг вовни на одну вівцю; приріст живої ваги птиці у ц та несучість птиці на одну голову або на 100 голів; вихід меду та іншої продукції на одну бджолосім'ю; вилов риби з 1 га водного дзер-кала водоймищ тощо.

У тваринництві, на відміну від рослинництва, продукція надходить більш-менш рівномірно впродовж року. Це дає змогу прово-дити економічний аналіз виконання плану виробництва тваринницької продукції за кожний місяць та інші періоди року в помісячному розрізі.

При аналізі виробничої програми з тваринництва важливо систематично контролювати виконання плану з показниками оборо-ту поголів'я тварин та його продуктивності. Методика такого контролю хоч і нескладна, проте досі її застосовували переважно для річного аналізу виконання виробничої програми. Упродовж року в практи-

ці господарства контроль виконання виробничої програми тваринництва часто обмежується щоденним зведеннями про хід виробництва молока та продаж продукції державі. Не менш важливим є підсумковий аналіз виробництва у тваринництві, який проводять наприкінці кожного місяця.

Економічну ефективність галузі скотарства в окремих категоріях господарств можна охарактеризувати за допомогою таких натуральних та вартісних показників: продуктивність великої рогатої худоби; витрати кормів на 1 ц. молока; 1 ц. приросту великої рогатої худоби та на одну умовну голову; трудомісткість одиниці продукції. [5, стр 54]

Показники ефективності галузі скотарства співставляють по кожній групі тварин, як в натуральній так і у вартісній формах з середніми показниками по району чи показниками іншого господарства, або з даними цього ж господарства за кілька років. При цьому необхідно проаналізувати та співставити показники продуктивності худоби, та продуктивність праці, затрати праці у люд. год. в розрахунку на одиницю продукції. [4, стр 58]

Валове виробництво молока характеризується фактично надоєним коров'ячим, овечим, козячим, кобилячим молоком, незалежно від того, чи було воно реалізовано, чи частина його використана у господарстві на випоювання телят і поросят. Окремо визначається виробництво коров'ячого і кобилячого молока. Найбільше значення для продовольчих цілей і найбільшу питому вагу в виробництві молока займає коров'яче молоко, тому його вивченню приділяється особлива увага.

Валовий надій коров'ячого молока – це все фактично надоєне молоко від усіх корів молочного і м'ясного стада, ялових корів, корів на відгодівлі та нагулі, розстелених телиць, які належать господарству. Якщо частина надоєного молока була використана на випоювання телят, поросят і курчат, то це молоко включається у валовий надій молока. Молоко, висмоктане телятами при їх підсосному утриманні, а також молоко, куплене сільськогосподарськими підприємствами у населення і прийняте без оплати в рахунок проданих корів, у валовий надій не включається. Крім того окремо визначають показник валового надою молока від корів молочного стада, в який включають молоко, надоєне тільки від корів молочного стада, ялових корів, корів на відгодівлі та нагулі і розстелених телиць. Не включається молоко, надоєне від корів м'ясного стада. Цей по-

казник дозволяє точніше визначити розмір продукції і рівень продуктивності корів у молочному тваринництві. [8, стр 356]

Молоко, отримане від інших видів тварин, обліковується окремо, як і молоко, куплене в населення. Якщо молоко обліковується в літрах, то для перерахунку в кілограми потрібно його обсяг помножити на коефіцієнт 1,03.

Молочна продуктивність корів характеризується середньою удійністю корів. Обчислюють два показники: середній надій на одну корову і середній надій від однієї корови молочного стада. Середній надій на одну корову характеризує середній рівень продуктивності корів. Середній надій молока від однієї корови молочного стада визначає одночасно ступінь використання корів для виробництва молока і рівень їх молочної продуктивності.

Середній надій на дійну корову можна обчислити двома способами: як відношення валового надою до середньої кількості дійних корів і як відношення валового надою до середньої групової кількості дійних корів. Середнє число дійних корів за звітний період розраховується як відношення загального числа кормо-днів дійних корів до календарної тривалості звітного періоду. Середньо групову кількість дійних корів визначають діленням кількості кормо-днів дійних корів на 305 днів .

При аналізі даних про виробництво молока важливо знати не тільки його кількість, але й якість. Якість молока характеризується його сортом (I, II сорти і несортове), жирністю, вмістом білка, а також кислотністю, чистотою, свіжістю тощо. Одним з найважливіших показників якості молока є його жирність. Чим вища жирність молока, тим більше різної продукції можна одержати при його переробці. Жирність молока залежить від породи, віку тварин, годівлі, складу кормів, умов утримання тварин і т. д. І визначається у відсотках. Тобто жирність молока – це кількість жиру, що міститься в 100 г молока.

Головними факторами, що зумовлюють кількість та якість молока, є: рівень годівлі, умови вирощування та утримання тварин і кваліфікація тваринників. Спостереження показують: досвідчений оператор машинного доїння може одержати на 20 % більший надій, ніж недосвідчений. Один з них запустить корову через кілька місяців після отелення, інший зуміє доїти її цілий рік. Надто часто невміле доїння є болісним для корови і призводить до зниження її продуктивності. [7, стр 520]

Таблиця 1. Динаміка виробництва молока по Україні за 2009–2016 роки*

Роки	Надій мо- лока, т	Абсолютний приріст		Темп зростання, %		Темп приросту, %	
		базисний	ланцюговий	базисний	ланцюговий	базисний	ланцюговий
2009	11609600	–	–	–	–	–	–
2010	11248500	–361100	–361100	96,9	96,9	–3,1	–3,1
2011	11086000	–523600	–162500	95,5	98,6	–4,5	–1,4
2012	11377600	–232000	+291600	98,0	102,6	–2,0	+2,6
2013	11488200	–151400	+110600	0,99	101,0	–0,1	+1,0
2014**	11132800	–476800	–355400	95,9	96,9	–4,1	–3,1
2015**	10615400	–994200	–517400	91,4	95,4	–8,6	–4,6
2016**	10381500	–1228100	–233900	89,4	97,8	–10,6	–2,2

* – дані Державної служби статистики України, <http://www.ukrstat.gov.ua>

** – Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Валове виробництво молока в сільськогосподарських підприємствах визначають на основі звітності і річних бухгалтерських звітів, а в господарствах населення – множення середньорічного надою від однієї корови на середньорічне поголів'я. Середній удій на одну корову визначають за даними бюджетних обстежень домашніх господарств діленням валового надою за рік на середньорічне поголів'я корів у господарствах, які ведуть бюджетні записи. Середньорічне поголів'я визначають шляхом перемноження середньорічного поголів'я корів, яке обчислено на підставі даних щорічних обліків худоби як пів сума кількості поголів'я корів на початок і кінець року, на поправочний коефіцієнт. Останній визначається відношенням обчислених на основі даних бюджетних обстежень домашніх господарств середньорічного поголів'я за формулою середньої хронологічної за даними поголів'я корів на початок кожного місяця та середньорічного поголів'я корів за формулою простої середньої арифметичною кількості голів на початок і кінець року.

Всі ці показники ефективності молока впливають на розрахунок рівня рентабельності виробництва молока.

Проаналізувавши дані таблиці можна сказати, що виробництво молока по Україні має нестабільне виробництво, яке збільшується чи зменшується рік у рік.

Проаналізувавши таблиці 1 можна зробити висновки, що зменшення надою молока по Україні відбулося за рахунок зменшення поголів'я корів, як в спеціалізованих господарствах, так і в приватному секторі. Хоча в 2012 та 2013 роках в цілому по Україні відбулося збільшення виробництва молока в порівнянні з 2011 роком.

Серед основних чинників, що стримують розвиток вітчизняного ринку молока та молочної продукції, слід виділити: скорочення поголів'я корів, зниження обсягів виробництва молока, низька якість молока–сировини і, відповідно, молочної продукції, застарілі технології (наявне обладнання більшості ферм та молокопереробних підприємств потребують негайного оновлення та реконструкції).

Висновки

В результаті проведеного дослідження організації аналізу собівартості і виробництва продукції тваринництва були зроблені наступні висновки.

1. Вирішення завдань, які стоять перед аналізом собівартості і виробництва продукції тваринництва, в першу чергу залежить від того, наскільки обґрунтовано визначені об'єкти обліку витрат. Так як тваринницькі підрозділи мають відмінності в технології виробництва та складі спожитої сировини і виробляють різноманітні види продукції, то для більш об'єктивного обчислення собівартості та подальшого визначення ефективності виробництва, облік витрат доцільно вести не в цілому по виробничому підрозділу, але і за витратами на виробництво окремих видів продукції. Облік і аналіз в цілому по виробництву (підрозділу) може здійснюватися лише тоді, якщо в ньому виготовляють один вид продукції.

2. Основними джерелами резервів збільшення виробництва продукції в тваринництві є збільшення продуктивності тварин. Джерелом зростання продуктивності є підвищення рівня їх годівлі та скорочення сервіс і сухостійного періодів. Сезонні коливання обсягів виробництва продукції та цін реалізації на молочну продукцію мають тенденцію до зниження. Головним чинником

зменшення сезонних коливань є збільшення питомої ваги високо інтенсивних господарств в обсягах виробництва молока.

3. На ефективність виробництва молока значний вплив здійснює спеціалізація і концентрація. Групування господарств за даними ознаками свідчить, що з підвищенням рівня спеціалізації та концентрації поголів'я корів поліпшуються основні показники, такі як надій на 1 корову, рентабельність виробництва молока та знижується собівартість. Встановлено, що найкращі відповідні економічні показники у господарствах, де концентрація поголів'я корів на фермах становить більше 330 голів. В процесі аналізу виявлено, що основною причиною високої собівартості та низького рівня рентабельності виробництва молока є низька продуктивність тварин.

4. Потрібне надання інформаційної підтримки з боку державних органів влади вітчизняним тваринникам щодо якості та безпечності молокопродуктів з метою адаптації підприємств галузі до європейських вимог з гігієни та якості; підвищення рівня обізнаності спеціалістів, відповідальних за проведення контролю якості молока та молокопродуктів у відповідності з міжнародними вимогами; сприяння проходженню міжнародної сертифікації вітчизняними молокопереробними підприємствами; надання державної підтримки виробникам молока; перегляд існуючих

Список використаних джерел

1. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996/XIV.
2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 30 «Біологічні активи», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 18.11.2005 року № 790.
3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 «Запаси», затверджене наказом Мінфіну України від 20.10.1999 р. № 246.
4. Бакланов М.Н., Шеремет А.Д. Теория экономического анализа. – М: финансы и статистика, 2005
5. Балабанов И.Т. Анализ и планирование финансов хозяйствующего субъекта. – М: финансы и статистика, 2004
6. Гузар Б.С., Занребельна Л.Л. Облік поточних біологічних активів тваринництва та витрат на їхнє перетворення // Економіка АПК.– 2008.–№9.– с. 72–76.
7. Должанський М. І., Должанський А. М. Бухгалтерський облік в Україні з використанням Положень (стандартів) бухгалтерського обліку: Навчальний по-

сібник. – Л.: Львівський банківський інститут НБУ, 2003. – 494 с.

8. Дерев'яненко С., Олійник Т. Актуальні питання обліку поточних біологічних активів // Бухгалтерія в сільському господарстві.– 2010.– №12.– с. 16–20.

9. Завитій О.П. Облік і контроль виробничих витрат у тваринництві Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.06.04 / Терноп. акад. нар. госп-ва. – Т., 2002. – 20 с.

10. Кирнасівська Н. Проблеми обліку поточних біологічних активів тваринництва // Бухгалтерія в сільському господарстві.– 2010.– №10.– с. 15–20.

11. Коблянська О.І. Фінансовий облік: Навч. посіб. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Знання, 2007. – 471 с. – (Вища освіта XXI століття).

12. Коміренко В. Визначаємо справедливу вартість біологічних активів // Баланс–Агро.– 2007.– №14.– с. 16–18.

13. Кудрявцев А.А. Анализ хозяйственной деятельности кооперативных организаций. – М.: Экономика, 2000.

14. Кузуб М.В. Problems of development modern science: theory and practice, EDEX, Madrid, Spain, ISBN 978-617-7214-33-4, p.210–214.

15. Кузуб М.В. Міжнародна науково-практична конференція «Обліково-аналітичне забезпечення стратегії сталого розвитку підприємства». – Сімферополь. – 6 грудня 2013 р. – с.56 – 57.

16. Методичні рекомендації з організації обліку біологічних активів і сільськогосподарської продукції за ринковою (справедливою) вартістю / [В.М. Жук, Ю.С. Рудченко, Б.С. Гузар та ін.]; під ред. В.М. Жука. – Облік і фінанси АПК. – 2008. – №1. – С.5–22.

References

1. Zakon Ukrainy «Pro bukhgalterskyi oblik ta finansovu zvitnist v Ukraini » vid 16.07.1999 r. № 996/XIV.
2. Polozhennia (standart) bukhgalterskoho obliku 30 «Biologichni aktyvy», zatverdzhene nakazom Ministerstva finansiv Ukrainy vid 18.11.2005 roku № 790.
3. Polozhennia (standart) bukhgalterskoho obliku 9 «Zapasy», zatverdzhene nakazom Minfinu Ukrainy vid 20.10.1999 r. № 246.
4. Baklanov M.N., Sheremet A.D. Teoryia ekonomy-cheskoho analyza. – M: fynansy y statystyka, 2005
5. Balabanov Y.T. Analyz y planyrovanye fynansov khoziaistvuiushcheho sub'yekta. – M: fynansy y statystyka, 2004
6. Huzar B.S., Zanrebelna L.L. Oblik potochnykh biologichnykh aktyviv tvarynnytstva ta vytrat na yikhnie peretvorennya // Ekonomika APK.– 2008.–№9.– с. 72–76.

7. Dolzhanskyi M. I., Dolzhanskyi A. M. Bukhhalteryskyi oblik v Ukraini z vykorystanniam Polozhen (standartiv) bukhhalteryskoho obliku: Navchalnyi posibnyk. – L.: Lvivskyi bankivskyi instytut NBU, 2003. – 494 s.

8. Derevianenko S., Oliinyk T. Aktualni pytannia obliku potochnykh biolohichnykh aktyviv // Bukhhalteriiia v silskomu hospodarstvi. – 2010. – №12. – s. 16–20.

9. Zavytii O.P. Oblik i kontrol vyrobnychykh vytrat u tvarynnystv Avtoref. dys. kand. ekon. nauk: 08.06.04 / Ternop. akad. nar. hosp-va. – T., 2002. – 20 s.

10. Kyrnasivska N. Problemy obliku potochnykh biolohichnykh aktyviv tvarynnystva // Bukhhalteriiia v silskomu hospodarstvi. – 2010. – №10. – s. 15–20.

11. Koblianska O.I. Finansovy oblik: Navch. posib. – 2-he vyd., vypr. i dop. – K.: Znannia, 2007. – 471 s. – (Vyshcha osvita XXI stolittia).

12. Komirenko V. Vyznachaiemo spravedyvu vartist biolohichnykh aktyviv // Balans-Ahro. – 2007. – №14. – s. 16–18.

13. Kudriavtsev A.A. Analiz khoziaistvennoi deiatelnosti kooperatyvnykh orhanyzatsyi. – M.: Ekonomyka, 2000.

14. Kuzub M.V. Problems of development modern science: theory and practice, EDEX, Madrid, Spain, ISBN 978-617-7214-33-4, p.210-214.

15. Kuzub M.V. Mizhnarodna naukovopraktychna konferentsiia «Oblikovo-analitychne zabezpechennia stratehii staloho rozvytku pidpriemstva». – Simferopol. – 6 hrudnia 2013 r. – s.56 – 57.

16. Methodychni rekomendatsii z orhanizatsii obliku biolohichnykh aktyviv i silskohospodarskoi produktsii za

rynkovoiu (spravedlyvoiu) vartistiu / [V.M. Zhuk, Yu.S. Rudchenko, B.S. Huzar ta in.] ; pid red. V.M. Zhuka. – Oblik i finansy APK. – 2008. – №1. – S.5–22.

Дані про авторів

Кузуб Михайло Віталійович,

старший викладач, Київський національний торговельно-економічний університет
e-mail: mkuzub@ukr.net

Белоус Наталя Дмитрівна,

к.е.н., доцент, Київський національний торговельно-економічний університет
e-mail: ordnadi@ukr.net

Данные об авторах

Кузуб Михаил Витальевич,

старший преподаватель, Киевский национальный торгово-экономический университет.
e-mail: mkuzub@ukr.net

Белоус Наталья Дмитриевна,

к.е.н., доцент, Киевский национальный торгово-экономический университет.
e-mail: ordnadi@ukr.net

Data about the authors

Mykhailo Kuzub,

Senior teacher, KNTEU, Kyiv, Ukraine
e-mail: mkuzub@ukr.net

Natalia Bielous,

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, KNTEU, Kyiv, Ukraine
e-mail: ordnadi@ukr.net

Концептуалізм «Green lease» в оцінюванні ефективності заходів енергозбереження підприємств: економіко–математична модифікація

Предметом дослідження є теоретико–методологічні основи оцінювання ефективності заходів енергозбереження підприємств на засадах сучасних концептів з використанням економіко–математичного моделювання.

Метою дослідження є розробка економіко–математичної моделі оцінювання ефективності заходів енергозбереження за рахунок інформаційно–аналітичної та роз’яснювальної роботи.

Методи дослідження. При розробці економіко–математичної моделі інкорпоровано методологію аналізу вартості життєвого циклу будівлі (LCC, Life–Cycle Cost), метод глобальної вартості (Global Cost), синкретизм сучасних концептів «Green lease», «Surveying», «Environmental Economics», а також системний, логічний підходи що надало можливість забезпечити теоретико–концептуальну єдність представленого дослідження.

Результати роботи. У представленому дослідженні розроблено економіко–математичну модель оцінювання ефективності заходів енергозбереження за рахунок інформаційно–аналітичної та роз’яснювальної роботи.

Галузь застосування результатів. Будівельна галузь, зокрема девелоперські компанії в процесі упровадження заходів енергозбереження, проведення енергоаудиту та енергетичної сертифікації будівель.

Висновки. В дослідженні за результатами проведеного порівняльного аналізу методів оцінювання економічної ефективності енергозберігаючих заходів розроблено економіко–математичну модель на основі базисних економічних критеріїв інформаційно–аналітичної та роз’яснювальної роботи, що базується на інкорпорації концепту «Green Lease» в систему управління енергозбереженням та надає можливість визначити рівень економічної ефективності, а також спрогнозувати оптимальний час для проведення енергозберігаючих заходів на ринку комерційної нерухомості.

Ключові слова: енергозбереження, «Green lease», «Surveying», «Environmental Economics», управління, будівельне підприємство, девелопмент.

КЛИМЧУК М.М.

Концептуализм «Green lease» в оценке эффективности мер энергосбережения предприятий: экономико–математическая модификация

Предметом исследования являются теоретико–методологические основы оценки эффективности мероприятий энергосбережения предприятий на основе современных концептов с использованием экономико–математического моделирования.

Целью исследования является разработка экономико–математической модели оценки эффективности мероприятий энергосбережения за счет информационно–аналитической и разъяснительной работы.

Методы исследования. При разработке экономико–математической модели инкорпоровано методологію анализа стоимости жизненного цикла здания (LCC, Life–Cycle Cost), метод глобальной стоимости (Global Cost), синкретизм современных концептов «Green lease», «Surveying», «Environmental Economics», а также системный, логический подходы что позволило обеспечить теоретико–концептуальное единство представленного исследования.

Результаты работы. В представленном исследовании разработана экономико–математическая модель оценки эффективности мероприятий энергосбережения за счет информационно–аналитической и разъяснительной работы.

Область применения результатов. Строительная отрасль, в частности девелоперские компании в процессе внедрения мероприятий энергосбережения, проведения энергоаудита и энергетической сертификации зданий.

Выводы. В исследовании по результатам проведенного сравнительного анализа методов оценки экономической эффективности энергосберегающих мероприятий разработана экономико–математическая модель на основе базисных экономических критериев информационно–аналитической и разъяснительной работы, основанной на инкорпорации концепта «Green Lease» в систему управления энергосбережением, что позволяет определить уровень экономической эффективности, а также спрогнозировать оптимальное время для проведения энергосберегающих мероприятий на рынке коммерческой недвижимости.

Ключевые слова: энергосбережение, «Green lease», «Surveying», «Environmental Economics», управление, строительное предприятие, девелопмент.

KLYMCHUK M.M.

Conceptualism of «Green lease» in assessing the efficiency of energy saving measures of enterprises: economic and mathematical modification

The subject of the study is theoretical and methodological basis for assessing the effectiveness of energy saving measures of enterprises on the basis of modern concepts using economic and mathematical modeling.

The purpose of the study is to develop an economic and mathematical model for assessing the effectiveness of energy conservation measures through informational and analytical and explanatory work.

Methods of research. The development of the economics–mathematical model incorporates the LCC, Life–Cycle Cost (LCC), Global Cost, Syncretism of the current concepts of «Green Lease», «Surveying», «Environmental Economics», as well as systemic, logical approaches that provided an opportunity to provide theoretical and conceptual unity of the presented research.

Results of the work. An economic–mathematical model for assessing the effectiveness of energy conservation measures is developed through informational and analytical and explanatory work.

Application of results. Construction industry, in particular development companies in the process of implementing energy saving measures, energy audits and energy certification of buildings.

Conclusions. In the study, based on the results of the comparative analysis of the methods for assessing the economic efficiency of energy saving measures, an economic–mathematical model was developed based on the basic economic criteria of information–analytical and explanatory work, based on the incorporation of the concept of «Green Lease» into a system for managing energy saving and provides an opportunity to determine the level economic efficiency, as well as predict the optimal time for energy saving measures in the commercial real estate market.

Key words: energy saving, «Green lease», «Surveying», «Environmental Economics», management, construction company, development.

Постановка проблеми. Сучасні тренди розвитку будівельних підприємств як пріоритет визначають впровадження заходів енергозбереження, зокрема і на ринку комерційної нерухомості шляхом ефективного девелоперського управління на засадах сучасних концептів. Інкорпорація енергоефективних інновацій надасть можливість підприємству зменшити енергозалежність, енергоємність продукції та сприяти зростанню конкурентоспроможності, прибутковості. На державному рівні теж

проводиться підтримка реалізації заходів енергозбереження, наприклад прийнятий ЗУ «Про енергетичну сертифікацію будівель» [9].

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Теоретичні та прикладні аспекти розроблення економіко–математичних моделей представлені у працях низки вчених: А. С. Дудолад [1], М. З. Згуровський [2], О. Є. Кузьміна [4], П. М. Кулікова [5–6], Ю. П. Панібратова [8] та ін. Залишається малодослідженим комплекс питань щодо

розробки економіко–математичної моделі оцінювання результатів впровадження енергоефективних заходів на будівельних підприємствах з врахуванням сучасних концептів «Green lease», «Surveying», «Environmental Economics» їх характеристика представлена в наших працях [3; 6].

Метою статті є розробка економіко–математичної моделі оцінювання ефективності заходів енергозбереження за рахунок інформаційно–аналітичної та роз’яснювальної роботи.

Виклад основного матеріалу. Порівняльний аналіз методів оцінки економічної ефективності енергозберігаючих заходів виявив, що найбільш оптимальною, що враховує специфіку комерційної нерухомості є методологія аналізу вартості життєвого циклу будівлі (LCC, Life–Cycle Cost) [10] та її модифікація – метод глобальної вартості (Global Cost) [8].

Представимо цільову аудиторію потенційних стейкхолдерів щодо реалізації енергозберігаючих заходів на засадах «Green Lease». Визначимо за змінну $v(t)$ загальний обсяг цільової аудиторії в певний проміжок часу t . Початок розгляду часового інтервалу t_0 збігається з початком інформаційно–аналітичної та роз’яснювальної роботи серед усіх стейкхолдерів щодо впровадження основних концептуальних засад «Green Lease», така пропозиція приводить до початкових умов задачі:

$$v(t_0) = v_0 \quad (1)$$

Розглянемо певний інтервал часу Δt от t до $t + \Delta t$. З часом, деяка частина потенційних клієнтів перейде в сегмент реальних стейкхолдерів, що призведе до зменшення цільової аудиторії. Наприклад, на ринку комерційної нерухомості проведення інформаційно–аналітичної та роз’яснювальної роботи серед девелоперських компаній, а також орендарів та орендодавців щодо впровадження основних концептуальних засад «Green Lease», проведення енергетичного аудиту та сертифікації за стандартами: LEED, BREEM, DGNB. Зменшення з часом кількості потенційних стейкхолдерів можна представити математичним співвідношенням:

$$\Delta v(t, \Delta t) = v(t) - v(t + \Delta t), \quad (2)$$

Вплив інформаційно–аналітичної та роз’яснювальної роботи на цільову аудиторію та рівень її ефективності визначається трьома чинниками: C – вартість проведення LEED – сертифікації; S – сумарні витрати на проведення інформаційно–аналітичної та роз’яснювальної роботи; $F(t,$

$S)$ – функція для оцінювання ефективності впливу інформаційно–аналітичної та роз’яснювальної роботи на цільову аудиторію. Визначимо вплив чинників на ефективність інформаційно–аналітичної та роз’яснювальної роботи наступним математичним співвідношенням:

$$\Delta v(t) \sim F(t, S), \quad (3)$$

Підсумовуючи вищевикладене, отримаємо співвідношення, що визначає вплив всіх ідентифікованих чинників на цільову аудиторію:

$$\Delta v(t) \sim v(t) \times F(t, S) \times \Delta t, \quad (4)$$

де, t – це час, C – вартість проведення LEED – сертифікації, S – сумарні витрати на проведення інформаційно–аналітичної та роз’яснювальної роботи. Вважаючи, що в будь–який момент інтервала $v(t)$ 1, саму функцію $v(t)$ безперервною і диференціальною і спрямовуючи Δt до 0, перейдемо до диференційної форми запису співвідношення [1]:

$$dv(t) = v(1+dt) - v(t), \text{ при } dt \rightarrow 0$$

$$\text{або } -dv(t) = v(t) - v(t+dt), \quad (5)$$

Далі вираз (6) запишемо у вигляді рівняння:

$$-dv(t) = B \times v(t) \times F(t, S) \times dt, \quad (6)$$

$$\text{або, } dv(t) = -B \times v(t) \times F(t, S) \times dt, \quad (7)$$

У цьому рівнянні B – постійна величина відмінна від нуля, $v(t)$ – цільова аудиторія. Проведемо подальші алгебраїчні перетворення, які мають привести вищенаведене рівняння до зручної для аналізу форми – поділимо ліву і праву частини рівняння на величину $v(t) \times dt$, при цьому враховується відмінність величини $v(t)$ від нуля на всьому інтервалі часу t . Тепер рівняння матиме вигляд:

$$\frac{1}{v(t)} \times \frac{dv(t)}{dt} = -B \times F(t, S), \quad (8)$$

Представлено звичайне диференціальне рівняння відносно змінної t . Величини C (вартість проведення LEED – сертифікації) і S (сумарні витрати на проведення інформаційно–аналітичної та роз’яснювальної роботи) входять до цього рівняння як параметри. Проведемо подальші перетворення, враховуючи що:

$$\frac{d}{dx} \ln(f(x)) = \frac{1}{f(x)} \times \frac{df(x)}{dx}, \quad (9)$$

Тоді ліва частина диференціального рівняння запишемо наступним чином:

$$\frac{1}{v(t)} \frac{dv(t)}{dt} = \frac{d \ln[v(t)]}{dt} \quad (10)$$

Звідси остаточний варіант рівняння:

$$\frac{d \ln[v(t)]}{dt} = -B \times F(t, S) \quad (11)$$

Або тотожність:

$$d \ln[v(t)] = -B \times F(t, S) \times dt, \quad (12)$$

Проінтегруємо обидві частини від t_0 до t , (де t_0 – інформаційно-аналітичної та роз'яснювальної роботи):

$$\int_{t_0}^t d \ln[v(t')] = \int_{t_0}^t -B \times F(t', S) \times dt', \quad (13)$$

Права частина інтегрального рівняння від часу залежить тільки функція $F[t, S]$; константу B відповідно до правил винесемо за знак інтеграла.

$$\ln[v(t)] - \ln[v(t_0)] = -B \times \int_{t_0}^t F(t', S) \times dt', \quad (14)$$

Враховуючи, що $\ln a - \ln b = \ln \frac{a}{b}$ та $v(t_0) = v_0$ (початкова умова задачі), запишемо:

$$\ln \frac{v(t)}{v_0} = -B \times \int_{t_0}^t F(t', S) \times dt', \quad (15)$$

$$\exp\left(\ln \frac{v(t)}{v_0}\right) = \exp\left(-B \times \int_{t_0}^t F(t', S) \times dt'\right), \quad (16)$$

Інкорпоруємо властивість натурального логарифма $e^{\ln a} = a$, отримуємо вираз для числа потенційних клієнтів (орендарів, орендодавців):

$$\frac{v(t)}{v_0} = \exp\left(-B \times \int_{t_0}^t F(t', S) \times dt'\right), \quad (17)$$

Перемножимо обидві частини виразу на v_0 :

$$v(t) = v_0 \times \exp\left(-B \times \int_{t_0}^t F(t', S) \times dt'\right), \quad (18)$$

Для якісного аналізу отриманої залежності розглянемо функцію $y(x) = \exp(-a \times x)$ (19)

Доцільно звернути увагу, що зі зростанням параметру a відбувається більш різкий спад значення функції. Адже, функція $v(t)$ – спадає на всій області визначення, що означає постійне зменшення кількісного складу цільової аудиторії, так як відбувається перехід потенційних клієнтів в розряд користувачів нашою пропозицією. Число реальних клієнтів у цьому випадку з моменту t_0 до t визначається за формулою:

$$M = v(t_0) - v(t) \quad (20)$$

Відповідно до визначених раніше умов поставленої задачі $v(t_0) = v_0$, отримуємо:

$$M = v_0 - v(t) = v_0 - v_0 \exp\left(-B \times \int_{t_0}^t F(t', S) \times dt'\right), \quad (21)$$

Винесемо v_0 за дужку, тоді вираз отримає вигляд:

$$M = v(t_0) - v(t) = v_0 \left[1 - \exp\left(-B \times \int_{t_0}^t F(t', S) \times dt'\right)\right], \quad (22)$$

Відношення кількості реальних до початкової кількості потенційних виражається наступним чином:

$$\mu = \frac{v(t_0) - v(t)}{v_0} = 1 - \exp\left(-B \times \int_{t_0}^t F(t', S) \times dt'\right), \quad (23)$$

Вплив параметричних величин на темпи зростання функції $\mu(t, t_0)$ легко проаналізувати, якщо розглянути її спрощену форму:

$$-f(x) = 1 - \exp(-a \times x), \quad (24)$$

Відповідно до функції $f(x)$ простежується суттєвий вплив параметра a на темпи зростання самої функції. Значення цієї функції асимптотично наближається до 1, що показує неможливість досягнення кількості реальних клієнтів більше, ніж початкова кількість потенційних клієнтів. Отже, якщо економічна ефективність впроваджених заходів енергозбереження за рахунок інформаційно-аналітичної та роз'яснювальної роботи виразити як співвідношення доходів до витрат, тоді отримаємо наступний вираз:

$$E(t) = \frac{V(t)}{S(t)}, \quad (25)$$

$$V(t) = M(t)c = v_0 \left[1 - \exp\left(-B \times \int_{t_0}^t F(t', S) \times dt'\right)\right] \times C, \quad (26)$$

Отже, можна навести формулу розрахунку економічної ефективності впроваджених заходів енергозбереження за рахунок інформаційно-аналітичної та роз'яснювальної роботи:

$$E(t) = \frac{V(t)}{S(t)} = \frac{M(t) \times C}{S(t)} = \frac{v_0 \left[1 - \exp\left(-B \times \int_{t_0}^t F(t', S) \times dt'\right)\right] \times C}{S(t)}, \quad (27)$$

Висновки

Проведені дослідження надали змогу розробити економіко-математичну модель на основі базисних економічних критеріїв інформаційно-аналітичної та роз'яснювальної роботи, що базується на інкорпорації концепту «Green Lease» в систему управління енергозбереженням та надає можливість визначити рівень економічної ефективності, а також спрогнозувати оптимальний час для проведення енергозберігаючих заходів на ринку комерційної нерухомості.

Список використаних джерел

1. Дудолад А. С. Моделирование экономической оценки влияния энергосбережения на качество жизни населения / А. С. Дудолад, Ю. Д. Костин // Энергосбережение-Энергетика-Энергоаудит. – 2006. – № 9. – С. 42 – 51.
2. Згуровский М. З. Глобальное моделирование процессов устойчивого развития в контексте качества и безопасности жизни людей (2005–2007/2008

годы) / М. З. Згуровский, А. Д. Гвишиани. – К. : НТТУ «КПИ», 2008. – 140 с.

3. Климчук М. М. Економіко–організаційні засади управління енергозбереженням на будівельних підприємствах : моногр. / М. М. Климчук. – Івано–Франківськ, вид–во «Фоліант», 2017. – 372 с.

4. Кузьмін О. Є. Економічне оцінювання організаційних структур управління корпораціями / О. Є. Кузьмін, Л. С. Нождак, О. В. Мукан // Менеджер. – 2007. – № 1 (39). – С. 186–195.

5. Куліков П. М. Економіко–математичне моделювання фінансового стану підприємства : [навчальний посібник] / П. М. Куліков, Г. А. Іващенко. – Х. : ВД «ІЖЕК», 2009. – 152 с.

6. Куліков П. М. Управління енергозбереженням на будівельних підприємствах: теорія, методологія, практика : Монографія / П. М. Куліков, М. М. Климчук. – Івано–Франківськ, вид–во «Фоліант», 2017. – 365 с. – Бібліогр.: С. 327–366.

7. Лисицин А. Б. Математическая модель выбора стратеги управления девелоперскими проектами в условиях кризиса / А. Б. Лисицин, Ю. Н. Тесля // Вісник ЧДТУ. – 2008. – №3. – С. 12–17.

8. Панибратов Ю. П. Экономическая оценка результатов энергосберегающих мероприятий в строительстве / Ю. П. Панибратов, Е. В. Секо, А. А. Балберов // ACADEMIA. Архитектура и строительство. 2012. – № 2. – С. 124–128.

9. Про енергетичну ефективність будівель Верховна Рада України; Закон від 22.06.2017 № 2118–VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2118-19>

10. Самарский А. А. Математическое моделирование / А. А. Самарский, А. П. Михайлов. – М. : Наука; Физматлит, 1997.

References

1. Dudolad A. S. Modelyrovanye ekonomycheskoj ocenky vlyaniya energosberezheniya na kachestvo zhyzny na–seleniya / A. S. Dudolad, Ju. D. Kostyn // Energosberezhenye–Energetyka–Energoaudyt. – 2006. – № 9. – С. 42 – 51.

2. Zgurovskiy M. Z. Global'noe modelyrovanye processov ustojchyvogo razvytyja v kontekste kachestva y bezopasnosti zhyzny ljudej (2005–2007/2008 gody) / M. Z. Zgurovskiy, A. D. Gvysyany. – К. : НТТУ «КРП», 2008. – 140 с.

3. Klymchuk M. M. Ekonomiko–organizacijni zasady upravlinnja energozberezhenjam na budivel'nyh pidpryjemstvah : monogr. / M. M. Klymchuk. – Ivano–Frankivs'k, vyd–vo «Foliant», 2017. – 372 s.

4. Kuz'min O. Je. Ekonomichne ocinjuvannja organizacijnyh struktur upravlinnja korporacijamy / O. Je. Kuz'min, L. S. Nozhdak, O. V. Mukan // Menedzher. – 2007. – № 1 (39). – С. 186–195.

5. Kulikov P. M. Ekonomiko–matematyчне modeljuvannja finansovogo stanu pidpryjemstva : [navchal'nyj posibnyk] / P. M. Kulikov, G. A. Ivashhenko. – H. : VD «IzhEK», 2009. – 152 s.

6. Kulikov P. M. Upravlinnja energozberezhenjam na budivel'nyh pidpryjemstvah: teorija, metodologija, praktyka : Monografija / P. M. Kulikov, M. M. Klymchuk. – Ivano–Frankivs'k, vyd–vo «Foliant», 2017. – 365 s. – Bibliogr.: С. 327–366.

7. Lysycyn A. B. Matematycheskaja model' vybora strategy upravlenija developerskymy proektamy v uslovjyah kryzysa / A. B. Lysycyn, Ju. N. Teslja // Visnyk ChDTU. – 2008. – №3. – С. 12–17.

8. Panybratov Ju. P. Экономыческaja ocenka rezul'tatov energosberegajushhyh meropryjatyj v stroytel'stve / Ju. P. Panybratov, E. V. Seko, A. A. Balberov // ACADEMIA. Arhytektura y stroytel'stvo. 2012. – № 2. – С. 124–128.

9. Pro energetychnu efektyvnist' budivel' Verhovna Rada Ukraїny; Zakon vid 22.06.2017 № 2118–VIII [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu:<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2118-19>

10. Samarskij A. A. Matematycheskoe modelyrovanye / A. A. Samarskij, A. P. Myhajlov. – М. : Nauka; Fyzmatlyt, 1997.

Дані про автора

Климчук Марина Миколаївна,

докторант кафедри економічної теорії, Київський національний університет будівництва і архітектури, к.е.н., доцент

просп. Повітрофлотський, 31, м. Київ, 03680, Україна
e-mail: klimarinchuk@gmail.com

Данные об авторе

Климчук Марина Николаевна,

докторант кафедры экономической теории, Киевский национальный университет строительства и архитектуры, к.э.н., доцент

просп. Воздухофлотский, 31, г. Киев, 03680, Украина
e-mail: klimarinchuk@gmail.com

Data about the author

Maryna Klymchuk,

doctoral candidate of the Department of Economic Theory, Kyiv National University, Construction and Architecture, Ph.D. of Economic Sciences, Associate Professor

avenue Povitroflotsky, 31, Kyiv, 03680, Ukraine
e-mail: klimarinchuk@gmail.com

Оцінка ефективності системи управління підприємства ПрАТ «Моршинський завод мінеральних вод Оскар»

Досліджено основні напрями росту виробництва мінеральних вод. Відносно напрямів росту виробництва обумовлено вибір маркетингової концепції. Окреслено стратегію інтенсивного росту як глибоке проникнення на ринок, розширення меж ринку та розвиток товару. Стратегія інтегративного росту представлена як регресивна, прогресивна та горизонтальна інтеграція. Визначено маркетингову діяльність в контексті двох груп завдань, зокрема як практичному здійсненню стратегії виходу заводу на нові ринки збуту з конкурентоспроможною, високоякісною продукцією та створенню мобільної та гнучкої системи взаємодії функціональних служб із замовниками й потенційними споживачами продукції, що випускає ПрАТ «Моршинський завод мінеральних вод «Оскар». Доведено, саме концепція маркетингу дасть змогу найбільш ефективно задовольнити потреби споживачів, отримати цільовий ринок та прибуток в підприємстві. Проаналізовано роботу відділу збуту і маркетингу та вплив організаційно-економічних напрямів на виробничу діяльність підприємств по виробництву мінеральних вод. Визначено основні методи стимулювання попиту для лідерів ринку – зважені рекламна і PR-стратегія, трейд – маркетингова активність. Окреслено переваги електронної торгівлі. Запропоновано ідеї та засоби покращення щодо оцінки ефективності системи управління.

Ключові слова: управління, стратегії, маркетинг, комунікації, мінеральні води, підприємство, маркетингова діяльність.

ПЕТРИНЯК А.Я.

Оценка эффективности системы управления предприятия ЗАО «Моршинский завод минеральных вод Оскар»

Исследованы основные направления роста производства минеральных вод. Относительно направлений роста производства обусловлен выбор маркетинговой концепции. Определено стратегию интенсивного роста как глубокое проникновение на рынок, расширение границ рынка и развитие продукта. Стратегия интегративного роста представлена как регрессивная, прогрессивная и горизонтальная интеграция. Определено маркетинговую деятельность в контексте двух групп задач, в частности как практическому осуществлению стратегии выхода завода на новые рынки сбыта с конкурентоспособной, высококачественной продукцией и созданию мобильной и гибкой системы взаимодействия функциональных служб с заказчиками и потенциальными потребителями выпускаемой ЗАО «Моршинский завод минеральных вод «Оскар». Доказано, именно концепция маркетинга позволит наиболее эффективно удовлетворить потребности потребителей, получить целевой рынок и прибыль на предприятии. Проанализирована работа отдела сбыта и маркетинга и влияние организационно-экономических направлений на производственную деятельность предприятий по производству минеральных вод. Определены основные методы стимулирования спроса для лидеров рынка – взвешенные рекламная и PR-стратегия, трейд – маркетинговая активність. Определены преимущества электронной торговли. Предложено идеи и средства улучшения по оценке эффективности системы управления.

Ключевые слова: управление, стратегии, маркетинг, коммуникации, минеральные воды, предприятие, маркетинговая деятельность.

PETRYNJAK A.Ya.

Assessment of the efficiency of the management system of the PJSC «Morshynsky Plant of Mineral Waters Oscar»

The main directions of growth of mineral water production are investigated. In relation to the directions of production growth due to the choice of marketing concept. The strategy of intensive growth as deep penetration into the market, expansion of market boundaries and product development are outlined. Integrative growth strategy is presented as regressive, progressive and horizontal integration.

The marketing activity is defined in the context of two groups of tasks, in particular, as a practical implementation of the strategy of the plant's exit into new markets with competitive, high-quality products and the creation of a mobile and flexible system of interaction of functional services with customers and potential consumers of products produced by PJSC «Morshinsky Mineral Water Plant «Oscar». Proved, it is the concept of marketing that will be able to most effectively meet the needs of consumers, get the target market and profit in the enterprise. The work of the sales and marketing department and the influence of organizational and economic directions on the production activity of enterprises on the production of mineral waters are analyzed. The basic methods of stimulating demand for market leaders are determined – weighted advertising and PR-strategy, marketing – marketing activity. The advantages of e-commerce are outlined. The ideas and means of improvement in evaluating the efficiency of the management system.

Key words: management, strategy, marketing, communications, mineral water, enterprise, marketing activities.

Постановка проблеми. Одним із найважливіших напрямів удосконалення управлінської діяльності є оцінка ефективності всіх заходів по просуванню продукції до споживачів. Відомості про результативність системи управління продукції підприємства дозволяють аналізувати та співставляти показники її функціонування, вчасного реагування на дієвість кожного з елементів системи, виявляти резерви покращення роботи відповідних підрозділів фірми, здійснювати вплив на систему маркетингу суб'єкта господарювання в цілому. Для визначення ефективності роботи кожного структурного підрозділу використовують дані про виконання конкретних завдань і рівень досягнення поставлених перед ними цілей. Практичним результатом удосконалення системи управління може бути зниження витрат на управління, яке досягається за рахунок скорочення чисельності працівників апарату управління і підвищення продуктивності праці. З кожним роком гігантський завод мінеральних вод випускає все більше продукції, а кількість споживачів зростає, відповідно покращується діяльність маркетингової служби на підприємстві. Проте необхідні нові ідеї та засоби покращення для завоювання ринку великим гігантом виробництва мінеральних вод. Варто зауважити, що ринок мінеральної води доступний та прибутковий, мінеральна вода в надрах практично безкоштовна, природно чиста і корисна для здоров'я людини. Із огляду на вище наведене тема дослідження є актуальною.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемамаи із наукової точки зору системи управління займалося ряд як вітчизняних так і іноземних науковців. Серед вітчизняних можна виокремити К. Бліщук, С. Васильчак, В. Герасимчук, І. Герчикова, В. Загорський, А. Козаченко, Є. Кри-

кавський, М. Книш, Н. Куденко та інші. До зарубіжних дослідників з питань маркетингової діяльності та управління розвитком підприємств можна віднести таких учених, як: І. Ансофф, М. Бейкер, П. Дойль, Ф. Котлер, Ж.–Ж. Ламбен, П. Стребел, А. Стрікланд, А. Томпсон, Р. Фатхутдінов та ін.

Метою статті є дослідження та оцінка ефективності системи управління підприємством на прикладі ПрАТ «Моршинський завод мінеральних вод Оскар».

Виклад основного матеріалу. Можна виділити три напрями росту – інтенсифікація наявних можливостей, об'єднання зусиль з іншими фірмами та вихід підприємства в інші сфери діяльності. Вибір напрямку росту обумовлює і вибір маркетингової концепції:

- інтенсивного росту;
- інтегративного росту;
- диверсифікації;

Вибір стратегії зростання дуже важливий для підприємства. Дослідимо різновиди стратегії росту ПрАТ «Моршинський завод мінеральних вод «Оскар» (табл.1). Стратегія глибокого проникнення на ринку найбільш характерна для даного підприємства.

Саме завдяки використанню цієї стратегії можна отримати значні прибутки, збільшити обсяги реалізації продукції, а також розширити кількість потенційних споживачів(табл.2).

Згідно даних таблиць можна визначити, у якій сфері діяльності варто спрямовувати свої зусилля ПрАТ «Моршинський завод мінеральних вод «Оскар» у майбутньому. Це дасть можливість заводу розвиватися і не залежати від певних товарів та ринків, що добре відобразиться на успішності підприємства.

Маркетингова діяльність ПрАТ «Моршинський завод мінеральних вод «Оскар» підпорядкована

Таблиця 1. Основні напрями можливостей зростання підприємства

Стратегії інтенсивного росту		
Глибоке проникнення на ринок	Розширення меж ринку	Розвиток товару
Зниження ціни мінеральної води	Вихід на ринок Польщі	Виведення на ринок нової продукції зі смаком яблука
Підвищення сервісу доставки продукції до споживача	Вихід на ринок Білорусії	Виведення на ринок нової продукції об'ємом 3 л
Розміщення реклами в більшій кількості магазинах або розширення мережі телевізійних каналів	Більша співпраця з мережею приватних підприємств	Створення нового логотипу та фірмового стилю продукції
Періодично оновлювати фірмовий сайт і регулярно наповнювати його корисною інформацією		
Найняти мерчендайзерів для покращення викладки товару на полицях магазинів і супермаркетів		

* Джерело: складено автором

Таблиця 2. Стратегія інтегративного росту

Регресивна інтеграція	Прогресивна інтеграція	Горизонтальна інтеграція
Співпрацювати з заводом з виробництва одноразових пляшок.	Співпраця з мережею приватних підприємств, таких як «Родинна ковбаска», «Пан Курчак»....	Можливість придбати контрольний пакет акцій компанії конкурента.
	Співпраця з двома дистриб'юторськими мережами.	Злиття з ПАТ «Миргородський завод мінеральних вод», для розширення споживачів, що передують збільшення прибутку

* Джерело: складено автором

рішенню двох груп завдань: практичному здійсненню стратегії виходу заводу на нові ринки збуту з конкурентоспроможною, високоякісною продукцією та створенню мобільної та гнучкої системи взаємодії функціональних служб із замовниками й потенційними споживачами продукції, що випускає ПАТ «Моршинський завод мінеральних вод «Оскар». Саме такий принцип покладений в основу розробки функціональних обов'язків фахівців маркетингових структур підприємства. У цій структурі відділ маркетингу й реклами є самостійним структурним підрозділом.

На даному підприємстві діяльність маркетингової служби займає високий рівень, але для подальшого збуту продукції необхідно удосконалити систему маркетингового управління, поєднувати активніше діяльність служби маркетингу, яка передбачає визначення потреб і запитів цільового ринку і вчасне ефективно задоволення цих потреб. Саме концепція маркетингу дасть змогу найбільш ефективно задовольнити потреби споживачів, отримати цільовий ринок та прибуток в підприємстві.

Для успішного функціонування, розвитку та утримання конкурентних позицій підприємства повинні керуватися не лише економічно вигідними шляхами розвитку виробництва і передовими технологіями, але й застосовувати най-

більш ефективні системи управління збутовою діяльністю, які б орієнтувались на маркетингові інструменти. Лише комплексність і системність дій у цих напрямках зможуть забезпечити підвищення якості продукції, формування позитивного іміджу підприємства і, як наслідок, посилення конкурентних позицій підприємства.

На даний момент на підприємстві відділ збуту і маркетингу має два структурні підрозділи: маркетингу і комерційної торгівлі (збуту), які взаємопов'язані між собою. Варто зауважити, що маркетинг на даному підприємстві є функцією управління і відділ маркетингу опосередковано впливає на прийняття управлінських рішень, так як його керівник не підпорядковується безпосередньо голові правління акціонерного товариства. Така організаційна структура управління збутовою діяльністю є недостатньо ефективною за сучасних ринкових умов. Фактично, підрозділи виконують маркетингові функції автономно від інших, тобто вони скоординовані у своєму впливові на споживачів. Це не дозволяє підприємству ефективно реагувати на зміну попиту, ринкової кон'юнктури, вподобань та потреб споживачів. Начальнику служби маркетингу підлегли маркетологи і менеджери по рекламі.

Маркетологи безпосередньо відповідають за дослідження ситуації на ринку (поведінки покуп-

ців, прогнозування попиту, передбачення ринкових змін). Менеджери по рекламі мають втілювати свої ідеї щодо реклами товару, планувати рекламні заходи, визначати рекламну тематику і особливо відповідати за вибір засобів масмедіа. Перевага такого підходу полягає у досконалості технологій, що її використовує фірма. Слабке місце такого підходу, як не дивно, теж у технології. Орієнтація на якість товару інколи не дає змоги своєчасно відчутти загрозу нових технологій, коли з'являються інші товари, які задовольняють ті самі потреби, що й товар фірми [1].

Служба збуту займається безпосередньо товарообігом. Агенти зі збуту відповідальні за управління каналами розподілу, в їх обов'язки входить робота з посередниками. Досліджуване підприємство для реалізації своєї продукції використовує непрямі канали розподілу. ПрАТ «Моршинський завод мінеральних вод» використовує вертикальну систему розподілу, що дозволяє контролювати та координувати її діяльність, налагоджувати міцні контакти зі споживачами, отримувати рекламації та побажання. Із всіх відомих форм вертикальної координації, досліджуване акціонерне товариство використовує договірну, а саме франчайзингову (контрактну) вертикальну маркетингову систему, створену з метою економії на збутових витратах. Така організація розподілу продукції даного підприємства є досить ефективною, оскільки залучення дистриб'ютора дає змогу зменшити витрати та зберегти досить низьку ціну продукції, підвищується рівень обслуговування клієнтів на основі досвіду та спеціалізації посередника.

Служба маркетингу має значний розвиток на даному підприємстві, проте недоліки існують. На жаль, вона не має достатнього впливу на інші структурні підрозділи. Тому можна стверджувати, що наявна організаційна структура є досить ефективною, проте без подальшої раціоналізації системи управління підприємством, марним буде очікування високих прибутків в майбутньому. Також на підприємстві не в достатній мірі використовуються принципи маркетинг-логістики, хоча існують вагомні передумови її широкого впровадження. Вони зумовлені сезонними коливаннями циклів виробництва, транспортування та споживання продукції.

Тривалий термін зберігання упакованої води дає підстави для організування складського зберігання продукції на території підприємства.

Комп'ютеризовані склади «нового покоління», де всі процеси контролюються автоматами, дозволять виробнику уникнути суперечностей між виробництвом і споживанням. Така складська система дозволила б даному підприємству ритмічно організувати виробництво та максимально використовувати потужності підприємства. Специфікою ринку мінеральних вод є те, що різні торговельні марки води конкурують не тільки між собою, але й з продукцією суміжних категорій напоїв. У цій ситуації виробникам води важливо за допомогою рекламних засобів розставити акценти так, щоб їх продукція виглядала для споживачів краще, ніж солодкі газовані напої або соки [2, С. 56–62].

В умовах кризи більшість підприємств намагаються скоротити витрати на маркетинг, а також проводити гнучку цінову політику. У той же час лідери ринку продовжують дотримуватися агресивної маркетингової політики, розуміючи, що криза – це шанс для зміцнення позицій. Основні методи стимулювання попиту для лідерів ринку – зважені рекламна і PR-стратегія, трейд – маркетингова активність.

ПрАТ «Моршинський завод мінеральних вод «Оскар» користується послугами спеціалістів, які забезпечують ЗМІ і контактні групи необхідною інформацією про діяльність підприємства. На сьогодні акціонерне товариство «вихваляє» продукцію власного виробництва, велика кількість білбордів розміщена безпосередньо на стінах заводу і не тільки, більше п'яти видів телевізійної реклами даної води є в наявності. Тому варто зауважити, що велика кількість потенційних покупців достатньо проінформовані про асортимент, новинки моршинського заводу виробництва мінеральної води.

Мінеральна вода «Моршинська» була спонсором футбольного турніру SeniCury2012 – 2013 роках. Крім цього, дане підприємство розробляє ще такий моніторинг ефективної реклами для спонукання споживачів до придбання продукції:

- розміщення реклами в поліграфічних виданнях (газети, журнали), роздача листівок для ознайомлення населення з новинками, акційними цінами;
- організація прес-конференцій, зустрічей керівників заводу з представниками засобів масової інформації;
- телевізійна реклама на комерційних каналах.

На даний час телевізійна реклама, як ефективний інструмент комунікації практично вичерпала

себе. Дослідження, проведені весною 2017 року, показали, що 65% споживачів вважають кількість реклами надмірною, а 35% заявили в своїй зацікавленості купити прилади, які дозволяють блокувати рекламні ролики [3]. Зростання Internet на сучасному етапі свідчить про прихід нової ери – ери електронної торгівлі. Вона надає низку переваг як споживачам, так і виробникам товарів:

- зручність використання;
- відсутність свідків;
- доступ до різноманітної порівняльної інформації про компанію, товари та конкурентів;
- мінімізація часу;
- формування дружніх стосунків між продавцем і покупцем;
- можливість зниження цін;
- гнучкість;
- глобальний характер.

Тому підприємству ПрАТ «Моршинський завод мінеральних вод «Оскар» вигідно використовувати електронну торгівлю для збуту продукції на даному етапі. Одним із інструментів, який дозволяє завоювати передові позиції в провідних світових пошукових системах є контекстна реклама – показ текстових рекламних блоків і банерів у відповідності з пошуковим запитом, заданим користувачем. Ефективність даної реклами є досить високою, оскільки забезпечує кращу конвертацію відвідувачів і покупців. Проведені дослідження вказують на необхідність інтеграції маркетингових комунікацій в збутову діяльність підприємства, адже саме вони є одним із найважливіших критеріїв успіху фірми у конкурентній боротьбі. Підприємство має міцну маркетингову службу, проте запропонована система управління в маркетинговій діяльності доцільна для впровадження в майбутньому.

Основними завданнями підприємств, які займаються виготовленням упакованих вод, за сучасних умов є підвищення конкурентоспроможності власної продукції, що зумовлено зростанням чисельності суб'єктів даного сегменту ринку, і, відповідно, інтенсифікацією їх боротьби за споживачів.

Висновки

Аналізуючи оцінку ефективності управління ПрАТ «Моршинський завод мінеральних вод Оскар», не можна не сказати про оцінку власне служби управління. Багато залежить від їх мар-

кетингової оцінки, і чи вони відповідають вимогам економічної реформи, а саме: мають відповідну освіту і відмінні знання, знають передовий вітчизняний і зарубіжний досвід підприємництва і комерційної діяльності, форми і технології виробництва, а основне чи використовують інструменти маркетингового управління в своїй діяльності.

Ефективне управління і розвиток підприємства багато в чому визначаються особовими і професійними якостями самого керівника підприємства, ступенем усвідомлення ним необхідності вчитися самому і сприяти навчанню інших, щоб відповідати соціально-економічному середовищу, яке постійно змінюється.

На наш погляд, ці та інші критерії повинні бути покладені в основу при дослідженні ефективності маркетингового управління підприємством. Оцінка ефективності, як система процедур, є засобом, що допомагає керівнику побачити і оцінити в достатньо конкретному значенні якість системи управління персоналом в цілому і свої професійні здібності зокрема, і ті недоліки в підготовці, які відповідно можна визначити як потребу в навчанні, з метою підвищення результативності роботи.

Підсумовуючи доведене слід зазначити:

– жоден з вживаних видів оцінки не може дати високої достовірності, тому і пропонується оцінний комплекс, в якому окремі види оцінок доповнюють одна одну;

– достовірною і повною буде та інформація, в якій є відповіді на питання, які є можливості у людини, і якою мірою вони реалізувалися, які не реалізувалися і чому, а також за яких умов в майбутньому вони можуть реалізуватися.

Список використаних джерел

1. Скибінський С.В., Басій Н.Ф., Штуль В.П. Запровадження концепції маркетингу суб'єктами ринку // Формування ринкової економіки: Зб. наук. праць. – К. : КНЕУ, – 2004. – с.410–422.

2. Аналітичний огляд ринку питної води України: [Електронний ресурс].– Режим доступу: <https://inventure.com.ua>.

3. Васильчак С.В. Маркетингова концепція управління – важлива складова організаційно-економічних напрямів удосконалення збутової діяльності виробників мінеральних вод / С.В. Васильчак, У.Я. Петриняк // Зб. наук. пр. ТДАУ. Економічні науки. – Мелітополь, 2013.– №2(22). Том 2. – С. 42–48.

4. Васильчак С.В. Сутність і особливості стратегічного управління в сільськогосподарському виробництві / С.В. Васильчак, К.Я. Гундза // Науковий вісник НЛТУ України. – Львів, 2013. – Випуск № 23.17. – С.385–390.

5. Васильчак С.В. Маркетинговий підхід до формування конкурентних переваг туристичних підприємств у контексті сучасних трансформацій // Матер. наукового семінару «Економіка туризму та інструменти маркетингу у конкурентоспроможності її розвитку» – м. Львів – 2014. – С.4–9.

6. Васильчак С.В. Система комплексу маркетингових комунікацій у сфері туризму / С.В. Васильчак, О.І. Негрич // Матеріали круглого столу «Сучасні маркетингові технології в туризмі: погляди та досягнення» – м. Львів – 2015. – С.4–8.

7. Васильчак С.В. Засади формування збутової політики туристичних підприємств / С.В. Васильчак, Н.М. Стручок, Л.М. Лояк // Зб. наук. праць «Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України» – Львів, 2015. – Вип. 4 (114). – С.79–81.

8. Васильчак С.В. Удосконалення системи управління на молокопереробних підприємствах Львівщини / С.В. Васильчак, У.Я. Петриняк, Н.В. Войтович // Науковий вісник ЛНУВМ БТ імені С.З. Гжицького. Том 15, № 2 (56). Частина 1. – Львів, 2013. – С. 47–50.

9. Капуста А. Конец коммуникаций, какими мы их знаем. Готовы ли вы к приходу будущего? / Новый маркетинг. – Киев: «Агентство «Стандарт», – 2016.

References

1. Skybinskyi S.V., Basii N.F., Shtul V.P. (2004), Zaprovdzhennia kontseptsii marketynhu subiektamy rynku, Formuvannia rynkovoï ekonomiky: Zb. nauk. Prats, pp.410–422.

2. Analıtychnyi ohliad rynku pytnoi vody Ukrainy, available at: <https://inventure.com.ua>.

3. Vasylychak S.V., Petryniak U.Ia. (2013), Marketynhova kontseptsıia upravlinnia – vazhlyva skladova orhanizatsiino-ekonomichnykh napriamiv udoskonalennia zbutovoï diialnosti vyrobnykiv mineralnykh vod, Zb. nauk. pr. TDAU. Ekonomichni nauky, Vol 2, No 2, pp. 42–48.

4. Vasylychak S.V. Hundza K.Ia. (2013), Sutnist i osoblyvosti stratehichnoho upravlinnia v silskohospodarskim vyrobnytstvi, Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy, No 23.17, pp. 385–390.

5. Vasylychak S.V. (2014), Marketynhovyi pidkhyd do formuvannia konkurentnykh perevah turystychnykh pidpriemstv u konteksti suchasnykh transformatsii, Mater. naukovoï seminaru «Ekonomika turyzmu ta instrumenty marketynhu u konkurentospromozhnosti yii rozvytku», Ukraine, Lviv, pp. 4–9.

6. Vasylychak S.V., Nehrych O.I. (2015), Systema kompleksu marketynovykh komunikatsii u sferi turyzmu, Materialy kruhloho stolu «Suchasni marketynhovi tekhnolohii v turyzmi: pohliady ta dosiahnennia», Ukraine, Lviv, pp. 4–8.

7. Vasylychak S.V., Loiak L.M., Struchok N.M. (2015), Zasady formuvannia zbutovoï polityky turystychnykh pidpriemstv, Zb. nauk. prats «Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy», No 4 (114), pp. 79–81.

8. Vasylychak S.V., Petryniak, N.V., Voitovych U.Ia. (2013), Udoskonalennia systemy upravlinnia na molokopererobnykh pidpriemstvakh Lvivshchyny, Naukovyi visnyk LNUVM BT imeni S.Z. Hzhyskoho, Vol 15, No 2 (56), Ch. 1, pp. 47–50.

9. Kapusta A. (2016), Tekst dlya Konets kommunikatsiy, kakimi myi ih znaem. Gotovy li vy k prihodu buduschego? / Novyy marketing perekladu [End of communications, as we know them. Are you ready for the advent of the future? / New marketing], Ahentstvo «Standart», Kyiv, Ukraine.

Дані про автора

Петриняк Андрій Ярославович,

здобувач ЛРІДУ НАДУ при Президенту України

Данные об авторе

Петриняк Андрей Ярославович,

соискатель ЛРИДУ НАГУ при Президенте Украины

Data about the author

Andriy Petryniak,

the candidate of LRID NAPA under the President of Ukraine

Формування фінансово–економічної безпеки закладів санаторно–курортної сфери

У статті відзначено ключові фактори, що стримують розвиток санаторно–курортної сфери в Україні. Узагальнено теоретичні основи щодо визначення сутності поняття «фінансово–економічна безпека закладів санаторно–курортної сфери». Окреслено фактори, які впливають на формування фінансово–економічної безпеки закладів санаторно–курортної сфери. Науково обґрунтовано інструменти формування фінансово–економічної безпеки закладів санаторно–курортної сфери. Доведено важливість інвестицій як одного із дієвих інструментів формування фінансово–економічної безпеки закладів санаторно–курортної сфери та напрацьовано пропозиції щодо підвищення її рівня.

Ключові слова: санаторно–курортні заклади, фінансово–економічна безпека, економічний стан, загрози, економічний ризик, інвестиції, стратегії.

СУБОТА Н.В.

Формирование финансово–экономической безопасности заведений санаторно–курортной сферы

В статье отмечено ключевые факторы, сдерживающие развитие санаторно–курортной сферы в Украине. Обобщены теоретические основы по определению сущности понятия «финансово–экономическая безопасность учреждений санаторно–курортной сферы». Определены факторы, влияющие на формирование финансово–экономической безопасности учреждений санаторно–курортной сферы. Научно обоснованно инструменты формирования финансово–экономической безопасности учреждений санаторно–курортной сферы. Доказана важность инвестиций как одного из действенных инструментов формирования финансово–экономической безопасности учреждений санаторно–курортной сферы и наработаны предложения по повышению ее уровня.

Ключевые слова: санаторно–курортные учреждения, финансово–экономическая безопасность, экономическое положение, угрозы, экономический риск, инвестиции, стратегии.

SUBOTA M.V.

Formation of financial and economic safety of sanctuary–spanish sphere offices

The article highlights the key factors hampering the development of sanatorium and resort area in Ukraine. The theoretical bases for the definition of the essence of the concept «financial and economic safety of institutions of sanatorium and resort sphere» are generalized. The factors influencing the formation of financial and economic security of sanatorium and resort facilities are outlined. The instruments of formation of financial and economic safety of sanatorium and resort facilities institutions are scientifically substantiated. . The importance of investments as one of the effective tools for the formation of financial and economic security of the sanatorium–resort sector institutions has been proved and proposals have been made to increase its level.

Key words: sanatorium–resort establishments, financial and economic safety, economic condition, threats, economic risk, investments, strategies.

Постановка проблеми. Санаторно–курортні заклади вагоме місце займають в сфері туризму і водночас є важливою складовою економіки країни. Історично, сформовано два вектори розвитку санаторно–курортної сфери, яка за сукупністю ознак одночасно належить до охорони здоров'я і туристичної діяльності. Україна є дуже привабливою для споживачів санаторно–курортних послуг, адже, як зазначає Вуйцик О.

«Україна посідає одне з провідних місць в Європі щодо забезпечення курортними лікувальними ресурсами, в тому числі такими унікальними, як кліматичні зони морського узбережжя та Карпат, а також мінеральні води та лікувальні грязі практично всіх відомих бальнеологічних типів» [1].

В Україні сфера санаторно–курортних послуг представлена широким спектром різних оздоровчих, оздоровчо–лікувальних послуг, що обу-

мовлено потребою населення в покращенні здоров'я. Ресурсна база та кліматичні умови країни в основному сприяють розвитку даної сфери, однак зниження попиту на санаторно-курортні послуги негативно впливає на результати діяльності суб'єктів господарювання, що спричинено впливом різноманітного виду факторів. Це в свою чергу і впливає на формування рівня їх фінансово-економічної безпеки. Попри це, сфера санаторно-курортних послуг є важливим об'єктом дослідження в контексті економічного розвитку країни. З огляду на окреслене, питання забезпечення фінансово-економічної безпеки закладів санаторно-курортної сфери є актуальними в напрямі дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Загальні проблеми функціонування та розвитку, а також питання фінансового забезпечення суб'єктів підприємницької діяльності активно висвітлені у наукових публікаціях науковців. Серед них: Л. Алексеєнко, П. Буряк, І. Бланк, О. Василик, С. Васильчак, Ю. Воробйов, О. Галаченко, В. Гуменюк, В. Дем'янин, І. Зятковський, А. Крисоватий, М. Крупка, В. Опарін, Р. Слав'юк, О. Терещенко, С. Юрій та інші. Значний внесок у теоретичні й прикладні аспекти формування фінансово-економічної безпеки санаторно-курортного сфери зробили зарубіжні вчені: В. Азар, І. Барчуков, Дж. Боуен, В. Квартальнов, Ф. Котлер, Дж. Майкенз й інші.

Водночас, аналіз наукових праць показав фрагментарність досліджень інструментарію забезпечення фінансово-економічної безпеки суб'єктів санаторно-курортної сфери в період становлення ринкової економіки, що зумовлює необхідність глибокого та ґрунтового дослідження.

Метою статті є дослідження фінансово-економічного стану суб'єктів санаторно-курортної сфери, їх фінансово-економічної безпеки та виявлення основних факторів, що впливають на її формування, а також пошук інструментів її забезпечення та наукове обґрунтування їх впровадження.

Виклад основного матеріалу. Санаторно-курортна послуга є видом рекреаційної послуги, мета якої – відновлення чи відтворення фізичних і духовних сил, витрачених людиною в процесі життєдіяльності» [2, с. 94].

Санаторно-курортні послуги мають такі характерні риси відмінні, від інших суспільно значимих послуг:

- санаторно-курортна послуга є індивідуальною;
- ефект від надання послуги прямо не пов'язаний із величиною витрат;
- результат професійної діяльності працівників санаторно-курортного закладу проявляється в позитивному ефекті на здоров'ї людини;
- усі санаторно-курортні заклади перебувають у спеціальних місцевостях, що відрізняються певним набором ландшафтно-кліматичних умов та гідромінеральних ресурсів;
- залежність процесу надання послуги від місцевих природно-кліматичних умов;
- на ринок санаторно-курортних послуг попередньо надходять не самі послуги, а лише інформація про ті послуги, що можуть бути надані;
- санаторно-курортні послуги належать до категорії не дешевих, проте дуже важливих, адже формуються на основі використання цінних природних лікувальних ресурсів і сучасних технологій та медичної техніки;
- спостерігається значний вплив фактора сезонності [3, 129].

В умовах сьогодення, ключовими факторами, які стримують розвиток санаторно-курортної сфери в Україні можна назвати такі:

- невисокий імідж вітчизняних санаторно-курортних закладів зі сторони іноземних туристів;
- слабке, а інколи відсутнє рекламне позиціонування санаторно-курортних послуг на міжнародному туристичному ринку;
- слабо розвинута і застаріла санаторно-курортна інфраструктура, яка не може в повному обсязі задовольнити сучасні потреби споживачів;
- недостатня в окремих випадках якість послуг і недостатній рівень обслуговування, які надаються в курортних зонах в порівнянні з аналогічними показниками міжнародних курортів;
- значна конкуренція на ринку між санаторно-курортними закладами державного і приватного сектору в курортних зонах;
- недостатній рівень державного сприяння розвитку санаторно-курортних суб'єктів господарювання;
- незначна кількість вкладених інвестицій в об'єкти сфери санаторно-курортних послуг.

Одним із ключових факторів, які впливають на розвиток сфери санаторно-курортних послуг є забезпечення належного рівня фінансово-економічної безпеки оздоровчих закладів. Для теоретичного осмислення комплексу проблем, щодо

фінансово-економічної безпеки санаторно-курортної сфери є уточнення предмета дослідження.

Розглядаючи питання економічної безпеки підприємства науковець С. Ілляшенко вважає, що «економічна безпека підприємства – це стан продуктивного використання ресурсів підприємства й існуючих ринкових можливостей, який дозволяє запобігати внутрішнім і зовнішнім загрозам та забезпечує його тривале виживання й стійкий розвиток на ринку відповідно до обраної місії» [4, с. 18].

Вчений В.І. Франчук трактує дефініцію «економічна безпека підприємства, як стан корпоративних ресурсів (ресурсів капіталу, персоналу, інформації і технології, техніки та устаткування, прав) і підприємницьких можливостей, за якого гарантується найбільш ефективно їхнє використання для стабільного функціонування та динамічного науково-технічного й соціального розвитку, запобігання внутрішнім і зовнішнім негативним впливам (загрозам)» [5, с. 98].

Поняття фінансової безпеки підприємства в узагальненому вигляді запропонував професор І.А. Бланк, де він трактує «...фінансова безпека підприємства є кількісно і якісно детермінованим рівнем його фінансового стану, що забезпечує стабільну захищеність його пріоритетних, збалансованих інтересів від проідентифікованих реальних і потенційних загроз зовнішнього і внутрішнього характеру, параметри якого визначаються на основі його фінансової філософії і створюють необхідні передумови фінансової підтримки його стійкого росту в даному і перспективному періоді» [6, с.24].

Сутність фінансової безпеки, на думку професора М.І.Калника «складається із здатності підприємства самостійно розробляти і проводити фінансову стратегію у відповідності до цілей та загальної, корпоративної стратегії, в умовах невизначеного і конкурентного середовища. Головна мета фінансової безпеки підприємства – це здатність протистояти існуючим і виникаючим небезпекам, загрозам, які, або намагаються причинити фінансовий збиток підприємству або небажано змінити структуру капіталу, або примусово ліквідувати підприємство» [7, с.371].

За визначенням професора М.М.Єрмошенко «під фінансовою безпекою підприємства вважається такий стан, який характеризується поперше, збалансованістю і якістю сукупності фінансових інструментів, технологій і послуг, котрі

використовуються підприємством, по-друге, стійкістю до зовнішніх і внутрішніх загроз, по-третє, здатністю фінансової системи підприємства забезпечувати реалізацію його фінансових інтересів, місії і завдань достатніми обсягами фінансових ресурсів, по-четверте, забезпечувати розвиток цієї фінансової системи» [8, с.42].

Найбільш вдало фінансово-економічну безпеку суб'єктів господарювання в сфері санаторно-курортних послуг визначають такі відомі вчені, як С. Васильчак та О. Галаченко. Вони трактують, що це такий економічний стан підприємства чи закладу, при якому надавачі послуг мають можливість запобігати зовнішнім і внутрішнім загрозам, приймати ефективні комерційні рішення в умовах ризику та зберігати конкурентні позиції на ринку санаторно-курортних послуг.

Тлумаченням поняття «фінансово-економічна безпека санаторно-курортних закладів», як наукової економічної категорії, на думку автора, слугуватиме інтерпретація визначення: як стан продуктивного використання природно-рекреаційних, матеріальних, трудових, фінансових та інших ресурсів, фінансово-економічних можливостей, які дозволяють оздоровчим закладам запобігати внутрішнім і зовнішнім загрозам, впливу дестабілізуючих факторів, при яких забезпечується їх конкурентоспроможність, реалізація комерційних інтересів, цілей та завдань діяльності, стратегія інноваційного розвитку в умовах сьогодення.

В умовах ринкової економіки розвиток суб'єктів господарювання на перспективу можливий тільки за умови ефективного використання ресурсів та достатнього фінансового забезпечення їх діяльності, що дозволить забезпечити високий рівень конкурентоздатності, підвищення платоспроможності та стабілізацію економічного стану санаторно-курортних закладів.

Дослідження проблем формування економічної безпеки санаторно-курортних підприємств, охоплює широке коло питань, таких як фінансовий аналіз, фінансове планування та прогнозування, інвестування, фінансову та дивідендну політику, управління фінансовими ризиками, витратами, активами, у тому числі дебіторською та кредиторською заборгованістю, запасами, фінансовими інвестиціями (портфелем цінних паперів), капіталом, ліквідністю, прибутковістю та їх фінансовою стабільністю. Будь-яке рішення у фінансовому забезпеченні повинно бути аргументоване

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

певним станом і тенденціями у сфері управління активами та пасивами санаторно–курортного закладу, його ліквідністю, платоспроможністю і фінансовою стійкістю, рентабельністю та діловою активністю.

Аналіз таблиці 1 засвідчує, що у сучасних економічних умовах спостерігається зменшення чисельності оздоровчих закладів та їх місткості. Як видно із даних наведеної таблиці за період із 1990 року по 2016 рік відбулось значне скорочення кількості всіх типів оздоровчих закладів санаторно–курортної сфери через нестабільну фінансову ситуацію та економічну політику в нашій країні щодо розвитку сфери санаторно–курортних послуг. Зменшилась кількість санаторіїв та пансіонатів з лікуванням на 214 одиниць, санаторіїв–профілакторіїв на 493 одиниці, баз та пансіонатів відпочинку на 259 одиниць, баз та інших закладів відпочинку на 918 одиниць, а найбільше дитячих закладів оздоровлення та відпочинку – на 6018 одиниць. Закономірно, що при такому скороченні оздоровчих закладів і зменшилась кількість ліжок – місць, відповідно на 741 тисячу, де в процентному відношенні таке скорочення становить 67,8%.

Серед санаторно–курортних є такі, що формально функціонують, проте фактично не надають послуги. Основна причина припинення діяльності окремих оздоровчих закладів, це – відсутність обігових коштів, які необхідні для проведення належної підготовки виробничої діяльності, її ведення та продукування санаторно–

курортних послуг. По такій причині, наприклад у 2016 році не працювало 158 закладів. Серед причин тимчасової відсутності виробничої діяльності окремих санаторіїв є проведення капітального ремонту, відсутність дозвільної документації на провадження діяльності, відсутність мінімальної кількості потенційних споживачів оздоровчих послуг для функціонування, перепрофілювання закладу, правові суперечки та ін.

В процесі дослідження проведено аналіз основних фінансово–економічних показників виробничої діяльності закладів санаторно – курортної сфери (табл.2). З наведених показників випливає, що у 2016 році всі типи закладів санаторно–курортної сфери України (окрім санаторіїв–профілакторіїв) отримали позитивні результати від виробничої діяльності.

Проте, якщо проаналізувати отриманий чистий дохід за величиною в середньому на один оздоровчий заклад (11,5 тис. грн.), то його рівень дуже низький, що не може забезпечити стабільний економічний стан, а тим більше стійкий розвиток санаторно–курортних закладів. Отриманий чистий дохід у 2016 році на одного середньооблікового працівника санаторно–курортних закладів становив тільки 464 грн. Наведені показники характеризують не стабільний економічний стан оздоровчих закладів, який може піддаватись впливу загроз та виникненню економічних ризиків, що не забезпечує певний рівень їх економічної безпеки. Така економічна ситуація вимагає

Таблиця 1. Динаміка чисельності та місткості закладів санаторно – курортної сфери України *

Показники	1990р.	2000р.	2010р.	2013р.	2014р.	2015р.	2016р.	Зміни 2016р. до 1995 р., +; -
Санаторії та пансіонати з лікуванням								
Кількість одиниць	505	549	510	477	320	309	291	-214
У них ліжок (тис.)	154	151	141	132	79	78	70	-84
Санаторнії–профілакторії								
Кількість одиниць	556	377	234	165	118	79	63	-493
У них ліжок (тис.)	55	31	19	15	17	12	10	-45
Бази та пансіонати відпочинку								
Кількість одиниць	332	266	290	271	90	76	73	-259
У них ліжок (тис.)	115	63	60	57	17	15	14	-101
Бази та інші заклади відпочинку								
Кількість одиниць	2213	2010	1920	1916	1400	1399	1295	-918
У них ліжок (тис.)	302	238	217	202	157	165	146	-156
Дитячі заклади оздоровлення та відпочинку								
Кількість одиниць	15687	7615	17342	18549	13977	9743	9669	-6018
У них ліжок (тис.)	467	227	196	191	126	113	112	-355

* Джерело: побудовано на основі: [10;11]

Таблиця 2. Основні фінансово-економічні показники діяльності закладів санаторно-курортної сфери України (за підсумком 2016 року)*

Тип закладу	Кількість закладів	Середньо-облікова кількість працівників	Доходи від наданих послуг, тис. грн.	Операційні витрати, тис. грн.	Чистий дохід, тис. грн.
Спеціалізовані засоби розміщення, усього:	1722	42631	3392306,2	3372514,0	19792,2
Санаторії	172	19536	1957103,6	1906708,6	50395,0
Пансіонати з лікуванням	12	419	150839,9	143205,3	7634,6
Санаторії-профілакторії	63	2517	213973,9	314665,3	-100691,4
Пансіонати відпочинку	62	1209	154480,5	151074,4	3406,1
Бази відпочинку	1265	6613	629963,3	574456,4	55506,9

* Джерело: побудовано на основі: [11]

пошуку ефективних інструментів формування фінансово-економічної безпеки санаторно-курортних закладів.

Вагомою складовою ефективного функціонування та розвитку сфери санаторно-курортних послуг є залучення інвестицій у виробничу діяльність санаторно-курортних закладів. Як зазначає Мігущенко Ю. В., «ефективність функціонування курортних комплексів та ринку санаторно-курортних послуг напряму пов'язана з реалізацією великих комплексних інвестиційних проектів. Такі проекти стосуються спортивної, розважальної, лікувально-оздоровчої, конгресної бази курорту, зокрема побудови нових басейнів, тенісних кортів, розважальних комплексів, ресторанів, дискотек, оздоровчих центрів, конгрес-холів та залів» [12]. Не зважаючи на інвестиційну привабливість сфери санаторно-курортних послуг України, обсяг інвестування в цю галузь є недостатнім. Основними джерелами інвестування на даний час виступають кошти, які виділяє держава для державних закладів та фінансові ресурси власників приватних оздоровчих закладів. Однак для збільшення рівня інвестицій в розвиток сфери санаторно-курортних послуг доцільне впровадження заходів із метою залучення великих інвесторів у інноваційні процеси формування санаторно-курортних продуктів. Такими заходами повинні стати:

- розробка та презентація програм для інвесторів щодо потенційних можливостей сфери санаторно-курортних послуг;
- здійснення прозорої процедури відбору інвесторів та надання гарантій ефективності використання інвестиційних коштів;
- забезпечення державними органами влади ефективного процесу регулювання діяльності у сфері санаторно-курортних послуг із виокрем-

ленням її як перспективного напряму регіонального розвитку.

Визначальне значення має при формуванні напряму ефективної діяльності санаторно-курортних закладів, як надавачів послуг, вибір стратегії їх розвитку. Враховуючи тенденції у санаторно-курортній сфері в умовах сьогодення, актуальними пропозиціями щодо стратегій розвитку оздоровчих закладів є:

- стратегія функціональної тактики, яка застосовується у разі зменшення завантаженості санаторно-курортного закладу, ґрунтується на з'ясуванні причин такого становища та пошуку методів підтримки з метою залучення суспільних і приватних інвестицій;
- стратегія товарної диференціації, спрямована на підтримку низького рівня зростання за несприятливих зовнішніх умов, на залучення відпочиваючих завдяки введенню нових послуг (оздоровчих і анімаційних);
- стратегія сегментної диференціації, обрана санаторно-курортним закладом, орієнтованим до цього часу на визначений сегмент ринку. Такий розвиток оздоровчого закладу передбачає окрім використання власних фінансових ресурсів, застосування методу фінансової підтримки.

Висновки

Формування фінансово-економічної безпеки закладів санаторно-курортної сфери в умовах глобальних та внутрішньогосподарських змін є важливим процесом, що ґрунтується на гнучкому їх реагуванні по відношенню до змінних умов ринкової кон'юнктури, виникненню загроз та економічних ризиків. За твердженням автора, фінансово-економічна безпека санаторно-курортних закладів це такий стан, при якому ефек-

тивне використання всіх ресурсів дозволяє запобігати внутрішнім і зовнішнім загрозам, впливу дестабілізуючих факторів і забезпечувати конкурентне становище в ринкових умовах.

Проведений аналіз економічних показників діяльності санаторно-курортних закладів доводить необхідність пошуку дієвих інструментів формування фінансово-економічної безпеки, основним із яких є ефективна інвестиційна політика. Залучення інвестицій у виробничу діяльність закладів санаторно-курортної сфери дозволить модернізувати виробничі процеси відповідно до міжнародних стандартів, продукувати інноваційні санаторно-курортні продукти згідно вимог та уподобань споживачів, диверсифікувати цільовий сегмент, покращити імідж суб'єктів надання оздоровчих послуг через формування лояльності до бренду.

Список використаних джерел

1. Вуйцик О. Роль і місце рекреаційно-туристичного комплексу в структурі економіки України / О.Вуйцик // Вісник Львівського університету. Серія Економіка. – 2008. – Вип. 39. – С.93.
2. Смаль І. В. Рекреація, туризм і дозвілля: тлумачення і співвідношення понять / І. В. Смаль, В. В. Смаль // Педагогічні та рекреаційні технології в сучасній індустрії дозвілля : тези Міжнар. наук.-практ. конф., 4–6 червня 2004 р. – К. : КНУК, 2004. – С. 89–94
3. Ветитнев А. М. Концептуальные подходы к потребительской оценке качества санаторно-курортных услуг / А. М. Ветитнев, Е. В. Селищева, Е. А. Вольнец // Курортное дело. – 2007. – № 2. – С. 25–29.
4. Ілляшенко О. В. Механізми системи економічної безпеки підприємства : монографія / О. В. Ілляшенко – Харків : Мачулін, 2016. – 503 с.
5. Основи економічної безпеки : навчальний посібник / В.І. Франчук. Львівський державний університет внутрішніх справ. – Львів : 2008, – 203с.
6. Бланк І.А. Управление финансовой безопасностью предприятия – К. : Эльга, Ника-Центр, 2004. – 784 с.
7. Управління фінансово-економічною безпекою. Навчальний посібник / О.А., Кириченко, С.М. Лаптев, П.Я. Пригунов, О.І. Захаров та ін. / за ред.чл-кор.СПН України, к.юр.н., д.іст.н, професора Сідака В.С.–К. : Дорудо-Друк, 2010. – 480с.
8. Єрмошенко М.М. Фінансова складова економічної безпеки : держава і підприємство: Наук. Монографія / К.С. Горячева, М.М. Єрмошенко – К.: Національна академія управління, 2010. – 232 с.

9.Галаченко О.О. Розвиток санаторно-курортних послуг регіону як складова економічної безпеки / С.В. Васильчак, Я.Я. Пушак, О.О. Галаченко // Збірник наукових праць «Туристична освіта: європейський вимір». Заг. ред. І.О. Бочан, В.Т. Лозовецька / Львівський інститут економіки і туризму. – Львів: компанія «Манускрипт», 2017. – С. 150–155.

10. Санаторно-курортне лікування, організований відпочинок та туризм в Україні у 2010 році / Державна служба статистики України / Статистичний бюлетень. – Київ 2011. – 99 с.

11. Колективні засоби розміщення в Україні у 2016 році / Державна служба статистики України / Статистичний бюлетень. – Київ 2017. – 200 с.

12. Мігущенко Ю. В. Локальні туристично-рекреаційні комплекси як альтернативна модель активізації інвестиційної діяльності у туристичній галузі / Ю. В. Мігущенко // Стратегічні пріоритети. – 2008. – №3(8). – С.168.

References

1. Vuitsyk O. (2008), Rol i mistse rekreatsiino-turystychnoho kompleksu v strukturі ekonomiky Ukrainy. Visnyk Lvivskoho Universytetu. Serii Ekonomika., No 39, pp. 93–93.
2. Smal I. V. (2004), Rekreatsiia, turyzm i dozvillia: tлумachennia i spivvidnoshennia poniat . Pedagogichni ta rekreatsiini tekhnolohii v suchasniі industrii dozvillia : tezy Mizhnar. nauk.–prakt. Konf, KNUK, 4–6 chervnia 2004, Kyiv, Ukraine, pp.89–94.
3. Vetytnev A. M. (2007), Kontseptualnye podkhody k potrebytelskoi otsenke kachestva sanatorno-kurortnykh usluh, Kurortnoe delo, No 2, pp. 25–29.
4. Illiashenko O. V. (2016), Mekhanizmy systemy ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva [Mechanisms of the system of economic security of the enterprise], Machulin, Kharkiv, Ukraine.
5. Franchuk V.I. (2008), Osnovy ekonomichnoi bezpeky [Fundamentals of economic security], Lvivskiy derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav, Lviv, Ukraine.
6. Blank I.A. (2004), Upravlenie finansovoy bezopasnostyu predpriyatiya [Management of financial security of the enterprise], Elga, Nika-Tsentr, Kyiv, Ukraine.
7. Kyrychenko O.A., Laptiev S.M., Pryhunov P.Ya., Zakharov O.I. (2010), Upravlinnia finansovo-ekonomichnoiu bezpekoiu [Management of financial and economic security], Dorado-Druk, Kyiv, Ukraine.
8. Yermoshenko M.M. Horiacheva K.S., (2010), Finansova skladova ekonomichnoi bezpeky : derzhava i pidpriemstvo [Financial component of economic

security: state and enterprise], Natsionalna akademiia upravlinnia, Kyiv, Ukraine.

9. Halachenko O.O., Vasylichak S.V., Pushak, Ya.Ia (2017), Rozvytok sanatorno–kurortnykh posluh rehionu yak skladova ekonomichnoi bezpeky. Zbirnyk naukovykh prats «Turystychna osvita: yevropeyskyi vymir», pp. 150–155.

10. The State Statistics Service of Ukraine (2011), «Sanatorno–kurortne likuvannia, orhanizovnaii vidpochynok ta turyzm. Statystychnyi zbirnyk» [Sanatorium–resort resort, orhanizovnaii vidpochynok ta turyzm], Kyiv, Ukraine.

11. The State Statistics Service of Ukraine (2017), «Kolektyvni zasoby rozmishchennya v Ukrayini. Statystychnyi zbirnyk» [Collective accommodation in Ukraine], Kyiv, Ukraine.

12. Mihushchenko Yu. V. (2008), Lokalni turystychno–rekreatsiini kompleksi yak alternatyvna model aktyvizatsii investytsiinoi diialnosti u turystychnii haluzi, Stratehichni priorityty. Vol 3 No 8, pp.168.

Дані про автора

Субота Микола Васильович,

к.е.н., голова Правління ПрАТ «Укрпрофоздоровниця»
Приватне акціонерне товариство «УКРПРОФЗ–
ДОРОВНИЦЯ

e–mail: secretary@ukrzdnav.com

Данные об авторе

Субота Николай Васильевич,

к.э.н., председатель Правления ЧАО «Укрпрофз–
дравница»

Частное акционерное общество «УКРПРОФЗ–
ДРАВНИЦА

e–mail: secretary@ukrzdnav.com

Data about the author

Nikolay Subota,

к.е.н., Chairman of the Board of PJSC
«Ukrprofizhrovnitsa»

Private Joint Stock Company «UKRPROFOZ–
DOROVNYTSA»

e–mail: secretary@ukrzdnav.com

DOI: 10.5281/zenodo.1252807
МАКАРЧУК О.В.

**Економічна безпека підприємства:
зовнішні чинники впливу**

У статті узагальнено та систематизовано зовнішні фактори впливу на економічну безпеку підприємств в контексті виявлення економічних загроз. Проведений огляд основних загроз зовнішнього середовища економічній безпеці підприємств. Систематизовано зовнішні фактори впливу на економічну безпеку підприємств за певними критеріями в частині виявлення економічних загроз безпеці підприємств у макроекономічному вимірі. Виокремлено критерії систематизації зовнішніх факторів впливу на економічну безпеку підприємств: критерій об'єктивності, сфери виявлення факторів; критерій розташування підприємства на ринку; критерій галузевого спрямування; структурно–виробничий критерій.

Ключові слова: економічна безпека підприємства, зовнішні фактори впливу, економічні загрози, систематизація.

МАКАРЧУК О.В.

**Экономическая безопасность предприятия:
внешние факторы влияния**

В статье обобщены и систематизированы внешние факторы влияния на экономическую безопасность предприятий в контексте выявления экономических угроз. Проведен обзор основных угроз внешней среды экономической безопасности предприятий. Систематизированы внешние факторы влияния на экономическую безопасность предприятий по определенным критериям в части выявления экономических угроз безопасности предприятий в макроекономическом измерении. Выделены критерии систематизации внешних факторов влияния на экономическую безопасность предприятий: критерий объективности, сферы выявления факторов; критерий расположения предприятия на рынке; критерий отраслевого направления; структурно–производственный критерий.

Ключевые слова: экономическая безопасность предприятия, внешние факторы влияния, экономические угрозы, систематизация.

Economic security of an enterprise: external factors of influence

The article generalizes and systematizes external factors of influence on economic security of enterprises in the context of identifying economic threats. An overview of the main threats to the external environment for the economic security of enterprises. The external factors of influence on economic safety of enterprises according to certain criteria are systematized in the part of identifying economic threats to the security of enterprises in the macroeconomic dimension. The criteria of systematization of external factors of influence on the economic security of enterprises are outlined: the criterion of objectivity, the sphere of identifying factors; criterion of location of the company on the market; criterion of branch direction; structural and production criterion.

Key words: economic safety of the enterprise, external factors of influence, economic threats, systematization.

Постановка проблеми. Ситуацію щодо взаємодії підприємств України із зовнішнім середовищем на сучасному етапі відповідне експертне середовище характеризує як складну та невизначену. Основними формуючими факторами такого становища можна вважати складність та нестійкість власне самого зовнішнього середовища; відсутність комплексного підходу до визначення стану зовнішнього середовища; відсутність уявлення щодо реального потенціалу підприємств України; відсутність регуляторних інструментів щодо запровадження вдалого зарубіжного досвіду управління підприємствами на вітчизняному ринку. Виявлення зовнішніх факторів впливу є однією з передумов до попередження виникнення економічних загроз для підприємств. Систематизація зовнішніх факторів впливу на безпеку підприємств, їх аналіз забезпечить наукове підґрунтя до виявлення та практичного усунення економічних небезпек та для створення стратегічних основ забезпечення економічної безпеки підприємств. Аналіз зовнішніх факторів впливу на безпеку підприємств, їх точне визначення дозволить зменшити негативний вплив, розробити дієві механізми забезпечення економічної безпеки підприємств з урахуванням зовнішніх факторів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Розробці питань щодо підтримки достатнього рівня економічної безпеки підприємства багато уваги надають вітчизняні та зарубіжні вчені, зокрема: Л. Абалкін, В. Абрамов, О. Амосов, О. Ареф'єва, В. Андрійчук, О. Білорус, І. Бінько, Н. Вавдіюк, З. Варналій, О. Власюк, В. Воротін, Т. Васильців, Н. Гавкалова, В. Геєць, З. Герасимчук, В. Горбулін, А. Гордєєв, В. Духов, М. Єрмо-

шенко, Я. Жаліло, З. Живко, О. Захаров, Г. Козаченко, О. Ляшенко, В. Мартинюк, В. Мунтіян, Є. Олейніков, І. Оттенко, Г. Пастернак-Таранушенко, В. Пономаренко, В. Прохорова, Я. Пушак, О. Терещенко, Ю. Ус, Н. Фідровська, В. Франчук, Н. Чебанова, О. Черняк, М. Швець, Л. Шемаєва, С. Шкарлет, В. Шлемко, В. Шликов, О. Шляйфер, А. Штангрет, В. Ярочкін та інші. Проблеми досягнення належного рівня забезпечення економічної безпеки будівельних підприємств розглядаються у працях В. М. Андрієнко, Н. М. Богдан, С. М. Ляшенко, О. О. Молодід, І. В. Пірятінської, Т. А. Пушкар, О. В. Федосова, М. В. Чорної. Структурний склад систем економічної безпеки та факторів впливу на діяльність підприємств досліджували О. І. Барановський, І. О. Бланк, А. А. Беспалько, О. В. Васильєв, С. Б. Довбня, М. В. Мосіюк, М. І. Зубок, В. С. Рубцов, Ю. В. Чернов [1–5]. Узагальнення наукових поглядів окремих авторів з питань економічної безпеки підприємства дозволяє класифікувати впливи зовнішнього середовища за певними ознаками, здійснити їх систематизацію [6–8].

Мета статті – узагальнити та систематизувати зовнішні фактори впливу на економічну безпеку підприємств в контексті виявлення економічних загроз.

Об'єкт дослідження – зовнішнє середовище економічної безпеки підприємств. Предмет дослідження – зовнішні фактори впливу на економічну безпеку підприємств.

Для досягнення зазначеної мети сформовані такі завдання:

– узагальнити підходи щодо виявлення зовнішніх факторів впливу на економічну безпеку підприємств;

- здійснити аналіз основних загроз зовнішнього середовища економічній безпеці підприємств;
- виокремити критерії систематизації зовнішніх факторів впливу на економічну безпеку підприємств та систематизувати зовнішні фактори впливу на економічну безпеку підприємств за ними в частині виявлення економічних загроз безпеці підприємств у макроекономічному вимірі.

Виклад основного матеріалу. Відомо, що економічна безпека підприємства зазнає впливу факторів зовнішнього та внутрішнього середовища. За даними Інституту стратегічних досліджень зовнішніми ризиками для України у 2015–2016 рр. є:

- скорочення попиту на український експорт внаслідок уповільнення економічної активності у країнах з ринком що формується та країнах, що розвиваються, насамперед Китаю;

- ускладнення конкуренції за зовнішнє фінансування (погіршення умов запозичень) внаслідок високої ймовірності розгортання боргової кризи у периферійних країнах ЄС та її переростання в ланцюгову реакцію на локальних та міжнародних фінансових ринках;

- небезпека затягування економіки України у «воронку» згортання економіки РФ внаслідок рецесії економіки РФ в умовах санкцій та наростання її «токсичності»;

- ескалація російської агресії, що суттєво погіршує стан економіки України;

- посилення відтоку капіталу з України;

- посилення дестабілізуючого впливу платіжного балансу на стан державних фінансів та золотовалютних резервів;

- згортання іноземними компаніями інвестиційних планів або перенесення термінів їх реалізації на майбутній період у зв'язку з макроекономічною невизначеністю;

- зменшення рівня політичної і фінансової допомоги з боку Європейського союзу та США у випадку гальмування структурних реформ (для динаміки фінансового рахунку) [9].

Зазначені макроекономічні ризики створюють загрози для усіх суб'єктів господарювання. Актуальним залишається питання стратегічного управління економічною безпекою, яке розглядають як сукупність специфічних процесів прийняття управлінських рішень щодо забезпечення довготермінового безпечного функціонування суб'єкта господарювання, вибору стратегії

і шляхів її досягнення та оптимальне використання ресурсів, що можуть забезпечити реалізацію обраної стратегії. Науковцями зазначено, що економічну безпеку підприємства складають юридичні, виробничі відносини і організаційні зв'язки, матеріальні, кадрові, інтелектуальні та інші ресурси, що забезпечують стабільність його функціонування, фінансово-комерційний успіх, прогресивний науково-технічний і соціальний розвиток. Можна припустити, що у всіх цих складових присутній взаємозв'язок як з зовнішніми так із внутрішнім середовищем. Аналіз кожної складової дозволить виокремити низку факторів, які здійснюють вплив на формування, забезпечення економічної безпеки підприємства [10].

Доктор економічних наук, професор Н. Г. Метеленко у своєму дослідженні «Систематизація факторів впливу на економічну безпеку промислового підприємства» узагальнив класифікаційні ознаки факторів зовнішнього середовища та систематизував їх [11]. Визначено, що під впливом зовнішнього факторів змінюються ціль діяльності, виробнича база, управління підприємством, організація виробництва, праці і управління, а також відбуваються основні процеси, що забезпечують розширене відтворення капіталу (інноваційні, інвестиційні) і формуються ринкові позиції підприємства.

Джерелами негативних зовнішніх впливів на стабільність та безпеку підприємства можуть бути [12]:

- свідомі чи несвідомі дії окремих посадових осіб і суб'єктів господарювання (органів державної влади, міжнародних організацій, підприємств-конкурентів);

- збіг об'єктивних обставин (стан фінансової кон'юнктури на ринках даного підприємства, наукові відкриття та технологічні розробки, форс-мажорні обставини тощо).

Думку щодо необ'єктивності зовнішніх факторів підтримують й інші науковці, які стверджують, що зовнішні загрози не залежать від діяльності підприємства, вони відносяться до факторів ризику довкілля, в якому працює підприємство. Науковці узагальнили підхід до загроз економічній безпеці підприємства від зовнішнього середовища [13]. Запропонований підхід поділяє зовнішні фактори впливу за таким критерієм як джерело їх виявлення (галузевий підхід) та місце виникнення (структурний підхід). За цими критеріями розрізняють:

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1. Економічні загрози: запровадження реформ; купівельна спроможність споживачів; доступність кредитних ресурсів; податкова політика; інфляційні процеси; експортно-імпортна політика.

2. Правові загрози: організаційно-правові форми підприємницької діяльності; правові основи підприємництва; нормативно-правові акти монетарної та фіскальної політики; регулювання валютної та митної політики.

3. Ринкові загрози: захоплення нових ринків збуту; бажання споживачів; переваги конкурентів; тривалість життєвого циклу продукції.

4. Технологічні та технічні загрози: нова альтернативна техніка; рівень розвитку НТП; якісна сировина та матеріали.

5. Географічні загрози: розміщення підприємства; регіональна підприємницька політика; кліматичні умови та наявність природних ресурсів; доступність транспорту та зв'язку.

6. Соціально-культурні загрози: культурні цінності споживання; національна свідомість; охорона культурних та національних цінностей.

7. Міжнародні загрози: зацікавленість в українському ринку; міжнародні інвестиції; міжнародне торговельне право.

У частині виявлення економічних та ринкових загроз фактори впливу на економічну безпеку суб'єкта господарювання виявляються у сферах забезпечення підприємства матеріально-сировинними ресурсами – сировиною, матеріалами, деталями, напівфабрикатами; наявністю ненадійних коопераційних відносин у виробництві; у сферах забезпечення підприємства ресурсами – електроенергії, тепла, палива, води, що призводять до простоїв і нанесення збитків підприємству. Дослідники визначають найвагоміші зовнішні фактори впливу на економічну безпеку підприємств у ринкових умовах господарювання. Найбільш високою гарантією безпеки діяльності підприємства є гарантований ринок збуту продукції, її конкурентоспроможність і надійність. Відповідна ніша на ринку, стабільні споживачі продукції, доступні ціни на товари сприяють довготерміновим угодам на поставку продукції на взаємовигідних умовах. Важливими факторами економічної безпеки в ринкових умовах є купівельна спроможність клієнтів і попит на певну продукцію. Важливою ознакою економічної безпеки є надійність внутрішніх і зовнішніх факторів виробничої діяльності підприємства, які забезпечують його стабільну роботу і

гарантію поставок товарів у визначених обсягах, і строки поставки. Не менш важливе значення має достатня інформаційно-рекламна діяльність на продукцію, на її якісні та кількісні показники, дизайнерське оформлення товару, його зовнішній вигляд [14, 15].

Доцільно враховувати специфіку факторів впливу різних галузей народного господарства та ситуацію на ринку цих товарів чи послуг, до яких відповідно відноситься підприємство. До прикладу, до зовнішніх факторів впливу на економічну безпеку будівельних підприємств дослідники віднесли: ступінь недосконалості законодавчої бази; недостатньо розвинена правова система захисту прав інвесторів і виконання чинного законодавства; рівень оподаткування; інвестиційна привабливість регіону, держави; криза грошової і фінансово-кредитної систем; залежність економічної безпеки підприємства від економічної безпеки держави, регіону; наявність/відсутність багаторівневої концепції економічної безпеки підприємств усіх рівнів, що дає можливість забезпечити передбачуваність зовнішніх загроз підприємствам; нестабільність економіки; недосконалість механізмів формування економічної політики держави; скупка акцій, боргів підприємства небажаними партнерами чи підставними компаніями; процеси роздержавлення та приватизації; несприятливий інвестиційний клімат; формування нових ринкових ніш; недобросовісна конкуренція на ринку замовлень; монополізація ринку великими будівельними підприємствами; невідповідність якості будівельних послуг європейським стандартам якості та технічно-експлуатаційній сумісності [16].

Отже, фактори зовнішнього впливу можна систематизувати за певними критеріями у макроекономічному вимірі:

За критерієм об'єктивності:

– об'єктивні (які здійснюють безпосередній вплив, зазвичай вимірюються у кількісних на вартісних показниках);

– необ'єктивні (які зазвичай виникають без участі самого підприємства, мають хаотичний несистемний характер, важно прогнозовані та вимірювані).

За критерієм сфери виявлення факторів: економічні, правові, політичні, соціальні, культурні, географічні, технічні, енергетичні, екологічні.

За відношенням до розташування підприємства на ринку (у контексті здійснення економічної

діяльності та взаємовідносин з іншими учасниками ринку, у тому числі державним та громадським секторами): глобальні/міжнародні, національні, регіональні, локальні.

За галузевим спрямуванням: фактори галузевого значення; фактори міжгалузевого значення; фактори міжнаціонального економічного впливу.

За структурно-виробничим підходом: фактори забезпечення підприємства; фактори виробничо-технологічного впливу на ринку продукції/послуг, що виготовляє підприємство; фактори попиту споживачів; фактори конкурентного середовища.

Актуальним залишається питання поділу механізмів регулювання зовнішніх загроз та факторів впливу на економічну безпеку. З позиції макрорівня можна зазначити такі основні механізми регулювання:

- нова політика реіндустріалізації, модернізація технологічного розвитку;
- формування активної експортної політики;
- збільшення частки бюджетних видатків інвестиційного спрямування,
- активізація приватизаційних процесів;
- активізація політики формування споживчого та інвестиційного попиту.

З позиції мікрорівня для підприємств як суб'єкта визначення зовнішніх факторів впливу на економічну безпеку основними завданнями для усунення негативних їх впливів може бути:

- формування ефективних факторів виробництва (нового устаткування, кваліфікованої робочої сили і т. д.);
- виробництво продукції з урахуванням потреб ринку, підвищення її якості та дизайну;
- вибір надійних постачальників сировини, матеріалів, енергоносіїв;
- надійний захист власних комерційних таємниць;
- зміна, в разі необхідності, керівництва підприємства [14, 15].

Здійснений аналіз зовнішніх факторів впливу на економічну безпеку підприємств, аналіз зовнішнього середовища, підходів до їх вивчення дав змогу зробити наступні узагальнення:

Існує чимало підходів до систематизації впливу та зовнішніх факторів впливу на економічну безпеку підприємств. Узагальнення їх дало змогу виокремити їх за певними критеріями у контексті процесу виявлення загроз. Зокрема, за класифікаційними ознаками впливу факторів зовніш-

нього середовища розрізняють: безпосередній вплив, опосередкований, підконтрольний, неконтрольований, існуючий загальний, можливий частковий, цілеспрямований, не прогнозований. За джерелами походження негативних зовнішніх впливів: збіг об'єктивних обставин; свідомі та не-свідомі дії учасників впливу. Окремо увагу заслуговує підхід за джерелами виявлення у галузі (галузевий підхід), за місцем у структурі виникнення (структурний підхід).

Проведений огляд основних загроз зовнішнього середовища економічній безпеці підприємств дає змогу поділити їх на макро- та мікро- рівні. З позиції макрорівня на сьогодні виокремлені такі загрози як:

- дестабілізуючий вплив на економіку країни, пов'язаний з проведенням АТО;
- залежність економічної безпеки підприємства від економічної безпеки держави;
- зменшення попиту на експорт української продукції;
- криза грошової і фінансово-кредитної систем;
- ризики у сфері забезпечення підприємства матеріально-сировинними ресурсами;
- відтік капіталу, у тому числі зменшення іноземних та внутрішніх інвестиційних потоків;
- залежність економіки від зовнішньої цільової допомоги відповідних фінансових утворень та ризики, пов'язані з умовами її надання;

З позиції макро- та мікро- рівнів для підприємств як суб'єкта визначення зовнішніх факторів впливу на економічну безпеку запропоновано основні завдання для усунення негативних їх впливів.

Здійснено систематизацію зовнішніх факторів впливу на економічну безпеку підприємств за певними критеріями в частині виявлення економічних загроз безпеці підприємств. Виокремлено наступні критерії систематизації зовнішніх факторів впливу на економічну безпеку підприємств: критерій об'єктивності, сфери виявлення факторів; критерій розташування підприємства на ринку; критерій галузевого спрямування; структурно-виробничі критерії. Запропонована систематизація зовнішніх факторів впливу на економічну безпеку підприємств виглядає наступним чином:

За критерієм об'єктивності: об'єктивні (які здійснюють безпосередній вплив, зазвичай вимірюються у кількісних на вартісних показниках); необ'єктивні (які зазвичай виникають без участі самого підприємства, мають хаотичний несис-

темний характер, важно прогнозовані та вимірювані). За критерієм сфери виявлення факторів: економічні, правові, політичні, соціальні, культурні, географічні, технічні, енергетичні, екологічні. За відношенням до розташування підприємства на ринку (у контексті здійснення економічної діяльності та взаємовідносин з іншими учасниками ринку, у тому числі державним та громадським секторами): глобальні/міжнародні, національні, регіональні, локальні. За галузевим спрямуванням: фактори галузевого значення; фактори міжгалузевого значення; фактори міжнаціонального економічного впливу. За структурно-виробничим підходом: фактори забезпечення підприємства; фактори виробничо-технологічного впливу на ринку продукції/послуг, що виготовляє підприємство; фактори попиту споживачів; фактори конкурентного середовища.

Висновки

Ключовий вплив на фінансово-господарську діяльність вітчизняних суб'єктів господарювання має зовнішнє середовище, що актуалізує необхідність його ретельного вивчення з метою розроблення механізмів завчасного розпізнавання зміни як основи формування необхідного інформаційного підґрунтя для тактичного й стратегічного управління економічною безпекою кожного підприємства. Основою такого вивчення повинно стати ретельна структуризація зовнішнього середовища та класифікація зовнішніх факторів для розроблення варіантів превентивних захисних заходів, які повинні реалізовуватися суб'єктами безпеки з метою формування безпечних умов розвитку.

Перспективи подальших розвідок можна окреслити як: удосконалення систематизації зовнішніх факторів впливу на економічну безпеку підприємств; питання розробки нових та удосконалення діючих механізмів регулювання зовнішніх загроз та факторів впливу на економічну безпеку; розробка методологічної бази для визначення основних механізмів, направлених на усунення негативних впливів основних загроз зовнішнього середовища економічній безпеці підприємств; розробка питання суб'єктності щодо визначення зовнішніх факторів впливу на економічну безпеку підприємств та здійснення регулюючих впливів щодо їх впливів на економічну безпеку підприємств.

Список використаних джерел

1. Андрієнко В. М. Сучасні підходи до забезпечення економічної безпеки будівельних підприємств / В. М. Андрієнко // Будівельне виробництво. — 2013. — № 55. — С. 14–22.
2. Богдан Н. М. Теоретичні аспекти забезпечення економічної безпеки підприємств будівельного комплексу в процесі взаємодії із зовнішнім середовищем / Н. М. Богдан // Ефективна економіка. — 2012. — № 10. — С. 18–26.
3. Ільяшенко С. М. Складові економічної безпеки підприємства і підходи до їх оцінки // С. М. Ільяшенко // Актуальні проблеми економіки. — 2003. — № 3. — С. 12–19.
4. Пушкар Т. А. Особливості економічної безпеки підприємств будівельної галузі / Т. А. Пушкар, К. С. Дяченко // Проблеми і перспективи розвитку підприємництва : зб. наук. праць ХНАДУ. — 2013. — № 2 (5). — С. 134–139.
5. Федосова О. В. Визначення рівня економічної безпеки будівельного підприємства на основі економетричних моделей. / О. В. Федосова, О. О. Молодід, С. А. Теренчук // Управління розвитком складних систем. Збірник наукових праць. — 2011. — № 5. — С. 117–119.
6. Томпсон А. А. Стратегический менеджмент. Искусство разработки и реализации стратегии / А. А. Томпсон, А. Дж. Стрикленд; пер. с англ.; под ред. Л. Г. Зайцева, М. И. Соколовой. — М., 1998. — 576 с.
7. Иванов А. Экономическая безопасность предприятия / А. Иванов, В. Шлыков. — М., 1995. — 265 с.
8. Шлыков В. В. Комплексное обеспечение экономической безопасности предприятия / В. В. Шлыков. — СПб, 1999. — 138 с.
9. Власюк О. С. Ризики і загрози економічній безпеці України у 2015–2016 рр. та механізми їх мінімізації [Електронний ресурс] / О. С. Власюк, Я. Б. Базиліук, С. В. Давиденко // Національний інститут стратегічних досліджень. — 2014. — № 56. — Режим доступу : http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/ruzuku_zagrozu1-bab4e.pdf.
10. Штангрет А. М. Управління економічною безпекою підприємства за часовими горизонтами / А. М. Штангрет, М. М. Караїм // Наукові записки (Укр. акад. друкарства). — 2016. — 1 (52). — С. 25–29.
11. Метеленко Н. Г. Систематизація факторів впливу на економічну безпеку промислового підприємства [Електронний ресурс] / Н. Г. Метеленко // Ефективна економіка. — Режим доступу : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1841>.

12. Економіка підприємства: підруч. / за заг. ред. С.Ф. Покропивного. — К.: КНЕУ, 2001. — 528 с.

13. Тищенко В. В. Загрози економічній безпеці підприємства [Електронний ресурс] / В. В. Тищенко // Безпекознавство: теорія та практика. — 2014. — Режим доступу : http://thesis.at.ua/publ/2014_r_bezpekoznavstvo_teoriya_ta_praktika.

14. Васильців Т. Г. Економічна безпека підприємства України: стратегія та механізми зміцнення : моногр. / Т. Г. Васильців. — Львів: Арал, 2008. — 384 с.

15. Жихор О.Б. Економічна безпека: Навчальний посібник. / О. Б. Жихор, Т. М. Куценко. — Харків: ХІБС УБС НБУ, 2013. — 144 с.

16. Дяченко К. Фактори зовнішнього та внутрішнього середовищ економічної безпеки будівельних підприємств [Електронний ресурс] / К. Дяченко, Т. Пушкар // Харківський національний університет міського господарства ім. О. М. Бекетова. — Режим доступу : <http://conf.htei.org.ua/wp-content/uploads/2017/O3/Diachenko.pdf>.

References

1. Andriienko, V. M. (2013), Suchasni pidkhody do zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky budivelnnykh pidpriemstv [Modern approaches to ensuring the economic security of construction enterprises], Budivnele vyrobnytstvo. 2013, Vol. 55: 14–22 [in Ukrainian].

2. Bohdan, N. M. (2012), Teoretychni aspekty zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstv budivelnnoho kompleksu v protsesi vzaiemodii iz zovnishnim seredovyschem [Theoretical aspects of providing economic safety of the enterprises of the building complex in the process of interaction with the external environment], Efektyvna ekonomika. 2012, Vol. 10: 18–26 [in Ukrainian].

3. Iliashenko, S. M. (2003), Skladovi ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva i pidkhody do yikh otsinky [Components of economic security of the enterprise and approaches to their assessment], Aktualni problemy ekonomiky. 2003, Vol. 3: 12–19 [in Ukrainian].

4. Pushkar, T. A., Diachenko, K. S. (2013), Osoblyvosti ekonomichnoi bezpeky pidpriemstv budivelnoi haluzi [Features of economic security of construction industry enterprises], Problemy i perspektyvy rozvytku pidpriemnytstva : zb. nauk. prats KhNADU. 2013, Vol. 2 (5): 134–139 [in Ukrainian].

5. Fedosova, O. V., Molodid, O. O., Terenchuk, S. A. (2011), Vyznachennia rivnia ekonomichnoi bezpeky budivelnnoho pidpriemstva na osnovi ekonometrychnykh modelei [Determination of the level of economic security

of a construction company on the basis of econometric models], Upravlinni rozvytkom skladnykh system. Zbirnyk naukovykh prats. 2011, Vol. 5: 117–119 [in Ukrainian].

6. Tompson, A.A., Striklend, A. Dzh. (1998), Strategicheskij menedzhment. Iskustvo razrabotki i realizacii strategii [Strategic management. The art of developing and realizing a strategy], Nauka, Moskva, Rossijskaja Federacija [in Russian].

7. Ivanov, A., Shlykov, V. (1995), Jekonomicheskaja bezopasnost' predpriatija [Economic security of the enterprise], Mysl', Moskva, Rossijskaja Federacija [in Russian].

8. Shlykov, V.V. (1999), Kompleksnoe obespechenie jekonomicheskoi bezopasnosti predpriatija [Complex maintenance of economic safety of the enterprise], SPb, Rossijskaja Federacija [in Russian].

9. Vlasiuk, O.S., Bazyliuk, Ya.B., Davydenko, S.V. Ryzky i zahrozy ekonomichnoi bezpetsi Ukrainy u 2015–2016 rr. ta mekhanizmy yikh minimizatsii [Risks and threats to economic security of Ukraine in 2015–2016 and mechanisms for their minimization], Available at : http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/ruzuku_zagrozu1-bab4e.pdf.

10. Shtanhret, A.M., Karaim, M.M. (2016), Upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu pidpriemstva za chasovymy horyzontamy [Management of economic safety of the enterprise in the time horizons], Naukovi zapysky (Ukr. akad. druzarstva). 2016, Vol. 1 (52): 25–29 [in Ukrainian].

11. Metelenko, N. H. (2014), Systematyzatsiia faktoriv vplyvu na ekonomichnu bezpeku promyslovoho pidpriemstva [Systematization of the factors influencing the economic security of an industrial enterprise], Efektyvna ekonomika. 2014, Available at : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1841>.

12. Pokropyvnyi, S. F. (2001), Ekonomika pidpriemstva [Business Economics], KNEU, Kyiv, [in Ukrainian].

13. Tyschenko, V.V. (2014), Zahrozy ekonomichnoi bezpetsi pidpriemstva [Threats to the economic security of the enterprise], Bezpekoznavstvo: teoriia ta praktyka. 2014, Available at : http://thesis.at.ua/publ/2014_r_bezpekoznavstvo_teoriya_ta_praktika

14. Vasylytsiv, T. H. (2008), Ekonomichna bezpeka pidpriemnytstva Ukrainy: stratehiia ta mekhanizmy zmitsnennia [Economic Security of Ukraine's Entrepreneurship: Strategy and Strengthening Mechanisms], Aral, Lviv, [in Ukrainian].

15. Zhykhor, O. B., Kutsenko, T. M. (2013), Ekonomichna bezpeka [Economic security], KhIBS UBS NBU, Kharkiv, [in Ukrainian].

16. Diachenko, K. Pushkar, T. (2014), Faktory zovnishnoho ta vnutrishnoho seredovysch

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

ekonomichnoi bezpeky budivelnnykh pidpriemstv [Factors of external and internal environment of economic safety of construction enterprises], Kharkivskiy natsionalnyi universytet miskoho hospodarstva im. O. M. Beketova, Available at : <http://conf.htei.org.ua/wp-content/uploads/2017/03/Diachenko.pdf>.

Дані про автора

Макарчук Олена Вікторівна

аспірантка кафедри фінансово-економічної безпеки, обліку і оподаткування Української академії друкарства
e-mail: shtangret.am@ukr.net

Данные об авторе

Макарчук Елена Викторовна,

аспірантка кафедри фінансово-економічної безпеки, учета и налогообложения Украинской академии книгопечатания
e-mail: shtangret.am@ukr.net

Data about the author

Elena Makarchuk

post-graduate student of the Department of financial and economic security, accounting and auditing Ukrainian Academy of Printing
e-mail: shtangret.am@ukr.net

СОЦІАЛЬНО- ТРУДОВІ ПРОБЛЕМИ

УДК 338.43:330.34:005.591.61

DOI: 10.5281/zenodo.1252809

ВАЖИНСЬКИЙ Ф.А.,
ЛАПАКУЛИЧ М.Ю.

Передумови диверсифікації сільської економіки для комплексного соціально-економічного розвитку сільських територій

У статті окреслено причини істотного зменшення чисельності сільського населення в Україні. Визначено, що дисбаланс між попитом і пропозицією робочої сили на селі поглиблюється через низькі якісні характеристики вільних робочих місць, зокрема: низький рівень заробітної плати, не-своечасність її виплати, транспортну недоступність тощо. Наведені негативні сторони економічної діяльності неформального сектору сільськогосподарського виробництва. Визначені основні причини бідності в сільській місцевості.

Ключові слова: аграрний сектор економіки, сільські території, зайнятість, доходи, попит і пропозиція, сільський ринок праці, робоча сила, заробітна плата, демографічна криза.

ВАЖИНСКИЙ Ф.А.,
ЛАПАКУЛИЧ М.Ю.

Предпосылки диверсификации сельской экономики для комплексного социально-экономического развития сельских территорий

В статье обозначены причины существенного уменьшения численности сельского населения в Украине. Определено, что дисбаланс между спросом и предложением рабочей силы на селе углубляется из-за низких качественных характеристик свободных рабочих мест, в частности: низкий уровень заработной платы, несвоевременность ее выплаты, транспортную недоступность и тому подобное. Приведены отрицательные стороны экономической деятельности неформального сектора сельскохозяйственного производства. Определены основные причины бедности в сельской местности.

Ключевые слова: аграрный сектор экономики, сельские территории, занятость, доходы, спрос и предложение, сельский рынок труда, рабочая сила, заработная плата, демографический кризис.

VAZHYN'SKYY F.A.,
LALAKULYCH M.Y.

The preconditions of diversification of rural economy for integrated socio-economic development of rural territories

The article outlines the reasons for a significant decrease in the number of rural population in Ukraine. It is determined that the imbalance between demand and supply of labor in the village is deepened due

to low qualitative characteristics of vacancies, in particular: low wages, late payments, inaccessibility of transport, etc. The negative aspects of the economic activity of the informal sector of agricultural production are presented. The main causes of poverty in rural areas are identified.

Keywords: agrarian sector of economy, rural territories, employment, income, supply and demand, rural labor market, labor force, wages, demographic crisis.

Постановка проблеми. Організаційні трансформації в країні порушили стабільний уклад життя сільського населення. В сучасних умовах розвитку аграрної сфери України дрібнотоварні господарства населення займають важливе місце в системі вітчизняного сільського господарства і мають можливість розширювати напрями своєї діяльності. Узагальнення процесів, що відбуваються в сільськогосподарському виробництві, а також на сільських територіях у цілому, дає можливість стверджувати, що для диверсифікації сільської економіки існують необхідні умови, а також вагомі причини, головною з яких є низький рівень зайнятості та матеріального добробуту сільських жителів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Різноманітні аспекти вирішення проблем та визначення стратегічних напрямів соціально–економічного розвитку сільських територій висвітлено в наукових працях вітчизняних учених: В.Я. Амбросова, О.М. Бородіної, В.І. Власова, В.С. Дієсперова, О.І. Кочерги, М.Ф. Кропивки, В.І. Куценко, М.К. Орлатого, П.Т. Саблука та інших. Вони досліджують певні аспекти соціально–економічного розвитку села й підтверджують важливу роль диверсифікації сільської економіки у підвищенні рівня життя сільського населення. Однак, незважаючи на їхні значні теоретичні та практичні напрацювання щодо необхідності диверсифікації сільської економіки, вони потребують подальших досліджень.

Мета статті – визначити передумови диверсифікації сільської економіки для комплексного соціально–економічного розвитку сільських територій.

Виклад основного матеріалу. Для забезпечення сталого розвитку аграрної сфери та сільських територій важливою є оцінка можливостей забезпечення зайнятості селян, що суттєво зумовлюють осілість на сільських територіях, наповнення місцевих бюджетів за рахунок відрахувань від їхніх доходів і податків підприємств, які тут розміщені, що, зрештою, значною мірою визначає соціально–економічний розвиток цих територій.

Істотне зменшення чисельності сільського населення (один із індикаторів соціально–економічного занепаду села) зумовлено як причинами довготривалого характеру, так і прорахунками у період ринкових трансформацій аграрного сектору. Основним чинником знелюднення сільської місцевості та згортання її поселенської мережі є природне скорочення населення. За демографічним прогнозом Інституту демографії та соціальних досліджень НАНУ, в Україні до 2050 р. триватиме скорочення чисельності сільських жителів, зумовлене переважно депопуляцією. Слід констатувати, що село старіє. Так, при середній в усіх селах частці осіб віком 60 років і старше 26,6% у поселеннях людністю до 100 осіб ця частка перевищує 42%, що за міжнародними мірками свідчить про дуже високий рівень демографічної старості [10].

За істотного звуження сфери працевлаштування в селі основним місцем прикладання праці сільського населення залишається сільське господарство. Проте й тут спостерігається скорочення зайнятості через згортання трудомістких галузей – тваринництва, льонарства, хмелярства тощо. За період економічних і соціальних потрясінь для населення формувалися дуже занижені мотиви зайнятості, йшлося лише про задоволення найнеобхідніших людських потреб – продовольче забезпечення, матеріальна необхідність. Однак, нині немає підстав вести мову про продуктивність сільської зайнятості, пристойний рівень доходів від неї.

Ситуація із зайнятістю та можливостями працевлаштування на селі розглядається як катастрофічна, селянам дуже складно знайти роботу за місцем проживання. Значне перевищення пропозиції робочої сили над попитом спостерігалось у робітників найпростіших професій у сільському господарстві та подібних галузях, у кваліфікованих робітників сільського та лісового господарств, риборозведення та рибальства. Дисбаланс між попитом і пропозицією робочої сили на селі поглиблюється через низькі якісні характеристики вільних робочих місць, зокрема, низький рівень заробітної плати, несвоєчас-

ність її виплати, транспортну недоступність тощо. Наслідками масової незайнятості сільського населення є бідність, апатія, зневіра, напруженість відносин у сім'ях і сільських громадах, поширення криміногенних явищ у сільській місцевості.

Слід наголосити, що сільське господарство є важливою, але не єдиною сферою працевлаштування мешканців села. Як свідчить закордонний досвід, дедалі більше селяни відчують потяг до розширення своєї діяльності у несільськогосподарській сфері. Особливо це стосується туризму в сільській місцевості [9], торгівлі, пасажирських перевезень, переробки, реалізації, зберігання сільськогосподарської продукції тощо. Проте цей процес у сільській місцевості в Україні відбувається повільно, практично без будь-якої державної підтримки.

Одним із чинників вагомого впливу на стан сільськогосподарського ринку праці є сезонний характер діяльності більшості підприємств, що зумовлює зайнятість працівників у весняно-літній сезон та вивільнення їх у зимовий період. Зазвичай на початку та наприкінці року збільшуються обсяги реєстрації мешканців сільської місцевості у державній службі зайнятості.

Невтішними на селі є перспективи організації або успадкування фермерського господарства. Надто складні умови функціонування більшості цих господарств стримують розвиток фермерського укладу.

Також слід зазначити, що сільськогосподарське виробництво є основним видом економічної діяльності неформального сектору економіки. Для зайнятості в неформальному секторі сільськогосподарського виробництва характерно наступне: вона не реєструється, не враховується офіційною статистикою в повному обсязі й не підтримується державою; основна маса сільських жителів, зайнятих у цьому секторі, має незначний капітал, низький рівень продуктивності та доходів; більшість сільськогосподарських виробників надто обмежені у виході на організовані ринки, доступі до кредитів.

Нарешті, неформальна діяльність не охоплена соціальним захистом, на неї не поширюються положення трудового законодавства і норми охорони праці. Розвиток неформальної зайнятості, особливо в сільськогосподарському виробництві, у нашій країні сприяв входженню населення до складу робочої сили, як альтернатива безробіттю та економічній неактивності, став одним із головних

способів економічного виживання для найбільш незахищених верст сільського населення, невідповідних до ринкових відносин (пенсіонери, родини з дітьми, молодь, що вступає на ринок праці, і т.д.), а держава, що випробує сильний тиск на бюджет, одержала можливість заощаджувати на допомозі по безробіттю. Водночас неформальний сектор створює ряд соціально-економічних проблем. Негативними його сторонами є відсутність соціальних гарантій, контролю за умовами праці, якістю вироблених товарів і наданих послуг. Неформальна діяльність, здійснювана безпосередньо на робочому місці, знижує керованість штатом співробітників, негативно позначається на основному виробництві. Державний бюджет і соціальні фонди втрачають значну частину коштів унаслідок того, що в неформальному секторі доходи не підлягають оподаткуванню у зв'язку з їх прихованістю. Можемо відзначити, що обліковування великого обсягу зайнятості в господарствах населення фактично є приховуванням безробіття. Наявність особистого селянського господарства часто є причиною відмови у реєстрації селян безробітними.

З трудовими цілями щорічно виїждять за кордон приблизно 1,5–2 млн громадян України, з яких переважна частина сільські жителі. До трудової міграції більшою мірою залучаються одружені чоловіки і заміжні жінки. Зароблені за кордоном гроші вони, як правило, пересилають родинам і, відповідно, допомагають їм виживати чи навіть поліпшувати добробут, тривала відсутність трудових мігрантів у сім'ях призводить до негативних соціальних наслідків: бездоглядності дітей, розлучень подружжів, занепаду моралі тощо.

Низький рівень диверсифікації сільської діяльності не розв'язує проблему масштабного безробіття на селі. Це зумовлено як недоступністю ресурсів, недосконалою інфраструктурою, труднощами з доступом до ринків, кредитів, інформації, складністю юридичного оформлення бізнесу, так і деградацією людського капіталу, який не став основним чинником інноваційності економіки.

Особисті селянські господарства є основою доходу населення в сільській місцевості, однією з найважливіших сфер зайнятості сільських жителів, найбільш масовою та гнучкою формою господарювання, пристосованою до складних економічних умов. В Україні й досі існує чітка залежність показників бідності від типу населеного пункту та місцевості розміщення домогосподарства. Насе-

СОЦІАЛЬНО–ТРУДОВІ ПРОБЛЕМИ

лення, яке проживає у містах, має значно менший рівень бідності, порівняно з бідністю в сільській місцевості. Однією з визначальних характеристик бідності в Україні є місцезнаходження, адже всі показники бідності підвищуються зі зменшенням розміру населеного пункту.

У Національній Доповіді про людський розвиток висвітлено відносно нову для України концепцію соціального відторгнення, що можна визначити як процес, за якого окремі групи населення або окремі люди не мають можливості повною мірою брати участь у суспільному житті внаслідок своєї бідності, відсутності базових знань і можливостей, або в результаті дискримінації. Це відмежовує їх від працевлаштування, отримання доходів і можливості навчання, а також від соціальних і суспільних інститутів та заходів. Вони мають обмежений доступ до влади та прийняття рішень органами влади і тому часто не можуть взяти участь у процесах розроблення та прийняття рішень, що впливають на їх повсякденне життя [8].

Відторгнення селян із багатьох сфер суспільного життя пов'язано не тільки з неможливістю задовольнити їхні потреби в освіті чи працевлаштуванні через відсутність розвинутої інфраструктури на селі, а й з нестачею коштів і часу. Низькі доходи, основним джерелом яких є надходження від особистого господарства та самозаготівель, стають на перешкоді навіть поїздкам до найближчого міста, де більш розвинена інфраструктура. Відсутність на селі можливостей гідної праці, культурного життя, медичної допомоги, отримання побутових послуг – все це разом викликає у сільських жителів відчуття соціальної ізоляції, безвідповідності та відторгнення від суспільного життя саме внаслідок місця свого проживання.

Висновки

Рівень життя сільського населення залишається низьким як порівняно з міським, так і з населенням інших країн. Основними причинами є: обмеженість сільського ринку праці, відсутність інституційної підтримки малого і середнього бізнесу, низька оплата та важкі умови праці, певні диспропорції в заробітній платі тощо. Лише сільськогосподарське виробництво та сільськогосподарська зайнятість не в змозі забезпечити належний рівень доходів як основи для створення якісних умов життя селян, тому існує об'єктивна необхідність диверсифікації сільської економіки. Перспектив-

ним напрямком диверсифікації сільської економіки може бути туризм в аграрній сфері, у якому людські, матеріальні, земельні ресурси фермерських чи особистих селянських господарств, вироблена в них продукція використовуються для надання послуг із розміщення, харчування й інших форм обслуговування туристів і відпочиваючих.

Список використаних джерел

1. Важинський Ф.А. Антикризисное финансовое управление как экономическая система / Ф.А. Важинський, А.В. Колодійчук // Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук–техн. пр. – Львів: РВВ НЛТУ України, 2010. – Вип. 20.3. – С. 127–132.
2. Важинський Ф.А. Диверсифікація та кооперація розвитку сільських територій регіону / Ф.А. Важинський, А.В. Колодійчук, О.С. Молнар // Науковий вісник Ужгородського університету: зб. наук. пр. – Сер.: Економіка. – 2011. – Вип. 33, ч. 3. – С. 125–129.
3. Важинський Ф.А. Механізм регулювання інвестиційної діяльності в регіоні / Ф.А. Важинський, А.В. Колодійчук // Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.–техн. праць. – Львів: РВВ НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.7. – С. 138–143.
4. Гаврилко П.П. Фактори інноваційного розвитку промисловості / П.П. Гаврилко, А.В. Колодійчук, В.М. Черторижський // Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.–техн. праць. – 2011. – Вип. 21.11. – С. 201–205.
5. Гоголь Г.П. Сутність збутової діяльності машинобудівних підприємств / Г.П. Гоголь, А.В. Колодійчук, А.Ю. Яремко // Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.–техн. праць. – 2010. – Вип. 20.7. – С. 148–153.
6. Колодійчук А.В. Особливості функціонування машинобудівних підприємств на сучасному етапі розвитку економіки України / А.В. Колодійчук, В.М. Пісний // Зб. наук.–техн. праць НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.13. – С. 172–178.
7. Долішній І.М. Мотивація персоналу як об'єкт управління на підприємстві / І.М. Долішній, А.В. Колодійчук // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.5. – С. 211–216.
8. Національна Доповідь про людський розвиток «Україна: на шляху до соціального залучення» / за ред. Е.М. Лібанової. – К.: Програми розвитку ООН в Україні, 2011. – 124 с.
9. Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2007 р. № 1158 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 73. – С. 7.

10. Соціально–економічне становище сільських населених пунктів України: стат. зб. – К.: Держкомстат України, 2016. – 278 с.

References

1. Vazhynskyy, F.A., & Kolodiychuk, A. V. (2010). Antykryzove finansove upravlinnya yak ekonomichna systema [Anticrisis Financial Management as an Economic System]. In *Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny* [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 20.3 (pp. 127–132). [in Ukrainian].

2. Vazhynskyy, F. A., Kolodiychuk, A. V., & Molnar, O. S. (2011). Dyversyfikatsiya ta kooperatsiya rozvytku sil's'kykh terytoriy rehionu [Diversification and co-operation of the development of rural areas of the region]. In *Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho universytetu. Seriya: Ekonomika* [Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: Economics]: Vol. 33.3 (pp. 125–129). [in Ukrainian].

3. Vazhynskyy, F. A., & Kolodiychuk, A. V. (2010). Mekhanizm rehulyuvannya investytsiynoyi diyal'nosti v rehioni [Mechanism for regulation of investment activity in the region]. In *Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny* [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 20.7 (pp. 138–143). [in Ukrainian].

4. Havrylko, P. P., Kolodiychuk A.V., & Chertoryzhskyy V.M. (2011). Faktory innovatsiynoho rozvytku promyslovosti [Factors of innovation development of industry]. In *Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny* [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 21.11 (pp. 201–205). [in Ukrainian].

5. Hohol, H. P., Kolodiychuk, A. V., & Yaremko, A. Yu. (2010). Sutnist' zbutovoyi diyal'nosti mashynobudivnykh pidpryyemstv [The essence of the sales activities of machine-building enterprises]. In *Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny* [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 20.7 (pp. 148–153). [in Ukrainian].

6. Kolodiychuk, A. V., & Pisnyy, V. M. (2009). Osoblyvosti funktsionuvannya mashynobudivnykh pidpryyemstv na suchasnomu etapi rozvytku ekonomiky Ukrayiny [Features of functioning of machine-building enterprises at the current stage of development of the economy of Ukraine]. In *Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny* [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 19.13 (pp. 172–178). [in Ukrainian].

7. Dolishniy, I. M., & Kolodiychuk, A. V. (2010). Motyvatsiya personalu yak ob'yeckt upravlinnya na pidpryyemstvi [Motivation of the personnel as an object of management in the enterprise]. In *Naukovyy visnyk NLTU*

Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 20.5 (pp. 211–216). [in Ukrainian].

8. Libanova, E. M. (Ed.) (2011). *Natsional'na dopovid' pro lyuds'ky rozvytok «Ukrayina: na shlyakhu do sotsial'noho zaluchennya»* [National Report on Human Development «Ukraine: On the Road to Social Inclusion»]. Kyiv: NAS of Ukraine. [in Ukrainian].

9. Cabinet of Ministers of Ukraine (2007). Pro zatverdzhennya Derzhavnoyi tsil'ovoyi prohramy rozvytku ukrayins'koho sela na period do 2015 roku [On Approval of the State Target Program for the Development of the Ukrainian Village for the Period until 2015]. Resolution on 2007, September 19, 1158. In *Ofitsiynyy visnyk Ukrayiny* [Official Bulletin of Ukraine]: Vol. 73 (pp. 7. 9). [in Ukrainian].

10. State Statistics Service of Ukraine (2016). *Sotsial'no–ekonomichne stanovyshe sil's'kykh naselenykh punktiv Ukrayiny* [Socioeconomic situation of rural settlements of Ukraine]. Kyiv. [in Ukrainian].

Дані про авторів

Важинський Федір Анатолійович,

к.е.н., старший науковий співробітник, ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долішнього НАН України»;
e-mail: vazyn@i.ua

Лалакулич Марія Юрївна,

к.е.н., доцент, Ужгородський торговельно–економічний інститут Київського національного торговельно–економічного університету
e-mail: info@utei-knteu.org.ua

Данные об авторах

Важинский Федор Анатольевич,

к.э.н., старший научный сотрудник, ГУ «Институт региональных исследований им. М.И. Долишнего НАН Украины»;

e-mail: vazyn@i.ua

Лалакулич Мария Юрьевна

к.э.н., доцент, Ужгородский торговельно–экономический институт Киевского национального торговельно–экономического университета

e-mail: info@utei-knteu.org.ua

Data about the authors

Fedir Vazhynskyy,

Ph.D., Senior Researcher, SI «Institute of Regional Research n.a. M. I. Dolishniy of the NAS of Ukraine»

e-mail: vazyn@i.ua

Mariya Lalakulych

PhD, Associate Professor of Uzhgorod Trade and Economic Institute of the Kyiv National Trade and Economic University

e-mail: info@utei-knteu.org.ua

Система управління економічною безпекою підприємств харчової промисловості

Дефініція поняття економічної безпеки у контексті підприємств харчової промисловості є недостатньо вивченою. Постійне зіставлення дії факторів, які загрожують економічній безпеці підприємствам харчової промисловості потребують створення системи моніторингу стану і динаміки розвитку галузі з метою своєчасного попередження небезпек та загроз і вживання необхідних заходів щодо захисту та протидії.

Ключові слова: економічна безпека підприємства, харчова промисловість, загрози.

ФЕНЬ К.С.

Система управления экономической безопасностью предприятий пищевой промышленности

Дефиниция понятия экономической безопасности в контексте предприятий пищевой промышленности недостаточно изученной. Постоянное сопоставление действия факторов, угрожающих экономической безопасности предприятий пищевой промышленности требуют создания системы мониторинга состояния и динамики развития отрасли с целью своевременного предупреждения опасностей и угроз и принятия необходимых мер по защите и противодействия.

Ключевые слова: экономическая безопасность предприятия, пищевая промышленность, угрозы.

FEN' K.S.

System of economic security management of food industry enterprises

Definition of the concept of economic security in the context of food industry enterprises is not sufficiently studied. A permanent comparison of the factors that threaten the economic safety of food industry enterprises requires the establishment of a system for monitoring the state and dynamics of the industry in order to timely prevent the dangers and threats and take the necessary measures for protection and counteraction.

Key words: economic safety of the enterprise, food industry, threats.

Постановка проблеми. Харчова промисловість – один з найбільших та найважливіших видів економічної діяльності в області. Вона є не тільки завершальною ланкою виробництва харчових продуктів, а й інтегратором ефективного функціонування всього продовольчого комплексу. Від рівня її розвитку, стабільності функціонування залежить стан економіки в області, розвиток внутрішнього і зовнішнього ринків, рівень життя населення.

Харчова промисловість є основною переробною ланкою агропромислового комплексу. Вона тісно пов'язана з сільським господарством виробничими зв'язками. Стабільне та ефективне функціонування підприємств з виробництва харчових продуктів та напоїв безпосередньо залежить від своєчасного та стабільного завантаження їхніх виробничих потужностей, що в свою чергу залежить від обсягів вироблення сільськогосподарської продукції.

Система управління безпекою підприємства контролює виробничо–господарські ресурси підприємства, при якому забезпечується найефективніше їх використання, успішному та вчасному протистоянню можливим ризикам та загрозам, що дасть можливість підприємству досягти поставлених цілей.

Аналіз досліджень та публікацій. Наукові основи дослідження управління економічною безпекою підприємства були закладені в працях Арженовського С. В., Баженова О. В., Васильчак С.В., Дейнеко Л.В., Клебанової Т.С., Судоплатова А.П., Скляр Є.В., Лекарева С.В., Пирумова В., Чиркурова А.Д., Черняк О.І. та інших.

В дослідженнях даної проблематики вивчається управління економічною безпекою підприємства, досліджуються передумови її зміцнення, але поглиблення досліджень напрямів мінімізації ризиків як передумови забезпечення економіч-

ної безпеки підприємств харчової промисловості вимагають подальших досліджень і напрацювань з огляду на мінливість зовнішнього середовища.

Мета статті полягає у дослідженні і обґрунтуванні можливих шляхів системи управління економічною безпекою підприємств харчової промисловості.

Виклад основного матеріалу. Питання економічної безпеки держави і суспільства є актуальними у всіх країнах світу. Для сучасного соціально–політичного та економічного стану України дуже важливою є цілеспрямована діяльність держави, рівнів законодавчої і виконавчої влади щодо забезпечення економічної безпеки країни та її громадян.

Кризовий стан економіки значно впливає, більш того, безпосередньо загрожує національним інтересам незалежної держави, надзвичайно актуалізує проблему її національної безпеки, в першу чергу такої її складової, як економічна. В сучасних умовах економічна безпека є такою, що визначає національну безпеку в цілому.

Розробляючи моделі і методи визначення рівня економічної безпеки, кожен науковець виходить зі свого власного тлумачення, бачення і розуміння цієї економічної категорії. Відповідно, підходи до визначення рівня економічної безпеки, представлені в літературі, варіюються від найзагальніших і абстрактних, до настільки спеціалізованих, що вони швидше є моделі окремих аспектів економічної безпеки.

Рівень економічної безпеки підприємства пропонується оцінювати за такими критеріями:

- за найгіршим значенням показника;
- за середнім значенням показників;
- по середньоквадратичного значення показників;
- за зваженим значенням показників.

У будь–якому випадку такий підхід не дозволяє отримати нових знань про розглянутому явищі або процесі, а це означає, що не може бути вико–

ристаний для моделювання динаміки його розвитку з усіма наслідками, що випливають.

В економічній літературі існують різні думки, щодо кількості та складу функціональних складових економічної безпеки підприємства. Загалом виділяють наступні складові економічної безпеки підприємства, див. таблицю. [5].

Високий рівень кожної складової економічної безпеки впливає на зростання іміджу підприємства, з іншого боку – позитивний імідж сприяє забезпеченню економічної безпеки за кожною складовою окремо та підприємством у цілому.

Таким чином, доведено факт впливу іміджу на забезпечення його економічної безпеки, зокрема показано:

– взаємовплив іміджу та складових економічної безпеки підприємства;

– взаємну відповідність рівнів складових економічної безпеки та складових іміджу підприємства.

В розвитку різних галузей економіки є як загальні закономірності, так і специфічні особливості. Кожна галузь потребує специфічних умов, особливої технології виробництва, врахування своєрідних властивостей продукції, що виробляється тощо. Як зазначає Л.В.Дейнеко, найсуттєвішими специфічними формами прояву в харчовій промисловості загальних закономірностей розвитку промислового виробництва є:

Роль і значення у забезпеченні розширеного відтворення суспільного виробництва;

Техніко–економічні особливості її сировинної та матеріально технічної бази;

Визначальні особливості кінцевої готової продукції [4, с. 38].

Зрушення, що відбулися в розвитку харчової промисловості України, призвели до зростання обсягів виробництва її продукції. Водночас, зменшились обсяги споживання продуктів харчування населенням нашої держави. Значна частина підприємств харчової промисловості змінила форми власності. У цьому аспекті особливої ваги набу–

Складові економічної безпеки підприємства

Складові економічної безпеки підприємства	
Внутрішньовиробничі	Позавиробничі
Фінансова	ринкова
Інтелектуальна	інтерфейсна
Кадрова	інформаційна
Технологічна	екологічна
Правова	
Силова	

СОЦІАЛЬНО–ТРУДОВІ ПРОБЛЕМИ

ває необхідність розв'язання таких основних проблем, як конкурентоспроможність та виробництво харчових продуктів у достатній кількості і забезпечення ними раціонального харчування населення.

В сучасний період ефективне функціонування та інтенсивний розвиток харчової промисловості можливий за таких умов: існування системи стабільного забезпечення продовольчою сировиною як визначального чинника розвитку підприємств; наявності сучасної матеріально–технічної бази підприємств; відносному зростанні платоспроможного попиту споживачів; випуску конкурентоспроможних продуктів харчування, що враховують потреби вітчизняного та зарубіжних продовольчих ринків.

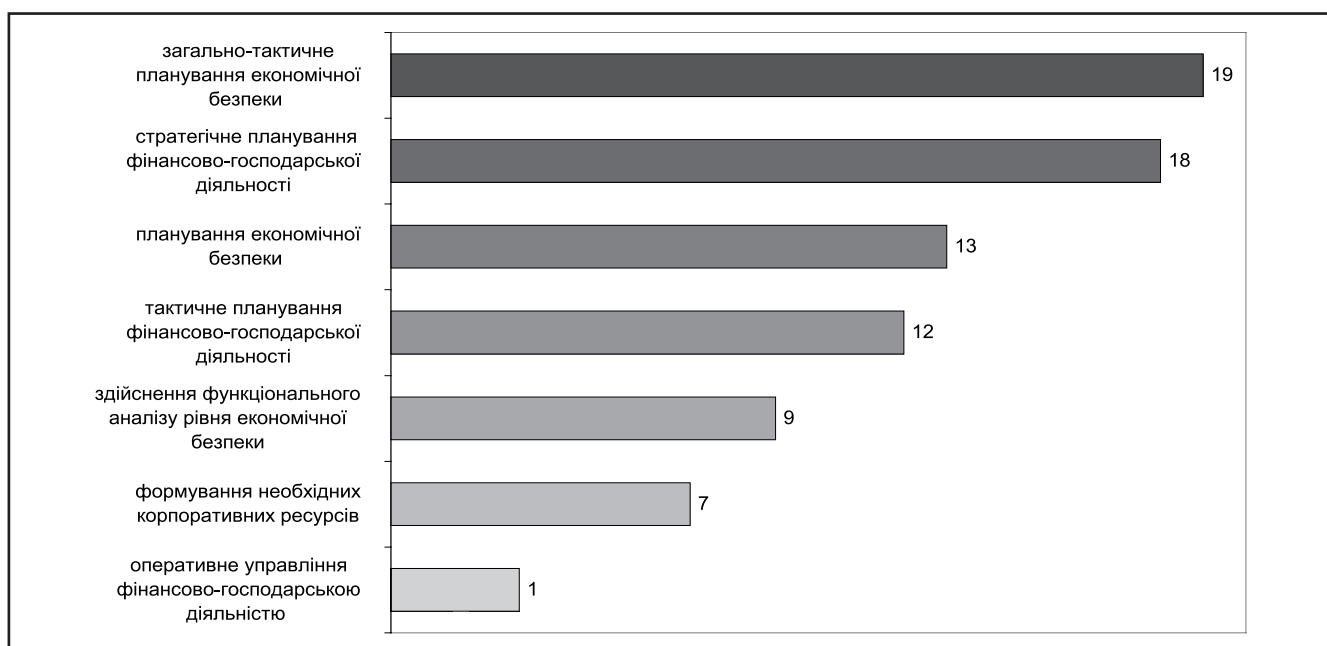
До обстеження ділової активності суб'єктів господарювання Чернівецької області у 2016 році було залучено 1807 підприємств–юридичних осіб області, з них з видом економічної діяльності «сільське, лісове та рибне господарство» 493 підприємства, «промисловість» – 282 підприємства, «будівництво» – 132 підприємства, «оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів» – 304 підприємства, «транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність» – 96 підприємств, «нефінансові та фінансові послуги» – 500 підприємств.

Найбільш значні фактори, що зміцнюють економічну безпеку підприємства, як зазначили керівники обстежених підприємств, це: загально–тактичне планування економічної безпеки – (46,3%),

стратегічне планування фінансово–господарської діяльності – (43,9% респондентів), планування економічної безпеки – (31,7%), тактичне планування фінансово–господарської діяльності – (29,3%), здійснення функціонального аналізу рівня економічної безпеки – (22%) (рис. 1.1).

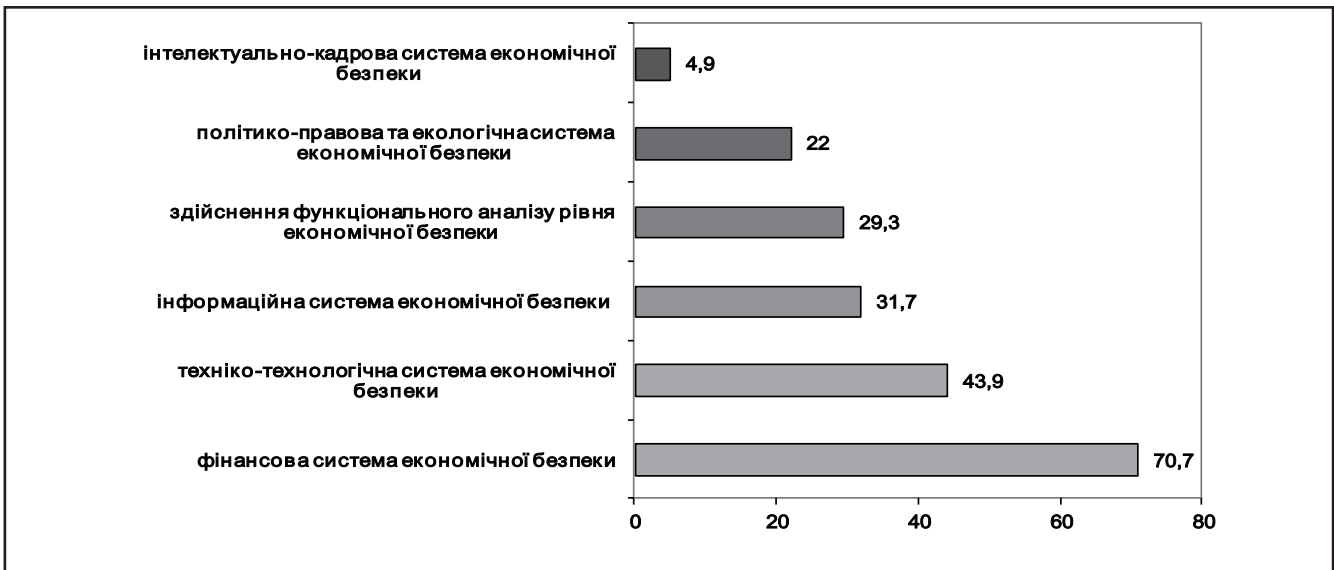
На думку керівників обстежуваних підприємств області найбільш пріоритетними складовими економічної безпеки вважаються: фінансова система економічної безпеки (70,7%), техніко–технологічна система економічної безпеки (43,9%) та інформаційна система економічної безпеки (31,7%) (рис. 1.2).

За результатами статистичного спостереження зі статистики діяльності підприємств з виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів за 2016 рік у Чернівецькій області діяло 82 підприємства, що менше ніж у 2015р. на 3 підприємства. Усього на підприємствах з виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів було зайнято 2846 осіб. Кількість зайнятих працівників порівняно з 2015 роком на підприємствах зменшилась на 7,6% (на 234 особи). Витрати на оплату праці підприємств з виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів в 2016 році становили 81281,3 тис.грн., що на 1046,4 тис.грн. більше, ніж у 2015 році. Підприємствами з виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів було реалізовано продукції (товарів, послуг) на су–

Рисунок 1. Фактори, що зміцнюють економічну безпеку підприємств

Джерело: складено за дослідженням автора

Рисunek 2. Складові системи економічної безпеки підприємств, %

Джерело: складено за дослідженням автора

му 1145919,0 тис.грн., що на 406856,0 тис.грн. більше, ніж у 2014 році.

За результатами роботи 2016 р. підприємствами з виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів отримано фінансовий результат до оподаткування в сумі 71,5 млн.грн. збитку (усього по промисловості – 87,8 млн.грн. збитку). У 2015р. питома вага прибуткових підприємств цього виду діяльності склала 63,0%, що на 6,4 в.п. більше, ніж у 2014р., загальні обсяги їх прибутку зросли в 1,7 раза. Решта підприємств були збитковими і одержали збиток в сумі 87,5 млн.грн.

Найбільші суми збитку отримали збиткові підприємства з виробництва харчових продуктів – 87,5 млн.грн. збитку. Серед них збитковими підприємствами з перероблення та консервування фруктів і овочів було отримано 78,4 млн.грн. збитку. Найбільші суми прибутку отримали підприємства з виробництва олії та тваринних жирів – 4,7 млн.грн.

Найбільша частка збиткових підприємств спостерігалась у виробництві молочних продуктів (66,7% від загальної кількості підприємств цього виду діяльності), найменша – у виробництві м'яса та м'ясних продуктів (26,7%).

У 2016р. рівень збитковості операційної діяльності підприємств з виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів склав 3,1% (у 2013р. – 2,4%). Найбільший рівень збитковості спостерігався на підприємствах з виробництва молочних продуктів (48,9%) та з перероблення та консервування фруктів та овочів (27,2%).

Найвищого рівня рентабельності операційної діяльності досягнуто підприємствами з виробництва олії та тваринних жирів – 13,6% (у 2014р. рівень збитковості склав 4,3%) і з виробництва готових кормів для тварин – 5,4% (у 2014р. – 0,4%).

Проте, сучасні процеси, що відбуваються у виробництві харчових продуктів та напоїв, свідчать про відсутність системи якісного стабільного забезпечення продовольчою сировиною, наявність відстаючої матеріально-технічної бази та низькі темпи її оновлення, збереження обмежень попиту внаслідок низької платоспроможності населення області.

Висновки

Ефективність функціонування харчової промисловості значною мірою залежить від структури ресурсів, які вона споживає. Основними стратегічними напрямками зміни структури сировинних ресурсів, що споживаються харчовою промисловістю, мають стати:

- поліпшення якісних показників сільськогосподарської сировини, яка використовується у виробництві продуктів харчування;
- використання нетрадиційних видів сировини, харчових добавок, барвників тощо;
- максимальне зменшення залежності від імпортованих сировинних ресурсів (насамперед, термопакувальних матеріалів);
- забезпечення комплексної переробки сировини та мінімізації її витрат.

Підприємства з виробництва харчових продуктів та напоїв області намагаються створювати умови

СОЦІАЛЬНО–ТРУДОВІ ПРОБЛЕМИ

для більш економічних витрат сільськогосподарської сировини в результаті комплексної переробки та використання відходів та побічних продуктів для годування тварин та птахів. Інтенсивний розвиток переробної промисловості на базі нової техніки та технологій може дозволити підвищити забезпеченість населення вітчизняними продуктами харчування.

Список використаних джерел

1. Губенко В.І. (2001) Зовнішньоекономічні пріоритети стратегії АПК: лібералізація, протекціонізм, економічна безпека // Екон. механізм ефект. функціонування АПК: Кол. Монографія у двох томах. Т. 2 / За ред. П.Т. Саблука, В.Я.Амбросова, Г.Є.Мазнева. К. 817 с.
2. Губенко В.І. (2002) Гармонізація вимог ГАТТ/СОТ щодо лібералізації і протекціонізму зовнішньоекономічної діяльності // Агроінком. №10–12. С. 53–55
3. Гудзінський О.Д. (1996) Менеджмент у системі агробізнесу. – Київ: ІАЕ. 342с.
4. Дейнеко Л.В. (1999) Розвиток харчової промисловості України в умовах ринкових перетворень: Проблеми теорії і практики.К.: Знання. 331 с.
5. Козаченко А.В., Пономарьов В.П., Лященко А.Н. (2003) Економічна безпека підприємства. Сутність і механізм забезпечення: монографія. К. Видавництво «Лібра», 280.
6. Пономаренко В.С., Кавун С.В. (2008) Концептуальні основи економічної безпеки. Монографія. Харків: Вид. ХНЕУ. 256
7. Новикова О.Ф.,Потоколенко Р.В. (2006) Економічна безпека: концептуальне визначення та механізм забезпечення. Інститут економіки промисловості НАН України. Донецьк Издательство «Прима». 407с.
8. Лоханова Н. (2005) Система управління станом економічної безпеки підприємства: проблемні питання, концепція розвитку. Економіст. (№2). 52 – 56.
9. Геєць В.М., Кизим М.О., Клебанова Т.С., Черняк О.І. (2006) Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство. За ред. В.Гейця. Харків: ВД «ІНЖЕК». 240
10. Васильців Т.Г. (2008) Економічна безпека підприємства України: стратегія та механізм зміцнення: монографія. Львів: Вид-во «Арал». 386

References

1. Gubenko V.I. (2001) Зовнішньоекономічні пріоритети стратегії АПК: лібералізація, протекціонізм, економічна безпека // Econ. mechanism effect. functioning

АПК: Кол. Monograph in two volumes. T. 2 / Ed. P.T. Sabluk, V.Ya. Ambrosov, G.M. Maznev. K. 817 p.

2. Gubenko V.I. (2002) Harmonization vimog GATT / SOT shodo liberalizatsii i protektsionizmu zovnischnoe ekonomichnoi diyalnosti // Agroinkom. №10–12. Pp. 53–55

3. Gudzinsky O.D. (1996) Management of the agribusiness system. – Київ: ІАЕ. 342s.

4. Deineko L.V. (1999) The development of the Kharkov Promyslovost Ukraini in the customs of the Rinkovykh reposition: The problems of theory and practice. K. : Znannya. 331 sec.

5. Kozachenko AV, Ponomarov VP, Lyashchenko AN (2003) Economical bake-free pidpriemstva. Sutchnist' i mexanizm zabezpechennya: monografija. K. Vidavnitsvto «The Libra», 280.

6. Ponomarenko VS, Cavun S.V. (2008) Conceptual basis of economical bake-off. Monograph. Харків: View. KNEU. 256

7. Novikova OF, Potokolenko R.V. (2006) Economical bake-free: conceptually viznachennya mexhanizm zabezpechennya. Інститут економіки промисловості НАН України. Donetsk The purport of Prima. 407s.

8. Lokhanova N. (2005) The management system of the camp economical bake-free pidp-riemstva: problemni pitninya, kotsitsiya rozvitku. Economist. (No. 2). 52 – 56.

9. Geets VM, Kizim MO, Klebanova TS, Chernyak O.I. (2006) Modeluvannya ekonomichnoi bezpeki: power, reg., Pidpriemstvo. For Ed. V.Geytsya. Khar'k: VD «ІНЖЕК». 240

10. Vasiltsiv TG (2008) Економічна безпека підприємства України: стратегія та механізм зміцнення: the monograph. Lviv: View of the Aral Sea. 386

Дані про автора

Фень Катерина Сергіївна,

аспірант Подільського державного аграрно-технічного університету

e-mail: Fenkat4@gmail.com

Данные об авторе

Фень Екатерина Сергеевна,

аспирант Подольского государственного аграрно-технического университета

e-mail: Fenkat4@gmail.com

Data about the author

Fen' Katerina Sergeevna,

postgraduate student of Podilsky State Agrarian Technical University

e-mail: Fenkat4@gmail.com

ЗМІСТ

Макроекономічні аспекти сучасної економіки

ПРЕДБОРСЬКИЙ В.А. Тіньове паралельне парасуспільство як підсистема поліструктур паралельної реальності.....	7
МИСКИН Ю.І. Ідентифікація цільової спрямованості державної податкової політики України	16
ЧУКАЄВА І.К., РАМАЗАНОВ В.А. Пріоритети розвитку ринку природного газу в контексті євроінтеграційних прагнень України	24
КОВАЧ М.Й., ІНДУС К.П. Регулювання банківської діяльності на міжнародному рівні.....	31
СІГАЙОВ А.О., АГАПОВА А.І. Технологія блокчейну як нова схема економічної діяльності України та світу.....	36
БОБРІВЕЦЬ В.В. Методологічні засади стимулювання розвитку благодійності інструментарієм оподаткування	39
ЛОБОДИНА З.М., КОРНАЦЬКА Р.М. Бюджет як інструмент регулювання соціально–економічного розвитку держави.....	47
АНДРУСЬ О.І. Проблеми трансфертного ціноутворення в Україні.....	55

Інноваційно–інвестиційна політика

ГАВРИЛКО Г.П., ГУШТАН Т.В. Інтернет–банкінг як один з напрямів розвитку банківської справи.....	60
КРАСНОЖОН С.В., ПІДДУБНИЙ В.А. Криптовалюти: сучасний стан та перспективи розвитку в Україні.....	65

Економічні проблеми розвитку галузей та видів економічної діяльності

КУДРИЦЬКА Н.В. Методологічні засади дослідження інституціонального розвитку водного транспорту України	70
КУЗУБ М.В., БЕЛОУС Н.Д. Особливості аналізу виробництва молока.....	76
КЛИМЧУК М.М. Концептуалізм «Green lease» в оцінюванні ефективності заходів енергозбереження підприємств: економіко–математична модифікація.....	85
ПЕТРИНЯК А.Я. Оцінка ефективності системи управління підприємства ПрАТ «Моршинський завод мінеральних вод Оскар».....	90
СУБОТА М.В. Формування фінансово–економічної безпеки закладів санаторно–курортної сфери.....	96
МАКАРЧУК О.В. Економічна безпека підприємства: зовнішні чинники впливу	102

Соціально–трудова проблеми

ВАЖИНСЬКИЙ Ф.А., ЛАПАКУЛИЧ М.Ю. Передумови диверсифікації сільської економіки для комплексного соціально–економічного розвитку сільських територій	110
ФЕНЬ К.С. Система управління економічною безпекою підприємств харчової промисловості	115

СОДЕРЖАНИЕ

Макроэкономические аспекты современной экономики

ПРЕДБОРСКИЙ В.А. Теневое параллельное параобщество как подсистема полиструктур параллельной реальности.....	7
МЫСКИН Ю.И. Идентификация целевой направленности государственной налоговой политики Украины	16
ЧУКАЕВА И.К., РАМАЗАНОВ В.А. Приоритеты развития рынка природного газа в контексте евроинтеграционных устремлений Украины.....	24
КОВАЧ М.И., ИНДУС К.П. Регулирование банковской деятельности на международном уровне	31
СИГАЁВ А.А., АГАПОВА А.И. Технология блокчейну как новая схема экономической деятельности Украины и мира.....	36
БОБРИВЕЦ В.В. Методологические основы стимулирования развития благотворительности инструментарием налогообложения	39
ЛОБОДИНА З.М., КОРНАЦКА Р.М. Бюджет как инструмент регулирования социально–экономического развития государства	47
АНДРУСЬ О.И. Проблемы трансфертного ценообразования в Украине	55

Инновационно–инвестиционная политика

ГАВРИЛКО Г.П., ГУШТАН Т.В. Интернет–банкинг как одно из направлений развития банковского дела.....	60
КРАСНОЖОН С.В., ПОДДУБНЫЙ В.А. Криптовалюты: современное состояние и перспективы развития в Украине.....	65

Экономические проблемы развития отраслей и видов экономической деятельности

КУДРИЦКАЯ Н.В. Методологические основы исследования институционального развития водного транспорта Украины	70
КУЗУБ М.В., БЕЛОУС Н.Д. Особенности анализа производства молока.....	76
КЛИМЧУК М.М. Концептуализм «Green lease» в оценке эффективности мер энергосбережения предприятий: экономико–математическая модификация.....	85
ПЕТРИНЯК А.Я. Оценка эффективности системы управления предприятия ЗАО «Моршинский завод минеральных вод Оскар».....	90
СУБОТА Н.В. Формирование финансово–экономической безопасности заведений санаторно–курортной сферы	96
МАКАРЧУК О.В. Экономическая безопасность предприятия: внешние факторы влияния	102

Социально–трудовые проблемы

ВАЖИНСКИЙ Ф.А., ЛАЛАКУЛИЧ М.Ю. Предпосылки диверсификации сельской экономики для комплексного социально–экономического развития сельских территорий.....	110
ФЕНЬ К.С. Система управления экономической безопасностью предприятий пищевой промышленности.....	115

CONTENT

Macro-economic aspects of modern economy

PREDBORSKIY V.A. The shadow parallel parasociety as a subsystem of polystrugs of parallel reality	7
MYSKIN Y.I. Identification of the target direction of the state tax policy of Ukraine	16
CHUKAEVA I.K., RAMAZANOV V.A. Priorities for the development of natural gas market in the context of the euro-integration plants of Ukraine	24
KOVACH M.J., INDUS K.P. Regulation of banking activity at the international level	31
SIGAYOV A.O., AHAPOVA A.I. Blocchyna technology as a new scheme of economic activity of Ukraine and the world	36
BOBRIVETS V.V. Methodological principles of stimulating the development of philanthropy by the tools of taxation	39
LOBODINA Z.M., KORNATSKA R.M. Budget as an instrument for regulation of social-economic development of the state	47
ANDRUS O.I. The problems of transfer pricing in Ukraine	55

Innovation and investment policy

HAVRYLKO H.P., HUSHTAN T.V. Internet banking as one of the directions of banking development	60
KRASNOZHON S.V., PIDUBNIY V.A. Cripples: The current state and prospects of development in Ukraine	65

Economic problems of development of branches and types of economic activity

KUDRYTSKA N.V. Methodological bases of research of institutional development of water transport of Ukraine	70
KUZUB M.V., BIELOUS N.D. Features of milk production analysis	76
KLYMCHUK M.M. Conceptualism of «Green lease» in assessing the efficiency of energy saving measures of enterprises: economic and mathematical modification	85
PETRYNJAK A.Ya. Assessment of the efficiency of the management system of the PJSC «Morshynsky Plant of Mineral Waters Oscar»	90
SUBOTA M.V. Formation of financial and economic safety of sanctuary-spanish sphere offices	96
MAKARCHUK O.V. Economic security of an enterprise: external factors of influence	102

Social-labor problems

VAZHYNSKYI F.A., LALAKULYCH M.Y. The preconditions of diversification of rural economy for integrated socio-economic development of rural territories	110
FEN' K.S. System of economic security management of food industry enterprises	115

До авторів збірника

Шановні автори!

*Державний науково-дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки
приймає до друку у збірнику
«Формування ринкових відносин в Україні» статті з економічної тематики*

При подачі статті до редакції необхідно оформити її за поданими нижче правилами, а також ретельно перевірити текст на предмет виявлення граматичних, орфографічних, стилістичних та інших помилок!

1. Стаття має відповідати тематичній спрямованості збірника.
2. Обов'язковими є рецензія фахівця у відповідній галузі науки.
3. У статті відповідно до вимог ВАК необхідні такі елементи:

Стаття має містити: індекс УДК, відомості про автора (ів) на трьох мовах;

- *назва статті та анотація* на трьох мовах (українська, російська, англійська), де чітко сформульовано головну ідею статті та обґрунтовано її актуальність;
- *ключові слова* на трьох мовах до 10 слів (українська, російська, англійська);
- *постановка проблеми* у загальному вигляді та її зв'язок із важливими чи практичними завданнями;
- *аналіз останніх досліджень і публікацій*, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття;
- *формування цілей статті* (постановка завдання);
- *виклад основного матеріалу дослідження* з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;
- *висновки з даного дослідження* і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

4. Обсяг – від 8 до 16 сторінок, формату А4 через інтервал 1,5. Поля: верхнє, нижнє, ліве, праве – 2 см. Абзац – 5 знаків. Шрифт: Arial, розмір – 12. Мова – українська.

5. Прізвище, ініціали, науковий ступінь розміщуються у правій верхній частині аркуша.

6. Відомості про автора: адреса, контактний телефон (домашній, робочий).

7. Статті, таблиці та формули мають виконуватися у редакторі Microsoft Word, якщо стаття містить формули, то вони мають набиратися у редакторі формул Microsoft Equation, який вбудований в усі версії програми Word.

8. Якщо стаття містить графіки чи діаграми, виконанні в інших програмах (такі як Excel, Corel Draw та ін.), то ці файли також додаються до статті в оригіналі програм, в яких вони виконані.

9. Графіки та діаграми можуть бути передані в графічних форматах: векторний – EPS, AI (шрифти переконвертовані в криві); растровий – TIF, 300 dpi, 256 кольорів сірого.

10. Зноски в документі мають бути оформлені за допомогою вбудованих функцій програми Word.

11. Назви файлів мають відповідати прізвищам авторів.

12. Статті надаються на диску, або іншому електронному носії інформації до диска обов'язково додаються статті в роздрукованому і якісному вигляді Текст у електронному вигляді повинен відповідати тексту в надрукованому вигляді.

13. Статті не повинні містити приміток від руки та помарок, кожен лист статті підписується автором.

14. Посилання на джерела інформації є обов'язковими. Джерела подаються в кінці статті з основними вимогами до бібліографічних описів. Нумерація джерел вздовж тексту.

15. У разі невиконання вищевказаних вимог редакція не приймає статей до друку.

Редакція наукового збірника не несе відповідальності за авторські права статей, що подаються до друку.

Довідки за телефонами: (044) 239–10–49, (096) 309–42–80

Сайт збірника наукових праць: <http://dndiime.org>; e-mail: zbornik@ukr.net

Редакційна колегія

К авторам сборника

Уважаемые авторы!

*Государственный научно–исследовательский институт информатизации и моделирования экономики
принимает к печати в научном сборнике
«Формирование рыночных отношений в Украине» статьи с экономической тематики*

При подаче статьи в редакцию необходимо оформить ее по представленным ниже правилам, а также тщательно проверить текст на предмет выявления грамматических, орфографических, стилистических и других ошибок!

1. Статья должна соответствовать тематической направленности сборника.
2. Обязательными являются рецензия специалиста (доктора наук) в соответствующей области науки.
3. В статье соответствии с требованиями ВАК необходимы следующие элементы:
Статья должна содержать: Библиографический показатель УДК, сведения об авторе (ах) фамилия, имя, отчество (автора полностью), место работы, должность, e-mail на трех языках;
– название статьи и аннотация на трех языках (украинский, русский, английский 1500–2000 знаков с пробелами), где четко сформулирована главная идея статьи и обоснована ее актуальность;
– ключевые слова на трех языках до 10 слов (украинский, русский, английский);
– *постановка проблемы* в общем виде и ее связь с важными или практическими задачами;
– *анализ последних исследований и публикаций*, в которых начато решение данной проблемы и на которые опирается автор, выделение нерешенных ранее частей общей проблемы, которым посвящена статья;
– *формирование целей статьи* (постановка задачи);
– *изложение основного материала исследования* с полным обоснованием полученных научных результатов;
– *выводы из данного исследования* и перспективы дальнейших исследований в данном направлении.
– список использованных источников, (на украинском и английском языках)
4. Объем – от 8 до 16 страниц, формата А4 через интервал 1,5. Поля: верхнее, нижнее, левое, правое – 2 см. Абзац – 5 знаков. Шрифт: Arial, размер – 12. Язык – украинский.
5. Фамилия, инициалы, ученая степень размещаются в правой верхней части листа.
6. Сведения об авторе: адрес, контактный телефон (домашний, рабочий).
7. Статьи, таблицы и формулы должны выполняться в редакторе Microsoft Word, если статья содержит формулы, то они должны набираться в редакторе формул Microsoft Equation, который встроен во все версии программы Word.
8. Если статья содержит графики или диаграммы, выполненные в других программах (например, Excel, Corel Draw и др.), То эти файлы также добавляются к статье в оригинале программ, в которых они выполнены.
9. Графики и диаграммы могут быть переданы в графических форматах: векторный – EPS, AI (шрифты сконвертированные в кривые) растровый – TIF, 300 dpi, 256 цветов серого.
10. Сноски в документе должны быть оформлены с помощью встроенных функций программы Word.
11. Названия файлов должны соответствовать фамилиям авторов.
12. Статьи предоставляются на электронном носителе обязательно добавляются статьи в распечатанном и качественном виде. Текст в электронном виде должен соответствовать тексту в напечатанном виде.
13. Статьи не должны содержать примечаний от руки и помарок, каждый лист статьи подписывается автором.
14. Ссылки на источники информации являются обязательными. Источники подаются в конце статьи с основными требованиями к библиографическим описаниям. Нумерация источников вдоль текста.
15. В случае невыполнения вышеуказанных требований редакция не принимает статей в печать.

Редакция научного сборника не несет ответственности за авторские права статей, которые подаются в печать.

Справки по телефонам: (044) 239–10–49, (096) 309–42–80
Сайт сборника научных трудов: <http://ndiime.org>; e-mail: zbornik@ukr.net

Редакционная коллегия

To the authors of the collection!

Dear authors!

*State Research Institute of Informatization and Economic Modeling
accepts economic articles for printing in the scientific collection
«Market Relations Development in Ukraine»*

When submitting an article to the editorial board, it is necessary to compose it according to the following rules, as well as carefully check the text to detect grammar, spelling, stylistic and other errors!

1. The article should correspond to the thematic orientation of the collection.
2. The review of a specialist (doctor of sciences) in the relevant field of science is mandatory.
3. The following elements are required in the article in accordance with the requirements of the HAC:
The article should contain: UDC bibliographic index, information about the author(s) in three languages;
– the title of the article and an abstract in three languages (Ukrainian, Russian, English extended annotation), where the main idea of the article is clearly formulated and its relevance is substantiated;
– keywords in three languages, up to 10 words (Ukrainian, Russian, English);
– problem statement in general and its connection with important or practical tasks;
– analysis of recent researches and publications in which the solution to this problem was initiated and author is based on them; the emphasis of previously unsettled parts of the general problem to which the article is devoted;
– formation of the goals of the article (statement of the task);
– an outline of the main research material with the full justification of the obtained scientific results;
– conclusions from this study and prospects for further investigation in this direction.
– list of used sources, references
4. Volume – from 8 to 16 pages, format A4 in interval 1,5. Fields: upper, lower, left, right – 2 cm. Paragraph – 5 characters. Font: Arial, size – 12. Language – Ukrainian.
5. The last name, initials, scientific degree are placed in the upper right of the sheet.
6. Information about the author: address, contact phone (home, work).
7. Articles, tables and formulas must be executed in Microsoft Word editor, if the article contains formulas, they should be typed in the Microsoft Equation formula editor that is Built-in to all versions of Word.
8. If the article contains graphs or charts, execution in other programs (such as Excel, Corel Draw, etc.), then these files are also added to the article in the original programs in which they are executed.
9. Charts and diagrams can be transmitted in graphic formats: vector – EPS, AI (fonts converted into curves); raster – TIF, 300 dpi, 256 colors gray.
10. Entries in the document must be made using the built-in features of the Word program.
11. The names of the files should correspond to the names of the authors.
12. Articles are provided on an electronic carrier, as well as necessarily added articles in printed and high-quality form. The text in electronic form must correspond to the text in printed form.
13. Articles should not contain handwritten notes and stamps, each article letter is signed by the author.
14. References to sources of information are mandatory. Sources are provided at the end of the article with the basic requirements for bibliographic descriptions. Numbering sources along the text.
15. In case of non-fulfillment of the above-mentioned requirements, the editorial board does not accept articles for printing.

The edition of the scientific collection is not responsible for the copyrights of the articles submitted for publication.

Inquiries by phone: (044) 239–10–49, (096) 309–42–80
Website of scientific bulletin: <http://dndiime.org>; e-mail: zbornik@ukr.net

Editorial team

Державний науково–дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки

ФОРМУВАННЯ РИНКОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Збірник наукових праць

№4 (203) 2018 р.

Періодичність – щомісячник

Головний редактор Захарін С.В
Комп'ютерна верстка та дизайн Сердюк В.Л.

Підписано до друку 25.04.2018 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсетний
Ум. друк. аркушів 14,88
Гарнітура Eurore. Наклад 100 прим.

Державний науково–дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки
Свідоцтво про державну реєстрацію: Серія КВ 22545–12443ПР від 20.02.2017 р.
Адреса редакції: 01014, м. Київ, бул. Дружби Народів, 38
<http://dndiime.org.uk>, e-mail: zbornik@ukr.net

**Государственный научно–исследовательский институт
информатизации и моделирования экономики**

ФОРМИРОВАНИЕ РЫНОЧНЫХ ОТНОШЕНИЙ В УКРАИНЕ

Сборник научных трудов

№4 (203) 2018 р.

Периодичность–ежемесячник

Главный редактор Захарин С.В.
Компьютерная верстка и дизайн Сердюк В.Л.

Подписано в печать 25.04.2018 р.
Формат 60x84 1/8. бумага офсетная
Усл. печатных. листов 14,88
Гарнитура Europе. Наклад 100 экз.

Государственный научно–исследовательский институт информатизации и моделирования экономики
Свидетельство о государственной регистрации печатного средства массовой информации
Серия КВ 22545–12445ПР от 20.02.2018 г.
Адрес редакции 01014, г. Киев, бул. Дружбы Народов, 38
<http://dndiime.org.uk>, e-mail: zbornik@ukr.net

State Research Institute of Informatization and Economic Modeling

MARKET RELATIONS DEVELOPMENT IN UKRAINE

Collection of scientific works

No. 4 (203) 2018

Frequency – monthly

Editor-in-Chief S.Zakharin

Computer design and design V.Serdyuk

Signed for printing on 25.04.2018.

Format 60 * 84. 1/8. Paper offset

Conditional Printed Sheets 14,88

Headset Europe. Circulation 100 copies

State Research Institute of Informatization and Economic Modeling

Certificate of state registration of printed mass media

Series KV 22545–12445PR from 02.20.2018

Editorial address, 01014, m. Kyiv, bul. Druzhby Narodiv, 38

<http://dndiime.org.uk>, e-mail: zbornik@ukr.net